ROMANUL SECOLULUI XX

MIHAIL ŞOLOHOV

donul liniştit

UNIVERS

MIHAIL ŞOLOHOV

Traducere de:
CEZAR PETRESCU
şi ANDREI IVANOVSKI

Donul liniștit

Roman în patru cărți

*

Editura
UNIVERS
București 1986

CARTEA ÎNTÎI

Nu plugul brăzdat-a slăvita noastră glie,
Au răscolit-o ale cailor copite.
De semănat, am semănat pe ea capete căzăceşti,
Vădane tinere sînt podoaba Donului liniştit.
Smălţuit e cu orfani tătucul nostru, Donul liniştit,
Iar vălul său — bogat e de lacrimile părinţilor.

Ah, tu, tătucule, Don liniştit!
Ah, de ce curg tulburi apele tale, Don liniştit?
Cum să nu mă tulbur eu, Don liniştit,
Cînd de jos mă şfichiuiesc întruna şipote reci,
Iar în mijloc peştii îmi tulbură apele.

(Vechi cîntece căzăceşti)

I

GOSPODĂRIA MELEHOVILOR SE AFLĂ CHIAR la marginea satului. Poarta de la ocolul de vite dă spre miazănoapte, pe malul Donului. Un pripor de opt stînjeni între stînci văroase, învîrstate cu verdeaţă şi muşchi, şi, mai jos, ţărmul ; o puzderie de scoici cu sclipiri de sidef ; un tiv în zigzag, cenuşiu, cu pietricele sărutate de valuri, şi mai încolo, încreţită de vînt, fierbe coama vînătă a Donului. La răsărit, dincolo de ariile îngrădite cu sălcii, pe Şleaul Hatmanilor, tufe de pelin cu foi de argint, pătlagină castanie şi grasă, strivită de copitele cailor ; la răscruce de drum, un paraclis ; pe urmă, stepa şi zarea jucăuşă, ca apele în clocot... Spre miazăzi, se zăresc piscurile dealurilor de cretă. Către apus, uliţa satului taie medeanul şi apucă spre luncă.

Cînd cazacul Prokofi Melehov s-a întors din penultimul război cu turcii, adusese acasă din Ţara Turcească un pui de femeie mărunţică, înfăşurată într-un şal. Femeia îşi ferea obrazul şi nu-şi arăta decît arareori ochii mîhniţi şi sperioşi de sălbăticiune. Şalul ei de mătase împrăştia miresme necunoscute, din străine meleaguri ; horbota aprinsă colorată stîrnea pizma nevestelor. Turcoaica roabă nu-şi făcea cîrd cu cimotiile lui Prokofi, pentru care faptă bătrînul Melehov se despărţi de fecior şi, neputîndu-şi uita obida, nu i-a mai călcat în casă pînă la sfîrşitul vieţii.

Prokofi înjghebă de sîrg altă gospodărie. Dulgherii i-au înălţat casa ; el îngrădi cu mîna lui ocoalele pentru vite ; către toamnă îşi aduse femeia străină şi firavă în noua-i aşezare. Cînd treceau prin sat, mutîndu-şi calabalîcul, mergeau împreună în urma harabalei. Toţi din sat, cu mic cu mare, dădeau buzna pe uliţă. Cazacii mijeau a rîde în mă-

turoaiele bărbilor ; cumetrele chițcăiau amarnic, ca picherile ; cîrduri de țînci nespălați se țineau cioatcă, lărmuind în spatele lui Prokofi. El, cu fruntea sus și cu straiul descheiat, pășea arar, ca pe o brazdă reavănă, fără să-i bage în seamă, strîngînd în palma-i neagră mîna moale a femeii. Numai fălcile i se umflau și scrîșneau, iar din sprîncenele aspru încruntate șuroiau broboane de sudoare.

Prin sat se arăta tot mai rar. Nu mai venea nici pe medean. Vieţuia singuratic în căsuța de pe malul apei. Oamenii prinseră a vorbi despre dînsul lucruri ciudate. Copiii, care păşteau viţeii în stepă, povesteau că în amurg, cînd lumina se stinge pălind, l-ar fi văzut cum își ducea nevasta în braţe, taman pînă la Gorganul Tătarului. Acolo, o așeza pe creștetul movilei, cu spatele rezemat de stînca năruită și măcinată de vremuri, apoi se chincea și el alături, și stăteau așa îndelung, cu ochii pironiți în zare. Priveau, pînă ce-i cuprindea întunericul. Prokofi o înfășura, pe urmă, în suman și o purta acasă, tot în braţe. Bărbaţii își frămîntau mintea în fel și chip, întru a afla o tălmăcire acestor năstrușnice purtări ; cît despre muieri, nici nu mai aveau răgaz să se păducheze de atîta sporovăială. Spusele lor despre nevasta lui Prokofi se băteau cap în cap. Unele țineau sus și tare că-i frumoasă cum nu s-a mai văzut a doua pe lume ; altele, dimpotrivă. Toate s-au lămurit numai cînd Mavra, cea mai iscoditoare dintre cumetre, cu bărbatul la oștire, își făcu drum la casa lor — chip să ceară mărături proaspete. Vreme ce Prokofi coborîse în zemnic, Mavra cercetă cu luare-aminte turcoaica și se încredinţă de îndată că nici măcar n-aduce a femeie...

După care iscodeală, cu fața îmbujorată și cu tulpanul hîit pe ochi, Mavra prinse a cleveti pe uliță în mijlocul altor muieri :

— Ce-o fi găsit la dînsa, dragele mele ?... Barem de-ar fi femeie !... Dar de unde !... Pîntec n-are, șolduri n-are !... Te apucă rîsul, nu alta... Apăi, fetele noastre îs mai trupeșe... Mijlocul ei, ca la viespe — să-l rupi în două... Și are niște ochi mari și tăciunii, de te taie, cînd se holbează la tine — ca un diavol, doamne iartă-mă !... Mi se pare că-i și grea, zău ! Mare lucru să n-aștepte un plod...

— E îngreunată ?... se minunau cuscrele.

— Dacă vă spun ! La atîta m-oi pricepe eu, că doar am crescut trei ţînci.

— Şi la faţă, la faţă cum arată ?

— La faţă ?... Turtă de ceară, aşa arată... Ochii mocniţi — se cunoaşte că nu-i dulce viaţa printre străini... Văleu, suratelor, şi uitam să vă spun !... Era îmbrăcată cu nădragii lui Prokofi...

— Nu mai vorbi, soro ! glăsuiau toate în cor, speriate.

— Iaca aşa ! Am văzut-o cu ochii mei. Nădragii lui Prokofi, numai că fără lampas... Pesemne că îmbrăcase o pereche de lucru, nu de zile mari... Avea un cămeşoi lung şi şalvarii lui Prokofi vîrîţi în colţuni de lînă. Cînd am mai văzut-o şi pe asta, să mă apuce ameţeala !...

Se mai scornise apoi în sat povestea că femeia lui Prokofi ar mai fi fiind şi vrăjitoare. Nora lui Astahov, care sălăşluia în partea din margine, lîngă Prokofi, jura crucindu-se că a zărit-o a doua zi după rusalii [1], în zori, desculţă, cu părul despletit, mulgînd o vacă din ocol. Iar din acea zi, ugerul vacii se sfrijise, se închircise cît pumnul unui plod ; nu mai dădea lapte şi, după ce a ajuns stearpă, a pierit peste o bucată de vreme.

Ca niciodată, în acel an se întîmplă să pice multe vite. Pe malul Donului, acolo unde hălăduiau cirezile îndeobşte, limba de nisip se tărca în fiecare zi cu alte şi alte stîrvuri de vaci şi viţei. Pe urmă, molima se întinse şi la cai. Hergheliile care rătăceau pe izlaz se împuţinară la număr, şi de îndată un zvon spăimos a prins să cutreiere uliţele satului.

După ce-au ţinut mare adunare şi sfat, cazacii porniră în păr la Prokofi. Stăpînul casei ieşi să-i întîmpine în prag:

— Ce vînt bun v-aduce, cinstiţi fruntaşi ?

Mulţimea încruntată şi tăcută se apropie de prispă, fără să răspundă.

Un bătrîn cam băut strigă cel dintîi :

— Scoate vrăjitoarea ! Avem s-o judecăm.

[1] Toate datele din această operă, cu excepţia celor menţionate în mod special, sînt citate după stilul vechi. Cel nou a fost introdus în Rusia Sovietică, în mod oficial, în 1918.

Prokofi se năpusti înlăuntru, dar cazacii se repeziră după el în tindă şi-l înşfăcară. Un tunar, un munte de om, poreclit Liuşnea, îl izbi cu tidva de perete, răcnind :

— Nu te mai vîrcoli, că degeaba-i !... N-avem nimica cu tine. Pe muiere vrem s-o răfuim. Mai bine să-i facem de petrecanie, decît să rămînă satul fără vite... Nu striga, că dărîm peretele cu căpăţîna ta !...

— Ad-o încoace, căţeaua !... mugeau cei de lîngă prispă.

Un fost tovarăş de oaste al lui Prokofi apucase turcoaica de păr cu o mînă şi-i astupase gura cu cealaltă ; ea striga din răsputeri. El o tîrî din fugă prin tindă şi o zvîrli la picioarele gloatei. Un ţipăt subţire acoperi glasurile tuturor.

Prokofi răbufni cei şase cazaci care se opinteau să-l proptească locului, năvăli în casă şi smulse sabia din perete. Într-o cumplită învălmăşeală, toţi se prăvăliră afară din tindă. Prokofi ţîşni de pe scară, învîrti deasupra capului sabia care şuiera, cu sclipiri de oţel. Cuprinsă de spaimă, mulţimea se împrăştie în ogradă. Lîngă hambar, Prokofi îl ajunse pe Liuşnea care lipăia greoi şi îl spintecă pieziş pe la spate, de la umăr pînă la brîu. Cazacii lepădară parii smulşi din gard şi o rupseră la fugă, pe arie, spre stepă.

Abia peste o jumătate de ceas au prins iar curaj, şi iar s-au apropiat de casă. Doi cazaci, trimişi să iscodească ce se întîmplă, intrară tiptil în tindă.

În prag, lîngă bucătărie, femeia lui Prokofi zăcea la pămînt, scăldată în sînge, cu capul răsucit într-o parte ; între dinţii încleştaţi de durere i se zărea limba vînătă şi muşcată de cîteva ori. Prokofi, tremurînd din cap, cu privirea năucă, învelea, într-un cojoc de oaie, un prunc lepădat înainte de soroc : un ghemuleţ de carne roşiatic şi bălos, care scîncea subţirel.

Femeia îşi dădu sufletul către seară. Pe copil l-a luat mama lui Prokofi, înduioşată de soarta orfanului.

Îl înfăşură în tărîţe opărite, îl hrăni cu lapte de iapă şi peste o lună, cînd s-au încredinţat că plodul, negru ca un turc, are de gînd să trăiască, l-au dus la biserică întru taina botezului. În amintirea lui bunicu-său, i-au pus nu-

mele Pantelei. Prokofi s-a întors de la ocnă după doisprezece ani. Îmbrăcat în straie tîrgoveţe, cu smicele cărunte în caierele bărbii rotunjite acum, nu mai aducea a cazac. Părea un străin din aiurea locuri. Luîndu-şi feciorul la dînsul, îşi căută de vechea gospodărie.

Pantelei creştea negru la faţă şi focos la sînge. Semăna cu maică-sa la făptură : ca dînsa era de subţire şi mlădios la trup.

Prokofi îl însură cu fata unui cazac din vecini.

De atunci, sîngele turcesc se amestecă cu sînge căzăcesc. Şi aşa se iscară în sat cazacii neamului Melehov, cu nasul coroiat şi de-o sălbatică frumuseţe, porecliţi „turci".

După moartea bătrînului, Pantelei se aşternu pe gospodărie temeinică. Dură alt înveliş casei, desţeleni lîngă gospodărie o jumătate de deseatină de pămînt, ridică alte acareturi şi un hambar, învelindu-le pe toate cu tinichea. La dorinţa stăpînului, meşterul tăie din resturi de tablă o pereche de cocoşi şi-i ţintui pe coama hambarului. Cu înfăţişarea lor voioasă, împodobeau gospodăria lui Melehov, dîndu-i ceva de curte îmbelşugată şi ferice.

Sub povara anilor, Pantelei Prokofievici se îngreuie la trup, se lăţi în spate, se încovoie de umeri. Păstra însă chipul de unchiaş bine zidit. Cu mădularele mici, şchiopăta uşor de stîngul, căci îşi betegise piciorul în tinereţe, într-o cursă de cai, la o inspecţie împărătească. În urechea stîngă purta un cercel de argint arcuit în semilună. Nici un fir de păr alb nu i-a pestriţat, pînă la o vîrstă foarte adîncă, barba şi părul negru ca pana corbului. Iute la mînie, îşi pierdea repede cumpătul : poate de aceea îşi îmbătrînise prea de timpuriu nevasta, o femeie voinică şi atît de frumoasă odinioară, iar acum, cu obrazul atît de păienjenit de creţuri mărunte.

Petro, feciorul cel mai mare şi însurat, semăna cu maică-sa. Scund la stat, avea ochi căprui, nasul cîrn şi părul vîlvoi, de culoarea spicului de grîu. Feciorul cel mic, Grigori, era leit Pantelei. Îşi întrecea fratele cu jumătate de cap, măcar că număra şase ani mai puţin. Nasul, de erete, bucăţică ruptă taică-său. Ochii aprinşi, ca două migdale, albăstrui la margine ; umerii obrajilor teşiţi ; pielea întinsă, castanie, uşor rumenită. Adus puţintel de spinare, Grigori zîmbea arar şi la fel de sălbatic ca bătrînul.

Duniaşka era o codană ochioasă şi cu mîinile lungi ; pe dînsa o iubea Pantelei mai mult decît pe celelalte odrasle. Cu Daria, nevasta lui Petro, şi cu pruncul lor se încheia astfel toată familia Melehov.

2

Stelele licăreau răzleţe pe bolta cenuşie dinaintea zorilor. Vîntul sufla, măturînd norii. Se înălţa ceaţa plutind peste apele Donului, prelingîndu-se pe povîrnişul rîpelor de cretă, strecurîndu-se printre crăpături, ca un şarpe vînăt, fără cap. Malul stîng al văii, nisipul, ochiurile de apă, papura şi stuful, pădurea jilavă de rouă aveau reflexe de purpură, ca într-o privelişte plină de vrajă. Căznindu-se să răsară, soarele se perpelea în culcuşu-i de dincolo de zare.

În casa Melehovilor, Pantelei Prokofievici se trezi înaintea tuturora şi ieşi pe prispă, încheindu-şi gulerul cămăşii brodat în cruciuliţe. Ograda năpădită de iarbă era acoperită cu rouă de argint. Slobozi vitele din grajd să zburde în voie. Daria, îmbrăcată numai într-o cămaşă subţire, alergă să mulgă vacile. Picioarele goale şi albe ca laptele se înfiorau stropite de rouă ; o urmă ca de fum se încolăci prin iarba strivită.

Pantelei Prokofievici se uită un timp cum se ridica iarba culcată de picioarele Dariei, apoi se întoarse în casă.

Pe prichiciul ferestrei deschise, petalele vişinilor, ce dădeau să se scuture, luceau de un roşu-palid. Grigori dormea cu faţa în jos şi cu o mînă întinsă într-o parte.

— Grişka, nu mergi la pescuit ?

— Ce-i ? Ce vrei ?... întrebă Grigori buimac, ridicîndu-se şi lăsînd picioarele să-i spînzure pe marginea patului.

— Mergem la peşte... Pînă nu răsare soarele...

Grigori gîfîi, îşi strînse baierele nădragilor şi îşi trase ciorapii albi de lînă ; pe urmă, se căzni să-şi încalţe cipicii, scoţînd pielea strîmb răsucită înăuntru.

— Da' mama o fi pregătit momeala ? întrebă el cu un glas răguşit, ieşind în tindă după bătrîn.

— A pregătit, n-avea grijă !... Coboară la lotcă, te-ajung din urmă...

Bătrînul răsturnă în poala cămăşii secara fiartă şi aromată, culese în palmă, cu osîrdie de gospodar, boabele risipite, apoi se îndreptă spre mal, şchiopătînd de piciorul stîng. Grigori îl aştepta posomorît în lotcă.

— Încotro să vîslesc ?

— Spre Rîpa Neagră !... Încercăm acolo, lîngă buturugă, unde am fost mai deunăzi.

Luntrea hîrşcîi prundişul, se lăsă pe apă şi se depărtă de ţărm. Tîrîtă de firul apei, prinse a se legăna, clătinată de valurile ce încercau s-o întoarcă pe o rînă. Grigori o cîrmui, fără să vîslească.

— Hai ! Trage la vîsle !...

— Să ajungem mai pe la mijloc...

Lotca, spintecînd puhoiul repede, se îndreptă spre celălalt mal. Din sat, străbătu cîntecul cocoşilor, răsunînd pe apă. Luntrea se trase într-o scobitură, zgîriind cu latura malul negru, pietros, înălţat ca o treaptă deasupra apei. La cinci stînjeni se deslușea în adînc un ulm prăbuşit, cu crengile răsfirate. Alăturea, un vîrtej frămînta bulbucii roşcaţi de spumă.

— Pregăteşte undiţele. Eu am să pun momeala, glăsui încet bătrînul către Grigori, băgînd palma în oala cu gîtul îngust, aburit.

Secara clipoci sunător pe apă, parcă cineva spusese în şoaptă : „Şih !“ Grigori înşiră pe cîrlig boabele umflate şi zîmbi.

— Vino, vino să te prind, peşte mare, peşte mic !...

Sfoara căzu roată-n apă, se-ntinse ca o strună, apoi se lăsă din nou, de-ndată ce plumbul atinse fundul. Grigori apăsă cu piciorul pe varga undiţei, cu băgare de seamă, să nu lunece în valuri şi întinse mîna să ia punga cu tutun.

— N-om face mare lucru, taică !... Luna-i în scădere.

— Ai luat chibriturile ?

— Da.

— Dă-mi un foc.

Bătrînul aprinse o ţigară, aruncă ochii spre locul unde se împotmolise soarele, dincolo de buturugă.

— Crapul nu se prinde totdeauna la fel. Cade mai mult ind e lună nouă...

— Pare-mi-se că plevușca a început să ciupească momeala ! spuse Grigori și oftă.

Valuri mărunte loveau pîntecul luntrii, apoi se depărtau unduind ; un crap mare, lung de doi arșini, ca turnat în bronz roșcat, sări în sus cu un sunet surd, pălind de două ori cu coada în unde. Împroșcă lotca cu picături cît grindina.

— Stai că acuși pică ! rosti Pantelei Prokofievici, ștergîndu-și cu mîneca barba stropită.

Dincolo de ulmul prăvălit, în aceeași clipă, între ramurile desfrunzite, răsfirate ca niște brațe, mai sărira încă doi crapi ; al treilea, mai mic, țîșni în aer, plescăind de cîteva ori deasupra apei, lîngă mal.

Grigori mozoli nerăbdător țigara udă. Soarele palid se ridicase cam la înălțimea unui gorun tinerel. Pantelei Prokofievici aruncă toată nada și posomorît, cu buzele strînse, căta nătîng la undița nemișcată.

Grigori scuipă mucul de țigară și-i urmări cu ură zborul sfîrîit. Își înjură părintele în gînd că-l trezise cu noaptea-n cap și nu-l lăsase să mai doarmă. Fumatul pe inima goală îi lăsase-n gură o duhoare de păr ars. Se aplecă să ia apă în palmă ; în clipa aceea, vîrful vergii, care spînzura la o jumătate de arșin deasupra apei, se legănă ușor și lunecă încet în jos.

— Trage-l ! strigă unchiașul.

Grigori se opinti, trase varga, dar vîrful se înfundă cu iuțeală în apă, apoi se îndoi ca un arc. O putere uriașă, asemenea unui vîrtej, încorda varga de răchită roșcată.

— Ține zdravăn !... gemu bătrînul, depărtînd lotca de mal.

Grigori încercă să ridice varga, dar nu izbuti. Sfoara groasă plescăi surd și se rupse. Flăcăul se clătină și-și pierdu cumpăna.

— Aista nu-i crap ! Aista-i un taur ! mormăi Pantelei Prokofievici, moșmolind să pună momeală în vîrful altui cîrlig.

Grigori rîse în neștire, legă altă sfoară și o aruncă în adînc. Cum dădu plumbul la fund, vîrful și fu înghițit deodată.

— Aha ! Diavole !... mîrîi Grigori pe nas, abia ridicînd din adînc peștele, care se roti la suprafață.

Sfoara zbîrnîi subțire și lăsă o dîră : apa se ridică, ca o bucată de pînză verde. Pantelei Prokofievici apucă cu degetele butucănoase mînerul căușului.

— Sucește-l în apă ! Ține-l, că taie ca ferăstrăul...

— De bună seamă că-l țin !...

Un crap mare, gălbui-roșiatic, săltă deasupra, făcu apa spumă, întoarse capul teșit și rotund, și se lăsă din nou în adînc.

— Trage !... Mi-a și-nțepenit mîna... Nu, stai nițel !

— Ține, Grișka !

— Las' pe mine !

— Bagă de seamă, nu-l scăpa sub lotcă !... Bagă de seamă !

Grigori își trase răsuflarea și smuci spre luntre crapul culcat pe o coastă. Bătrînul vîrî căușul în apă, dar peștele, încordîndu-și cele din urmă puteri, zvîcni din nou în adînc.

— Saltă-i capul afară ! Lasă-l să înghită un tain de aer, că se moaie, căpățînosul !...

Grigori ridică undița și aduse crapul istovit aproape de lotcă. Căscînd larg gura, peștele vîrî botul în coasta scorojită a luntrii și se propti, abia mai mișcînd și sclipind portocaliu din aripi.

— S-a zis cu tine !.. mormăi Pantelei Prokofievici, răsturnîndu-l cu căușul.

Mai stătură apoi încă vreo jumătate de ceas. Bătaia crapilor se domoli.

— Hai, strînge, Grișka ! Se vede că l-am prins pe ăl din urmă. Nu mai avem ce aștepta.

Se pregătiră de plecare. Grigori se depărtă de mal. Străbătură jumătate de drum. Grigori oblici pe chipul bătrînului că vrea să-i spună ceva ; dar unchiașul tăcea, privind la gospodăriile împrăștiate sub poalele colinei.

— Uite ce-i, Grigori... începu el cu glas îndoielnic, jucîndu-se cu sfoara de la sacul așternut sub picioarele lui. Văd că-i dai tîrcoale Axiniei Astahova...

Sîngele năvăli în obrajii lui Grigori, și el întoarse capul. Gulerul bluzei, strîngîndu-i grumazul vînos și ars de soare, lăsă o dîră albă.

— Bagă de seamă, băiete ! urmă bătrînul, de astă dată cu răutate și asprime. Avem să vorbim altfel. Stepan e vecinul nostru, și nu-ți îngădui să te zbenguiești cu muierea lui. Joaca te poate duce la păcat ; să știi de pe acuma că dac-oi prinde ceva de veste, te omor în bătaie !

Pantelei Prokofievici strînse degetele pumnului noduros, subție ochii bulbucați și se uită cum se revarsă sîngele în obrazul lui fecioru-său.

— E o scorneală ! izbucni Grigori, surd, parcă de sub apă, și-l privi pe bătrîn drept în locul acela vînăt, unde i se împreunau sprîncenele.

— Mai bine taci !

— Dacă te-ai potrivi la cîte minciuni mai născocesc oamenii...

— Gura, pui de lele !

Grigori se lăsă pe vîslă. Lotca lunecă în salturi. Apa juca, rotind și sclipind sub cîrmă.

Nu și-au mai spus nimic pînă la podeț. Cînd erau aproape de mal, bătrînul adause :

— Caută și nu uita ! Chiar de azi, pune capăt sminteli. Să nu faci un pas afară din ogradă. Asta-i !...

Grigori nu răspunse. Trăgînd lotca la mal, întrebă :

— Să dau peștele muierilor ?

— Du-l și vinde-l negustorului, grăi bătrînul cu glas mai blînd. Să ai bani de mahorcă...

Grigori păși după Pantelei Prokofievici, mușcîndu-și buzele.

„Taie-mă, taică, dacă vrei, dar chiar de m-ai lega cu picioarele de butuc, tot m-oi duce astăzi la șezătoare !", își zise el, privind cu ură la ceafa teșită a unchiașului.

Acasă, Grigori spălă cu grijă nisipul uscat de pe solzii crapului și-i petrecu o joardă prin urechi. Lîngă poartă se-ntîlni cu Mitka Korșunov, vechi prieten, de-o vîrstă cu el. Mergea, jucîndu-se cu un capăt al chimirului bătut în ținte. În două hrube mici, luceau doi ochi umezi-gălbui și nerușinați. Avea pupilele ca de pisică, așezate vertical ; de aceea, nu-i puteai prinde căutătura, care luneca mereu.

— Unde te duci cu peștele ăsta ?

— Acuma l-am prins. Mă duc să-l vînd la negustor...

— Lui Mohov, poate ?

— Taman...

Mitka măsură cu privirea crapul.

— Să tot aibă vreo cincisprezece funturi ?

— Şi jumătate. L-am cîntărit...

— Ia-mă şi pe mine. Ştii că-s tare la tocmeală !...

— Bine. Hai...

— Şi zi, faci cinste ?

— Las' că ne înţelegem noi ! Nu-ţi mai strica gura de pomană...

Oamenii ieşiseră de la biserică ; lumea se revărsa pe uliţe. Pe drum mergeau alături cei trei fraţi, porecliţi Şamilii.

Cel mai mare, Alexei, cu o mînă ciungă, păşea la mijloc. Gulerul strîmt îl făcea să-şi ţină ţeapăn grumazul vînos ; barba rară, ca o pană creaţă, se sumeţea hărţăgos, ochiul stîng clipea necurmat. Mai demult, în poligon, arma i se descărcase în mînă, şi o bucată de închizător îi ciuntise obrazul. De atunci, ochiul lui clipea tam-nesam ; o cicatrice albăstrie îi brăzda faţa şi se-nfunda în chică. Braţul stîng era rupt din cot ; dar Alexei răsucea ţigara numai cu o mînă, frumos şi fără greş : strîngea punga la pieptul bombat, rupea cu dinţii hîrtia, o îndoia în chip de jgheab, lua tutun şi mişca degetele repede, sucind. Nici nu prindea bine de veste omul de alături, că Alexei clipea, mozolind ţigara şi cerînd foc.

Măcar că avea numai o mînă, pumnul lui era cel mai grozav din tot satul. La întîia vedere, pumnul acela n-avea nimic deosebit ; părea cît o tărtăcuţă. Într-o zi însă s-a înfuriat la cîmp, fiindcă îşi pierduse biciul ; lovi cu pumnul în boul care se lăsă pe brazdă, de-i năpădi sîngele pe urechi, şi abia se mai dezmetici cu mare greu. Ceilalţi fraţi, Martin şi Prohor, îi semănau leit lui Alexei. Erau tot aşa de scunzi la stat, largi în umeri cît stejarii, numai că veau amîndouă mîinile.

Grigori dădu bineţe fraţilor Şamil ; Mitka însă trecu şi întoarse cu ciudă capul.

În ziua de lăsata-secului, pe cînd se băteau cu pumnii, după datină, Alioşka Şamil nu se sinchisise de măselele nere ale lui Mitka, repezise o mînă întoarsă, şi Mitka ruipase două măsele jos, pe gheaţa cenuşie, scobită de otcoavele cizmelor.

Mergînd alături, Alexei clipi de vreo cinci ori la rînd și întrebă :

— De vînzare-i crapul ?

— Hai, cumpără-l !

— Cît ceri pe el ?

— O pereche de boi și nevasta pe deasupra.

Alexei clipi și clătină brațul ciung.

— Caraghiosule ! Ha-ha ! Ce caraghios mai ești ! Femeia ?... Iei și plodul ?

— Ți-l las de prăsilă, altfel se stinge neamul Șamililor ! rînji Grigori.

Lumea se îngrămădise în mediean, lîngă ograda bisericii. Epitropul ridică un gînsac deasupra capului și strigă :

— Cincizeci de copeici... Haide ! L-am dat ! Cine dă mai mult ?

Gînsacul întorcea capul și închidea ochii de peruzea, cu o mare scîrbire de alaiul dimprejur.

Alături, un unchiaș cu părul cărunt și cu pieptul plin de decorații grăia dînd din mîini.

— Moș Grișaka al nostru îndrugă iar verzi și uscate din războiul cu turcii ! arătă Mitka spre el cu ochii. Mergem să auzim și noi ?

— Cît l-om asculta, crapul se umflă și începe să duhnească !...

— Dacă se umflă, are să fie mai greu. Luăm mai mult pe el.

În mediean, după șoproanele pojărniciei, unde sacalele pompierilor crapă de uscăciune, cu hulubele rupte, se vede acoperișul verde al casei lui Mohov. Trecînd pe lîngă șopron, Grigori scuipă și-și astupă nasul. De după un butoi, un moșneag ieși încheindu-și nădragii și ținînd cureaua între dinți.

— Te-a prididit ? întrebă Mitka cu răutate.

Bătrînul își încheie ultimul nasture și scoase cureaua din gură :

— Ce vrei ?

— Ar trebui să-ți vîre cineva nasul în grămadă ! Și barba ! Să nu te poată spăla baba o săptămînă-ntreagă...

— Am să te vîr eu pe tine, putoare ! se oțărî bătrînul.

Mitka se opri, subțiindu-și ochii de motan, ca și cum ar fi avut soarele în față.

— Ia uită-te, ce mare boier mai arată !... Piei, cîine ce eşti ! Te-ai cîinit, pui de lele ! Acuşi îţi croiesc cîteva curele !

Chicotind, Grigori se apropie de cerdacul casei lui Mohov. Parmaclîcul era îmbrăcat într-un desiş de viţă sălbatică. Pe cerdac, se mişcau alene cîteva pete de umbră.

— Vezi, Mitri, cum trăiesc oamenii ?...

— Pînă şi mînerul e aurit ! rosti Mitka, deschizînd uşa care dădea pe terasă şi mormăind : Pe ghiujul acela să-l trimitem aici !

— Cine-i ? întrebă cineva de pe terasă.

Grigori, cam sfios, păşi cel dintîi. Mătura cu coada crapului duşumeaua vopsită.

— Pe cine căutaţi ?

O fată stătea într-un jilţ de nuiele împletite. Ţinea în mînă o farfurie cu căpşuni.

Grigori tăcea şi se uita la buzele groase, în formă de inimă trandafirie, care striveau o căpşună. Fata înclină capul şi se uită la cei care intraseră.

Mitka sări în ajutorul lui Grigori. Tuşi, întrebînd :

— Nu cumpăraţi un peşte ?

— Peşte ? Mă duc îndată să spun...

Fata împinse jilţul, se ridică şi se depărtă lipăind cu pantofii brodaţi, în care umbla cu picioarele goale. Razele soarelui treceau prin rochia albă ; Mitka zări conturul vag al picioarelor plinuţe, dantela fustei care se rostea, învăluraţă. Privi uimit la albul de argint al pulpelor goale ; numai călcîiul rotund era puţin gălbui şi lăptos.

Mitka îl împinse cu cotul pe Grigori :

— Ia uite, ce fustă, măi Grişka, măi !... Se vede totul, ca prin geam.

Fata intră înapoi pe uşa care dădea din coridor şi se aşeză alene în jilţ.

— Duceţi-vă la bucătărie...

Grigori păşi în vîrful picioarelor şi pătrunse în casă. Mitka se lăsă pe celălalt picior şi se uită la cărarea albă care despărţea părul fetei în două semicercuri de aur. Ea îl privi cu ochii neliniştiţi, poznaşi.

— Dumneata eşti de-aici, din sat ?

— De-acilea.
— Al cui ești ?
— Al lui Korșunov.
— Și cum te cheamă ?
— Dmitri.

Fata își cercetă cu prefăcută luare-aminte unghiile, ca niște solzi trandafirii, mișcă picioarele și le strînse repede.

— Care din voi prinde pește ?
— Prietenul meu, Grigori.
— Dumneata nu pescuiești ?...
— Cînd am poftă, pescuiesc și eu.
— Cu undița ?
— Pescuiesc și cu undița... cu cîrligul, cum spunem noi.
— Și eu aș vrea să pescuiesc, rosti ea, după un timp de tăcere.
— Dacă vrei, hai să mergem !...
— Cum am putea face ?... Vorbești serios ?
— Mai întîi și-ntîi trebuie să te scoli în zori.
— Mă scol, numai că e nevoie să mă trezească cineva.
— De trezit, te pot trezi eu... Dar tatăl dumitale ?
— Ce-i cu tata ?

Mitka rîse :

— Să nu creadă că e un hoț. Și să nu sloboadă cîinii după mine.
— Prostii ! Eu dorm singură, în odaia din colț... Asta e fereastra ! și arătă cu degetul. Dacă vii să mă iei, bate ușor în geam ; am să mă scol.

Glasuri răsunau în bucătărie ; al lui Grigori, sfios, al bucătăresei, gros și curgător.

Mitka tăcea, trecînd printre degete argintul cenușiu al chimirului căzăcesc.

— Dumneata ești însurat ? întrebă fata, schițînd un zîmbet nelămurit.
— De ce mă întrebi ?
— Așa ! Voiam să știu...
— Nu ! Sînt flăcău.

Mitka se îmbujoră deodată. Ea îl întrebă, înflorind un zîmbet și jucîndu-se cu crenguța unei căpșuni de seră, căzută pe podea :

— Da' fetele te iubesc, Mitea ?
— Unele mă iubesc, altele ba.

— Nu mai spune !... Da' de ce ai ochi de pisică ?

— De pisică ?... se minună Mitka.

— Chiar de pisică...

— Se vede că e o moştenire de la mama... N-am nici o vină.

— De ce nu te-nsoară părinţii, Mitea ?

Mitka îşi veni în fire ; simţind o uşoară ironie în cuvintele ei, ochii lui verzi sclipiră.

— Nu s-a născut încă aceea care să-mi fie ursită.

Fata încreţi sprîncenele, uimită de sumeţirea lui, se îmbujoră la obraz şi se scuză.

Paşi răsunară în uliţă, apoi pe cerdac.

Surîsul fetei, abia schiţat, care tăinuia o ironie, îl urzică pe Mitka. Stăpînul, Serghei Platonovici Mohov, călcînd uşor cu ghetele largi de şevro, îşi purtă trupul plin, cu demnitate, pe lîngă Mitka, care se dădu la o parte.

— Ai venit la mine ? întrebă el, trecînd fără să-ntoarcă capul.

— A adus peşte, tată !

Grigori veni din bucătărie fără crap.

3

Grigori se întoarse acasă de la şezătoare, după întîiul cîntat al cocoşilor. În tindă, îl întîmpină mireasma crengilor de hamei dospit şi un miros plăcut de cimbru.

Păşi pînă-n odaie în vîrful picioarelor, se dezbrăcă şi îşi atîrnă pantalonii de zile mari cu lampas ; apoi îşi făcu cruce şi se culcă. Pe podea era o lumină de lună ca un vis de aur, înrămată în pervazul ferestrei. În ungher, sub ştergare brodate, icoanele ferecate în argint luceau întunecat deasupra patului. Pe un cuier se iscă zumzet de muşte.

Tocmai cînd aţipise, copilul lui frate-său începu să scîncească în bucătărie.

Leagănul scîrţîi, ca un car cu roatele neunse. Daria murmură cu glasul somnoros :

— Taci, plod rău ! Nu dormi ? N-am parte nici de somn, nici de linişte din pricina ta... Şi cîntă încetişor :

— *Fluier fermecat,*
Unde mi-ai umblat ?
— *Caii i-am păzit.*
— *Dijmă, ce-ai primit ?*
— *Un cal și o șa,*
Cu aur pe ea...

Muncindu-se să aţipească în scîrţîitul ritmic al leagănului, Grigori își aduse aminte : „Mîine, Petro pleacă la instrucţie, în tabără. Rămîne Daşka cu copilul... Avem să mergem singuri la cosit."

Își înfundă capul în perna fierbinte ; dar în urechi îi stăruia plicticos :

— *Calul unde l-ai lăsat ?*
— *La poartă, legat.*
— *Poarta unde e ?*
— *Au luat-o apele...*

Se auzi un nechezat voios de cal, și Grigori tresări. Îl cunoscu după glas că era calul de șa al lui Petro.

Cu degetele amorţite de toropeală, își încheie cămașa ; apoi iar aţipi, în ritmul unduitor al cîntecului :

— *Unde-s gîștele ?*
— *În stuf au intrat.*
— *Stuful unde e ?*
— *Fetele din sat*
Stuful l-au tăiat.
— *Unde-s fetele ?*
— *S-au tot măritat.*
— *Dar ai lor bărbaţi ?*
— *La luptă-s plecaţi !...*

Înainte de zori, Grigori, moleșit de somn, se duse în grajd și scoase calul în hudiţă. Un fir de păianjen îi atinse faţa, gîdilîndu-l, și somnul se risipi deodată.

Pe apele Donului, se-ntindea pieziș un drum învălurat de lună, pe care nu trecuse încă nimeni. Era ceaţă deasupra apei ; sus, pe cer, puzderie de stele. În urma lui, calul pășea cu grijă. O coastă povîrnită cobora pe malul apei. Dincolo, se auzi măcăit de raţe ; aproape de mal, un somn

se răsuci și plescăi cu pîntecul lat în apă, în goană după plevușcă.

Grigori rămase mult timp la țărm. Malul mirosea a mucegai proaspăt, îmbibat de umezeală. Stropi de apă picurau din botul calului. Grigori simțea în suflet un gol ușor și plăcut. Era fără grijă și nu se gîndea la nimic.

La întoarcere, aruncă o privire spre răsărit, unde întunericul albăstrui se-mprăștiase.

Lîngă grajd, se-ntîlni cu maică-sa.

— Tu ești, Grișka ?

— Cine vrei să fie ?

— Ai adăpat calul ?

— L-am adăpat... răspunse Grigori în silă.

Bătrîna, aplecată de șale, căra în pestelcă niște tizic pentru foc ; își tîrîia picioarele goale și slăbănoage. Din mers, adause :

— Du-te și-i scoală pe Astahovi ! Știu că Stepan se pregătea să plece cu Petro al nostru.

Răcoarea dimineții deodată puse-n trupul lui Grigori un arc întins, care tremură. Parcă l-au înțepat furnicile. Se năpusti în fugă la a treia casă, pînă la Astahov, și se sui în cerdac. Ușa era deschisă. În bucătărie, Stepan dormea pe o velință întinsă pe jos cu capul femeii sub braț.

Prin întunericul care se destrăma, Grigori văzu cămașa Axiniei, ridicată mai sus de genunchi, și picioarele albe, ca de mesteacăn, desfăcute ațițător. Privi o clipă și-și simți gura iască ; în cap, un zvon metalic, amețitor.

Roti privirile, ca un hoț. Și cu glas răgușit, parcă nu al său, strigă :

— Hei, e careva aici ? Hai, sculați-vă !

— A-a ?... Cine-i acolo ? scoase Axinia ca un sughiț de plîns, buimacă de somn.

Brațul gol al nevestei se lăsă grăbit, se mișcă între picioare, trăgînd cămașa în jos. Rămăsese pe pernă o pată de stupit, prelins peste noapte : dimineața, somnul femeii e adînc.

— Eu sînt. M-a trimis mama, să vă scol...

— Îndată... Îndată ! Mai mare rușinea cum ne-ai găsit... Din pricina puricilor, dormim jos. Stepane, scoală-te ! N-auzi ?...

Grigori înțelese după vorbă că se rușinează și se grăbi să plece.

Vreo treizeci de cazaci din sat plecau în tabără pe luna mai. Locul de adunare era în medean. Pe la ceasurile șapte, se iviră căruțele cu coviltire, cazacii călări, alții mergînd pe jos, echipați și îmbrăcați în bluze de dril.

Petro dregea pe cerdac, de zor, o curea ruptă. Pantelei Prokofievici se învîrtea pe lîngă calul lui Petro ; vărsa ovăz în albie și striga din cînd în cînd :

— Duniașka, pesmeți ai pregătit ? Ai sărat slănina ?

Duniașka, roșie ca o floare, zbura din bucătărie pînă-n odaie, cu sprinteneală de rîndunică, rîzînd și apărîndu-se la chemările tătîne-său :

— Matale, taică, vezi-ți de treabă ! Buclucurile frățiorului le înțînăm noi, să nu se clintească pînă la Cerkaskoe.

— Încă n-a mai isprăvit de mîncat ?... întrebă Petro, udînd ața în gură și arătînd cu capul spre cal.

— Mestecă, răspunse bătrînul, fără grabă, cercetînd cu mîna lui aspră teltia. Un lucru de nimic, numai o firimitură, dacă se lipește de teltie, îi vatămă spinarea pînă la sînge.

— Cînd o isprăvi Roibul de ronțăit, du-l la apă, rogu-te, tată...

— Să-l ducă Grișka, la Don. Hei, Grigori, la treabă !

Trăpașul de Don, înalt, subțire, cu o pată albă ca o stea în frunte, porni, zburînd. Grigori îl scoase afară pe poartă; abia-i atinse coama cu stînga, îl încălecă și calul o-ntinse la trap larg. Voi să încetineze mersul pe povîrniș ; calul însă se-mpletici, înteți pasul, apoi galopă pe mal. Grigori se lăsă pe spate, aproape se prăvăli pe spinarea Roibului și zări o femeie care cobora pe mal, cu cobilița pe umăr. Întoarse frîul, stîrni un vîrtej de praf în urma lui și se repezi în apă.

Axinia cobora, legănîndu-se pe pantă ; de departe, strigă cît o ținea gura :

— Ești nebun ?... Cît pe-aci să mă strivești sub copitele calului ! I-oi spune eu lui taică-tău, cum bagi oamenii în boale !

— Ei hai, hai, vecino, nu te mai burzului ! Omul tău se duce la instrucție, așa că poate ți-oi fi de trebuință în gospodărie.

— S-o crezi tu ! Am nevoie de tine ca de dracu !

— Ai să mă rogi să vin la coasă ! se hlizi Grigori.

Pe podeț, Axinia agăță în grabă căldarea plină pe cobiliță și, strîngînd între genunchi fusta umflată de vînt, se uită la Grigori.

— Stepan e gata de plecare ? întrebă el.

— Ție ce-ți pasă ?

— Anapoda femeie mai ești ! Adică nici nu se poate să te întreb o vorbă ?

— Ei, gata ! Ce mai poftești ?

— Rămîi singură ?

— Da ! Ei și ?...

Calul ridică botul ; se auzea cum mestecă, lăsînd să-i curgă apa din gură ; privi dincolo, pe malul celălalt al Donului, și lovi cu copita dinainte. Axinia umplu și cealaltă căldare ; săltă cobilița pe umăr și urcă la deal, legănîndu-se încet. Grigori porni cu calul după dînsa. Vîntul se juca cu fusta Axiniei și zbîrlea măruntele inelușe de păr ale grumazului. Pe împletitura groasă a cosițelor, ardea parcă o căciuliță brodată cu fir de mătase colorată ; o cămașă trandafirie, vîrîtă într-o fustă netedă, îi învelea umerii plini și spatele pietros. Urcînd dealul, Axinia se apleca mereu : sub cămașă se zărea un șănțuleț săpat pe șira spinării. Ochii lui Grigori erau pironiți la cercurile roșcate ale cămășii, decolorată la subsuori, urmărindu-i toate mișcările. Și iar voi să intre în vorbă.

— Ai să-i duci dorul bărbatului, nu ?

Axinia întoarse capul din mers și zîmbi.

— Ba bine că nu... Însoară-te ! spuse, oprindu-se din urcuș și gîfîind. Însoară-te, și ai să știi atunci ce-i dorul...

Îndemnînd calul și mergînd alături, Grigori se uita în ochii Axiniei.

— Sînt femei care se bucură cînd le pleacă bărbații. Daria a lui Petro al nostru se-ngrașă, cînd el e lipsă...

Axinia gîfîia, nările-i jucau ; își îndreptă părul și zise:

— Bărbatul nu-i o lipitoare, dar te saturi cîteodată ! Da' la nunta ta cînd om juca ?

— Nu știu. Cînd o vrea tătuca... Poate cînd m-oi întoarce de la oaste.

— Ești tînăr, nu te-nsura încă.

— De ce ?

— Nu-i întotdeauna bună treabă.

Ea se uită cu coada ochiului și zîmbi ușor, cu buzele strînse. Grigori luă aminte pentru întîia oară că avea buzele neruşinat de lacome, puțintel răsfrînte.

Desfăcînd coama calului în vălurele, șopti ca o taină :

— N-am nici o poftă să mă-nsor. Tot are să mă iubească o femeie.

— Ai și pus ochiul ?

— Ce să pun ochiul ?... Uite, tu de pildă... tot pleacă Stepan...

— Nu-ți fă de lucru cu mine !

— Adică, ai sări cu unghiile ?

— Numai un cuvînt să-i spun lui Stepan, și ai să vezi...

— Am să-i arăt eu lui Stepan al tău !

— Bagă de seamă, să nu plîngi p-ormă.

— Nu mă speria, Axinia !

— Nu te sperii. Tu ține-te de fete ! Lasă să-ți facă batiste ; nu te uita la mine...

— Ba am să mă uit !

— Uită-te, dacă vrei...

Axinia zîmbi împăciuitor și se feri din drum, vrînd să ocolească roibul. Grigori îl întoarse de-a curmezișul și-i aținu calea.

— Lasă-mă, Grișka !

— Nu te las !

— Lasă șaga ! Trebuie să mă duc, să-mi gătesc omul de drum...

Grigori zîmbea ; calul zburda, juca și o împingea pe Axinia spre țărm.

— Lasă-mă, diavole ! Au să ne vadă oamenii, și ce-or să zică ?

Aruncă o privire cu grijă împrejur și trecu înainte, încruntată, fără a mai întoarce capul.

În cerdac, Petro își lua rămas bun de la cei ai casei. Grigori înșeuă calul. Petro, ținînd sabia în mînă, coborî în grabă treptele și luă frîul din mîinile lui Grigori.

Roibul, simțind că-l așteaptă un drum lung, călca neliniștit, făcea spume și mesteca zăbala. Petro, cu piciorul pe scară, se ținea de oblînc și spunea bătrînului :

— Nu trudi boii, tătucă ! Avem să-i vindem la toamnă. Grigori pleacă la oaste, așa că trebuie să-i cumpărăm un

cal de șa. Nu vinde fînul. Știi singur că mare ispravă nu vom avea anul ăsta în luncă.

— Du-te cu dumnezeu ! Cu bine ! rosti bătrînul, făcîndu-și cruce.

Petro, săltînd ca de obicei, își aruncă trupul îndesat în șa și își potrivi cutele bluzei, strînse-n brîu. Calul se-ndreptă spre poartă. Mînerul săbiei sclipi mat în soare, clătinîndu-se în ritmul pașilor.

Daria îl urma cu copilul în brațe. Stînd în mijlocul ogrăzii, bătrîna își ștergea cu mîneca ochii, iar nasul roșu cu colțul broboadei.

— Plăcintele, neică ! Ai uitat plăcintele ! Plăcintele cu cartofi...

Duniașka fugea, sărind ca o căprioară.

— De ce zbieri, toanto ? ! se răsti Grigori, mînios.

— A uitat plăcintele ! gemu Duniașka, sprijinită de poartă ; pe obrajii lucioși, înfierbîntați, îi curgeau lacrimi și-i picurau pe cămașă.

Cu palma făcută streașină la ochi, Daria urmărea bluza albă a bărbatului, învăluită în praf. Pantelei Prokofievici clătină bulumacul putred din poartă și se uită la Grigori :

— Apucă-te și drege poarta. Să întărești și un stîlp în colț.

Apoi, după ce se gîndi o clipă, adăugă, de parcă ar fi spus cine știe ce noutate :

— A plecat Petro.

Grigori urmărea peste gard pregătirile de ducă ale lui Stepan. Gătită cu o fustă verde de postav, Axinia îi aduse calul. Stepan îi grăia, zîmbind. Ca un stăpîn care nu se grăbește, își sărută femeia și rămase mult timp cu palmele pe umerii ei. Mîna bronzată de arșiță și de trudă părea neagră, neagră ca un tăciune pe bluza albă a Axiniei. Stepan stătea cu spatele spre Grigori ; i se vedea grumazul îndesat bărbierit frumos, umerii largi, lăsați puțin în jos ; cînd se aplecă spre nevastă-sa, se zări mustața blondă, cu vîrful răsucit.

Axinia rîdea de ceva și clătina capul în semn de tăgadă. Cînd călărețul se urcă în șa, calul corbiu și înalt se clătină. Stepan, țanțoș în șa, ieși pe poartă grăbit ; Axinia mergea ulături, ținîndu-se de scară, și, ca un cîine, se uita de jos n ochii lui, cu dragoste și patimă.

Trecură așa pe lîngă casa vecinilor și cotiră după colț. Grigori îi petrecu îndelung cu privirea, fără să clipească.

4

Se vestea furtună către seară. Deasupra satului, cerul se acoperi de nori roșiatici. Donul, învolburat de vînt, zvîrlea în mal valuri mari, unul după altul. Dincolo de livezi, cerul era săgetat de fulgere, tunetul se rostogolea rar, răbufnind în pămînt. Un erete își rotea sus, sub nori, aripile desfăcute ; ciorile croncăneau și se țineau după dînsul. De la apus, înainta un nor, împrăștiind o boare răcoroasă deasupra Donului. Un cer amenințător, negru ca smoala, se vedea dincolo de luncă. Stepa aștepta tăcută, încordată. Pe uliți se auzeau închizîndu-se obloanele, bătrînele păşeau grăbite spre casă, venind de la vecernic, și-și făceau cruce ; în medean, se legăna un vîrtej cenușiu de colb ; primii stropi de ploaie căzură pe pămîntul zbicit de arșița primăverii.

Duniaşka, legănîndu-și cosițele, trecu vijelios prin curte, închise ușa coteţului și se opri, umflîndu-și nările, ca un cal în fața unui obstacol. Țîncii alergau pe uliță. Mişka, fiul vecinului, un băieţaș de opt ani, se învîrtea și sălta într-un picior ; șapca mare a lui tătîne-său i se răsucea pe cap, acoperindu-i ochii. Cînta cu voce piţigăiată :

Ploaie, ploaie, vino deasă,
C-om intra cu toţii în casă,
Domnului ne vom ruga,
Lui Hristos ne-om închina.

Duniaşka se uita cu jind la picioarele lui goale, acoperite cu pistrui, care băteau pămîntul de zor. Voia și ea să joace-n ploaie, să-și ude capul, pentru ca părul să-i crească des și unduios. Ar fi vrut să meargă în mîini ca și prietenii lui Mişka, cu picioarele în sus, chiar de-ar fi să se prăvale în mărăcini, dar maică-sa o privea pe geam și plescăia cu ciudă din buze. Duniaşka oftă și intră în casă. Ploaia răpăi des, cu putere. Un tunet se sparse deasupra casei, iar vuietul se rostogoli dincolo de Don.

În tindă, Grișka și Pantelei Prokofievici, șuroind de sudoare, scoteau din cămară năvodul.

— Adu ață groasă și igliță, repede ! strigă Grigori către Duniașka.

Aprinseră o lampă în bucătărie. Daria se apucă să dreagă plasa. Bătrîna bombănea, legănînd copilul :

— Moșnege, toată vremea născocești la bazaconii ! Mai bine culcați-vă. Gazul e tot mai scump, și-l ardeți de pomană. Ce să pescuiți pe vremea asta ? Unde dracu vă duceți ? Pe toți are să vă înghită apa... Nu vedeți că afară e urgia lui dumnezeu ? Uite cum fulgeră ! Doamne, Isuse Hristoase ! Maica domnului...

O flacără albastră, orbitoare, lumină o clipă bucătăria. Apoi, se făcu liniște : se auzi cum vîjîie ploaia, lovind în geamuri. Un tunet bubui năprasnic. Duniașka scoase un țipăt subțirel și căzu cu capul în plasă. Daria făcea cruci repezi, uitîndu-se la ușă și la ferestre.

Bătrîna luă cu groază aminte la pisica care se freca de picioarele sale.

— Dunka ! Gonește-o de aici pe afuri... Sfîntă fecioară, iartă-mi mie, păcătoasa. Dunka, aruncă pisica afară. Piei de aici, duh necurat ! Lua-te-ar...

Grigori, scuturat de un rîs înfundat, scăpă năvodul.

— Ei, ce v-a apucat deodată ? Gura ! strigă Pantelei Prokofievici. Hai, lucrați mai repede, muieri ! De ieri v-am spus să vedeți de năvod !...

— Unde o să găsești pește pe vremea asta ? încercă să se împotrivească bătrîna.

— Dacă nu te pricepi, mai bine taci ! Prindem cegă pe nisip. Peștelui i-e teamă de furtună, și vine la mal. Te ponenești că apa tulbure a și tălăzuit la vale. Hai, Duniașka, du-te fuga de ascultă dacă vuiesc apele.

Duniașka se codi, apoi se îndreptă pieziș spre ușă.

— Dar cine are să tragă de năvod ? Daria nu trebuie să meargă, poate să-i răcească sînul ! nu se dădu bătută bătrîna.

— O să-l tragem amîndoi, cu Grișka. Pentru celălalt năvod, mai luăm o femeie și pe Axinia Astahova.

Duniașka intră gîfîind. Cîteva picături de ploaie și treiurau în vîrful genelor. În jurul ei se împrăștia o revealâ de pămînt negru și gras.

— Grozav mai huieşte iazul !

— Mergi cu noi, să tragem năvodul ?

— Mai vine cineva ?

— Chemăm vreo cîteva muieri.

— Bine, merg şi eu.

— Ei, pune-ţi sumanul pe tine şi du-te fuga la Axinia ! Dacă vrea să vină, spune-i s-o ia şi pe Malaşka Frolova...

— Malaşka n-o să simtă frigul ! spuse Grigori şi zîmbi. A prins osînză cît o scroafă de soi.

— Tu, Grişunka, ar trebui să iei oleacă de fîn şi să-l pui pe inimă, ca să nu-ţi răcească măruntaiele, îl sfătui maică-sa.

— Du-te după fîn, Grigori. Că bine a zis bătrîna.

Duniaşka se întoarse repede, împreună cu cele două femei. Axinia, îmbrăcată într-o bluză ruptă, încinsă cu o şfoară şi pe dedesubt cu o rochie albastră, părea mai scundă şi mai slabă. Glumind cu Daria, îşi dezlegă basmaua şi-şi adună cosiţele mai strîns ; apoi, o legă din nou, clătinînd din cap şi aruncîndu-i lui Grigori o căutătură ca de gheaţă. Bondoaca de Malaşka îşi lega ciorapii, lîngă uşă ; vorbi pe urmă, cu o voce răguşită :

— Sacii i-aţi luat ? Azi prindem peşte, nu glumă, zău !

Ieşiră în ogradă. O ploaie deasă cădea pe ţărîna muiată, apa se băşica brin băltoace şi curgea gîrlă spre Don.

Grigori mergea înaintea tuturora. Îl năpădi o veselie din senin.

— Ia seama, tătucă ! E un şanţ aici !

— Ah, ce beznă afurisită !...

— Ţin-te de mine, Axinia ! Avem să fim amîndouă, chiar şi la puşcărie, rîdea Malaşka cu glasul răguşit.

— Cată bine, Grigori, nu cumva e podeţul Maidannikovilor ?

— Chiar el e.

— Pornim de-aici, strigă Pantelei Prokofievici, înfruntînd urletul furtunii.

— Nu se aude, bădie !... răspunse cu glas răguşit Malaşka.

— Intraţi în apă. Hai, cu dumnezeu înainte !... Am să merg pe unde-i mai adînc. Pe unde-i mai adînc, am spus ! Malaşka, surda dracului, unde tragi ?... Mă duc mai

la mijloc... Grigori !... Grișka !... Axinia să meargă lîngă mal !

Donul urla și gemea. Vîntul sfîșia pînza deasă a ploii.

Grigori pășește cu băgare de seamă pe fundul apei și intră pînă la brîu. Un frig cleios îi străpunge pieptul și-i strînge inima ca un cerc. Stropii valurile îl plesnesc peste față, peste pleoapele strînse cu putere, ca niște șfichiuri de bice. Năvodul se umflă ca un balon, tîrîndu-l în adînc. Picioarele lui, încălțate în ciorapi de lînă, lunecă pe fundul nisipos. Frînghia cată să-i scape din mîini... E tot mai adînc. O groapă. Îi fug picioarele. Îl ia curentul și-l duce în adînc. Grigori înoată cu dreapta și se întoarce spre țărm. Adîncul negru rotitor îl înspăimîntă ca niciodată. Cu ușurare, pășește iar pe fundul mișcător. Un pește îl lovește peste genunchi.

— Du-te mai în adînc ! se aude prin întuneric glasul bătrînului.

Aplecat, năvodul se lasă iar în apă ; puhoiul îi ia din nou pămîntul de sub picioare. Grigori ridică fruntea și scuipă, înotînd.

— Axinio, mai trăiești ?

— Sînt în viață încă.

— Stă ploaia, au ba ?

— Cînd o conteni ploaia cea măruntă, începe aia mare !

— Nu striga așa de tare. Are să te audă tata și are să ne certe.

— Hei, ce mai frică ai de taică-tău !

Trag năvodul. O clipă de tăcere. Apa e ca o pastă lipicioasă, împiedică mișcarea.

— Grișa, pare-mi-se că vine o buturugă lîngă mal ! Trebuie s-o ocolim.

O izbitură grozavă îl zvîrle pe Grigori în larg. Apa țîșnește cu zgomot, parcă s-ar fi prăbușit o stană uriașă.

— A-a-a-a ! se vaietă Axinia, undeva, înspre țărm.

Grigori iese la suprafață și înoată înspăimîntat în partea de unde vin strigătele.

— Axinia !

Vîntul suflă, vuietul apei astupă glasurile.

— Axinia ! strigă din nou Grigori, înlemnit de groază.

— E-hei ! Gri-go-ri ! abia se aude glasul bătrînului.

Grigori înoată mereu. Simte ceva care i se răsucește sub picioare. Pune mîna și apucă : e năvodul.

— Grișa, unde ești ?... scîncește vocea plîngătoare a Axiniei.

— De ce nu răspundeai ? !... zbiară mînios Grigori, cățărîndu-se pe mal în patru labe.

Stînd pe vine și tremurînd de frig, descurcă împreună năvodul încîlcit. Luna iese din dosul unui nor sfîșiat, ca un pui din găoace. Tunetul se aude mai încet, dincolo de luncă. Pămîntul umed strălucește de apă. Cerul, spălat de ploaie, e senin și glacial.

Descurcînd năvodul, Grigori se uită cu încordare la Axinia. Chipul îi este alb ca varul, dar pe buzele roșii, ușor răsfrînte, înflorește un zîmbet.

— M-a aruncat pe mal !... spune ea, abia ținîndu-și răsuflarea. M-am zăpăcit de-a binelea ! Măiculiță doamnė, ce spaimă am tras ! Mi s-a părut că te-ai înecat...

Mîinile lor se ating. Axinia încearcă să-și vîre brațul în mîneca cămășii lui Grigori.

— Ce cald e aici ! rostește ea cu glas tînguitor. Am înghețat. Mă-nțeapă frigul, parcă m-ar împunge cu ace.

— Uite pe unde a trecut somnul ăla afurisit !

Grigori descoperă în mijlocul năvodului o spărtură largă de un arșin și jumătate în curmeziș.

Cineva vine în goană dinspre limba de nisip. Grigori o recunoaște pe Duniașka și o strigă, cu toate că este încă departe :

— Ai la tine ață ?

— Da, am !

Duniașka aleargă gîfîind.

— De ce stați aici ?... M-a trimis tătuca. Zice să vă duceți la limba de nisip. Am prins la cegă ! Un sac am umplut !... strigă cu glas de mare biruință.

Axinia, clănțănind din dinți, drege năvodul. Apoi, se îndreaptă tustrei spre limba de nisip. Ca să se încălzească, o iau la fugă.

Pantelei Prokofievici răsucește o țigară cu degetele zbîrcite și umflate, ca de înecat. Țopăind de frig, zice :

— Cînd am aruncat întîia dată, am prins opt bucăți ; la a doua aruncătură...

Aici se oprește, trage un fum și arată cu piciorul spre sacul plin, fără să mai spună ceva. Axinia aruncă o căutătură curioasă. Cega se zvîrcolește în sac cu un zgomot hîrșîitor.

— De ce ați rămas în urmă ?

— Un somn a rupt năvodul.

— L-ați dres ?

— Nu peste tot ; am prins numai ochiurile...

— Bine ; hai pînă la cotul apei, și apoi plecăm acasă. Hai, intră ! De ce șovăi, Grișka ?...

Grigori abia își mișcă picioarele înțepenite. Axinia tremură așa de tare, că el o simte la celălalt capăt al năvodului.

— Ia nu mai dîrdîi !

— Nu vreau să tremur, dar nu pot să-mi vin în fire !

— Ascultă, hai să isprăvim... să ieșim din apă. Lasă-l dracului de pește !...

Un crap mare saltă și se zbate în plasă. Grigori iuțește pașii, trăgînd năvodul după el. Aplecată puțin înainte, Axinia iese pe mal. Apa se scurge înapoi pe nisip ; peștele saltă în apă.

— Mergem de-a dreptul prin țarină ?

— E mai aproape prin pădure. Hei, ați isprăvit ?

— Plecați ! Vă ajungem noi, după ce-om spăla năvodul.

Încruntată, Axinia își stoarse fusta, puse sacul cu pește pe umăr și o porni de-a lungul limanului aproape-n fugă. Grigori aducea năvodul. După vreo sută de stînjeni, Axinia începu să se vaiete :

— Nu mai pot !... Nu mă mai țin picioarele !...

— Uite o căpiță rămasă de anțărt ! Vrei să te încălzești oleacă ?

— Da... Pînă s-ajung acasă, îmi dau sufletul !...

Grigori desfăcu vîrful căpiței și făcu un cuib.

Un miros cald, de fîn stătut, le izbi nările.

— Intră înăuntru ! Parcă-i cuptor...

Axinia aruncă sacul și se vîrî-n fîn pînă la umeri.

— Ce bine-i la căldurică !..

Tremurînd de frig, Grigori se așeză alături. Părul ud Axiniei răspîndea un miros tulburător și plăcut. Era

întinsă, cu capul răsturnat pe spate ; răsufla regulat, cu gura uşor întredeschisă.

— Părul tău miroase de mă ameţeşte... şopti Grigori, aplecîndu-se spre ea. Leit o floare...

Axinia nu răspunse. Avea privirea neguroasă, pironită pe secera dinţată a lunii.

Grigori scoase mîna din buzunar şi-i trase capul spre dînsul. Ea se desfăcu smucit şi se ridică.

— Lasă-mă !

— Taci !

— Lasă-mă, că ţip !

— Stai niţel, Axinia !

— Moş Pantelei !... Moş Pantelei !...

— Te-ai rătăcit ? dădu glas Pantelei Prokofievici, dintr-un desiş de păducel apropiat.

Grigori scrîşni din dinţi şi sări din căpiţă.

— De ce strigi ? Te-ai rătăcit ? întrebă din nou bătrînul, apropiindu-se.

Axinia stătea în picioare lîngă căpiţă şi-şi potrivea basmaua. Deasupra capului, se-nălţa un val de aburi.

— Nu m-am rătăcit. Am îngheţat...

— Hei, femeia tot femeie !... Nu vezi căpiţa ? Puteai să te tot încălzeşti !...

Axinia zîmbi şi se aplecă să ridice sacul.

5

Pînă la satul Setrakov, locul de adunare al taberei, erau şaizeci de verste. Petro Melehov şi Stepan Astahov mergeau în aceeşi căruţă.

Cu dînşii se mai aflau alţi trei cazaci din acelaşi sat : Fedot Bodovskov, un cazac tinerel cu înfăţişare de calmuc, ciupit de vărsat, Hrisanf Tokin, poreclit Hristonea, din seria a doua, din Regimentul de gardă imperială „Atamanski", şi tunarul Ivan Tomilin, care mergea la Persianovka. După întîiul popas, înhămară calul voinic al lui Hristonea şi corbiul lui Stepan Astahov. Încă trei cai înşeuaţi veneau în urma căruţei. Hristonea, înalt şi puternic, dar cam zurliu, ca mai toţi cazacii din Regimentul de gardă, mîna caii. Stătea pe capră, încovoiat de spi-

nare, astupînd deschizătura coviltirului, şi îndemna telegarii cu voce răsunătoare de contrabas. În căruţă, sub coviltirul nou-nouţ, Petro Melehov, Stepan şi tunarul Tomilin fumau tolăniţi pe-o rînă. Fedot Bodovskov venea în urmă ; se vedea că nu-i era greu să calce cu picioarele lui strîmbe de calmuc pe şleaul căptuşit de colb.

Căruţa lui Hristonea ţinea fruntea convoiului, urmată de un şir de alte şapte sau opt căruţe cu cai înşeuaţi şi cai fără şa, legaţi pe de lături.

Rîsetele, strigătele şi cîntecele izbucneau pe drum şi se amestecau cu sforăitul şi cu zornăitul scărilor.

Petro, întins cu capul pe traista cu pesmeţi, îşi răsuceşte mustaţa lungă, de culoarea spicului.

— Stepan !

— Ce-i ?

— Hai să dăm drumul la una, ostăşească !

— E cald. Şi mi-i gura iască...

— Nu te-aştepta la cîrciumi, prin satele pe unde trecem !

— Atunci, hai, începe... Dar tu nu eşti tare. Frumos cîntă Grişka al vostru. Cînd îi trage el, ai zice că nu-i glas de om — strună de argint. He-hei, cît am mai cîntat noi împreună, la şezători.

Stepan lasă capul pe spate, îşi drege glasul şi purcede cu vocea gravă şi sonoră :

Eh, voi zori, voi zori de purpur,
Prea devreme-aţi răsărit...

Tomilin îşi culcă obrazul în podul palmei, aşa cum fac femeile, şi cîntă cu glas subţire şi duios. Petro, mestecînd un capăt de mustaţă-n gură, surîde şi se uită la vinele care se umflă sub tîmplele tunarului cu pieptul lat.

Cam tîrziu ea, femeiuşca,
Să ia apă s-a pornit...

Stepan, lungit cu capul spre Hristonea, se-ntoarce sprijinindu-şi cu braţul grumazul roşu şi frumos :

— Hristonea ! Ajută-ne !

Iar voinicul înţelese,
Calu-n grabă-şi pregăti...

Zîmbind, Stepan răsuceşte ochii holbaţi către Petro ; acesta îşi scoate mustaţa pe care o mozolea între dinţi şi-şi amestecă glasul cu celelalte.

Hristonea deschide gura uriaşă, astupată de barba-i deasă, şi urlă de se cutremură coviltirul căruţei :

Şi cu roibul său în goană
După mîndră o porni...

Apoi, pune pe margine piciorul desculţ, enorm, şi-l aşteaptă pe Stepan să urmeze. Cu pleoapele lăsate, cu chipul asudat şi învăluit în umbră, Astahov cîntă cu glasul lui plăcut, cînd coborît, ca un murmur slab, cînd ridicat, metalic şi sonor :

Lasă-mă tu, mîndruliţo,
În rîu calul să-mi adap...

Şi glasul lui Hristonea înăbuşe din nou celelalte voci, ca o litanie de clopot. De la căruţele vecine se adaugă şi alte glasuri în cor. Scrîşnesc roţile cu şine de fier, caii strănută din pricina prafului, iar cîntecul tărăgănat şi puternic curge pe drum, ca o apă, cînd se topeşte neaua. Un nagîţ cu aripile albe ţîşneşte în zbor din păpurişul ruginiu al unui iezer de stepă, aproape uscat. Zboară, ţipînd, spre vîlcele, întoarce capul şi priveşte, cu ochiul de smarald, spre lanţul de căruţe acoperite cu covercile albe, la caii care învolburează nori de pulbere sub copite, la oamenii în bluzele de dril prăfuite, ce merg pe de lături. Nagîţul se lasă-n vîlcea, lovind cu pieptul iarba ce se usucă, bătătorită de copitele vitelor, fără să mai vadă ce se petrece pe drum. Căruţele dezlănţuite acelaşi vuiet, urmate de cai care calcă în silă, cu spatele asudat sub şei ; numai cazacii cu bluze cenuşii aleargă spre căruţa din faţă, se-nghesuie în juru-i şi rîd gălăgios.

Stepan, în picioare, înalt, se propteşte cu mîna pe marginea coviltirului ; cealaltă o vîntură scurt în văzduh, şi un talaz de cuvinte îi ţîşneşte cu detunet din gură :

Nu te-aşeza lîngă mine,
Nu te-aşeza lîngă mine !
Are să zică lumea că mă iubeşti.

Că mă iubeşti,
Că vii la mine !
Că mă iubeşti,
Că vii la mine,
Iar eu mă trag din neam ales...

Cîteva duzini de voci aspre prind din zbor melodia, care răsună şi pluteşte deasupra drumului acoperit de praf :

Eu mă trag din neam ales,
Din neam ales —
Chiar din neam hoţesc,
Chiar din neam hoţesc,
Sînt din neam ales,
Un fecior de prinţ iubesc.

Fedot Bodovskov fluieră, caii se opintesc şi saltă între ştreanguri. Petro scoate capul de sub coviltir şi rîde, fluturînd şapca. Stepan rînjeşte, lăsînd să se vadă albul orbitor al dinţilor. Pe drum colbul se ridică valvîrtej : Hristonea, îmbrăcat într-o cămaşă lungă, descheiat şi fără centură, leoarcă de sudoare, joacă o căzăcească, învîrtindu-se ca o roată, urlă şi se încruntă, lăsînd în pulberea de mătase cenuşie pecetea uriaşă a tălpilor goale.

6

Cazacii poposiseră peste noapte lîngă un gorgan rotund, cu vîrful pleşuv, învăluit în nisip galben.

Un nor venea dinspre asfinţit şi cernea ploaia din aripa-i neagră. Adăpară caii la un eleşteu. Vîntul îndoia sălciile plîngătoare deasupra stăvilarului. Fulgere se-nfundau şi se răsfrîngeau în apa încreţită de solzii vălurelelor şi acoperită cu ierburi de baltă. Vîntul semăna cu zgîrcenie picăturile de ploaie, parcă le-ar fi aruncat de pomană în palmele negre ale pămîntului.

Cazacii puseră piedici cailor şi-i lăsară la iarbă, după ce rînduiră trei oameni de strajă. Ceilalţi aprinseră focuri şi atîrnară cazanele de oiştile căruţelor.

Hristonea făcea pe bucătarul. Mestecînd cu linguroiul în cazan, povestea cazacilor strînşi roată împrejurul său :

— ...Şi, precum vă spusei, gorganul era înalt, aproape cît ăsta. I-am spus lui tată-meu, răposatul : „Crezi, oare, că atamanul [1] n-are să ne înşface, dacă o să scurmăm gorganul, aşa, fără voia nimănui ?...“

— Ce minciuni mai îndrugă şi ăsta aici ?... întrebă Stepan, care se-ntorsese de la cai.

— Povestesc cum am căutat o comoară cu bătrînul, răposatul taică-meu, dumnezeu să-l ierte...

— Unde aţi căutat-o ?

— Era, frate dragă, îndărătul Rîpei Fetisova. Tu o ştii. Gorganul lui Merkulov...

— Da... s-auzim...

Stepan se lăsă pe călcîie şi luă un tăciune în palmă. Apoi plescăi îndelung din buze, rostogoli tăciunele în palmă şi îşi aprinse ţigara.

— Şi uite aşa a fost ! urmă Hristonea. Aşadar, tata mi-a zis : „Hai, Hristane, să săpăm gorganul lui Merkulov“. Auzise de la bunic că acolo era îngropată o comoară. Da' comoara, vorba ceea, nu se lasă în mîna oricui. Şi tata făcea mereu legăminte cu dumnezeu : „De-mi dai comoara, am să-ţi înalţ o biserică frumoasă !“ Ne-am hotărît, şi am plecat. Pămîntul era în stăpînirea staniţei ; numai atamanul ne-ar fi putut opri. Ajungem noi spre seară. Aşteptăm să se-ntunece de-a binelea şi, după ce împiedicăm iapa, ne suim cu cazmalele în vîrful movilei. Începem s-o scormonim drept în creştet. Săpăm noi o groapă de vreo doi arşini — pămîntul tare ca piatra ; se întărise de bătrîneţe. Asudasem leoarcă. Tata murmura rugăciune după rugăciune ; pe mine mă durea burta cumplit. Credeţi-mă, fraţilor, dacă vreţi ; vara, ştiţi şi voi ce se mănîncă : lapte covăsit şi cvas. Mă ardea la lingurică, de

[1] Aşa se numeau la cazacii din Rusia ţaristă şefii aleşi, de toate gradele. În fruntea Oastei Donului era *atamanul de oaste* ; în fruntea unei staniţe era *atamanul de staniţă*. Cînd cazacii plecau la război, se alegea un *ataman de campanie*. Sensul larg al cuvîntului era : cel mai mare, căpetenia. O dată cu pierderea definitivă a independenţei cazacilor de la Don, titlul de ataman al tuturor oştilor căzăceşti a fost atribuit moştenitorului tronului ; de fapt însă cazacii se aflau sub ordinele atamanilor delegaţi, numiţi de sus (n. ed. ruse).

vedeam moartea cu ochii, nu altceva ! Răposatul, dumnezeu să-l ierte, zice : „Ptiu Hristane, că păcătos mai eşti ! Eu înalţ o rugă ălui de sus, iar tu nu poţi să rabzi o ţîră... Te trăsneşte putoarea, zău aşa... Cară-te d-acilea ! Ia-ţi tălpăşiţa de pe gorgan, mama ta de... că de nu îţi zbor ţeasta cu cazmaua ! Din pricina ta, netrebnicule, comoara are să se ascundă sub pămînt !“ Eu mă culcai jos, lîngă movilă ; mă durea, mă zvîrcoleam, mă tăiau măruntaiele. Tata săpa singur. Avea putere, diavolul ! Sapă el ce sapă, pînă ce dă de-o lespede de piatră. Aud că mă strigă. M-am sculat şi-am ridicat piatra cu un drug de fier... Hei, fraţilor, era o noapte albă cu lună, iar sub piatră a sclipit deodată...

— Ia nu mai înşira gogoşi, Hristonea ! rosti Petro, pierzîndu-şi răbdarea, zîmbind şi smucindu-şi mustaţa.

— Care gogoşi, bă ? !... Du-te la toţi dracii ! Hristonea îşi trase în sus nădragii largi şi-şi roti privirea asupra ascultătorilor. Nu, zău că nu mint ! Să mă bată dumnezeu, dacă nu-i adevărat !

— Hai, isprăveşte odată !

— Am spus că sclipea, fraţilor ! Mă uit mai de aproape, şi ce crezi că văd ?... Cărbune ars ! Pe puţin patruzeci de baniţe. Şi tata zice : „Bagă-te, Hristane, şi scoate-l afară“. Cobor. Trudesc să scot parşivenia pînă-n zori. Cînd se crapă de ziuă, iată-l că vine...

— Cine ? vru să afle Tomilin, de pe pătura unde se lungise.

— Atamanul ! Cine altul ?... Venea cu brişca. „Cine v-a dat voie, aşa şi pe dincolo ?“ Noi tăceam chitic. El ne ia pe sus şi ne duce la staniţă. Acum doi ani, l-au chemat pe tata la judecată, la Kamenskaia ; dar el parcă presimţise, că şi-a luat de o grijă să moară mai înainte. Au dat de veste acolo, printr-o ţidulă, că-i mort.

Hristonea ridică ceaunul cu caşă aburindă şi porni să aducă linguri de la căruţă.

— Ei, şi ce-a făcut taică-tău ?... Cum a rămas cu făgăduiala să clădească o biserică ? întrebă Stepan, după ce s-a întors Hristonea cu lingurile.

— Prost mai eşti, Steopa ! Ce, voiai să clădească biserica pentru nişte cărbuni ?

— De vreme ce-a făgăduit, trebuia să se țină de cuvînt !

— Păi nu făcuse nici un legămînt pentru cărbuni, iar comoară...

Flacăra prinse a tremura de hohotul rîsetelor. Hristonea ridică mutra lui de om naiv deasupra cazanului și, fără să priceapă de ce rîdeau, hîhîi și el, acoperind glasul tuturora.

7

Axinia se cununase cu Stepan la vîrsta de șaptesprezece ani. Stepan o luase din Dubrovka, de pe malul celălalt, nisipos, al Donului.

Cu un an înainte de măritiș, în toamnă, pe cînd se afla la cîmp, la vreo opt verste departe de stat, taică-său, bătrîn ca la cincizeci de ani, îi legase noaptea mîinile cu piedica de la cal și o necinstise.

— Te omor, dacă sufli o vorbă !... Dacă-ți ții gura, am să-ți cumpăr o bluză de pluș, botine și galoși... Ține minte : numai un cuvînt, și te omor !... o amenințase bătrînul.

Axinia, cu fusta sfîșiată, alergă acasă chiar în acea noapte. Căzu la picioarele maică-si și-i povesti tot, scuturată de plînsete. Mama și fratele mai mare, proaspăt venit de la Regimentul „Atamanski", înhămară cai la căruță și plecară la țarină, împreună cu Axinia. Frate-său goni caii opt verste, atît de amarnic, încît mai-mai să crape. L-au găsit pe netrebnic lîngă colibă. Era beat, întins pe un suman la pămînt. Lîngă el, un clondir de votcă deșert. În fața ei, fratele Axiniei desprinse o leucă de la căruță, îl sculă din somn cu o lovitură de picior, îi puse o întrebare răstită și-l izbi cu capătul de fier, drept în frunte. Apoi, el și cu mă-sa, îl pisară o oră și jumătate. Bătrîna, de obicei femeie moale și liniștită, îi smulgea părul bărbatului spetit în bătaie, în vreme ce feciorul îl zdrobea cu picioarele. Axinia, pitită sub căruță, tremura cu capul ascuns într-o cergă.

Spre ziuă, l-au cărat acasă. Mugea jalnic și o căuta din ochi pe Axinia, care se ascunsese. Din urechea ruptă se prelingea pe pernă sînge și o zeamă alburie. Își dădu sufle-

tul către seară. Spuseră oamenilor că a pierit, căzînd beat din căruţă.

După un an, au venit peţitori într-o brişcă împodobită sărbătoreşte. Stepan, bărbat înalt, voinic şi bine legat, îi plăcu Axiniei. Au hotărît nunta spre toamnă, înainte de postul mare de crăciun. Şi nunta avu loc într-o zi răcoroasă, senină şi plăcută din pragul iernii ; de atunci, Axinia intrase tînără gospodină în casa Astahovilor.

Soacra, o bătrînă înaltă, cocîrjată de-o aprigă boală femeiască, chiar a doua zi după nuntă trezi mireasa cu noaptea-n cap, o duse în bucătărie şi, mutînd vătraiele de colo pînă colo, fără nici un rost, începu s-o dăscălească :

— Uite ce-i, noră dragă. Noi nu te-am luat aici nici pentru drăgosteală, nici pentru lenevie... Du-te şi mulge vacile. Vină pe urmă la plită şi găteşte de-ale gurii. Eu îs bătrînă, nu mai pot trudi, şi-s bolnavă. Ia gospodăria în mînă, că a ta are să fie de acuma încolo...

În aceeaşi zi, Stepan îşi bătu nevasta în hambar, cu sînge rece şi cu sălbăticie. O izbea în pîntec, pe spate şi în piept ; o lovea cu socoteală, avînd grijă să nu-i lase urme. De atunci, nu mai stătea pe acasă, umbla după muieri singuratice ; pleca aproape în fiecare seară, după ce o încuia pe Axinia în hambar sau în odaia de dormit.

Vreme de un an şi jumătate nu-i iertă ocara, pînă ce li se născu copilul. După asta se potoli, dar tot zgîrcit în dezmierdări rămase şi, ca mai înainte, numai arar dormea acasă.

Gospodăria îmbelşugată, vitele multe la număr o covîrşiră pe Axinia cu zorul. Stepan se lenevea la muncă ; îşi pieptăna moţul şi pleca să pufăiască ţigări cu prietenii, să joace cărţi, să mai bîrfească despre cele întîmplări din sat, pe cînd Axinia rămînea ca să-ngrijească de vite şi să cîrmuie gospodăria. Totul cădea pe umerii ei. Din partea soacrei, nici pomeneală de ajutor. Dacă trebăluia ceva mai mult, se trîntea pe pat, îşi strîngea buzele gălbui, pironea în tavan ochii sălbăticiţi de durere, gemea şi se covrigea ghem... În acele clipe de chinuri, se iveau late broboane de sudoare pe obrazul sluţit de negi mari şi negri. Din ochi îi picurau şiroaie de lacrimi. Axinia lăsa lucrul şi, ghemuită într-un ungher, se uita cu milă şi groază la chipul soacrei.

După un an și jumătate, trecu din viață. În aceeași dimineață, chinurile facerii o apucară pe Axinia ; la amiază, cu un ceas înainte de a se naște copilul, soacra muri lîngă ușa grajdului. Cînd moașa ieșise din casă și fugea să-l vestească pe Stepan, care era beat, să nu intre în odaia lehuzei, o văzu pe bătrînă culcată, cu picioarele strînse sub pîntece.

După naștere, Axinia se lipi de bărbat. Nu avea însă nici un simțămînt de dragoste pentru el ; o făcea dintr-o milă amară, femeiască, și din obișnuință. Copilul muri, înainte de a împlini anul. Viața își înnodă firul rupt. Și, cînd Grișka Melehov îi ieși în cale și începu să-i dea tîrcoale, înțelese, cu spaimă în suflet, că o atrage flăcăul acesta oacheș și dezmierdător. Se învîrtea în jurul ei tot timpul, cu o încăpățînare de taur. Și această încăpățînare o înspăimîntă. Vedea că lui Grigori nu-i e teamă de Stepan ; un glas lăuntric îi spunea că n-are să se lase cu una cu două ; mintea-i se împotrivea din răsputeri să-l primească ; dar își dădu seama că se îmbrăca tot mai îngrijit, fie duminica, fie și în celelalte zile ; iar oricît căta să se înșele pe sine, nu scăpa prilejul să dea cît mai des ochii cu dînsul. Un val de căldură plăcută o năpădea, cînd ochii mîngîietori și negri ai lui Grișka o cercetau lacom. Cînd se scula în zori să mulgă vacile, zîmbea, fără să știe de ce, zicîndu-și în gînd : „Azi mă așteaptă o bucurie ! Dar ce fel ? Grigori... Grișa..." O înspăimînta acest simțămînt necunoscut care năvălise — și în mintea ei Axinia dibuia cu grijă, ca în mers pe gheața poroasă în martie, cînd treci Donul.

La plecarea lui Stepan în tabără, hotărî să-l vadă pe Grișa cît mai rar. După pescuitul cu năvodul, asemenea hotărîre i se întări și mai mult.

8

Două zile înainte de rusalii, gospodarii împărțiră imașul obștesc. Pantelei Prokofievici luase și el parte. Se întoarse pe la amiază, se descălță oftînd și, scărpinîndu-și cu plăcere picioarele trudite de umblet, rosti :

— Am căpătat o delniță aproape de Rîpa Roșie... Iarba nu-i prea grozavă. Capătul de sus vine pînă-n marginea pădurii ; pe ici, pe colo, destule rotocoale fără fîn. Cu pir, pe alocuri.

— Cînd mergem la cosit ? întrebă Grigori.

— După sărbători.

— O luați și pe Daria ? întrebă bătrîna, bosumflată.

Pantelei Prokofievici făcu un semn cu mîna, parcă i-ar fi cerut să-l lase în pace.

— Dacă s-a arăta nevoie, om lua-o !... Pune masa !... Ce dai din mîini ?

Bătrîna trase zgomotos ușița cuptorului și scoase ciorba de la cald. La masă, Pantelei Prokofievici istorisi multe și mărute despre tragerea la sorți și despre apucăturile vicleanului ataman, care era cît pe ce să tragă pe sfoară toată adunarea.

— Apoi, și anul trecut a vrut s-o învîrtă ! își aminti Daria. Cînd se împărțeau tarlalele, n-a cerut el să tragă la sorți Malașka Frolova ?

— E o caiafă bătrînă !... întări Pantelei Prokofievici, mestecînd.

— Tătucă, da' cine o să grebleze și o să-ntoarcă fînul ? întrebă cu sfială Duniașka.

— Da' tu ce treabă ai ?

— N-am să pot prididi singură...

— O chemăm și pe Axiutka Astahova. Stepan ne-a rugat să-i cosim și delnița lui. Trebuie să-i dăm o mînă de ajutor.

A doua zi dimineața, Mitka Korșunov se ivi călare pe un armăsar pintenog în curtea Melehovilor. Cernea o ploaie măruntă. Un văl de ceață stăruia deasupra satului. Mitka se aplecă pe șa, deschise portița și intră în ogradă.

Bătrîna Melehov strigă la el din cerdac cu vădită vrăjmășie, căci nu-i plăcea acest soi rău de bătăuș și zurbagiu :

— Ce vînt te-aduce, haimana ?

— Dar cu ce ți-am greșit, Ilinișna, de te superi ? se miră Mitka, priponind armăsarul de parmaclîc. Pe Grișa îl caut. E-acasă ?

— Doarme în șopron ; iar pe tine te-a pălit damblaua, de nu mai poți merge pe jos ?

— Alelei, maică-maică, împungi mai rău ca o viespe ! mogorogi Mitka.

Vînturînd biciușca și plesnind carîmbii cizmelor, se îndreptă legănat spre șopron. Grigori trăgea aghioase într-un car scos de pe roate. Mitka închise ochiul stîng, ca și cum s-ar fi pregătit să tragă la țintă, apoi îl croi pe Grigori cu sfîrcul biciuștii.

— Scoal' mujicule !

Vorba „mujic" înseamnă pentru el ocara cea mai cumplită. Grigori sări ars, ca din praștie.

— Ce dai, măi ? Ce vrei ?

— Îți ajunge cît ai dormit, călifarule !

— Lasă prostiile, că-mi ies din sărite, Mitka...

— Scoală !... Avem de lucru.

— Dă-l naibii de lucru... Ce lucru ?

Mitka se așeză pe marginea carului și, curățind cu biciușca glodul de pe cizmă, se destăinui :

— Îs amărît din cale-afară, Grișa !

— Tu și amărît ?

— Cum să nu fiu ! ?... oftă Mitka, slobozind o sudalmă înfricoșată. De ce mi-l face mie pe grozavul păcătosul cela de sotnic [1] ?

Clocotind de mînie, abia deschidea gura bîlbîindu-se. Grigori se înălță într-un cot.

— Care sotnic ?

Mitka îl prinse de mînecă și începu să-i înșire păsul, de astă dată ceva mai domol.

— Pune șaua pe cal și hai la izlaz. Am să-i arăt eu lui !... I-am spus-o fără ocol : „Hai să-ncercăm, blagorodnicia voastră !" El, de colo : „Hai ! Cheamă-ți prietenii, și am să v-o iau înainte la toți. Iapa mea se trage dintr-o mamă care a cîștigat premii la alergările ofițerești de la Petersburg." Din partea mea, și iapa lui și mama iepei

[1] În armata țaristă, gradele ofițerești purtau următoarele denumiri : 1) *podporucic* — sublocotenent (la cavalerie, *cornet* ; la trupele de cazaci, *horunji)* ; 2) *porucic* — locotenent (la cazaci, *sotnic*) ; 3) *ștabs-capitan* — echivalent cu locotenent-major (la cavalerie, *ștab-rotmistr* ; la cazaci, *podesaul*) ; 4) *capitan* — căpitan (la cavalerie, *rotmistr* ; la cazaci, *esaul*) ; 5) *podpolcovnic* — lt.-colonel (la cazaci, *voiskovoi starșina*) ; 6) *polcovnic* — colonel. Primele patru grade erau ofițeri inferiori, iar ultimele două, ofițeri superiori (n. ed. ruse).

lui — ducă-se dracului !... Nu-l lăs nici mort să-i ia înainte armăsarului meu !

Grigori se îmbrăcă de zor ; Mitka se ţinea de coada lui, urmînd a istorisi din ce în ce mai gîngav, de aţîţare :

— Acest jupîn sotnic e musafirul Mohovilor !... Stai... Listniţki parcă-i zice... Înalt, gros, spătos, îl face pe grozavul... Mai poartă şi ochelari... Dar las' pe mine !... I-o fi stînd lui bine cu ochelarii pe nas ; pe-armăsarul meu însă n-are să-l întreacă el, cu toţi ochelarii lui !

Zîmbind, Grigori înşeuă o iapă bătrînă, lăsată de prăsilă, ieşi pe poarta din dos, ca să nu-l simtă bătrînul, şi o tulîră spre cîmp. Se îndreptau spre izlaz, la poalele dealului. Copitele cailor clefăiau, fleşcăind în noroi. Călăreţii ceilalţi îi aşteptau lîngă un plop uscat. Se afla acolo şi Listniţki, pe o iapă zveltă şi frumoasă, precum şi şapte băietani călări, din sat.

— De unde pornim ?... îl întrebă sotnicul pe Mitka, potrivindu-şi ochelarii pe nas şi cercetînd cu admiraţie pieptul musculos şi puternic al armăsarului lui Korşunov.

— De la plop şi pînă la Eleşteul Împărătesc.

— Unde-i Eleşteul Împărătesc ? voi să afle sotnicul, căutînd spre depărtări cu ochii săi de miop.

— Colo, în marginea pădurii, blagorodnicia voastră !

Înşirară caii. Sotnicul înalţă biciuşca deasupra capului, făcînd să i se ridice în sus epoletul de pe umăr.

— Cînd voi spune „trei", îi dăm drumul. Gata ? Unu... doi... trei !...

Sotnicul ţîşni cel dintîi, înclinat pe oblînc, cu mîna la şapcă. Într-o clipită, trecu înaintea tuturora.

Mitka, cu obrazul galben ca de mort, se înfipse în scări ; lui Grigori i se păru că lăsa să cadă biciuşca pe crupa calului cu o încetineală îngrozitoare.

Între plop şi Eleşteul Împărătesc, depărtarea era de vreo trei verste. La jumătate de cale, armăsarul lui Mitka, întins ca o săgeată, ajunse iapa sotnicului. Grigori galopa în silă. Rămasă de la început în urmă, iapa lui alerga în galop scurt, şi el urmărea cu înfrigurare şirul călăreţilor gonind acum în pîlcuri.

Lîngă Eleşteul Împărătesc, se afla o colină de nisip, ridicată de apele primăverii. Pe cocoaşa-i galbenă, ca de

cămilă, crescuse firav iarba-şerpilor. Grigori zări cum sotnicul şi Mitka apărură pentru o clipă pe culme şi îndată lunecară dincolo ; după ei se năpustiră şi ceilalţi călăreţi. Cînd se apropie de eleşteu, caii în spumă se buluciseră grămadă, iar băieţii descălecaseră şi se îndesau de zor în jurul sotnicului. Mitka era cuprins de o bucurie abia stăpînită. Biruinţa ţîşnea din toate mişcările-i semeţe.

Împotriva aşteptărilor, lui Grigori i se păru că sotnicul nu-i de loc stînjenit. Rezemat cu spatele de un copac şi trăgînd din ţigară, lămuri, arătînd cu degetul spre iapa scăldată în spumă :

— Am călărit pe ea o sută cincizeci de verste. Abia ieri am sosit de la gară. Dacă iapa era odihnită, nu m-ai fi întrecut pentru nimic în lume, Korşunov.

— Tot ce se poate, încuviinţă cu mărinimie Mitka.

— Un cal mai aprig ca armăsarul lui nici nu găseşti în tot ţinutul ! zise cu o drojdie de invidie un flăcăiandru cu chipul pistruiat, care sosise cel din urmă.

— E un cal bun ! întări Mitka, tremurînd, scuturat încă de emoţie, şi mîngîind cu palma grumazul armăsarului.

Un zîmbet îi încremenise pe buze, şi el se uită la Grigori.

Amîndoi se depărtară de ceată şi o porniră nu pe uliţă, ci pe drumul de sub coastă. Sotnicul îi salută cam cu răceală, ducînd două degete la vizieră, şi le întoarse spatele.

Cînd se apropiau de casă, Grigori, o zări pe Axinia care venea pe uliţă, înaintea lor. Mergea, cojind o joardă ; dînd cu ochii de Grişka, îşi lăsă capul în jos.

— De ce te-ai ruşinat ? Doar nu sîntem în pielea goală ! strigă Mitka, clipind pehlivan din coada ochiului. O, floare dragă şi amară !

Grigori se uita ţintă înainte ; aproape trecuse de Axinia cînd, deodată, şfichiui cu biciul iapa care păşea liniştită. Animalul se ridică în două picioare şi o împroşcă pe Axinia cu noroi.

— Ha, diavol zărghit !

Întorcînd pe loc asupra nevestei iapa înfierbîntată, Grigori întrebă :

— Da' de ce nu ne dai bună ziua ?

— Prea multe vrei !

— De asta te-am şi împroşcat cu noroi. Ca să nu mai fii fudulă altădată !...

— Lasă-mă ! ţipă Axinia, dînd din mîini sub botul calului. Vrei să treci cu calul peste mine ?

— E iapă, nu-i cal.

— Totuna-i... Lasă-mă, îţi zic !

— De ce eşti supărată, Axiutka ? Poate, din pricina celor de alaltăieri, la fîneaţă ?

Grigori o privi în ochi. Axinia voi să-i spună ceva, dar deodată, într-un colţ al ochiului negru, se ivi o lacrimă ; un tremur amar îi zvîcni pe buze. Un nod îi strînse gîtlejul, şi femeia murmură :

— Lasă-mă, Grigori ! Nu sînt supărată... Eu... Eu... îngăimă şi plecă în grabă.

Grigori o privi din urmă, buimăcit. Pe Mitka îl ajunse lîngă poartă.

— Vii astă-seară la şezătoare ? îl întrebă Mitka.

— Nu.

— De ce ? Te-o fi chemat să dormi la dînsa ?

Grigori îşi frecă fruntea cu palma şi nu răspunse nimic.

9

De la rusalii, rămăsese prin ogrăzile din sat numai cimbru uscat, împrăştiat pe pardoselile caselor, frunza strivită şi prefăcută în pulbere, verdeaţa zbîrcită şi ofilită a ramurilor de stejar şi de frasin, aninate pe la porţi şi cerdacuri.

Cositul fînului începu de îndată. Din zorii zilei, fîneaţa se smălţui cu fuste de sărbătoare, cu şorţuri brodate, cu basmale în culori vii. Satul întreg ieşea la cosit de-a valma. Cosaşii şi greblaşele se îmbrăcau ca de zi mare, după datina moştenită din bătrîni. De la apele Donului şi mult mai departe, pînă la tufele de arini, lunca unduia şi palpita sub rotirile de coasă.

Melehovii cam întîrziară. Plecaseră de acasă cînd pe cîmp se afla aproape o jumătate de sat.

— Cam tîrziu te-ai sculat, Pantelei Prokofievici ! strigară cosaşii, leoarcă de sudoare.

— Muierile îs de vină ! răspunse bătrînul, zîmbind şi îndemnînd boii cu un bici împletit din curele crude.

— Sănătate bună, vecine ! Hei, e tîrziu, frăţioare, e cam tîrziu ! răcni şi clătină din cap un cazac înalt, cu pălărie de paie, dregîndu-şi coasa la marginea drumului.

— Te pomeneşti că s-o usca iarba, ai ?

— De-o iei la trap, ai să ajungi la vreme... Altminteri, mă tem că se usucă. Unde ţi-e delniţa ?

— Apăi, lîngă Rîpa Roşie.

— Hai, grăbeşte boulenii, dacă vrei să ajungi pîn' diseară.

La spatele bătrînului, în căruţă, stătea Axinia cu obrazul acoperit cu o basma ca să-l ferească de soare. Prin deschizătura îngustă lăsată pentru ochi, se uita rece şi încruntată la Grigori, aşezat în faţa ei. Daria, îmbrobodită şi gătită şi ea, cu picioarele spînzurînd afară din căruţă, alăpta din sînul mare şi vînos copilul care-i moţăia în braţe. Duniaşka ţopăia în căruţă, cuprinzînd, cu ochii fericiţi, cîmpul şi toată omenirea întîlnită în cale. Faţa ei veselă, bronzată de arşiţă, cu pistrui pe lîngă nas, părea că spune : „Mă simt bine şi sînt bucuroasă, fiindcă ziua e albastră, cu cerul fără nori ; e veselă şi frumoasă, fiindcă în inima mea e aceeaşi linişte senină şi curată ; sînt fericită şi nu doresc mai mult !" Pantelei Prokofievici întindea mîneca cămăşii strînsă-n pumn şi îşi ştergea sudoarea prelinsă sub cozorocul şepcii. Pe cămaşa întinsă pe spatele încovoiat se iviră pete umede. Soarele străpungea un nor cărunt şi-nvălurat, deschizînd departe, pe colinele argintii de lîngă Don, pe luncă, pe stepă şi pe sat o pîlnie de raze frînte şi subţiri.

Ziua se mistuia în arşită. Norii legănaţi de vînt pluteau alene, cum alene lunecau pe drum boii lui Pantelei Prokofievici. El abia ridica biciul, îl învîrtea, întrebîndu-se dacă trebuie să lovească ori nu şoldul lor colţuros. Boii parcă înţelegeau şovăiala, mişcau din coadă şi păşeau tot aşa de încet, ca şi cum ar fi pipăit drumul cu copitele. Deasupra, se roteau tăunii, ca o pulbere de aur, cu sclipiri portocalii.

Pete de un verde-palid se vedeau pe stepa dezgolită, lîngă ariile obştii ; prin iarba necosită încă, vîntul se furişa prin mătasea verde, în valuri cenuşii.

— Asta e delniţa noastră ! rosti Pantelei Prokofievici, arătînd cu biciul.

— Începem dinspre pădure ? întrebă Grigori.

— Putem începe şi din capătul celălalt. Am făcut acilea un semn cu cazmaua.

Grigori dejugă boii istoviţi. Bătrînul se depărtă să caute semnul făcut cu cazmaua. Cercelul îi scînteia în ureche.

— Adă coasele ! strigă el, făcînd semn cu mîna.

Grigori porni, călcînd prin fîneaţă. O urmă unduitoare se prelingea prin iarbă după dînsul. Pantelei Prokofievici se întoarse spre pata albă a clopotniţei îndepărtate, se închină şi apucă vîrtos coasa. Nasul coroiat îi strălucea ca şi cînd ar fi fost proaspăt dat cu lac ; în găvanele obrajilor arşi de soare, îi brobonea sudoarea. Zîmbi, şi în barba neagră sclipi un şirag de dinţi albi şi deşi ; ridică coasa, întorcînd la dreapta grumazul zbîrcit. O pală de iarbă cosită, largă de un stînjen, se aşternu la picioarele sale.

Grigori păşea în urmă-i, cu pleoapele lăsate ; coasa lui culca alte pale de fîn. Şorţurile femeilor înfloreau ca nişte cioburi de curcubeu. Privirea lui căuta însă numai un anume şorţ alb, cu dungile brodate ; din cînd în cînd, arunca cîte o privire Axiniei, cosind în pas cu bătrînul.

Chipul Axiniei îi stăruia în minte. Cu ochii întredeschişi, o săruta ca-n vis şi rostea suav cuvinte calde şi mîngîioase care-i veneau pe limbă ; apoi se dezmeticea, păşind cadenţat : unu, doi, trei. În trupul lui se strecurau frînturi de amintiri : „Stăteam sub o căpiţă umedă... un piţigoi fluiera în luncă... luna era deasupra pajiştii... şi prin tufiş, în luncă, rar, cădeau picături : unu, doi, trei... Ah, ce bine mai era, ce bine !“

Lîngă căruţă răsunară hohote de rîs. Grigori roti privirea : aplecată, Axinia spunea ceva Dariei, întinsă sub car ; Daria dădu din mîini şi amîndouă începură iar a chicoti. Duniaşka, aşezată pe oişte cînta cu glas subţirel.

„Cînd voi ajunge lîngă tufa de colo, am să dreg coasa !“, îşi zise Grigori şi simţi că tăişul trecu prin ceva vîscos. Se aplecă să vadă ce este. Lîngă picioarele lui, un pui de raţă sălbatică se rostogoli în iarbă cu un ţipăt subţire ;

altul, tăiat în două, zăcea lîngă scurmătura unde fusese cuibul ; ceilalți se împrăștiară prin iarbă, piuind. Grigori luă puiul de rață și-l puse în palmă. Ieșit de cîteva zile din găoace, trupșorul gălbui-închis era încă viu și cald. Pe pliscul mic, căscat, avea o bășică de sînge trandafiriu ; bobița neagră a ochiului se stingea sleită, un fior încă îi mai tremura picioarele.

Grigori, năpădit de un simțămînt viu de durere, privea la ghemulețul acesta fără viață, din palmă.

— Ce-ai găsit, Grișunka ?...

Duniașka, sărind, năvăli în fugă printre brazdele de iarbă cosită. Cosițele împletite mărunt îi săltau pe piept. Grigori se-ncruntă, lăsă să cadă puiul din palmă și repezi coasa, înciudat.

Îmbucară cîte ceva în mare grăbă. Slănină și obișnuita urdă acră, mîncarea căzăcească de totdeauna, adusă într-un sac de merinde.

— Nu face să ne întoarcem acasă !... hotărî Pantelei Prokofievici în vremea prînzului. Lăsăm boii să pască în pădure și isprăvim de cosit mîine, după ce soarele o zvînta roua.

După mîncare, femeile trecură la greblat. Iarba cosită se ofilea și se sfarogea, răspîndind un miros tare și îmbătător.

Cînd se lăsă amurgul, se opriră din lucru. Axinia greblă ultimele brazde și se duse lîngă căruță, să pună cașa la foc. Toată ziua îl fiersese pe Grigori, aruncîndu-i priviri pline de ură, parcă ar fi vrut să răzbune o ocară mare, pe care n-o putea uita. Grigori, mohorît și abătut, mînă boii la Don să-i adape. Bătrînul nu-i slăbise din ochi toată vremea. Aruncîndu-i o căutătură aspră, rosti :

— După cină, ai să te duci să păzești boii. Ai grijă să nu-i lași în iarbă. Iei zăbunul meu.

Daria își culcă plodul sub car și porni în pădure cu Duniașka, după vreascuri.

Sus, pe cerul negru, străin de cele pămîntești, secera lunii plutea țanțos deasupra fînețelor. Fluturii de noapte fîlfîiau deasupra focului, ca într-un viscol. Se așezară la cină pe o pînză întinsă lîngă foc. Cașa clocotea într-un

cazan înnegrit de fum. Daria șterse lingurile cu poala fustei și strigă spre Grigori :

— Hai la mîncare !

Cu zăbunul pe umăr, Grigori se ivi din întuneric și se apropie de foc.

— De ce-i fi așa de posomorît ? întrebă Daria, zîmbind.

— Mă cam dor șalele ; mă tem că-i a ploaie !... încercă Grigori să scape cu o glumă.

— Nu i-i a păzi boii !... Asta-i ! spuse Duniașka, zîmbind și așezîndu-se lîngă frate-său.

Începu să-i grăiască, dar cisla nu se lega.

Pantelei Prokofievici înfuleca de zor cașa ; boabele de mei nefierte îi crănțăneau în dinți. Axinia mînca cu pleoapele lăsate, surîzînd în silă la glumele Dariei. Un bujor aprins îi ardea în obraji.

Grigori se sculă înaintea celorlalți și o porni spre boi.

— Ia seama, să nu calce boii în iarba vecinilor ! strigă bătrînul în urma lui, înecîndu-se cu cașa, ceea ce-l făcu să tușească multă vreme.

Un rîs înfundat umfla obrajii Duniașkăi. Focul se mistuia. Vreascurile, pîlpîind, îi învăluiră pe toți într-o mireasmă de miere și de frunziș ars.

La miezul nopții, Grigori se strecură pe furiș și se opri la zece pași de car. Pantelei Prokofievici sforăia năprasnic. Sub spuză, jăraticul încă nestins mijea ca un ochi de aur.

O umbră cenușie, încotoșmănată, se desprinse de lîngă car și veni împleticit spre Grigori. Se opri la vreo doi-trei pași. Era ea : Axinia ! Inima lui Grigori zvîcni cu putere. Se aplecă și făcu un pas înainte ; dădu apoi pulpana zăbunului la o parte și strînse în brațe femeia supusă, care ardea ca o flacără. Genunchii Axiniei se îndoiau ; tremura, și dinții îi clănțăneau în gură.

Cu o smucitură, Grigori o cuprinse în brațe și o ridică, fugind ca un lup care înșfacă mioara răpusă. Gîfîia, abia răsuflînd și împiedicîndu-se în pulpanele zăbunului.

— Vai, Gri-șa ! Gri-șen-ka !... Ne-aude tătîne-tău !

— Taci !

Zbătîndu-se, înăbuşită de mirosul acru al zăbunului şi sugrumată de o amară mustare, Axinia gemu cu glas stins, aproape strigînd :

— Lasă-mă !... Totuna-i acuma... Merg eu singură...

10

Dragostea tîrzie a femeii nu înfloreşte ca blînda floare azurie [1], ci ca o măselariţă, o iarbă veninoasă din marginea drumului, care-ţi rătăceşte minţile.

După cositul fînului, Axinia se simţea ca a doua oară născută. Parcă îi făcuse cineva un semn în obraz ; îi aşternuse parcă o pecete pe frunte. Femeile rînjeau cu răutate şi clătinau din cap osîndind-o, cînd o întîlneau pe drum ; fetele o pizmuiau ; ea însă ţinea fruntea sus, mîndră, fericită, deşi ajunsă de ocara lumii.

În scurtă vreme, toţi au aflat despre dragostea ei cu Grişka. Mai întîi cleveteau în şoaptă : unii credeau, alţii ziceau că-s numai prepusuri. Dar după ce, într-o noapte, ciobanul satului, Kuzka Cîrnul, îi zărise aproape de moara de vînt, culcaţi într-un lan de grîu, sub licărul lunii spre zori, zvonul se lăţi asemenea unui şuvoi năvalnic şi mocirlos.

Iar într-acest chip, ajunse şi pînă la urechile lui Pantelei Prokofievici. Într-o duminică, o pornise la prăvălia lui Mohov. De atîta lume, abia se putea pătrunde în dugheană. Cînd păşi pragul, cîţiva se dădură în lături cu zîmbete pline de înţeles. Se apropie de tejgheaua pînzeturilor.

Jupînul Serghei Platonovici ţinu să-l servească chiar el.

— Cam de multişor n-ai mai dat pe la noi, Prokofici !...

— N-am prea avut vreme. Tot cu necazurile gospodăriei...

— Cum asta ? Necazuri, cînd ai coşcogea flăcăi mari ?

— Flăcăi !... Petro îi la tabără... Toată munca pe seama a doi bărbaţi : eu şi Grişka.

Serghei Platonovici îşi desfăcu în două barba aspră şi roşcovană, aruncînd o privire cu tîlc cazacilor îmbulziţi în prăvălie.

[1] În ţinutul Donului „floarea azurie" este laleaua de cîmp (n. ed. ruse).

— Şi altceva, nu mai ai nimic de spus, drăguţă ?

— Ce să spun ?

— Cum adică, ce ?... Eşti pe cale să-ţi însori feciorul şi taci chitic ?

— Care fecior ?

— D-apoi Grigori ! Încă e holteiaş.

— Pînă acum, nu m-am gîndit să-l însor.

— Eu auzisem că eşti gata să-ţi iei noră... Pe Axinia lui Stepan Astahov.

— Eu ? ! Păi asta-i femeie cu bărbat în viaţă !... Mi se pare că-ţi cam baţi joc de mine, Platonîci !

— Nu-mi bat joc defel. Am auzit vorbindu-se. Aşa am cumpărat-o, aşa o vînd !

Pantelei Prokofievici trecu mîna peste bucata de postav desfăcut pe tejghea, se întoarse pe loc şi o porni spre uşă, şchiopătînd. Se îndreptă glonţ către casă. Păşea cu capul aplecat, ca un taur, strîngea degetele vînoase-n pumni şi călca mai apăsat cu piciorul beteag. Trecînd pe lîngă ograda lui Astahov, zvîrli o privire peste zăplaz şi o văzu pe Axinia, gătită şi întinerită ; ducea în casă o căldare goală şi se legăna din şolduri.

— Hei, ia stai o clipă !...

Pantelei Prokofievici răsări în poartă, ca un diavol negru. Axinia se opri. Îl aşteptă. Apoi, intrară în casă.

Pe jos, pămîntul era bine măturat şi presărat cu nisip roşiatic ; într-un colţ, pe o laviţă, se răcoreau plăcinte proaspăt scoase din cuptor. Un iz de haine închise şi o aromă de mere creţeşti se răsfirau prin odaie.

Un motan tărcat, cu capul mare, veni să se frece de picioarele lui Pantelei Prokofievici. Îi atinse cizma, prietenos, cu botul, arcuindu-şi spinarea. Moşneagul îl izbi însă de laviţă şi răcni, ţintuind-o pe Axinia în ochi :

— Ce te-a apucat ? Nu ţi-e ruşine ?... Nici nu s-a răcit patul de unde ţi-a plecat bărbatul şi ai şi început a da din şale ! ?... Pe Grişka am să-l stîlcesc, şi i-oi scrie eu lui Stepan ! Să ştie şi el !... Tîrfă ! N-ai fost ciomăgită destul ! De azi înainte, să nu care cumva să-ţi mai calce piciorul în casa mea. Te întinzi cu fecioru-meu şi, cînd s-o întoarce Stepan, eu am să dau seamă, hai ?...

Axinia îl asculta cu pleoapele strînse. Deodată, îşi ridică poalele cu neruşinare şi le vîntură sub nasul lui Pantelei

Prokofievici, izbindu-i nările cu izul de fuste ; apoi păşi spre el, cu ţîţele înainte, rînjindu-şi dinţii şi schimonosindu-l :

— Şi tu, cu ce drept îmi ţii predici ? Îmi eşti socru, ai ? Du-te şi toacă-ţi baba, că are şezutul mare ! La tine acasă să porunceşti... Piei din ochii mei, scaraoţchi şchiop !... Şterge-o de aici !... Şi nu te mai umfla ca un broscoi, că nu mă sperii...

— Ho ! Mai domol, toanto !

— Ce „domol " ? Nu te-am văzut destul ? Cară-te de unde ai venit ! Cît despre Grişka al tău, dacă mi-o fi pofta, am să-l dumic cu ciolane cu tot şi n-am să dau socoteală nimănui. Na ! Sîc !... Mi-e drag Grişka, şi pace ! Ce poţi să-mi faci ? Să mă baţi ? Să-i scrii lui bărbatu-meu ?... Din partea mea, scrie-i şi marelui ataman, dacă vrei. Grişka i-al meu, al meu, al meu !... Al meu e şi al meu are să fie !

Pantelei Prokofievici era năucit de-a binelea, Axinia îl împingea cu sînii care se zbăteau ca două prepeliţe în laţ ; văpaia ochilor ei negri îl ardea. Femeia îi zvîrlea în obraz cuvintele, unele mai groaznice şi mai deşănţate decît altele. Cu sprîncenele înălţate de uimire, Pantelei Prokofievici bătu în retragere spre prag, îşi luă bîjbîind cîrja proptită într-un ungher şi împinse uşa cu spatele. Axinia îl izgoni şi din tindă, gîfîind şi urlînd ca o turbată.

— Am să-l iubesc, ca să răscumpăr tot amarul vieţii mele ! Pe urmă, n-aveţi decît să mă ucideţi, dacă vreţi... Grişka i-al meu ! Al meu !

Şchiopătînd şi bodogănind în barbă, Pantelei Prokofievici iuţi pasul spre casă...

Îl găsi pe Grişka în odaie. Fără nici o vorbă, îl croi cu cîrja pe spinare. Grigori se răsuci şi apucă braţul lui taică-său.

— De ce dai, tată ?

— Ştii tu de ce, pui de lele !...

— De ce ?

— Să nu-ţi baţi joc de vecin ! Să nu mă faci de ocară !... Cum îţi vine să te înhăitezi cu nevastă-sa, javră ? gîfîia Pantelei Prokofievici, trăgîndu-l prin odaie pe Grigori, ca să-i smulgă cîrja.

— Nu-ţi dau voie să m-atingi ! scrîşni Grigori cu fălcile încleştate, smulgîndu-i cîrja şi trosnind-o pe genunchi.

Pantelei Prokofievici îi mai pocni cîţiva dupaci în ceafă.

— Am să te bat faţă de obştea satului ! Ah, pui de diavol ! Blestemată sămînţă ! răcnea, şontîcăind din piciorul şchiop şi cercînd să-l mai lovească o dată. Am să te-nsor cu Marfuşka, toanta satului ! Am să te jugănesc ! Auzi... afurisitul...

Mama lui Grişka intră în odaie la auzul gălăgiei.

— Prokofici, Prokofici ! Potoleşte-te ! Opreşte-te, omule !...

Dar bătrînul se mîniase, nu glumă : dădu un pumn femeii, răsturnă maşina de cusut şi, vărsîndu-şi năduful, se năpusti afară. Grigori nici n-apucase să scoată cămaşa, cu mîneca ruptă în timpul păruielii, cînd uşa se izbi din nou de perete şi Pantelei Prokofievici se propti în prag, ca un nor care sloboade fulgere şi trăsnete.

— Te însor, pui de lele ! îl ameninţă, bătînd din picior ca un cal şi privind ţintă la spatele musculos al lui Grigori. Te însor ! Chiar de mîine o pornesc în peţit ! Am ajuns de ocara lumii, din pricina lui fiu-meu !...

— Lasă-mă întîi să-mi pun o cămaşă, şi după aceea poţi să mă însori.

— Te-nsor ! Cu toanta satului te-nsor !

Trînti uşa. Păşi în cerdac, apoi tropăitul se stinse, coborînd pe scări.

11

În stepă, lîngă satul Setrakov, s-au orînduit şiruri de căruţe, acoperite cu coviltire de pînză. Ca din pămînt, răsărise un tîrguşor curat, cu acoperişuri albe, cu uliţi drepte şi cu un mic platou în mijloc, unde o santinelă se plimba agale.

Viaţa de tabără începu obişnuit şi monoton, ca în fiecare an, în luna mai. În toate dimineţile, o echipă de cazaci care păzeau caii la păscut îi mînau spre tabără în goană Zoreau să-i ţesale şi să le pună şaua ; apoi venea apelul şi instrucţia. Gălăgiosul voiskovoi starşina Popov, coman-

dantul taberelor, mugea cu o voce răsunătoare ; uriadnicii urlau, mustruluind pe cazacii cei tineri. Dincolo de movilă, se încingeau aprige șarje de cavalerie ; cazacii împresurau „inamicul", învăluindu-l cu dibăcie. Făceau trageri cu încărcături reduse, de alice. Recruții se îmbulzeau cu neastîmpăr să-ncrucișeze săbiile ; leții cei mai vechi căutau să scape de instrucție.

Oamenii erau răgușiți de căldură și de votcă. O adiere tulburătoare și miresmată sufla peste lungile șiruri de care acoperite ; țiștarii șuierau în depărtare ; stepa îi chema pe toți spre zări, cît mai departe de fumul căsuțelor albe.

Cu o săptămînă înainte de întoarcerea din tabără, veni nevasta lui Andrei Tomilin, fratele tunarului Ivan Tomilin. Îi aduse colaci dulci de casă, alte merinde și multe noutăți din sat.

A doua zi plecă, o dată cu răsăritul soarelui. Ducea îndărăt, de la cazaci, porunci și urări de bine pentru rubedenii și prieteni. Numai Stepan Astahov nu-i încredințase nimic. Căzuse bolnav în ajun și nu se căuta decît cu votcă ; îi era lehamite și de nevasta lui Tomilin, și de viață. Nu ieși la instrucție ; felcerul îi luase sînge, punîndu-i o duzină de lipitori pe piept. Stepan, numai în cămașă, ședea lîngă carul său. Catranul de la roată picura pe fundul alb al șepcii. Cu buzele strînse, bolnavul privea la lipitorile înfipte-n pieptul musculos și rotund, care se umflau de sîngele negru și creșteau să plesnească.

Alături de dînsul, felcerul regimentului trăgea din țigară, strecurînd șuvițe de fum printre dinții rari.

— Ți-i mai bine ?

— Mi-a mai ușurat pieptul. Inima parcă-i mai slobodă...

— Tot lipitorile-s leacul cel mai bun !

Tomilin se apropie de dînșii și-i făcu semn cu ochiul.

— Stepan, aș vrea să-ți spun o vorbă...

— Zi !

— Hai cu mine o clipă.

Stepan oftă, se sculă și se depărtă cu Tomilin.

— Ei !... Dă-i drumul !

— Nevastă-mea a fost aici. A plecat în zori.

— Da, și ?

— În sat se vorbește de muierea ta...

— Ce anume ?
— Nu se vorbeşte de bine.
— Adică ?
— S-a înhăitat cu Grişka Melehov. Pe faţă...

Stepan îngălbeni, smulse lipitorile de pe piept şi le strivi cu piciorul. După ce o turti pe cea din urmă, îşi încheie gulerul cămăşii, apoi, ca spăimîntat de ceva, îl desfăcu din nou. Albe, parcă ar fi mîncat cretă, buzele lui n-aveau astîmpăr, tremurau, lăţindu-se într-o schimonoseală caraghioasă, se zvîrcoleau şi se strîngeau, ca un ghem vînăt. Lui Tomilin i se păru că Astahov mesteca ceva tare, care nu se lăsa fărîmat cu dinţii. Treptat, roşeaţa îi năvăli iarăşi în obraz, buzele înţepeniră, încleştate cu dinţii. Stepan îşi scoase şapca, întinse şi mai mult cu mîneca pata de catran pe albul pînzei şi rosti cu glas limpede :

— Mulţumesc pentru noutăţi !

— Voiam să afli din vreme. Iartă-mă, dacă... Să ştii că acasă e aşa şi pe dincolo...

Tomilin se plesni a părere de rău cu palma peste şold şi se îndreptă spre calul înşeuat. O larmă de glasuri învălui tabăra. Cazacii se întorceau de la exerciţii. Stepan rămase un timp, uitîndu-se în neştire la pata neagră de pe şapcă. Pe cizmă se urca tîrîş o lipitoare cu trupul pe jumătate stîlcit.

12

Mai rămăseseră zece zile pînă la înapoierea cazacilor din tabără.

Axinia se lăsa cuprinsă cu toată fiinţa de vîrtejul dragostei sale amare şi tîrzii. În pofida ameninţărilor bătrînului, Grigori pleca pe furiş la dînsa, o dată cu noaptea, şi se întorcea o dată cu zorile.

În două săptămîni, se jigărise ca un cal care trage la un drum peste puterile lui.

Din pricina nopţilor de nesomn, pielea arămie de pe chipul osos se înălbăstrise ; ochii negri şi cufundaţi în găvane priveau într-un fel de sleire.

Axinia nu-şi ascundea obrazul sub tulpan. Cearcănele ochilor se adînceau tot mai vinete ; buzele cărnoase, umflate şi uşor răsfrînte, aveau un surîs tulbure şi aţîţător.

Dragostea lor era atît de vădită şi atît de ca ne-alta, îi mistuia pe amîndoi o văpaie atît de arzătoare şi deşănţată, fără să le pese de nimeni, încît vecinii se ruşinau să se uite făţiş la chipurile lor dogorîte de patimă.

Prietenii lui Grigori, care altă dată îl luaseră în derîdere din pricina legăturii cu Axinia, nu mai ziceau nici cîrc cînd îl întîlneau acum şi se simţeau stînjeniţi înainte-i. Femeile, pizmuind-o în taină pe Axinia, o judecau, aşteptînd cu o nerăbdare răutăcioasă întoarcerea lui Stepan şi bucurîndu-se cu o însetare sălbatică de răfuiala cea mare. Tot soiul de prepusuri se urzeau în jurul deznodămîntului.

Dacă Grigori s-ar fi dus tiptil la Axinia, ca la nevasta oricărui alt cazac plecat la oaste, prefăcîndu-se a se feri de ochii lumii, şi dacă Axinia ar fi trăit cu el păstrînd oarecare taină, fără ca altora să le închidă uşa în nas, nimeni n-ar mai fi avut nimic de zis. Şi nimic n-ar fi bătut la ochi. Satul ar fi clevetit o bucată de vreme şi s-ar fi potolit. Se iubeau însă aproape în văzul tuturor : îi lega ceva mai puternic decît o dorinţă trecătoare — de aceea fapta lor părea mai nelegiuită şi mai fără iertare. Satul se închircise şi mocnea într-o aşteptare răutăcioasă : „Las' că vine el, Stepan, să dezlege nodul".

În odaie, deasupra patului, se află întinsă o sfoară. Pe ea sînt înşirate mosorele goale, albe şi negre, în chip de podoabe. Acolo noaptea dorm muştele. Iar de acolo pînă sus, se clatină o pînză de păianjen. Grigori, culcat pe braţul dezvelit şi rece al Axiniei, priveşte spre tavan, la lanţul cu mosorele. Cu degetele bătătorite de muncă ale celeilalte mîini, Axinia dezmiardă părul ibovnicului, creţ şi aspru, ca o coamă de cal. Degetele îi miros a spuma laptelui cald de vacă. Cînd Grigori întoarce capul, cu obrazul în subsuoara ei, un răsuflu dulceag de sudoare femeiască îi gîdilă nările ca o mireasmă ameţitoare.

În încăpere, osebit de patul de lemn văpsit, cu scăfîrlii rotunde în cele patru colţuri, lîngă uşă se mai află un sipet uriaş, ferecat, cu straiele şi zestrea Axiniei. Mai în

față, într-un ungher, masa învelită cu o mușama pe care se vede zugrăvit generalul Skobelev călare, gonind la galop, drept peste niște steaguri desfășurate, plecate înaintea lui, două scaune și cîteva icoane încununate cu hîrtie ieftină în culori strigătoare. Alături, pe perete, mai multe fotografii pătate de muște. O ceată de cazaci cu moțuri de păr învălurate, cu pieptul semeț în afară, cu lanțuri de ceas și săbiile scoase din teacă : e Stepan, cu tovarășii săi de oaste. Uniforma lui Stepan îl așteaptă, atîrnată în cuier. Luna aruncă ocheade printr-o crăpătură a ferestrei, pipăind cu șovăială cele două galoane albe de uriadnic, de pe epoleți.

Suspinînd, Axinia îl sărută pe Grigori la rădăcina nasului, între sprîncene :

— Grișa... spicușorul meu.

— Ce-ți dorește inima ?

— Mai sînt nouă zile...

— Destule.

— Ce-o să mă fac, Grișa ?

— Știu eu ?

Axinia își înăbușă un oftat și iarăși îi mîngîie și-i netezește moțul încîlcit.

— Stepan are să mă omoare... rostește cu glasul pe jumătate hotărît pe jumătate întrebător.

Grigori tace. Ar vrea să doarmă. Ridică alene pleoapele care se închid ; în ochii lui se oglindesc ochii negri și sclipitori ai Axiniei.

— Ai să mă lași cînd are să-mi vină bărbatul ? Ai ?... Are să-ți fie teamă ?...

— Mie ? De ce să-mi fie teamă ? Tu ești nevasta lui, ție are de ce să-ți fie teamă...

— Cînd sînt cu tine, nu mi-e frică... Ziua însă cînd încep a mă gîndi, mă cutremur...

Grigori cască, își trage capul la o parte și spune :

— Că vine Stepan, nu-i mare grozăvenie. Da' tătuca și-a pus în gînd să mă-nsoare.

Zîmbește ; ar fi vrut să mai spună ceva, dar simte că brațul Axiniei parcă se lasă și se-nmoaie, se-nfundă-n pernă și, zvîcnind, se întărește iar, după o clipă, așa cum fusese mai înainte.

— Pe cine au peţit ? întreabă femeia, într-o şopotire surdă..

— Deocamdată, abia se pregătesc să se ducă-n peţit. Mama vorbea parcă de Korşunovi, de fata lor, Natalia.

— Natalia ? Natalia e frumoasă fată, chiar foarte frumoasă... Deh, însoară-te. Mai deunăzi, am văzut-o la biserică. Tare gătită mai era.

Axinia vorbeşte repede, dar cuvintele-i searbăde şi fără viaţă se sting fără să ajungă la urechea lui Grişka.

— N-am ce face cu frumuseţea ei ! Pe tine, numai pe tine te-aş lua.

Axinia îşi smulge într-un zvîc mîna de sub ceafa lui şi se uită pe geam, cu o privire pierdută. Afară, în noapte, luna revarsă o lumină gălbuie şi rece. Lîngă hambar se întinde o umbră nepătrunsă. Străbate ţîrîit de greieri. Spre Don se aude chemarea buhaiului-de-baltă. Sunete adînci şi triste se strecoară prin fereastră, în odaie.

— Grişa !

— Ţi-a venit vreun gînd ?

Axinia apucă mîinile lui Grişka, îndărătnice şi aspre la mîngîieri, le strînge la piept, le lipeşte de obrazul ei rece ca de mort şi geme blestemînd :

— De ce te-ai legat de mine, afurisitule ? Acum, ce-am să mă fac ? Gri-ii-şka ! Mi-ai hrăpit inima... M-ai împins la pierzare... Ce-am să-i spun lui Stepan, cînd o veni ? Cine are să-mi sară într-ajutor ?

Grigori nu răspunde. Axinia se uită cu deznădejde la nasul lui vulturesc şi frumos, la ochii lui adumbriţi, la buzele lui neclintite. Şi deodată, zăgazul simţurilor stăpînite se prăbuşeşte, rupt de un puhoi lăuntric. Cu patimă, îl sărută lacom pe obraz, pe gît, pe mîini, îi sărută părul de pe piept, creţ şi aspru.

Din cînd în cînd, şopteşte, înecîndu-se, şi Grigori o simte cum tremură :

— Grişa, iubitule, scumpule, hai să plecăm ! Dragul meu... Să părăsim satul şi să plecăm ! Las şi bărbat, pe toate le las, numai tu să-mi rămîi... Plecăm departe, într-o mină de cărbuni. Am să te iubesc, am să te-ngrijesc... Am un unchi, paznic la minele lui Paramonov. El are să ne ajute... Grişa ! Spune şi tu un cuvînt măcar !

Grigori înalță sprînceana stîngă în unghi ascuțit, stă pe gînduri și deodată deschide niște ochi vii de turc. Ochi arzători, în care sclipește un licăr de batjocură.

— Of, că proastă mai ești, Axinia ! Năroadă de tot. Vorbești fără nici un rost. Cum să las gospodăria și să plec ? Și unde mai pui că anul ăsta îmi vine rîndul să mă duc la oștire. Nu, asta nu-i o dezlegare !... Nu mă despart de pămînt. Aici e stepa și zarea cea fără de hotar. Ai unde răsufla... Dar acolo ? Iarna trecută, am fost cu tătuca la gară, și am crezut că mor, că-mi pierd mințile. Mașinile urlau, cerul — îmbîcsit de fum, de cărbuni arși. Nu pricep cum trăiește lumea acolo ; nu știu, poate-s deprinși cu fumul...

Grigori scuipă și mai rostește o dată :

— Nu ! N-am să-mi las satul.

Noaptea de afară se întunecă mai adînc. Un nor acoperă luna. Răcoarea tulbure a pîclei cuprinde toată ograda. Umbrele contopite nu mai îngăduie ochiului să deslușească grămada de vreascuri de anul trecut, maldărul de buruieni uscate, proptite în gardul împletit.

Întunericul s-a lățit și în încăpere ; galoanele de uriadnic de la uniforma lui Stepan nu se mai văd ; iar în această pîclă deasă, de smoală, Grigori nu zărește cum zvîcnesc într-un tremur mărunt umerii Axiniei, cum îi tresare pe pernă capul strîns în palme.

13

Din ziua cînd nevasta lui Tomilin trecuse pe la tabără, chipul lui Stepan se încrîncenase. Sprîncenele îi erau veșnic încruntate, o cută aspră și adîncă îi șănțuia fruntea ; rar mai vorbea cu tovarășii. Toate nimicurile îl scoteau din sărite, și mereu era pus pe arțag. Cu vagmistrul Pleșakov se sfădi fără nici o pricină ; aproape nici nu se mai uita la Petro Melehov. Prietenia care-i legase altădată se destrămă. Clocotul mîniei din el îl purta pe Stepan ca pe un cal care a rupt-o de goană la vale, fără să mai asculte de călăreț. Cînd a venit ceasul întoarcerii acasă, păreau dușmani în lege.

Soarta a ţinut să mai adauge o întîmplare, care grăbi deznodămîntul stărilor tulburi şi încordate dintre dînşii în vremea din urmă. Porniseră din tabără toţi cinci, ca de obicei. Au înhămat la căruţă calul lui Petro şi al lui Stepan. Hristonea călărea pe telegarul său. Andrei Tomilin, scuturat de friguri, zăcea sub coviltir, acoperit cu mantaua. Lui Fedot Bodovskov îi era lene să mîne caii, şi de aceea îl lăsase pe Petro. Stepan călca pe lîngă căruţă şi reteza cu biciul moţurile purpurii ale scailor din marginea drumului.

Ploua. Cernoziomul, vîscos ca smoala, se lipea, învîrtindu-se o dată cu roata. Cerul sur ca de toamnă era înfăşat în scutecele norilor. Se înnoptase. Oricît ar fi încordat ochii, nu se zăreau luminiţele vreunui sălaş omenesc. Petro plesnea necurmat cu biciul în cai. Şi deodată, răbufni glasul lui Stepan în beznă :

— Ce faci, bă ? Îţi cruţi numai gloaba ta, şi tot în calul meu pocneşti cu biciul ?

— Uită-te bine ! Îl lovesc pe al care nu trage.

— Vezi să nu te înham acuşi pe tine ! Turcii îs numai bune gloabe de ham.

Petro zvîrli cît colo hăţurile.

— Ce poftești, mă ?

— Vezi-ţi de treabă !

— Aia-i ! Ai face mai bine să-ţi păzeşti gura.

— Ce-ai cu el ? tună Hristonea, apropiindu-se de Stepan.

Acesta nu răspunse. Nu i se vedea faţa prin întuneric. Merseră în tăcere vreo jumătate de ceas. Noroiul plescăia sub roţi. O ploaie somnoroasă se cernea ca prin sită peste coviltirul de pînză. Petro lepădă hăţurile şi aprinse o ţigară. În gînd, îşi pitrocea toată ocara pe care avea să i-o arunce lui Stepan, la o nouă ciocnire. Clocotea de mînie. Ar fi vrut să-l umilească pe acest ticălos de Stepan, să-l facă de rîsul tuturora.

— Dă-te la o parte ! Fă-mi loc să intru sub coviltir... mormăi Stepan.

Îl împinse uşor pe Petro şi puse piciorul pe scară.

Şi tocmai în acea clipă, căruţa fu smucită pe neaşteptate şi se opri. Caii tropăiră, lunecînd în noroi ; potcoavele scăpărară scîntei. Oiştea scîrţîi.

— Ho ! Opreşte ! strigă Petro, sărind din căruţă.
— Ce s-a întîmplat ?... întrebă Stepan, îngrijorat.
Hristonea se apropie în galop.
— Aţi fărîmat ceva, zevzecilor !
— Aprinde !
— Are careva chibrituri ?
— Stepan, aruncă-mi chibriturile !
Un cal se zbătea în faţa căruţei, horcăind. Cineva aprinse un chibrit. Un cerculeţ portocaliu de lumină pîlpîi şi se stinse îndată. Petro pipăi cu mîinile în tremur spinarea calului căzut. Trase de frîu.
— Hii ! Dii, haramule !
Calul sforăi şi căzu pe o rînă, oiştea trosni. Stepan veni în fugă şi aprinse mai multe chibrituri deodată. Calul lui zăcea la pămînt, cu capul ridicat. Un picior dinainte era cufundat pînă la genunchi într-o gaură de hîrciog.
Hristonea desprinse streangurile în grabă.
— Scoate-i piciorul !
— Deshamă calul lui Petro. Hai, iute !
— Stai, satano ! Ho !
— Dă-te la o parte, că azvîrle, diavolul !
Ridicară cu greutate calul lui Stepan. Petro, mînjit de glod, îl ţinea de hăţuri, Hristonea, în genunchi, se tîra prin băltoace şi pipăia piciorul înţepenit.
— Cred că-i frînt... rosti cu vocea lui de bas.
Fedot Bodovskov lovi cu palma spinarea tremurătoare a animalului.
— Hai, poartă-l oleacă ! Poate că are să meargă...
Petro trase de hăţuri. Calul săltă, fără să calce pe stîngul dinainte, şi necheză. Tomilin îşi puse mantaua şi se frămîntă îndurerat lîngă el.
— Ah ! Ceasul cel rău ! Aţi prăpădit calul !...
Stepan, care tăcuse toată vremea, parcă numai asta ar fi aşteptat, îl îmbrînci pe Hristonea şi se năpusti la Petro. Îl ţinti la cap, dar nu nimeri şi-l lovi în umăr. Se-ncăierară. Căzură în smîrcuri. O cămaşă plesni pe spatele unuia. Dovedindu-l pe Petro, Stepan îi apăsă capul sub genunchi şi prinse a-l ciocăni cu pumnii. Hristonea îi despărţi cu mare greu, suduind de mamă.
— De ce dai ? strigă Petro, scuipînd sînge.
— Aşa se mînă caii, năpîrcă ? Mînă-i pe drum !

Petro încercă să se smulgă din braţele lui Hristonea.

— Hai, hai, nu te aprinde ! bombănea Hristonea, trăgîndu-l spre căruţă.

Alături de calul lui Petro, înhămară calul mic, dar vrednic al lui Fedot Bodovskov.

— Încalecă pe-al meu, porunci Hristonea lui Stepan şi se sui sub coviltir, lîngă Petro.

La miezul nopţii, ajunseră în satul Ghilovskoi. Se opriră la cea dintîi gospodărie. Hristonea intră să ceară adăpost pentru o noapte. Fără să ia în seamă zăvodul care îl apucă de pulpana mantalei, merse clefăind prin glod pînă la fereastră, deschise oblonul şi bătu uşor cu degetul în geam.

— Hei, gospodarule !

Se auzi numai plescăitul ploii şi lătratul furios al cîinelui.

— Gospodarule ! Hei, oameni buni ! Pentru numele lui dumnezeu, lăsaţi-ne să mînem la voi peste noapte !... Cum ?... Sîntem oşteni, ne întoarcem din tabără... Cîţi ?... Cinci ! Da, bine ! Hristos să vă răsplătească.

Apoi strigă, întorcîndu-se spre poartă :

— Intraţi !

Fedot băgă caii în bătătură, se împiedică într-o troacă de porci, răsturnată în mijlocul ogrăzii, şi sudui amarnic. Lăsară caii sub şopron. Tomilin, clănţănind din dinţi, se tîrî în casă. Petro şi Hristonea rămaseră sub coviltir.

În zori, erau gata de plecare. Stepan ieşi din casă ; o băbuţă cocoşată şi grozav de bătrînă lipăia după el. Pe Hristonea, care înhăma caii, îl cuprinse mila :

— Hehei, băbuţo, da' cocoşată mai eşti ! Să ştii că uşor ţi-i a face mătănii în biserică. N-ai nevoie să te pleci decît numai o ţîră, că ai şi dat de podea.

— Ehe, cazacule, şoimuleţul meu ! Eu îs cocoşată să bat mătănii ; tu eşti ţapăn ca un stîlp, să spînzure cîinii de tine ! Fiecare cu ce-i e dat...

Bătrîna zîmbea oţărît, arătînd întru minunarea lui Hristonea un şir de dinţişori deşi şi neaşteptat de albi.

— Mă, da' are dinţi ca de ştiucă, zău aşa ! Barem de mi-ai da şi mie colea vreo zece, că tare-s prăpădit. Deh, oi fi eu tînăr, da' n-am cu ce roade o coajă de pîine !

— Şi mie ce să-mi rămînă, fătul meu ?

— Ţie, băbuţo, avem să-ţi punem dinţi de cal ! Tot n-o mai duci mult, iar pe cea lume nimeni n-are să se uite la dinţii tăi. Sfinţii nu-s ţigani, să te caute în gură...

— Nu-ţi mai tace fleanca !... zîmbi Tomilin, suindu-se în căruţă.

Bătrîna intră cu Stepan sub şopron.

— Care-i ?

— Corbiul ! îl arătă Stepan, oftînd.

Bătrîna lăsă cîrja jos şi, cu o mişcare bărbătească, sigură şi puternică, ridică piciorul beteag al calului. Pipăi îndelung, cu degetele subţiri şi încovoiate, nodul genunchiului. Calul pleoştea urechile, îşi arăta un şirag de dinţi cenuşii şi se lăsa, de durere, pe picioarele de dinapoi.

— Nu-i frînt osul, căzăcelule, nu ! Lasă-l, că ţi-l tămăduiesc eu.

— O fi vreo nădejde, maică ?

— Dinainte nu ştie nimeni, drăguţă !... Trag nădejde că se vindecă.

Stepan încuviinţă, făcînd un semn cu mîna şi se îndreptă spre căruţă.

— Laşi calul au ba ? strigă bătrîna, mijindu-şi ochii după dînsul.

— Poate să rămînă.

— Straşnic are să ţi-l lecuiască ! L-ai lăsat cu trei picioare şi ai să-l iei fără nici unul ! Ai mai văzut tu vitrinar cu gheb ?... întrebă Hristonea, izbucnind în hohote.

14

— ...Mi-e dor de el, băbuţo dragă ! Mă usuc văzînd cu ochii. N-apuc să-mi strîmtez fusta, şi a doua zi mi-i largă din nou... Cînd trece pe lîngă casă, mi se aprinde inima... M-aş arunca la pămînt, i-aş săruta urmele... Poate mi-a făcut farmece ? Ajută-mă, băbuţo ! Au de gînd să-l însoare. Ajută-mă, băbuţo dragă ! Am să dau cît ceri. Dau şi cămaşa de pe mine, numai să mă ajuţi !...

Ascultînd povestea ei amară, baba Drozdiha se uită la Axinia cu ochii săi albaştri, încercuiţi de creţuri mărunte ca o horbotă, şi clatină din cap.

— Al cui e flăcăul ?

— E feciorul lui Pantelei Melehov.

— Al cui ? Al turcului ?

— Chiar al lui...

Bătrîna molfăie din buze, parcă ar mesteca ceva, şi nu se grăbeşte cu răspunsul.

— Să vii mîine, drăguţă, cît mai de dimineaţă. Vină cam pe la revărsatul zorilor. Avem să mergem amîndouă la Don după apă. Şi avem să înecăm necazul. Ia şi puţină sare de-acasă ! Asta-i...

Axinia îşi înfăşoară obrazul într-un şal galben şi iese din ogradă aplecîndu-se. Umbra ei neagră se topeşte în beznă. Un lipăit surd de cipici, şi totul amuţeşte. Undeva, la marginea satului, unii urlă cîntece, alţii se hîrjonesc.

La revărsatul zorilor, Axinia bate la geamul babei Drozdiha. N-a închis ochii toată noaptea.

— Băbuţo !

— Cine-i ?

— Eu sînt, băbuţo ! Scoală-te !

— Acuşica mă-mbrac.

Coboară pe ulicioară, spre Don. La vad, lîngă punte, capra şi roţile unei căruţe zac în apă. Pe mal, nisipul înţeapă ca gheaţa. Dinspre Don se revarsă valuri de ceaţă umedă. Cu mîna ei osoasă, Drozdiha apucă mîna Axiniei şi o trage spre apă.

— Sare ai adus ? Dă-o-ncoace... Întoarce-te spre răsărit şi închină-te.

Axinia îşi face semnul crucii. Priveşte cu ură mocnită la cerul voios şi purpuriu al dimineţii.

— Ia un pumn de apă. Bea ! îi porunceşte Drozdiha.

Axinia soarbe. Mînecile bluzei s-au udat pînă la cot. Baba se lasă pe vine deasupra undelor leneşe, ca un păianjen negru, apoi începe să şoptească :

— Reci izvoare, care veniţi din adînc... Sînge fierbinte... sălbăticiune în inimă... Dor ca frigurile... Şi cu sfînta cruce... preasfîntă, preacurată... Robul lui dumnezeu Grigori...

Cuvintele străbat tulburi în urechile Axiniei.

Drozdiha presară sare pe malul nisipos și jilav de sub picioare, mai aruncă și-n apă, și rămășița o varsă în sînul nevestei.

— Zvîrle oleacă de apă peste umăr. Iute !

Axinia se supune. Se uită cu mîhnire și neliniște la obrazul veșted al babei vrăjitoare.

— Gata-i ?

— Gata, maică ! Du-te de te culcă un picușor...

Acasă, Axinia ajunse gîfîind. Vacile mugeau în curte. Daria Melehova, rumenă și somnoroasă, ridicînd sprîncenele frumos arcuite, mîna vacile spre cireadă. Se uită zîmbind la Axinia, care trecu în fugă pe lîngă dînsa.

— Cum ai dormit, vecină ?

— Mulțumesc, slavă domnului !

— Pe unde-ai umblat așa de dimineață ?

— După treburi, pe-aproape...

Băteau clopotele de utrenie. Loviturile de aramă picurau sonor și prelung. Un ciobănaș ieșise în uliță și pocnea din bici.

Axinia goni vacile repede, se duse apoi în tindă să strecoare laptele ; cu șorțul își șterse mîinile goale pînă la cot și, cu gîndul aiurea, turnă încet în strecurătoare laptele spumos.

Un scîrțîit de roți și un nechezat de cai străbătură din uliță. Axinia lăsă cofița jos și se repezi la geam.

Stepan pășea pe portiță, sprijinindu-și sabia cu mîna. Cazacii galopau spre vatra satului. Unii o luau înaintea altora. Axinia strînse șorțul între degete și se așeză pe laviță. Pașii răsunară pe cerdac... în tindă... răsunară apoi în dreptul ușii...

Stepan, cu fața suptă, stătea în prag, ca un străin.

— Cum îi ?...

Axinia sări înainte-i cu tot trupul ei mare și plin.

— Bate-mă ! îngăimă tărăgănat și se opri, cu umărul gata să primească loviturile.

— Cum îi, Axinia...

— Nu tăgăduiesc. Am păcătuit. Lovește, Stepane !

Cu capul strîns între umeri, ghemuită, apărîndu-și pîntecele cu mîinile, stătea cu fața întoarsă spre el. Între cearcănele mari, ochii priveau fără să clipească, cu chipul schimonosit și îndobitocit de frică. Stepan se clătină și

trecu pe lîngă ea. Duhnea a sudoare de bărbat, şi cămaşa lui nespălată mirosea a pelin amar. Fără să-şi scoată şapca, se tolăni pe pat. Rămase aşa o vreme, smuci din umăr, făcînd să-i lunece cureaua de la sabie. Mustăţile bălane, atît de ţanţoş răsucite altădată, spînzurau acum pleoştite. Axinia îl pîndea pieziş, fără să întoarcă capul. Tresărea din cînd în cînd. Stepan ridică picioarele pe tăblia patului. O dîră de noroi cleios se prelingea de pe cizme. Cu ochii ţintă în tavan, cazacul zgîndărea dragonul de piele al săbiei.

— N-ai gătit nimic ?

— Încă nu...

— Dă-mi să-mbuc ceva !...

Bău lapte dintr-o strachină, apoi îşi supse mustaţa. Mestecă pîinea încet ; muşchii rotunzi ai fălcilor se mişcau sub pielea rumenă. Axinia nu se clintea de lîngă cuptor. Privea cu groază la urechile mici şi uscate ale bărbatului, cum tresăltau în sus şi în jos.

Stepan se ridică, încheind masa cu semnul crucii.

— Ei, puiculeano, acum. povesteşte ! mormăi scurt.

Cu fruntea plecată, Axinia strîngea blidele, fără să răspundă.

— Hai, spune ! Cum ţi-ai aşteptat bărbatul şi cum i-ai păzit cinstea ? Zi !

Şi cu o lovitură cruntă în cap, făcu să-i lunece pămîntul de sub picioare, rostogolind-o tocmai lîngă uşă. Femeia se izbi cu spatele de prag şi gemu înăbuşit.

Stepan era în stare să răstoarne dintr-o singură izbitură la mir pe cei mai voinici şi mai dîrji cazaci din garda imperială, darămite o muiere puhavă şi fără putere. Totuşi Axinia îşi veni în fire, poate de cutremurul groazei, poate de plinătatea vieţii din ea. Se zgrepţănă încet, în patru labe.

Stepan îşi aprindea ţigara în mijlocul odăii, încît n-a prins de veste cum se înălţase femeia. Cînd îşi aruncă punga de mahorcă pe masă, Axinia o şi tulise, trîntind uşa în ţîţîni. Se luă după dînsa.

Axinia, scăldată în sînge, gonea ca vîntul spre împrejmuirea care despărţea gospodăria lor de a Melehovilor. O ajunse lîngă gard. Mîna lui neagră îi căzu în cap, ca o gheară de uliu. Degetele i se încleştară în şuviţele de păr. O smuci vrăjmaş şi o trînti la pămînt, peste gră-

mada de cenuşă pe care Axinia o arunca în fiecare zi lîngă zaplaz, după ce făcea focul.

Nu era ceva în afară de obştească rînduială ca un bărbat să-şi frămînte nevasta legiuită, cu cizmele, ţinînd mîinile la spate. Alioşka Şamil, ciungul, care trecea pe drum, se uită, clipi din ochi, îşi ţesălă barba încîlcită, rînjind răutăcios ; pentru el era limpede ca lumina zilei din ce pricină Stepan îi face de petrecanie nevesti-si.

S-ar fi oprit locului, să vadă dacă o ucide sau ba (oricum, merita s-o ştie), dar cugetul nu-i îngăduia. Doar nu era muiere, să nu-şi poată stăpîni viermele curiozităţii !

Cine l-ar fi zărit de departe pe Stepan, ar fi zis că omul joacă o căzăcească. La fel gîndi şi Grigori, cînd îl văzu pe fereastră cum ţopăie. Cînd însă se lămuri, năpădi buzna din casă. Alerga în vîrful picioarelor, cu pumnii încleştaţi la piept. După el gonea Petro, tropăind din ciubote.

Grigori sări gardul, ca o gaie, şi-i trînti din fugă un pumn lui Stepan, care nu se aştepta la asta. Astahov se clătină, se întoarse şi porni spre Grigori ca un urs.

Fraţii Melehov luptau cu deznădejde. Îl ciocăneau ca nişte păsări de pradă. Grişka se prăvăli de cîteva ori la pămînt, doborît de pumnul de fier al lui Stepan. Era prea subţirel ca să se măsoare cu multîncercatul Stepan ; în schimb Petro, scund şi ager ca un ţipar, se apleca sub lovituri ca o trestie legănată de vînt, dar se ţinea zdravăn pe picioare.

Stepan se trăgea treptat spre cerdac ; îi scînteia ochiul stîng (celălalt dispăruse sub o vînătaie, ca o prună încă necoaptă bine).

I-a despărţit Hristonea, care venise la Petro după un căpăstru.

— Ajunge ! Hai ! Pieriţi de-aici ! răcni el, dînd din mîinile noduroase. Sfîrşiţi, că acuşi vă duc la ataman !

Petro stupi în palmă cheaguri de sînge şi un dinte rupt, mîrîind răguşit :

— Haide, Grişka ! Las' că-l mai prindem noi o dată...

— Bine, bine ! Am să vă arăt eu vouă !... îi ameninţa Stepan din uşă, cu faţa plină de vînătăi.

— Nu-i nimic ! Lasă !...

— Şi fără „nimicul" ăsta, am să-ţi scot sufletul cu maţe cu tot !

— Şuguieşti, au vorbeşti serios ?

Stepan coborî repede din cerdac. Grişka se năpusti din nou spre el, dar Hristonea îl îmbrînci spre portiţă şi-i făgădui :

— Numai să-ncerci ! Am să te cotonogesc ca pe un ţînc !

Din ziua aceea, se legă un nod de ură între familia Melehovilor şi Stepan Astahov.

I-a fost scris lui Grigori Melehov să-l dezlege, după doi ani, în Prusia Orientală, lîngă oraşul Stallupönen.

15

— Spune-i lui Petro să-şi înhame calul şi iapa ! Grigori ieşi în curte. Petro trăgea brişca din grajd.

— Tata zice să pui la brişcă iapa şi calul tău.

— Ştiu şi fără să mă dăscălească el. Ia mai dă-l încolo !... mogorogi Petro, potrivind oiştea.

Pantelei Prokofievici, solemn ca un epitrop la liturghie, golea ciorba din strachină, înfierbîntat şi scăldat în sudoare.

Duniaşka se uită drăcos la Grigori, ascunzînd în umbra pleoapelor arcuite un zîmbet nevinovat şi fugar de codană. Ilinişna, gravă şi bondoacă, înfăşurată într-un şal de sărbătoare de culoarea paiului, aruncă lui Grigori o privire maternă şi neliniştită, glăsuind către bărbatu-său :

— Hai, nu te mai îndopa, Prokofievici ! Parcă n-ai mîncat de un veac.

— Nici nu te lasă să înghiţi, tartoriţa asta !

Mustaţa lui Petro, lungă şi galbenă ca spicul grîului, se ivi în uşă.

— Poftiţi, boieri mari ! Caleaşca-i la scară !

Duniaşka izbucni în rîs, cu mîneca bluzei la gură.

Daria trecu prin bucătărie, mişcînd sprîncenele subţiri şi privind cercetător la logodnic.

Mergea pentru împeţit cumătra Vasilisa, o muiere văduvă şi dibace, vara Ilinişnei. Ea se aşeză cea dintîi în brişcă, întoarse capul rotund în toate părţile, ca un bolovan

rostogolit de apă, şi zîmbi, arătîndu-şi de sub buzele încreţite ca o armonică dinţii negri şi strîmbi.

— Tu, Vasionka, să flecăreşti acolo mai puţin ! o povăţui Pantelei Prokofievici. Cu limba ta spurcată, ai să le faci de oaie. Dinţii tăi se clatină în gură ca nişte beţivi : unul se bîţîie la dreapta, altul la stînga...

— Hei cumetre, doar nu mă peţiţi pe mine ! Nu-s eu de măritat...

— Da, asta aşa-i ! Da' tot îi mai bine să te hlizeşti mai puţin ; nu-ţi arăta măselele. Îs aşa de scorburoase şi de drăgălaşe, că ţi se-ntorc maţele pe dos cînd le vezi...

Vasilisa tăcu, îmbufnată. Petro deschise larg poarta. Grigori apucă hăţurile, care miroseau a curea nouă, şi se sui pe capră. Pantelei Prokofievici şi Ilinişna se aşezară la spate, cot la cot, ţanţoşi ca nişte însurăţei.

— Dă-i bici ! strigă Petro, lăsînd căpăstrul din mînă.

— Dii, boală !

Grişka îşi muşcă buza şi plesni cu biciul în calul care pleoştea urechile.

Caii întinseră streangurile şi porniră deodată.

— Ia seama ! Iei poarta înainte ! ţipă Daria.

Dar trăsura coti scurt şi zvîcni, hurducîndu-se în gropile de pe uliţă.

Aplecîndu-se, Grigori mai lovi o dată cu şfichiul în calul de călărie al lui Petro, care se frămînta mereu în ham. Pantelei Prokofievici îşi ţinea barba în palmă, de parcă s-ar fi temut să nu i-o smulgă şi să nu i-o fure vîntul.

— Arde iapa ! mormăia răguşit, rotind ochii în toate părţile şi înclinîndu-se către spatele lui Grigori.

Cu mîneca dantelată, Ilinişna îşi ştergea lacrimile stîrnite de vînt şi se uita, clipind, la spinarea lui Grigori, a cărui cămaşă de satin albastru o umfla vîntul. Cazacii se dădeau la o parte din drum, urmărindu-i îndelung cu ochii. Cîinii zvîcneau din toate ogrăzile şi se năpusteau la picioarele cailor. Dar lătratul lor nu se auzea ; era acoperit de huruitul roţilor cu şine noi.

Grigori nu cruţa nici biciul, nici caii ; după zece minute, satul rămase pitulat în urmă ; grădinile gospodarilor de la margine se scufundau înecate-n verdeaţă. Iată şi casa lui Korşunov, mare, împrejmuită cu un falnic gard de scînduri. Grigori smuci hăţurile, iar brişca îşi curmă huruitul

de fier, oprindu-se în faţa porţii zugrăvite şi crestate mărunt.

Grigori rămase lîngă cai ; Pantelei Prokofievici se îndreptă şchiopătînd spre cerdac. După el, porniră în foşnet de fuste Ilinişna, cu faţa îmbujorată, şi Vasilisa, care îşi strîngea amarnic buzele. Bătrînul păşea grăbit, de teamă să nu-şi piardă curajul aţîţat pe drum. Se împiedică de pragul înalt cu piciorul şchiop, dar, strîmbîndu-se de durere, tropăi hotărît pe treptele proaspăt spălate.

Intră în casă, aproape o dată cu Ilinişna. Ţinea să nu se afle alături de dînsa cot la cot, fiindcă era mai înaltă cu un cap decît el ; de aceea făcu un pas înainte, îndoi ca un cocoş piciorul, şi, scoţînd şapca, se închină în faţa unei icoane zugrăvite într-o culoare tulbure şi întunecată.

— Bună ziua ! Cum o mai duceţi ?...

— Slavă domnului, bine ! răspunse stăpînul, cazac bătrîn şi scund, cu faţa ciupită de vărsat, ridicîndu-se de pe laviţă.

— Bucuroşi de oaspeţi, Miron Grigorievici ?

— Bucuroşi întotdeauna ! Maria, adă scaune, să stea oamenii jos.

Stăpîna, o femeie trecută şi cu pieptul lăsat, şterse din obişnuinţă scăunelele şi le împinse spre musafiri. Pantelei Prokofievici se aşeză pe marginea unuia, zvîntîndu-şi cu batista fruntea leoarcă de sudoare.

— Am venit la dumneavoastră cu o anume treabă ! începu el, fără ocol.

Cînd rosti aceste cuvinte, Ilinişna şi Vasilisa îşi potriviră fustele şi se aşezară şi ele.

— Hai zi, ce te doare ? zîmbi Korşunov.

Grigori intră. Roti o privire de jur împrejur.

— Aţi dormit bine ?

— Bine, slavă domnului ! răspunse stăpîna tărăgănat.

— Bine, slavă domnului ! întări şi Miron Grigorievici.

Chipul lui pistruiat deveni cărămiziu. Abia acum pricepu pentru ce anume au picat oaspeţii.

— Spune să tragă caii în ogradă şi să le dea fîn ! porunci nevestei.

Femeia ieşi.

— Deci, ne-a adus un anume gînd la dumneavoastră ! urmă Pantelei Prokofievici, ţesălîndu-şi barba nea-

gră şi stufoasă şi ciugulindu-şi cu neastîmpăr cercelul din ureche. Aveţi o fată de măritat, iar noi, un flăcău. Nu s-ar putea să ne înţelegem într-un fel ? Am vrea să ştim dacă aveţi de gînd s-o măritaţi acum, ori nu ? Poate că ne-om încuscri cumva.

— Ştiu eu ? rosti Korşunov, scărpinîndu-se în tidva aproape pleşuvă. Să vă spun drept, nu ne era în gînd s-o măritäm în toamna asta. Avem de lucru pînă peste cap, şi apoi, nici nu are cine ştie cîţi ani... Abia a împlinit optsprezece primăveri. Aşa e, Maria ?

— Aşa-i !

— Păi, acum e ca floarea ! Ce să mai aştepte ? Crezi cumva că nu sînt destule fete trecute şi amărîte ? luă cuvîntul Vasilisa, răsucindu-se pe scăunel, căci o înţepa mătura, pe care o furase din tindă şi o băgase sub jachetă, după obiceiul peţitoarelor, ca să nu pătească ruşinea refuzului.

— Pe fata noastră au mai peţit-o şi alţii, încă de astă-primăvară ! Nu, n-are s-aştepte prea mult. Fata — ar fi păcat să-l mîniem pe cel de sus — e pricepută la toate. Şi la cîmp, şi într-ale gospodăriei...

— Dacă s-o nimeri un om de ispravă, de ce să n-o daţi ? se amestecă Pantelei Prokofievici în vorbirea gălăgioasă a muierilor.

— De dat, o dăm noi cînd om vrea ! spuse Korşunov, scărpinîndu-se întruna.

Pantelei Prokofievici crezu că sînt trimişi la plimbare şi începu să-şi piardă cumpătul.

— Vă priveşte... Treaba dumneavoastră ! Un flăcău e ca un stareţ de mănăstire ; cere peste tot. Dacă dumneavoastră căutaţi poate un ginere negustor, ori din altă tagmă mai aleasă, să ne fie cu iertare ! Atunci, ce să mai vorbim ?...

Povestea s-ar fi oprit aici ; Pantelei Prokofievici gîfîia, sîngele i se urcase-n obraji ; mama fetei cotcodăcea ca o cloşcă care zăreşte umbra unui erete în zbor, dar Vasilisa îşi dovedi iscusinţa la momentul potrivit. Presără uşor vorbe mărunte, cum ai presăra sarea pe o arsură, şi înnodă firele rupte.

— Ce să mai vorbim, dragii mei ? Dacă e vorba să facem o treabă, s-o facem pînă la capăt, ca să fie copila

fericită ! Să ne oprim la Natalia : fată cum nu găseşti în toată lumea ! Lucrul fierbe în mîinile ei. Ştie să coasă, e gospodină ! Şi la făptură, oameni buni, o vedeţi şi dumneavoastră, continuă ea, adresîndu-se lui Pantelei Prokofievici şi îmbufnatei Ilinişna, desfăcînd mîinile într-un arc frumos. Nici flăcăul nu-i de lepădat ! Cînd îl văd, mă taie pînă-n măruntaie : leit răposatul meu Doniuşka... Şi tot neamul lor, numai oameni harnici. Ia-l, de-o pildă, pe Prokofievici ! Om ca el nu mai găseşti ; îl ştie toată lumea ce inimă are. Eu zic una şi bună : ce, au sîntem noi duşmanii copiilor noştri ?

În urechea lui Pantelei Prokofievici răsuna dulce susurul de vorbe al Vasilisei. Ascultînd-o, bătrînul îşi spunea, minunîndu-se : „A dracului, limbută muiere ! Parcă ar împleti ciorapi... Aşa le înnoadă ! Coarcă şi înţelege-o, ce şi cum ! Aşa muiere ţi-l dă gata pe cazac cu clanţa ei. Bate întruna, ca o ciocănitoare. E o molie în fustă, zău aşa !“ Privea cu gura căscată la peţitoarea care începuse să laude şi fata, şi rudele ei, pînă la a cincea spiţă.

— Mai încape vorbă ! Fiştecare vrea binele copilului său.

— D-apăi ăsta-i baiul, că nu-i încă de măritat, lămuri Korşunov împăciuitor, cu un zîmbet larg.

— Ba e ! Zău că e ! încercă să-l înduplece Pantelei Prokofievici.

— Mai devreme sau mai tîrziu, tot trebuie să ne despărţim de dînsa, suspină stăpîna casei, cu un amestec de sinceritate şi de prefăcătorie.

— Cheamă fata, Miron Grigorievici, s-o vedem şi noi.

— Natalia.

Fata răsări, sfioasă, lîngă uşă, răsucind între degetele arămii horbota şorţului.

— Vină, hai ! Nu te ruşina ! o îndemnă maică-sa, zîmbind prin perdeaua tulbure de lacrimi.

Grigori, care şedea lîngă un lădoi cu flori zugrăvite într-un albastru-spălăcit, se uită la fată.

Sub vălul de dantelă neagră, luceau doi ochi cenuşii şi hotărîţi. Pe obrazul neted tremura o gropiţă trandafirie, în zîmbetul stăpînit şi sfielnic... Grigori întoarse apoi pri-

virea la mîinile ei : erau niște mîini mari și bătătorite de muncă. Sub bluza verde, care-i strîngea corpul voinic și mlădios, se arătau nevinovat și înduioșător, ridicîndu-se și coborînd, doi sîni de fecioară, mici, de piatră, cu sfîrcurile ascuțite, ca doi nasturi ieșiți în afară.

Într-o singură clipă, ochii lui Grigori o cercetă toată : capul, trupul, picioarele zvelte și frumoase. O drămălui ca un geambaș care cercetează o iapă înainte de a face trampa și se gîndi : „E bună !" Apoi, privirea lui întîlni ochii care-l priveau țintă. Dreaptă, puțin stînjenită, privirea cinstită parcă spunea : „Iată-mă toată, așa cum sînt. Acuma, judecă-mă cum vrei." „Ești minunată !", răspunseră ochiul și zîmbetul lui Grigori.

— Hai, du-te, porunci Korșunov, făcînd un semn cu mîna.

Natalia, închizînd ușa, îl mai privi o dată pe Grigori, fără să mai ascundă zîmbetul și curiozitatea.

— Iată ce e, Pantelei Prokofievici, rosti Korșunov, după ce schimbă o uitătură cu nevastă-sa. Aveți să vă sfătuiți voi, avem să ne sfătuim și noi între noi. Apoi ne-om hotărî de ne încuscrim au ba.

Coborînd din cerdac, Pantelei Prokofievici făgădui :

— O să mai trecem peste două săptămîni.

Stăpînul, care-i petrecu pînă la poartă, nu răspunse dinadins nici într-un fel, parcă n-ar fi auzit nimic.

16

Numai după ce a aflat de la Tomilin păcatul Axiniei, cu sufletul încărcat de venin și obidă, Stepan înțelese că, oricît de rău trăise cu dînsa și oricît păcătuise ea în trecut, o iubea cu o dragoste adîncită de ură.

În nopțile acelea, în tabără, culcat în căruță, învelit în mantaua ostășească, cu mîinile încleștate sub cap, gîndindu-se cum se va întoarce acasă și cum îl va întîmpina nevasta, parcă simțea zbătîndu-i-se în piept un păianjen veninos în locul inimii. Cu pleoapele vinete astupîndu-i lumina ochilor, prefira în cuget mii și mii de născociri în legătură cu răzbunarea, pe care o voia cît mai neîndurată, scrîșnindu-și ura în măsele, ca boabele de nisip. Încăie-

rarea cu Petro îi răcorise mînia pe jumătate. Ajunsese acasă vlăguit, de aceea Axinia a scăpat aşa de uşor.

Iar din acea zi, un mort nevăzut îşi făcuse cuib în casa lui Astahov. Axinia călca în vîrful picioarelor, vorbea în şoaptă ; dar în ochi mocnea pe ascuns, sub cenuşa de groază, cărbunele rămas din vîlvătaia încinsă de Grigori.

Cînd se uita la dînsa, Stepan nu vedea lucrul acesta. Mai mult îl simţea — şi simţirea aceasta îl chinuia. Noaptea, după ce se ogoia roiul de muşte pe tavanul din bucătărie, cînd Axinia aşternea patul cu buzele tremurînd, el îi astupa gura cu palma neagră şi aspră, bătînd-o şi cerîndu-i să mărturisească amănunte neruşinate despre chipul cum se culca cu Grişka. Axinia răsufla din greu şi se zvîrcolea în patul tare cu mirosul blănilor de oaie. Stepan, ostenit să mai canoneească trupul moale ca un aluat frămîntat, căuta cu palma dîra lacrimilor de pe obraz. Dar obrazul ei ardea uscat, şi fălcile se încordau sub degetele bărbatului.

— N-ai să spui ?

— Nu !

— Te omor !

— Omoară-mă ! Pentru dumnezeu, ucide-mă, să se mîntuie odată ! M-ai chinuit destul. Asta nu-i viaţă !...

Cu gura încleştată, Stepan răsucea pielea gingaşă de pe sînul rece de sudoare al femeii.

Axinia tresărea şi gemea.

— Ce ? Te doare ? se bucura Stepan.

— Mă doare !

— Da' pe mine crezi că nu m-a durut ?

El adormea tîrziu. Prin somn deschidea şi strîngea degetele negre, umflate la încheieturi. Axinia se sprijinea într-un cot şi privea îndelung la faţa chipeşă a bărbatului, schimbată de somn. Lăsa apoi capul pe pernă şi murmura cuvinte fără şir.

Pe Grişka nu-l mai văzuse aproape de loc. Îl întîlni o dată pe mal, la Don. Grigori dusese boii la adăpat şi urca priporul cu ochii în pămînt, învîrtind în mînă o nuia roşie. Axinia venea către dînsul. Cînd îl văzu, simţi cum cobiliţa se face rece ca gheaţa între degete, iar sîngele îi sfîrîi jăratic în tîmple.

Mai tîrziu, cînd își aducea aminte de această întîlnire, multă tărie de cuget îi trebuia Axiniei pentru a se încredința că n-a fost un vis. Grigori prinsese de veste numai cînd a ajuns în dreptul ei. La scîrțîitul stăruitor al căldărilor, ridică fruntea, sprîncenele îi zvîcniră și zîmbi prosteşte. Axinia mergea privind peste capul lui Donul, care își unduia valurile verzi, și mai departe, o creastă de nisip de pe celălalt țărm. În ochi îi podidiră lacrimile.

— Xiuşa !...

Axinia mai făcu cîțiva pași și se opri, înclinînd capul. Parcă aştepta o lovitură. Grigori plesni mînios cu nuiaua un bou plăvan, rămas în urmă, și întrebă fără să-ntoarcă fața :

— Cînd se duce Stepan la seceră ?

— Acuma ! Înhamă caii...

— După ce pleacă, vino la locul nostru cu floarea-soarelui. Am să vin și eu.

Axinia coborî spre Don, cu doniţele scîrțîind. Lîngă mal, spuma şerpuia ca o horbotă bogată, pe tivurile verzi ale undelor. Pescăruși albi țipau, rotindu-se deasupra Donului.

Pe luciul apei, peştele mărunt sărea, sclipind ca o ploaie de argint. Dincolo de albul unei limbi de nisip, pe celălalt țărm, cîțiva plopi bătrîni își înălțau în vînt vîrfurile cărunte, severe și falnice. Umplîndu-și găleţile, Axinia scăpă una în apă. Ridică fusta cu mîna stîngă și se afundă după ea pînă la genunchi. Apa îi gîdilă pulpele roase de calțavete, și Axinia rîse încetișor și cu șovăială — pentru întîia dată de la întoarcerea lui Stepan. Se uită spre Grișka : el vîntura tot înainte cu nuiaua, ca și cum ar fi împrăștiat niște gîngănii ; apoi urcă agale priporul.

Axinia dezmierda cu privirea înceţoşată de lacrimi picioarele lui vînjoase, care călcau apăsat pe pămînt. Nădragii largi, cu lampas roșu, erau vîrîți în ciorapi albi de lînă. Pe spate, lîngă umăr, un petic de cămașă murdară și hrentuită de curînd flutura în bătaia vîntului ; se vedea un triunghi arămiu din trupul gol. Axinia săruta în gînd partea aceasta din trupul iubit, care fusese al ei altădată ; lacrimile îi picurau pe buzele pale, cu

palid surîs. Puse căldările pe mal şi, pe cînd le prindea de ghearele cobiliţei, zări în nisip urma lăsată de cipicul ţuguiat al lui Grişka. Aruncă o căutătură hoţească : nu era nimeni ; numai departe, la punte, se scăldau cîţiva copii. Îngenunche şi acoperi urma cu palma ; apoi ridică cobiliţa pe umăr şi, zîmbindu-şi, porni în grabă spre casă.

Soarele se ridica deasupra satului, învăluit în negură mătăsoasă. Mai încolo, sub o ciurdă de nori albi şi învăluraţi, scînteia azurul adînc al pajiştilor, iar deasupra satului, deasupra acoperişurilor încinse, de tablă, deasupra uliţelor goale şi prăfuite, deasupra ogrăzilor cu ierburi galbene, uscate şi arse, se învîlvora o arşiţă de moarte.

Axinia, legănîndu-se şi vărsînd stropi de apă pe pămîntul crăpat, se apropie de cerdac. Stepan, cu o pălărie lată de paie, înhăma caii la secerătoare. Potrivind chingile iepei adormite în ham, se uită la Axinia.

— Toarnă apă în butoiaş.

Axinia turnă o căldare în balercă ; îşi fripse mîinile de cercurile de fier încinse la soare.

— Ar trebui să pui şi gheaţă. Altminteri se încălzeşte apa, zise ea, privind spatele asudat al bărbatului.

— Du-te şi ia de la Melehovi. Ba nu ! Stai ! strigă Stepan, cînd îşi luă seama.

Axinia se depărtă să închidă portiţa deschisă vraişte. Stepan, încruntînd pleoapele, luă biciul în mînă.

— Încotro ?...

— Să închid portiţa.

— Înapoi ! Tîrfă, scîrnăvie ! Am spus ! Nu te duce !

Ea se apropie în grabă de cerdac, voi să pună cobiliţa la loc, dar mîinile-i tremurau fără să se supună ; cobiliţa căzu de-a dura pe trepte.

Stepan zvîrli mantaua de ploaie pe capră, se urcă şi desfăcu hăţurile.

— Deschide poarta !

După ce o deschise, Axinia îndrăzni să-l întrebe :

— Cînd te întorci ?

— Spre seară... M-am înţeles cu Anikuşka să cosim împreună. Să-i duci merindele cînd are să vină de la fierărie, ca să meargă la cîmp...

Micile roți ale secerătoarei ieșiră scîrțiind pe poartă și se afundară în prețul de colb cenușiu. Axinia intră în casă, stătu cîteva clipe, cu palmele apăsate pe inimă, aruncă pe ea un șal și alergă în grabă spre Don.

„Dacă s-o întoarce numaidecît ? Ce are să mai fie, doamne ?", o străfulgeră un gînd.

Se opri, parcă i s-ar fi căscat o prăpastie sub picioare ; privi înapoi și o luă aproape în fugă de-a lungul Donului, spre locul cu floarea-soarelui.

Garduri de nuiele și grădini. Floarea-soarelui, ca o mare aurie, se uita la soare cu mii de ochi. Flori spălăcite de cartofi, între frunze verzi. Femeile fraților Șamil, cu trupurile încovoiate și îmbrăcate cu cămăși trandafirii, prășeau cam tîrziu cîmpul de cartofi, ridicînd și înfigînd sapele în pămîntul grunjos. Axinia ajunse la grădina Melehovilor cu sufletul la gură. După ce se uită în toate părțile, scoase lațul de mlajă și deschise portița ; merse pe o potecă bătută, pînă la zidul tulpinilor verzi de floarea-soarelui. Se aplecă, intră în desiș, fără să ia aminte la pulberea de aur a florilor, care-i spoia obrazul ; își potrivi fusta și se așeză pe pămîntul acoperit de volbură.

Ascultă cu încordare. Liniștea țîrîia-n urechi ; numai undeva, sus, bîzîia un bondar ; tulpinile găunoase de floarea-soarelui, ca niște țevi verzi păroase, sugeau în tăcere hrana din pămînt.

Axinia stătu așa cam o jumătate de ceas, chinuită de îndoială : are să vină, n-are să vină ? Era cît pe ce să plece ; se ridicase și-și potrivi părul sub năframă. Portița scîrțîi deodată. Cineva intră în grădină.

— Axiutka !

— Aici sînt...

— Aha ! ai venit.

Grigori se apropie de dînsa, desfăcînd frunzele care foșneau și se așeză alături. Cîteva clipe tăcură.

— Ce ai pe obraz ?

Axinia șterse cu mîneca pulberea galbenă și miresmată.

— O fi de la floarea-soarelui...

— Uite mai ai și aci, lîngă ochi.

Ea se şterse din nou. Privirile lor se întîlniră şi, drept răspuns la întrebarea mută a lui Grişa, Axinia izbucni în plînset.

— Nu mai pot ! S-a zis cu mine, Grişa !

— Şi el ? El ce-ţi face ?

Mînioasă, Axinia smuci gulerul bluzei. Pe sînii trandafirii, tari, ca de fată mare, se arătară pete roşii şi vinete.

— Nu ştii ce face ? Mă bate în fiecare zi. Îmi seacă sîngele. Şi tu ? Las' că şi tu mi-eşti o poamă... Ti-ai lăsat murdăria, ca un cîine, şi acuma fugi. Toţi sînteţi nişte...

Degetele-i tremurau încheindu-şi bluza, şi ea se uita cu spaimă la Grigori, care-i întoarse spatele : nu se supărase oare ?

— Cauţi un vinovat, hai ? vorbi el tărăgănat, rupînd între dinţi un fir de iarbă uscată.

Vocea lui liniştită o scoase din sărite.

— Adică, nu eşti vinovat ? strigă ea mînioasă.

— Dacă nu vrea căţeaua, nici cîinele nu poate...

Axinia îşi acoperi faţa cu palmele. Ocara o izbise peste măsură.

Grigori o privi pieziş, încruntîndu-se. O lacrimă se prelingea între arătător şi degetul mijlociu. O rază de soare în zigzag, jucînd prăfuită în desişul verde, făcea să sclipească picătura de cristal şi usca urma umedă dintre degete.

Grigori nu putea suferi lacrimile. Se răsuci locului cu îndîrjire, zvîrli de pe nădragi o furnică roşie cu un bobîrnac furios şi cătă din nou pieziş la Axinia. Ea rămase neclintită ; numai că pe dosul palmei i se prelingeau acuma trei boabe de lacrimi, în loc de una.

— De ce plîngi ? Te-am supărat ? Xiuşa ! Stai un pic, vreau să-ţi spun ceva.

Axinia îşi trase palma de pe obrazul scăldat în lacrimi.

— Am venit să-mi dai un sfat, şi tu... Mi-e greu... Iar tu...

„Am lovit un om căzut", îşi spuse Grigori, roşindu-se la faţă.

— Xiuşa... am vorbit într-aiurea... Nu te supăra...

— N-am venit să-ţi sar de gît. Nu-ţi fie teamă !

În clipa aceea, și ea credea că nu venise să se agațe de Grigori ; dar cînd alerga pe mal, spre grădină, se gîndea fără să-și dea seama : „Am să-l înduplec să nu se însoare ! Altminteri, de cine să-mi leg viața ?“ Și îndată, își aduse aminte de Stepan, dar gonise acest gînd nelalocul său, cu o clătinare îndărătnică a capului.

— Va să zică am isprăvit-o cu dragostea ? întrebă Grigori și se întinse pe pîntec, sprijinindu-se în coate și scuipînd petalele trandafirii ale unei volburi, mestecate în timpul vorbirii.

— Cum adică, s-a isprăvit ? se sperie Axinia. Cum ? repetă ea, căutînd să-l sfredelească drept în ochi.

Dar Grigori rotea albul-albăstrui al ochilor bulbucați și întorcea privirile în lături.

Pămîntul uscat de vînt și vlăguit de soare mirosea a colb. Vîntul foșnea, jucîndu-se cu foile verzi de floarea-soarelui. Un nor trecător astupă pentru o clipă soarele, lăsînd să se aștearnă și să plutească o umbră cețoasă, învălurată, peste stepă, peste sat, peste capul plecat al Axiniei și peste pîlnia trandafirie a volburii.

Grigori oftă — un oftat răgușit de cal — și se răsturnă pe spate, lipindu-și grumazul de pămîntul fierbinte.

— Uite ce-i, Axinia ! rosti el încet, răspicîndu-și cuvintele. Mi-e urît și parcă mă suge ceva în piept. Mi-am zis că...

Din latura grădinii, răsună un scîrțîit cumplit de haraba.

— Hăis, boulene ! Haide, cea !

Axiniei i se păru că strigătul e atît de puternic și atît de aproape, încît, cuprinsă de spaimă, se prăvăli cu fața la pămînt. Grigori ridică ușurel capul, șoptindu-i :

— Scoate basmaua. E albă. Se vede de-o poștă...

Axinia scoase basmaua. Vîntul cald, șerpuind printre tulpinile de floarea-soarelui, îi flutură firișoarele părului auriu de pe ceafă. Huruitul harabalei se pierdu în depărtare.

— Iată ce mi-am zis, urmă Grigori, înviorîndu-se. Ce-a fost s-a dus, nu se mai întoarce ! N-are nici un rost să căutăm un vinovat. Trebuie să ne trăim traiul și de acum încolo...

Axinia îl asculta cu încordare. Asculta, aştepta şi sfărîma între degete firicelul de iarbă uscată, luat de la o furnică.

Privi în ochii lui Grigori şi nu-i scăpă sclipirea lor aspră şi tulbure.

— Mi-am zis : hai să isprăvim...

Axinia se clătină. Degetele îi înţepeniră pe firul noduros de volbură. Cu nările lărgite, îl aştepta să isprăvească. Focul spaimei şi nerăbdarea îi mistuiau faţa şi-i uscau stupitul din gură. Aştepta să-l audă pe Grigori spunînd : „...să isprăvim cu Stepan"... Dar el îşi linse înciudat buzele arse, care abia se mişcau, şi încheie :

— ...să isprăvim povestea asta ! Ce zici ?

Axinia se sculă şi se îndreptă spre portiţă, lovită în piept de talerele aurii de floarea-soarelui, care se legănau în urma ei.

— Axinia ! strigă Grigori, răguşit.

Şi, drept răspuns, portiţa scîrţîi prelung.

17

După secerişul secarei, pe care nici n-au avut timp s-o care toată de pe miriște, veni rîndul grîului. Frunzele veştede se îngălbeneau şi se zbîrceau pe locurile lutoase, firele coapte se uscau.

— Pîine din belşug, spuneau oamenii. Spicul greu, bobul plin !

Pantelei Prokofievici, după ce se sfătui cu Ilinişna, hotărî să amîne nunta pînă după ispas, dacă va fi să-şi ia de noră fata Korşunovilor.

N-au avut însă timp cînd să meargă după răspuns ; venise secerişul, şi-apoi aşteptau o sărbătoare.

Plecară la cîmp vineri. La secerătoare au înhămat trei cai. Pantelei Prokofievici rămăsese acasă să dreagă leuca harabalei, ca să fie gata pentru căratul grînelor. Grigori şi Petro au pornit singuri.

Grigori mergea alături, ţinîndu-se de scaunul din faţă pe care şedea Petro. Era posomorît ; dinspre falca de jos, spre umerii obrajilor, îi tremurau şi-i jucau muşchii. Petro ştia că acesta era un semn neîndoielnic de mînie, că Gri-

gori fierbe și că e gata la orice faptă nesocotită ; totuși, continua să rîdă sub mustața lui alămie și să-l necăjească :

— Zău, ea mi-a povestit-o !...

— Ei, și ! Dă-o-ncolo ! mormăi Grigori, mușcînd din firele pufoase ale mustății.

— „Mă-ntorc din grădină, zice, și aud glasuri în floarea-soarelui, la Melehovi..."

— Ajunge, Petro !

— „Da-a... niște glasuri. M-am uitat, zice, peste gard"... Grigori clipi repede din ochi.

— Ai să isprăvești odată, ori nu ?

— Mă, da' caraghios mai ești ! Lasă-mă să spun tot !

— Vezi, Petro, nu care cumva să ne păruim ! îl amenință Grigori și rămase-n urmă.

Petro ridică sprîncenele și se întoarse cu spatele la cai, adresîndu-se lui Grigori, care pășea în urma secerătoarei.

— „M-am uitat, zice, peste gard, și i-am văzut pe cei doi drăguți culcați și îmbrățișați". „Pe cine ?", am întrebat-o eu. Ea de colo : „Pe Axiutka lui Stepan, cu fratetău." I-am spus...

Grigori apucă o furcă cu coada scurtă, înfiptă înapoia secerătoarei, și se repezi la Petro ; celălalt aruncă hățurile, sări de pe scaun și se puse la adăpost în dosul cailor.

— Ho, blestematule ! Ai turbat ? Ho, ho ! Ia uită-te la el...

Rînjind ca un lup, Grigori zvîrli furca după el. Petro se lăsă pe mîini, și furca, zburînd deasupra, se înfipse de cîteva degete, zbîrnîind, în pămîntul uscat și pietros.

Negru la față Petro ținea dîrlogii cailor spăimîntați de strigăte și înjura de zor :

— Puteai să mă omori, tîlharule !

— Și ce dacă te omoram ? !

— Nărodule ! Diavol turbat ! Curat cerchez, ca tot neamul taichii !

Grigori smulse furca din pămînt și porni din nou înapoia secerătoarei.

Petro îi făcu semn cu mîna.

— Vino-ncoace ! Adă furca !...

Trecu hățurile în mîna stîngă și apucă furca de un dinte lucios. Apoi, pe neașteptate, îl lovi pe Grigori cu coada, peste spate.

— Trebuia mai zdravăn ! rosti cu părere de rău, uitîndu-se la Grigori, care sărise la o parte, ca ars.

După un răstimp, aprinseră cîte o ţigară, se priviră în ochi şi izbucniră în rîs.

Nevasta lui Hristonea, care trecea cu carul pe alt drum, îl zărise pe Grişka zvîrlind cu furca în frate-său. Se ridicase ea în căruţă, dar nu izbutise să deslueascâ bine ce se petrece între fraţii Melehov ; nu-i vedea din cauza secerătoarei şi a cailor.

Cum a intrat în sat, pe uliţă, a şi dat de veste vecinei :

— Klimovna ! Trage o fugă la Pantelei-turcu şi spune-i că băieţii lui s-au bătut cu furcile lîngă Gorganul Tătarului ! S-au luat la harţă, şi Grişka — văleu, că zărghit mai e ! — l-a împuns pe Petro cu furca în coaste. Petro n-a stat nici el cu mîinile în sîn. Ce mai sînge a curs, măiculiţă doamne !

Petro răguşise tot îndemnînd caii care mergeau în silă, şi acum fluiera din răsputeri. Grigori, cu piciorul tuciuriu şi acoperit de praf, proptit de stinghie, răsturna cu o furcă valurile de grîu aduse de aripile secerătoarei. Caii, pişcaţi pînă la sînge de tăuni, dădeau din coadă şi nu trăgeau amîndoi deopotrivă în ham.

Oamenii mişunau pretutindeni pe cîmp, pînă la şuviţa albăstrie a zării ; cuţitele secerătoarelor scîrţîiau şi zăngăneau : stepa se împînzea cu talazuri de grîu secerat. Hîrciogii ţiuiau pe movilităle lor, îngînînd fluieratul celor care mînau caii.

— Încă două ocoluri şi răsucim cîte-o ţigară ! vorbi Petro, întorcîndu-se şi răcnind ca să acopere şuierăturile aripilor şi vuietul maşinii.

Gregori încuviinţă din cap. Nu-i venea să-şi dezlipească buzele uscate, arse de vînt. Apucă furca de mijloc, să-i fie mai uşor la zvîrlitul clăilor mari de grîu secerat. Gîfîia, pieptul asudat îl pişca, de sub pălărie şuroiau picături de sudoare ; cînd nimereau în ochi, îl înţepau ca săpunul. Opriră în sfîrşit caii, băură apă şi aprinseră ţigările cu pricina.

— Ia te uită ! Vine cineva călare în goană, pe drum ! spuse Petro, cu mîna streaşină la ochi.

Grigori se uită încordat şi ridică sprîncenele a mirare :

— Parc-ar fi tătuca !

— Ai căpiat ? Toţi caii sînt aici, la secerătoare. Pe ce cal să încalece ?

— El e !...

— Ai nălucă, Grişka !...

— Zău că-i el !

După cîteva clipe, se puteau desluşi limpede şi calul ce zbura în galop, şi călăreţul.

— Tătuca e ! recunoscu Petro şi începu a se frămînta, îngrijorat şi mirat.

— S-o fi întîmplat ceva acasă ! rosti Grigori gîndul care-i cuprinsese pe amîndoi.

La depărtare de vreo sută de stînjeni, Pantelei Prokofievici struni calul şi-l ţinu în trap.

— Am să vă omor în bătaie, leprelor ! urlă el de departe, vînturînd deasupra capului un harapnic împletit din curele.

— Ce l-o fi apucat ? întrebă Petro, năucit cu totul şi băgînd în gură jumătate din mustaţa gălbuie.

— Ascunde-te după secerătoare ! Zău c-are să ne ardă cu biciul. Pînă ne-om lămuri, ne rupe în bătaie ! spuse Grigori, rîzînd şi trecînd prevăzător în dosul secerătoarei.

Calul plin de spumă sălta la trap ; Pantelei Prokofievici îşi legăna picioarele (călărea pe deşelate) şi tot şuiera din bici.

— Ce faceţi aici, neam de diavoli ?

— Secerăm ! răspunse Petro, desfăcînd braţele şi uitîndu-se cu teamă la harapnic.

— Care pe care l-a spintecat cu furca ? Pentru ce v-aţi încăierat ?

Întors cu spatele spre taică-său, Grigori număra în şoaptă norii purtaţi de vînt.

— Ce spui ? Care furcă ? Cine s-a încăierat ?

Petro, clipind, se uita la bătrîn de jos în sus şi se lăsa cînd pe un picior, cînd pe celălalt.

— Păi, vine în fugă aia, mama ei de muiere, şi urlă : „Băieţii voştri s-au spintecat cu furcile !“ Auzi ? Ce e asta ? ! Pantelei Prokofievici scutură furios din cap, lepădă dîrlogii şi sări jos de pe calul care abia mai răsufla. Am luat calul lui Fedka Semişkin şi am pornit-o-n goană. Ce a fost?

— Cine ţi-a spus ?

— Muierea ceea !

— Minte, tătucă, minte de stinge ! O fi adormit în căruță, afurisita, i s-o fi năzărit prin somn !

— Ah, muierea dracului ! țipă cu glas ascuțit Pantelei Prokofievici, vîrîndu-și degetele în barbă. Curva de Klimovna ! Ah, doamne, dumnezeule ! O stîlcesc în bătaie, căţeaua !

Bătea pămîntul, șchiopătînd și lăsîndu-se pe stîngul. Grigori se vîrcolea, stăpînindu-și rîsul, și se uita în jos. Petro se uita țintă la bătrîn și-și netezea părul asudat.

Pantelei Prokofievici se sătură de țopăit și se potoli. Se urcă pe secerătoare, dădu ocol de două ori, aduse alte clăi la grîul secerat și, drăcuind, încălecă iarăși pe calul de împrumut. Ieși în drum, lăsă în urmă două care cu grîu și intră galopînd, colbăit, în sat. Pe brazdă rămăsese uitat harapnicul, frumos și cu îngrijire împletit din curele subțiri. Petro îl ridică, îl cercetă clătinînd din cap și rosti către Grișka :

— Să știi că am fi avut ce primi în spinare, nu glumă, băiete ! Ian te uită !... Harapnic e ăsta ? Te schilodește, măi frate ! Îți zboară scăfîrlia !

18

Korșunovilor le mersese vestea că ar fi oamenii cei mai avuți din satul Tatarski. Avcau paisprezece perechi de boi, o herghelie de cai, iepe de soi aduse de la hergheliile Proval, vreo cincisprezece vaci, nenumărate alte vite, o stînă cu cîteva sute de oi. Dar, și fără acestea, tot ai fi avut la ce să te uiți ; casa cu șase odăi, acoperită cu tablă și pardosită cu scînduri, nu era cu nimic mai prejos de a lui Mohov. Acareturile erau acoperite cu țiglă nouă și frumoasă ; grădina cu livadă măsura vreo deseatină și jumătate. Ce să-i mai trebuiască omului ?

De aceea, Pantelei Prokofievici plecase în peţit pentru întîia oară cu sfială și fără tragere de inimă. Korșunovii puteau găsi pentru fata lor un bărbat mai dihai ca Grigori. Pantelei Prokofievici își dădea prea bine seama de lucrul ăsta, se temea de refuz, nu voia să se ploconească în fața trufașului Korșunov ; dar Ilinișna îl rodea, cum rugina

roade fierul, şi isprăvi prin a înfrînge încăpăţînarea bătrînului. Blestemînd pe Grişka, pe Ilinişna şi pe toată lumea, consimţi să se mai ducă o dată, după răspuns.

Aşteptau ziua de duminică. Între timp, în casa cu acoperişul de tablă vopsită verde ardea o vrajbă surdă. După plecarea peţitorilor, fata, la o întrebare a maică-si, răspunse :

— Mi-e drag de Grişka ! Nu mă duc după altul !

— Halal mire ţi-ai găsit, toanto ! o ocărî taică-său. E negru ca un ţigan şi nimic alta ! Am să-ţi găsesc eu, fetiţa tatii, un mire mai straşnic !

— N-am nevoie de alţii, tată ! strigă Natalia, îmbujorîndu-se şi plîngînd. Nu mă mărit, să nu vină nimeni să mă ceară. De nu, mai bine duceţi-mă la mănăstirea Ust-Medveditki...

— E un curvar, un muieratic ! Se ţine numai de muierile stricate ! Povestea a ocolit tot satul.

— Nu-mi pasă !

— Dacă nu-ţi pasă ţie, mie nici atît. Aşa, am scăpat şi eu de grijă.

Natalia era fata cea mai mare şi cea mai iubită de tătîne-său, de aceea o lăsa să-şi aleagă mire singură. Încă în cîşlegile din toamna trecută veniseră peţitori de departe, tocmai de pe malul rîului Ţutkan, nişte cazaci *staroveri* [1], putrezi de bogaţi, veniseră şi de la Hopior şi de la Cir [2], dar flăcăii n-au fost pe gustul Nataliei, şi toată pîinea şi sarea peţitorilor se prăpădise în darn.

În adîncul sufletului, lui Miron Grigorievici îi plăcea Grişka pentru cutezanţa sa de adevărat cazac, pentru dragostea lui de gospodărie şi de muncă. Bătrînul îl ochise din gloata de tineri cazaci, încă de atunci cînd Grişka cîştigase premiul întîi pentru călărie de înaltă şcoală ; dar îi părea oarecum supărător să-şi dea fata după un flăcău prea puţintel înstărit şi care mai avea pe deasupra şi o faimă proastă.

[1] Aşa se numeau adepţii „credinţei vechi" din Rusia, care nu recunoşteau anumite reforme bisericeşti aduse de patriarhul Nicon în a doua jumătate a sec. al XVII-lea.

[2] *Hopior* — afluent pe stînga Donului ; *Cir* — afluent pe dreapta (n. ed. ruse).

— E un flăcău harnic și chipeș ! îi șoptea nevasta noaptea, mîngîindu-i mîna năpădită de pistrui și de peri gălbui. Iar Natalia se usucă după el. I-a căzut cu tronc la inimă...

Miron Grigorievici întorcea spatele spre pieptul rece și uscat al femeii, bombănind supărat.

— Lasă-mă ! Parcă ai fi un scai ! Mărit-o dacă vrei și cu Paşka, nebunul, mi-e totuna. Cap de muiere ! „E chipeș !"... o îngînă el. Da' ce crezi, c-ai să seceri bucate de pe mutra lui chipeșă ?

— Ei, asta-i ! Să secer...

— Se-nțelege : ce-ai să faci cu mutra lui ? Om să fie ! Mie, drept să-ți spun, îmi e și cam rușine să-mi dau fata după turci. Măcar de-ar fi oameni ca toți oamenii !... mărturisea cu îngîmfare Miron Grigorievici, zvîrcolindu-se în pat.

— Îs oameni harnici și au tot ce le trebuie, îi susură în ureche femeia, apropiindu-se de spatele lui vînjos și netezindu-i împăciuitor brațul.

— Ei, drăcie, ia dă-te mai încolo ! Ce, n-ai loc în pat ? Ce mă tot alinți de parc-aș fi o vacă gata să fete ? Cu Natalia, fă ce știi... Dă-o și după un țap rîios !

— Trebuie să purtăm grijă de fericirea copilei noastre. Las-o-ncolo de bogăție ! șușotea înainte Lukinișna la urechea păroasă a bărbatului.

Bătrînul mișca picioarele, se ghemuia în perete și sforăia, prefăcîndu-se că doarme.

Sosirea pețitorilor îi găsi nepregătiți. După liturghie, brișca se opri în fața porții. Ilinișna, punînd piciorul pe scara briștii, era cît pe-aci s-o răstoarne. Pantelei Prokofievici sări ca un cocoș ; măcar că avea picioarele înțepenite, își birui amorțeala și, pășind sprinten, se îndreptă spre casă.

— Iată-i ! Numai dracul i-a adus ! oftă Miron Grigorievici, uitîndu-se pe geam.

— Vai, vai ! Păcatele mele ! se căina stăpîna casei. M-am luat cu lucrul și nici nu mi-am pus rochia de duminică.

— Îți stă bine și așa ! Nu te pețește nimeni ! Nimeni n-are nevoie de tine, jigodie bătrînă !

— Neam de bădăran eşti de cînd te ştiu, da' acum te-ai hodorogit de tot...

— Ia lasă gura !

— Îmbracă barem o cămaşă curată ! Nu ţi-e ruşine ? Se vede tot jegul pe spinare ! Jărchinosule !... îl ocărî nevasta, uitîndu-se încruntat la dînsul, în vreme ce peţitorii străbăteau curtea.

— N-ai grijă, mă îndrăgesc ei şi aşa ! Chiar de-aş pune şi o rogojină pe mine, tot n-au să se care !

— Multă sănătate ! strigă cu glas detunat Pantelei Prokofievici, se împiedică în prag, se fîstîci din pricina glasului său puternic şi adause o cruce peste număr în faţa icoanelor.

— Sănătate ! răspunse Korşunov, uitîndu-se cu duşmănie la peţitori.

— A dat dumnezeu să avem vreme bună...

— Slavă domnului, straşnică vreme...

— O să-şi facă bieţii oameni rost măcar de cele mai de trebuinţă...

— Aşa e.

— Da-a...

— Hm...

— Iată-ne, Miron Grigorievici ! Am venit, care va să zică, să aflăm cum aţi hotărît între dumneavoastră : ne-om încuscri au ba ?

— Poftiţi, poftiţi în odaie ! Şedeţi, rogu-vă ! îi îndemna stăpîna casei, făcînd plecăciuni şi măturînd cu fusta ei lungă şi creaţă podeaua de scîndură, frecată cu praf de cărămidă.

— Nu vă tulburaţi de la treburi, rogu-vă !

Ilinişna se aşeză, îndoindu-şi cu foşnet fusta de poplin. Miron Grigorievici se rezemă în coate pe masa împodobită cu muşama nouă şi rămase tăcut. Muşamaua mirosea greu, a cauciuc umed şi cine ştie a mai ce, iar chipurile ţarilor răposaţi şi ale ţarinelor înfăţişate pe ea priveau grav din cele patru colţuri ; tabloul din mijloc înfăţişa augustele odrasle, marile ducese cu pălării albe şi pe împăratul Nicolae Alexandrovici, pătat de muşte.

Miron Grigorievici rupse tăcerea :

— Deh... Am hotărît să măritäm fata şi să ne încuscrim, dac-om cădea la-nvoială...

În clipita cînd auzi aceste vorbe, Ilinişna scoase o pîine albă, mare, de undeva, din adîncurile necunoscute ale jachetei de lustrin cu mînecile umflate ; o dădu la iveală parcă de la spate, şi o trînti pe masă.

Pantelei Prokofievici porni să facă iarăşi o cruce ; dar degetele bătătorite şi împreunate întru semnul acesta smerit urmară drumul numai pînă la jumătate şi apucară altă cale : degetul mare, cu unghia neagră, lunecă, împotriva voinţei stăpînului, între cel mijlociu şi cel arătător, iar acest nod neruşinat şi strecură pe furiş spre buzunarul de sub poala straiului albastru şi scoase de gît o sticlă cu gura pecetluită cu ceară roşie.

— Şi acum, dragii mei cuscri, hai să ne rugăm lui dumnezeu, să tragem o duşcă, să vorbim despre copiii noştri şi să ne învoim în toate cele !

Pantelei Prokofievici clipea din ochi cu înduioşare, privea faţa cuscrului, presărată cu pistrui cenuşii, şi, ca să scoată dopul, lovea în fundul sticlei cu palma lată cît o copită de cal.

Un ceas mai tîrziu, cei doi socri stăteau aşa de aproape, că fuioarele de catran din barba lui Melehov parcă se încîlceau cu smocurile din barba roşcată a lui Korşunov. Pantelei Prokofievici, răspîndind un miros dulceag de castravete murat, căuta să-l înduplece.

— Dragă cuscre ! începu printr-un şopotit bîzîitor. Scumpe cuscre ! Şi deodată ridică glasul, ca un strigăt : Cuscre ! urlă el, arătînd dinţii tociţi şi negri. Ceea ce-mi ceri e foarte prea de tot peste puterile mele ! Gîndeşte-te numai, dragă cuscre, şi vezi singur cum vrei să mă potcoveşti ! O pereche de ghetre cu galoşi, una ; o şubă de blană, două ; mai pune două rochii de postav, trei : un şal de mătase, patru... Apoi, cu aşa daruri de nuntă mă scoţi la covrigi !

Pantelei Prokofievici desfăcea larg braţele, încheieturile mundirului căzăcesc de gardă imperială trosneau, slobozind nouraşi de praf. Miron Grigorievici, cu capul plecat, privea muşamaua udată cu votcă şi zeamă de castraveţi. Sloveni inscripţia cu litere meşteşugite : „Stăpînitori ai întregii Rusii". Lăsă apoi privirea mai la vale şi

citi : „Maiestatea-sa imperială, domnitorul-împărat Nicolae"... Restul se ascundea sub o coajă de cartof copt. Cercetă portretele cu luare-aminte : faţa împăratului nu se zărea ; era acoperită cu o sticlă goală de votcă. Miron Grigorievici, clipind din ochi cu evlavie, încercă să examineze uniforma strălucitoare, încinsă cu un cordon de fireturi de argint, dar o astupau seminţele moi de castraveţi, scuipate pe masă. Împărăteasa, de sub o pălărie enormă, privea cu măreţie din mijlocul fetelor sale, una mai ştearsă decît cealaltă. Pe Miron Grigorievici îl podidiră lacrimi de obidă. Gîndi : „Te ţii fudulă, ca o gîscă-n cuibar : să te văd însă cînd o veni vremea să-ţi măriţi fetele. Atunci să te ţii !"

Pantelei Prokofievici îi bîzîia la ureche, ca un bondar mare şi negru.

Korşunov ridică ochii tulburi şi-l ascultă cu luare-aminte.

— Ca să fac tot ce-mi ceri pentru fiica ta, care acum e şi a mea, va să zică, pentru fiica mea şi a ta... ca să-i fac nişte ghetre cu galoşi, o şubă de blană, ar trebui să-mi vînd vitele din ogradă !

— Aha ! Mi-eşti zgîrie-brînză, adicătelea ? ! strigă Miron Grigorievici, izbind cu pumnul în masă.

— Nu c-aş fi, dară...

— Zi : eşti au ba ?

— Un bob zăbavă, cuscre...

— Ei, dacă-mi eşti dintr-ăştia, uite, na !

Miron Grigorievici ridică mîna asudată, cu degetele răşchirate, şi mătură paharele de pe masă.

— Fiică-ta să trăiască, că o să tot strîngă !

— Bun ! Da' să faci cum cere datina ; numai aşa ai să-mi fii cuscru...

— Va să zică, să-mi vînd toate vitele din ogradă ? se căina Pantelei Prokofievici, clătinînd din cap amarnic ; cercelul îi tremura în ureche cu o lucire stinsă.

— Totul trebuie să fie după datină ! Fata are destule lăzi de zestre pline cu straie. Dar trebuie să faci după vrerea mea, dacă fata îi pe placul vostru. Aşa e datina noastră căzăcească. Aşa au făcut moşii şi strămoşii noştri şi noi trebuie să facem după cum cere datina...

— Fac !

— Fă !

— Fac !

— Cît despre avere, s-o agonisească ei, tinerii. Noi am agonisit şi sîntem în rînd cu lumea. Mama lor ! Să se chivernisească singuri !

Bărbile cuscrilor se amestecară ca într-o împletitură pestriţă, neagră şi roşie.

Pantelei Prokofievici îmbucă încă un castravete moale şi fără zeamă ; apoi, copleşit de vălmăşagul atîtor simţăminte, începu să plîngă.

Cuscrele şedeau îmbrăţişate pe un sipet şi se asurzeau una pe alta cu glasurile lor ascuţite. Ilinişna avea obrajii de culoarea cireşei, iar cuscra ei se înverzea la chip din pricina rachiului, ca o pară pădureaţă pălită de ger.

— O copilă ca dînsa nici că se mai află pe lume. Are să fie grijulie şi ascultătoare ! Din vorba ta n-are să iasă. I-e frică să spună un cuvînt de împotrivire...

— Of, of, dragă ! o întrerupse Ilinişna, cu obrazul sprijinit în palma stîngă şi cu cotul în palma dreaptă. De cîte ori nu i-am spus afurisitului ăluia ! Uite, duminica trecută se pregătea să plece, îşi umpluse punga cu tutun, iar eu i-am zis : „Cînd o laşi, lepădătură afurisită ? ! Pînă cînd ai să mă faci de ocară acuma, la bătrîneţe ? Ai să vezi cum are să-ţi rupă gîtul Stepan."

Mitka se uita din bucătărie, în odaie, prin crăpătura uşii ; cele două surori mai mici ale Nataliei tăinuiau în şoaptă.

Natalia şedea pe o laviţă în încăperea cea mai îndepărtată şi-şi ştergea lacrimile cu mîneca strîmtă a bluzei. O spăimînta viaţa cea nouă, care o aştepta în prag ; îndoiala îi strîngea inima.

Cuscrii deşertau al treilea clondir de votcă, cînd au hotărît ca mireasa şi mirele să se întîlnească la vedere în ziua de ispas.

19

Toată casa Korşunovilor era în dîrdora pregătirilor de nuntă. Femeile isprăveau de zor zestrea miresei. Natalia

veghea în fiecare seară şi împletea pentru mire legătoarea de datină şi o pereche de mănuşi din lînă fumurie de capră, moale şi subţire ca mătasea.

Lukinişna, mama Nataliei, se gheboşa deasupra maşinii de cusut pînă noaptea tîrziu, ajutînd croitoreasa adusă din staniţă.

Mitka se întorcea de la cîmp o dată cu taică-său şi cu argaţii ; nu se spăla, nu lepăda bocancii grei de lucru din picioarele bătătorite ; se ducea direct în odaia Nataliei şi se aşeza lîngă ea. Avea cea mai mare plăcere s-o scoată din sărite.

— Şi zi, împleteşti ? o întreba scurt şi clipea din ochi, arătînd spre ciucurii pufoşi ai legătoarei de gît.

— Da, împletesc ! Şi ce vrei ?

— Împleteşte, împleteşte, năroadă ! În loc de mulţumire, o să te bată măr.

— De ce ?

— Uite aşa ! Îl cunosc eu pe Grişka ! Sîntem doar prieteni. E un cîine : muşcă, şi nici nu spune pentru ce.

— Nu minţi ! Că doar îl ştiu şi eu !

— Eu îl ştiu şi mai bine : am învăţat la şcoală împreună.

Mitka se prefăcea că oftează adînc, cercetîndu-şi palmele bătătorite de coada furcii şi zgîriate ; apoi, îşi încovoia spatele înalt.

— Ai să te prăpădeşti, Nataşka ! Mai bine nu te mărita ! Ce-ai găsit bun la el ? Hai, spune ! E urît foc. Şi caii se sperie de el ; e sărit şi smintit ! Numai să te uiţi la dînsul : spaima ciorilor !

Natalia se supăra şi îşi înghiţea lacrimile, aplecînd deasupra fularului faţa chinuită de durere.

— Şi unde mai pui că mai are şi o ibovnică... o sîcîia Mitka, fără milă. Ce tot boceşti ? Eşti proastă, Nataşka. Lasă-l ! Pun şaua pe cal chiar acum şi mă duc să le spun : nu vă mai osteniţi degeaba...

Pe Natalia o scăpa de la aceste canonuri bunicu-său, moş Grişaka. Intra în odaie, pipăia podeaua cu cîrja noduroasă, îşi netezea barba gălbuie şi încîlcită ca fuiorul de cînepă, îl împungea pe Mitka cu cîrja şi-ntreba :

— Ce cauţi aici, cîinerule ? Hai ?

— Am venit s-o văd, bunicule ! se apăra Mitka.

— S-o vezi ? Aşa ? Îţi poruncesc să pleci de-aici, cîinerule ! Înainte — marş !

Moşneagul se apropia de Mitka, înălţînd cîrja şi abia mişcînd picioarele ţapene.

Moş Grişaka făcea umbră pămîntului de şaizeci şi nouă de ani. Luase parte la războiul cu turcii în 1877 şi fusese ordonanţa generalului Gurko, pe care-l supărase, de l-a trimis înapoi la regiment. Pentru faptele sale vitejeşti de la Plevna şi de la Roşici, căpătase două cruci „Sfîntul Gheorghe" şi o medalie, şi acuma trăia la fecioru-său, respectat de toţi gospodarii din sat pentru judecata lui limpede şi la bătrîneţe, pentru cinstea şi pentru omenia lui. Îşi trăia cele din urmă zile, povestindu-şi amintirile.

Vara, de dimineaţă pînă seara, stătea pe prispă ; zgîria pe pămînt felurite semne cu cîrja şi, cu capul plecat, gîndea în imagini trunchiate ; avea gînduri răzleţe, crîmpeie de vagi amintiri răsărite din negura uitării.

Cozorocul scorojit al şepcii sale de cazac, ieşită la soare, arunca o umbră neagră peste pleoapele cenuşii şi peste ochii închişi ; din pricina umbrei, zbîrciturile obrajilor păreau mai adînci, iar barba căruntă avea luciri vinete ; sîngele negru ca cernoziomul curgea anevoie prin vinele groase ale mîinilor încrucişate pe cîrjă.

Sîngele i se răcea din ce în ce. Moş Grişaka se plîngea nepoatei sale Natalia, la care ţinea cu osebire :

— Am eu ciorapi de lînă, da' nu-mi ţin de cald la picioare. Împleteşte-mi altă pereche cu igliţa, copiliţa moşului.

— Ce spui, bunicuţule ? Doar sîntem în toiul verii ! rîdea Natalia şi, aşezîndu-se pe prispă, alături, se uita la urechea lui mare, galbenă şi zbîrcită.

— Ce să fac, fetiţa moşului ? O fi ea vară, dar sîngele meu îi rece ca pămîntul în adînc.

Natalia nu-şi desprindea ochii de la vinele ca o plasă de pe mîna unchiaşului şi îşi aducea aminte de pe cînd era o copiliţă şi cînd a fost săpată fîntîna din ogradă : ea scotea cu căldarea lutul ud şi făcea păpuşi grele şi vaci cu coarne, care se fărîmau. Amintindu-şi-le acestea,

mai trăia simţămîntul de atunci, cînd atingea lutul rece ca gheaţa, de la o adîncime de cinci stînjeni. Se uita acum cu spaimă la mîinile bunicului, mîini de bătrîn, pistruiate, de culoarea humei.

I se părea că în vinele bunicului nu mai curge sînge viu şi roşu, ci pămînt lutos, vînăt, ruginiu.

— Te temi de moarte, bunicuţule ? întrebă ea.

Moş Grişaka deşurubă gîtul slab, uscăţiv, parcă ar fi vrut să-l scoată din gulerul vechi şi ţeapăn al uniformei ; îşi clătină mustaţa verzuie şi sură.

— Aştept moartea ca pe un oaspe drag ! Mi-a venit vremea... Am trăit destul, i-am slujit pe ţari, am băut destulă votcă în viaţa mea... adăugă el, zîmbind şi arătîndu-şi dinţii albi, iar zbîrciturile din jurul ochilor tremurau.

Natalia îi mîngîie mîinile şi se depărtă. Zgîriind pămîntul cu cîrja, moşneagul rămase încovoiat, în uniforma cenuşie ţesută pe alocuri ; numai petliţele roşii ardeau ca jăraticul pe gulerul ţeapăn.

Vestea că Natalia se logodeşte o primi cu o linişte prefăcută ; dar, în adîncul sufletului, era mîhnit şi chiar supărat. La masă, Natalia îi punea înainte cea mai bună bucată ; ea îi spăla şi-i cîrpea rufele, ea îi împletea ciorapi şi-i ţesea nădragii şi cămăşile. De aceea, cînd moş Grişaka află vestea, o privi vreo două zile posomorît, cu asprime.

— Melehovii îs nişte cazaci pe cinste ! Am fost în acelaşi regiment cu răposatul Prokofi. Viteaz cazac ! Dar nepoţii ? Ai ?

— Nici nepoţii nu-s de lepădat ! răspunse în doi peri Miron Grigorievici.

— Grişka nu prea ştie ce-i cuviinţa, hoţomanul ! Alaltăieri veneam de la biserică ; m-a întîlnit şi nici nu mi-a dat bineţe. Nu prea se află în cinste bătrînii acuma.

— E un băiat de inimă ! rosti Lukinişna, apărîndu-şi viitorul ginere.

— Cum ai zis, ai ? De inimă ? Hei, să dea dumnezeu ! Numai să-i fie pe plac Natăşkăi...

Moş Grişaka aproape n-a luat parte la logodnă ; se ivi pentru o clipă din odăiţa lui, abia dădu pe gît un păhărel

de votcă, se încălzi de îndată şi plecă, simţind că l-a prins ameţeala.

Două zile, privi tăcut la Natalia, tulburată şi fericită ; strîngea fălcile, parcă ar fi mestecat ceva, mozolea mustaţa alb-verzuie ; în cele din urmă se potoli.

— Nataşka ! o chemă el.

Natalia se apropie.

— Ei, nepoată, eşti mulţumită ?

— Nici eu nu ştiu, bunicuţule !... mărturisi Natalia.

— Aşa ? Nu ştii ? Fie ! Hristos să te aibă în pază, să dea dumnezeu ! Şi o dojeni cu amărăciune şi necaz : N-ai aşteptat, urîto, să mor şi apoi să te măriţi ! Hai ? Fără tine, amară are să-mi fie viaţa !...

Mitka ascultase din bucătărie şi hop de colo :

— Ehe, bunicule, dac-ar fi să trăieşti încă un veac, un veac vrei să aştepte ? Mare poznaş mai eşti !...

Moş Grişaka se învineţi de mînie. Înecîndu-se, tropăind şi lovind cu cîrja în pămînt, răcni :

— Gura ! Ticălosule, cîinerule ! Ieşi afară ! Ieşi, afurisitule ! Asculţi pe la uşi, diavole !

Mitka o zbughi în ogradă, rîzînd. Moş Grişaka mai bodogăni, înjurînd mînios un timp ; picioarele încălţate în ciorapii scurţi de lînă se bîţîiau din încheieturi.

Cele două surori mai mici ale Nataliei, Marişka, fată de vreo doisprezece ani, şi Gripka, o gîgîlice şireată şi răsfăţată de opt ani, aşteptau cu nerăbdare ziua nunţii.

O bucurie abia stăpînită se vedea şi la argaţii care trăiau pe lîngă casa lui Korşunov. Se aşteptau la un ospăţ îmbelşugat şi nădăjduiau să fie liberi cele două-trei zile, cît va ţine nunta. Unul dintre ei, înalt cît o cumpănă de fîntînă, un ucrainean de la Bogucear, cu numele ciudat de Het-Baba [1], se îmbăta criţă de două ori pe an. Bea toţi banii agonisiţi şi, după ce-i isprăvea, mai bea şi tot ce avea pe el. Îl încerca mai de mult binecunoscuta secăciune la inimă, dar se stăpînea, amînînd, să înceapă chiolhanul o dată cu nunta.

Al doilea argat se numea Mihei. Era un cazac slăbuţ şi negricios, venit din staniţa Migulinskaia ; nu slujea

[1] Marş, muiere ! (ucr.).

de mult la Korşunovi ; sărăcit de un incendiu, se tocmise cu simbrie şi se împrietenise cu Hetko (astfel era poreclit Het-Baba), aşa că se îndulcea şi el la pahar din cînd în cînd. Era un pătimaş îndrăgostit de cai. Cînd se îmbăta, plîngea şi, ştergîndu-şi faţa colţuroasă, fără sprîncene, se ţinea de coada lui Miron Grigorievici.

— Stăpîne ! Dragul meu stăpîn ! Cînd ţi-i mărita fata, lasă-l pe Miheika în fruntea alaiului. Are să vadă lumea ce pot eu ! Am să trec prin mijlocul flăcărilor, fără să se pîrlească un fir din părul cailor. Şi eu am avut cai... Ehe !...

Het-Baba, de obicei ursuz şi morocănos, se lega de Mihei şi-l necăjea întotdeauna cu o singură glumă :

— Mihei, n-auzi ? De unde eşti ? După care răspundea singur, schimbîndu-şi glasul : „Din Migulinskaia !" Îşi freca mîinile nemaipomenit de lungi, care ajungeau pînă la genunchi. „Da' de ce eşti atît de prăpădit ?" „Păi tot neamul nostru-i la fel."

Rîdea cu glas răguşit, repetînd a suta oară aceeaşi nerozie, se lovea zgomotos cu palma peste coapsele lungi şi sfrijite, în timp ce Mihei se holba cu ură la obrazul spîn al lui Hetko şi la nodul din gîtlej, făcîndu-l huhurez şi lepră.

Nunta fu hotărîtă pentru cîşlegile de toamnă. Mai rămăseseră trei săptămîni. Grigori veni în ziua adormirii maicii domnului să-şi vadă logodnica. Stătu în odaie în jurul unei mese rotunde, ronţăind nuci şi seminţe, împreună cu fetele, prietenele logodnicei ; apoi plecă. Natalia îl însoţi pînă la poartă. Sub şopron, unde calul lui Grişka, cu o şa nouă, frumos împodobită, mînca dintr-o iesle, ea, roşind şi uitîndu-se la Grigori cu ochii galeşi, scoase o pungă moale de la sînul cald de fecioară şi o puse în mîinile lui.

Privind darul, Grigori întrebă, orbind-o cu sclipirea dinţilor albi, de lup :

— Ce-i asta ?

— Ai să vezi... o pungă... Eu am brodat-o...

Grigori răsuci fata cu sfială spre el, voi s-o sărute, dar ea îşi propti cu putere amîndouă mîinile în pieptul lui, se încovoie mlădioasă pe spate şi cătă cu teamă spre fereastră.

— Dacă ne vede cineva ?
— Ei şi ?
— Mi-e ruşine...
— Aşa-i la început ! o lămuri Grigori.

Ea ţinea calul de dîrlogi ; Grigori, prinzînd a zîmbi, încerca să prindă scara cu piciorul. Se aşeză apoi adînc în şa şi dădu pinteni. Natalia îi deschise poarta ; se uită după el cu mîna streaşină ochilor. Grigori călărea ca un calmuc, puţintel aplecat pe stînga, fluturînd semeţ biciuşca.

„Mai sînt unsprezece zile !", numără Natalia în gînd, suspină şi apoi începu să rîdă.

20

Cînd răsare colţul grîului din brazdă, mai întîi firul fraged şi ascuţit abia mijeşte. Treptat, se înfiripă, se înalţă şi, după o lună jumătate, stăncuţa nici nu se mai zăreşte din lanul verde. Grîul îşi suge seva din pămînt, dă spic, bobul se umple de lapte aromitor şi dulce ; apoi înfloreşte, şi o pulbere de aur învăluie spicul. Iese plugarul la cîmp şi nu se mai satură privind. Deodată, o turmă de bivoli se năpusteşte prin grîişte, calcă, striveşte de-a valma şi amestecă spicele cu ţărîna. Iar pe unde a trecut tamazlîcul, grîul e culcat palancă — şi ce jalnic şi pustiu pare cîmpul !

La fel se întîmplase şi cu Axinia. Bocancul greu, de toval, al lui Grişka strivise simţămintele înflorite în mijlocul unui lan de aur, nimicise şi pîngărise totul ; şi apoi, se depărtase aiurea.

Sufletul Axiniei rămase pustiu şi sălbăticit, ca un ogor în paragină, năpădit de buruieni şi lobodă, de cînd s-a întors din grădina de floarea-soarelui a Melehovilor.

Mersese muşcînd colţurile năframei şi înăbuşind un geamăt. Intrase în tindă, se prăbuşise la pămînt şi izbucnise în lacrimi, sfîşiată de durere, chinuită de golul negru în care se năruiau toate visele ei. Pe urmă, toate au trecut. Dar undeva, într-o tainiţă a inimii, se ascunsese o durere care o chinuia fără curmare.

Grîul călcat de copite mai învie. Soarele şi roua ajută tulpinile călcate să se ridice ; întîi se îndoaie, ca un om încovoiat de o povară prea mare, apoi se îndreaptă, înalţă fruntea, scăldat din nou de lumină şi legănat de adierile molatice.

Noaptea, dezmierdîndu-şi soţul cu patimă de foc, Axinia se gîndea la celălalt, împletind în suflet ura cu un dor nepotolit. Păcătuia din nou cu gîndul şi se întorcea la altă nerușinată fărădelege : să-l smulgă pe Grişka de la preafericea Natalia Korşunova, care nu cunoscuse încă nici durerea, nici bucuria iubirii. Noaptea, copleşită de mii de gînduri, clipea în întuneric cu pleoapele uscate. Capul greu şi frumos al lui Stepan, cu moţul de păr lung şi cîrlionţat, odihnea adînc pe braţul drept al femeii. Răsufla cu gura pe jumătate deschisă ; mîna tuciurie, uitată pe sînul ei, mişca degetele de fier cu pielea crăpată de munci. Iar Axinia se gîndea, chibzuia şi socotea. Hotărî una cu tărie : să-l smulgă tuturor pe Grişka, să-l coplesească cu dragostea şi să-l stăpînească la fel ca mai înainte.

Durerea adîncă, ascunsă undeva, în suflet, o pătrundea stăruitor, ca înţepătura unui ac de albină.

Aşa era noaptea ; ziua, Axinia îşi îneca gîndurile în grijile gospodăriei. Uneori îl întîlnea pe Grişka, se îngălbenea şi trecea legănîndu-şi trupul frumos şi chinuit de patimă, de dorul lui, aruncîndu-i cu neobrăzare priviri aţîţătoare, care se înfigeau ca o chemare în negrul ochilor lui sălbatici.

După fiecare asemenea întîlnire, îl rodea şi pe Grişka o durere amară. Se mînia din senin, îşi vărsa necazul pe maică-sa şi pe Duniaşka, dar de cele mai multe ori lua sabia, se ducea în spatele casei şi scăldat în soare, cu fălcile încleştate, reteza smocuri de nuiele groase, înfipte în pămînt. Într-o săptămînă, tocase o întreagă grămadă. Pantelei Prokofievici îl ocăra, bolovănindu-şi albul ochilor de turc, care sclipea ca luciul cercelului din ureche.

— De ce-ai hăcuit atîtea nuiele, diavole parşiv ? Ar fi ajuns pentru două garduri ! A dracului vitejie, mama ta de clapon !... Du-te în pădure, şi fă-l acolo pe viteazul...

Puțină răbdare, băiete ! Ai să te duci la oaste și ai să te saturi de tăiat. Acolo, spîrci de-alde tine se astîmpără repede !...

21

Patru briști cu cîte doi cai așteptau gata de plecare, pentru a lua mireasa. Lumea, în straie de sărbătoare, se înghesuia lîngă ele în curtea lui Melehov. Petro, ca întîiul vornicel de nuntă, îmbrăcase o haină neagră și pantaloni albaștri cu lampas, iar pe brațul stîng purta înnodate două batiste albe. Sub mustățile-i ca spicul grîului, același surîs calm. Se apropie de mire :

— Mă, Grișka, fii mai țanțoș ! Ține capul cocoșește ! De ce te-ai încruntat ?

Lîngă briști, înghesuiala și zarva creșteau.

— Dar unde-i vornicelul ? E vremea să plecăm.

— Cumetre !

— Ce-i ?

— Cumetre, matale mergi cu cealaltă trăsură... Auzi ?

— Ați pus leagănul la brișcă ?

— Nu-ți fie teamă, n-ai să te fărîmi fără leagăn. Ești destul de grăsană !

Daria, zveltă, subțire ca o nuia în fusta sa vișinie, îi dădea zor lui Petro și ridica sprîncenele frumos arcuite și încondeiate cu negru.

— Spune tatei că trebuie să plecăm ! Și-or fi pierdut răbdarea ăi de ne-așteaptă !

Petro, după ce-i împărtăși ceva în șoaptă lui Pantelei Prokofievici, care venea șchiopătînd, porunci :

— Urcați-vă ! În brișca mea să ia loc mirele și încă cinci. Anikei, tu ai să fii surugiul !

Se așezară. Ilinișna, solemnă și roșie la față, deschise poarta. Cele patru briști porniră în goană, luîndu-se la întrecere pe ulița satului.

Petro ședea alături de Grigori. În fața lor era Daria, care flutura o năframă cu dantelă. Cîteva glasuri înălțară un cîntec, dar hopurile și hîrtoapele zguduiau roțile cu vuiet, biruind corul. Șepcile de cazaci, roșii pe margini,

uniformele şi surtucele albastre şi negre, batistele albe din jurul braţelor, basmalele şi fustele colorate — păreau cioburile unui curcubeu risipit. După fiecare trăsură, se învolburau nori de colb. Şi alaiul trecea în goană.

Anikei, vecin şi văr de-al doilea al Melehovilor, mîna caii, se apleca înainte, mai-mai să se prăvale de pe capră, plesnea din bici şi chiuia. Caii, în spumă, goneau ca vîntul, trăgeau streangurile, să le rupă.

— Arde-i ! Arde-i ! urla Petro.

Anikei, cu mutra lui spînă de scapet, îi făcea, hîtru, cu ochiul lui Grigori ; rîsul îi boţea obrazul de muiere ; chiuia şi biciuia caii mai amarnic.

— La o parte ! tună, luînd-o înainte, Ilia Ojoghin, unchiul mirelui după mamă.

Grigori zări la spatele lui chipul fericit al Duniaşkăi, cu obrajii tremurători, dogorîţi de soare.

— Stai că-ţi arăt eu ! răcni Anikei, ridicîndu-se-n picioare şi fluierînd haiduceşte.

Caii se întinseră într-un galop nebun.

— Ai să ca-a-zi ! ţipă Daria, scuturată la fiecare hop şi cuprinzînd cu braţele cizmele lui Anikei, lustruite oglindă.

— Ţine-te bine ! răcnea alături moş Ilia.

Vocea lui se pierdea în huruitul asurzitor al roţilor.

Celelalte două brişti, încărcate peste măsură cu nuntaşii care urlau în straiele lor pestriţe, goneau alături, pe şleau. Caii, împodobiţi cu flori de hîrtie şi cordele împletite în coamă şi pe frunte, zburau în clinchet de zurgălăi pe drumul plin de hopuri, scuturîndu-şi clăbucii de spumă ; iar bucăţile de pînză roşii, albastre şi trandafirii fîlfîiau, plescăind în bătaia vîntului, pe spinările lor ude de sudoare.

Un cîrd de copii aştepta alaiul lîngă poarta lui Korşunov. Cum zăriră colbul pe drum, se şi repeziră în curte.

— Vin !

— Vin la galop !

— Uite-i, se văd ! ţipau, înconjurîndu-l pe Hetko.

— Ce vă înghesuiţi ? Marş, spurcăciunilor ! Faceţi atîta zarvă că nu se mai aude nimic !

— Măi, hohol, dă-te rostogol ! chicoteau copiii, ţupăind în jurul şalvarilor de pînză groasă ai lui Hetko. Hohol ! Hohol ! Dohotarule [1] !

Hetko se uita la plozii care horeau drăcos. Stătea cu capul plecat, parcă ar fi privit într-un puţ adînc, scărpinîndu-şi burta mare şi rotundă şi zîmbind blajin la nebuniile lor.

Briştile intrară cu vuiet în ogradă. Petro îl întovărăşi pe Grigori în cerdac, alaiul le călcă pe urme...

Uşa bucătăriei era închisă. Petro bătu.

— Doamne Isuse Hristoase, mîntuieşte-ne pre noi !

— Amin ! răspunse un glas de după uşă.

Petro mai bătu o dată în uşă, rosti încă de două ori aceleaşi cuvinte şi primi acelaşi răspuns.

— Ne îngăduiţi să intrăm ?

— Bucuroşi de oaspeţi !

Uşa se deschise îndată. O văduvă frumoasă, naşa Nataliei, îl întîmpină pe Petro cu o plecăciune şi cu un zîmbet care flutura uşurel pe buzele ca zmeura.

— Poftim, cumetre, bea ! Să fie într-un ceas bun !

Îi întinse un pahar cu cvas tulbure, nedospit. Petro îşi netezi mustaţa, bău şi sughiţă cu scîrbă, spre bucuria tuturor care abia îşi stăpîneau rîsul.

— Bine, cumătră, frumos m-ai cinstit ! Stai niţel, puiculiţo, să vezi cum am să te cinstesc eu, ca să-ţi treacă pofta !

— Să ne fie cu iertăciune ! răspunse cumătra, plecîndu-se şi zîmbind viclean.

În timp ce vornicelul şi cumătra se întreceau în vorbe şăgalnice, rudele mirelui cinsteau cîte trei păhărele de votcă, după datină.

Natalia, în rochia de nuntă, cu văl de mireasă, era păzită cu străşnicie lîngă masă. Marişka ţinea în mîna întinsă un făcăleţ ; Gripka clătina un ciur.

Petro, năduşit de votcă şi de căldură, făcu o plecăciune şi lepădă cîte o jumătate de rublă în păhărele. Cumătra clipi din coada ochiului către Marişka, iar fetişcana lovi cu făcăleţul peste masă.

[1] Porecla glumeaţă, uneori batjocoritoare, de *hohol* se dădea ucrainenilor în Rusia. Cealaltă, de *dohotari*, le era aplicată tot lor, fiindcă ei foloseau gudron la ungerea cizmelor şi a osiilor.

— Prea puţin ! Nu vindem mireasa !

Petro le întinse alt pumn cu bănuţi de argint, care clinchetiră în pahar.

— Nu, n-o dăm ! se încăpăţînau surorile, împingînd-o cu cotul pe Natalia, care stătea cu ochii în jos.

— Destul ! Am plătit mai mult decît face !...

— Daţi-i drumul, fetelor ! porunci Miron Grigorievici, zîmbind şi aşezîndu-se la masă.

Părul lui roşcat, dat cu unt topit, răspîndea un miros rînced de sudoare şi de balegă arsă.

Rudele şi prietenii miresei se sculară ca să facă loc mirelui.

Petro îi întinse lui Grigori un colţ de batistă, sări pe o laviţă şi-l mînă în jurul mesei lîngă mireasă, care şedea sub icoane. Natalia luă celălalt colţ al batistei, cu degetele năduşite de tulburare.

Toţi înfulecau, clefăind, sfîşiind cu ghearele găinile fierte şi ştergîndu-şi degetele în păr. Anikei lupta cu un copan gras de găină ; grăsimea gălbuie i se prelingea pe bărbia spînă şi picura pe guler.

Grigori se uita cu jind cînd la lingura lui legată cu o batistă de lingura Nataliei, cînd la strachina plină de tăiţei care abureau. Ar fi vrut să înfulece şi el ; simţea în burtă chiorăieli neplăcute şi surde.

Daria mînca stînd alături de unchiul Ilia. Acesta rupea cu dinţii tari carnea de pe o coastă de berbec şi-i îndruga, pesemne, glume deocheate, la ureche, căci femeia cobora ruşinată pleoapele, ridica sprîncenele, se înroşea şi chicotea.

Mîncară pe îndelete şi cu temei. Un miros tare de sudoare bărbătească se amesteca cu mirosul de sudoare al femeilor, înţepător şi iute. Straiele de sărbătoare — rochii, surtuce, şaluri — răspîndeau şi ele un iz ciudat, un amestec de naftalină cu ceva dulceag şi greu, ca un miros de ceaslov bătrînesc, tocit şi soios.

Grigori o fura pe Natalia cu coada ochiului. Acum lua aminte, pentru întîia dată, că avea buza de sus groasă, uşor răsfrîntă deasupra celei de jos. Şi mai băgă de seamă că avea pe obrazul drept o aluniţă negricioasă, cu două firişoare de păr auriu — şi simţi ceva neplăcut, fără să ştie de ce. Îşi aduse aminte de gîtul mlădios al

Axiniei, cu puful mătăsos de cîrlionți, și deodată un fior îi străbătu tot trupul, ca și cum i-ar fi vîrît cineva sub guler, pe spinarea asudată, un pumn de spice țepoase. Se înfioră și privi cu ciudă înăbușită la toți cei care înfulecau, ronțăiau și clefăiau gălăgios.

Cînd se ridicară de la masă, unul din nuntași, care duhnea a fiertură de vișini uscate și a pîine de grîu, se plecă și-i deșertă un pumn de boabe de mei în carîmbul cizmei, ca să-l apere de deochi. În drum spre casă, grăunțele îl rodeau în talpă ; gulerul strîmt al cămășii îi strîngea gîtlejul și Grigori, istovit de atîtea datini de nuntă, înjura în gînd, cuprins de o rece și tulbure deznădejde.

22

Caii, odihniți la Korșunovi, goneau de mîncau pămîntul și, pînă să ajungă la Melehov, abia-și mai trăgeau sufletul. Clăbuci de spumă se scurgeau pe streanguri.

Vizitiii, afumați, îi biciuiau fără milă.

Bătrînii ieșiseră întru întîmpinarea alaiului. Pantelei Prokofievici, în a cărui barbă neagră străluceau firele argintii, îi aștepta cu o icoană în mînă ; Ilinișna stătea lîngă el, cu buzele subțiri încremenite.

Grigori și Natalia se apropiară să primească binecuvîntarea. Cei dimprejur aruncară asupră-le o ploaie de hamei și boabe de grîu. Binecuvîntîndu-i, Pantelei Prokofievici scăpă o lacrimă și se încruntă rușinat ; nu-i era îndemînă că a avut martori la o asemenea slăbiciune.

Mirii intrară în casă. Îmbujorată de băutură, de drum și de soare, Daria sări în cerdac și se răsti la Duniașka, care ieșea în fugă din bucătărie.

— Unde-i Petro ?

— Nu l-am văzut.

— Trebuie să dăm o fugă la popă ; iar el a pierit, blestematul !

Petro, care se întrecuse cu votca peste măsură, zăcea și gemea într-o căruță cu roțile din față scoase. Daria se repezi la el ca un uliu :

— Te-ai îmbătat, porcule ! Trebuie să mergi iute la popă. Scoală-te !

— Dă-te... Nu te cunosc ! Nu eşti tu mai-mare aici ! mormăi Petro, bîjbîind cu degetele în ţărînă şi strîngînd în pumn găinaţ de păsări şi fire de paie.

Scuturată de sughiţurile plînsului, de ciudă, Daria îi vîrî două degete în gură, îi apăsă limba care trăncănea şi-l ajută să se uşureze. Apoi, îi turnă pe cap o căldare de apă, îl şterse bine cu o cergă uscată şi îl duse pînă la popă, încă buimac de cele întîmplate.

După un ceas, Grigori stătea în biserică alături de Natalia, care părea acum mai frumoasă la flacăra lumînărilor. Strivind între degete ceara lumînării, el îşi purta privirile uimite deasupra mulţimii, care vorbea în şoaptă, şi repeta în sine un singur gînd stăruitor : „S-a isprăvit cu viaţa de holtei !"... Petro, cu faţa umflată, tuşea în spatele lui ; ochii Duniaşkăi năluceau din cînd în cînd în mulţime, printre nenumărate chipuri cunoscute şi străine. Grigori auzea ca prin vis glasurile coriştilor şi răspunsurile tărăgănate ale diaconului. Îl cuprinse o nepăsare fără margini. Făcu ocolul pristolului, călcînd cizmele scîlciate ale părintelui Visarion, şi se opri cînd Petro îl trase, pe furiş, de pulpana surtucului ; se uita în neştire la limbile de lumini care pîlpîiau în aer şi abia lupta cu toropeala ce pusese stăpînire pe dînsul.

— Schimbaţi inelele ! rosti părintele Visarion, privind în ochii lui Grigori.

Mirele şi mireasa schimbară inelele.

„Mai e mult ?", întrebă Grigori din ochi, întîlnind privirea lui Petro. Acesta-i răspunse, abia mişcînd din buze şi stăpînindu-şi un zîmbet : „Îndată"... Apoi Grigori sărută de trei ori buzele soţiei, umede şi fără gust ; biserica se umplu de un miros greu de lumînări stinse, şi lumea se îndreptă, tropăind, spre pridvor. Ţinînd mîna Nataliei, mare şi aspră, Grigori păşi afară din biserică. Cineva îi aşeză şapca pe cap. Un vînt cald adia dinspre miazăzi, aducînd miros de pelin. Dinspre cîmp sufla o răcoare umedă. Undeva, departe, dincolo de Don, şerpuia un fulger albastru. Se apropia ploaia, iar dincolo de zidul alb al ogrăzii bisericii, caii ropoteau nerăbdători ; zurgălăii clincheteau lin, ca o chemare.

23

Korşunovii au sosit abia după ce mirele şi mireasa plecaseră la biserică. Pantelei Prokofievici ieşi de mai multe ori pe poartă, se uită de-a lungul uliţei, dar drumul cenuşiu, tivit de două şiruri de buruieni ţepoase, era gol, lins, fără oameni. Aruncă atunci privirea dincolo de Don. Pădurea se vedea arămie ; stufărişul copt, cu creştete albe, se apleca, obosit, pe malul unui iaz, printre tulpinile de rogoz.

O pîclă viorie şi mohorîtă, vestitoare de toamnă, se topea-n amurg, învăluind satul, Donul, colinele de cretă, stepa şi pădurile de pe ţărmul celălalt, care se pierdeau într-un abur vineţiu. La o cotitură de drum, aproape de răscruce, se profila silueta subţire a paraclisului, cu vîrful ascuţit.

La urechea lui Pantelei Prokofievici răzbi un huruit de roţi abia simţit şi un lătrat de cîini. Două brişti se iviră deodată pe uliţă, apropiindu-se în goană dinspre piaţa satului. În cea dintîi, Miron Grigorievici, legănîndu-se, şedea lîngă Lukinişna. Moş Grişaka în ţinută de sărbătoare, cu crucile „Sfîntul Gheorghe" şi medaliile sale, stătea în faţa lor. Mitka mîna ; înfipt pe capră, fără să se sinchisească, nici nu-şi arăta biciul lăsat sub leagăn corbilor bine hrăniţi, care alergau într-un galop sălbatic. În a doua brişcă, Mihei se înclina pe spate, smucind hăţurile şi silindu-se să domolească goana cailor, ca s-o dea în trap. Chipul lui Mihei, lungăreţ şi fără sprîncene, era stacojiu ; de sub cozorocul crăpat şuroiau pîraie de sudoare.

Pantelei Prokofievici deschise poarta, şi brişti le intrară, pe rînd, în ogradă.

Ilinişna coborî măreaţă din cerdac, măturînd cu rochia-i lungă gunoiul împrăştiat pe scări.

— Bine-aţi venit, dragi cuscri ! Faceţi cinste casei noastre sărmane ! zise ea, îndoindu-şi trupul plin.

Pantelei Prokofievici deschise braţele larg, cu adînci plecăciuni.

— Poftiţi, rogu-vă, dragii mei ! Treceţi înainte !

Porunci să fie deshămaţi caii şi păşi în întîmpinarea lui Miron Grigorievici. Cuscrul îşi scutura colbul de pe

nădragi şi-i tipărea cu palma. Îşi strînseră mîinile şi se îndreptară spre cerdac. Grişaka, unchiaşul, buimăcit de această goană a cărei obişnuinţă o pierduse, se împleticea mai în urmă.

— Poftim, cuscre dragă ! Treci matale înainte ! îl îmbia Ilinişna.

— Bine, bine ! Mulţumim ! Intru acuşi...

— De cînd vă tot aşteptăm ! Poftiţi în casă ! Aduc eu o măturică să-ţi scuturi mundirul, cuscre ! E atîta colbărie azi că nici nu mai poţi răsufla.

— Drept spui ! Grozavă secetă... D-aia nici nu mai răzbeşti de colb. Nu te osteni, cumătră, vin numaidecît...

Moş Grişaka, tot făcînd temenele în faţa cuscrei, prea grijulii, se trăgea spre şopron şi se mistui după o vînturătoare.

— Lasă moşneagul în pace, năuco ! se răsti Pantelei Prokofievici, întîlnind-o pe Ilinişna lîngă cerdac. Bietul om, ca un bătrîn ce este, s-a dus şi el pentru trebuinţele lui, iar tu... Of, doamne, că proastă mai eşti !...

— De unde puteam să ştiu ? se dezvinovăţi Ilinişna, ruşinată.

— Trebuia să-ţi dai seama ! Hai, nu mai chirăi. Du-te şi ai grijă de cuscră.

Un zvon de glasuri venea de la mesele întinse, unde oaspeţii erau ameţiţi de băutură. Cuscrii fură aşezaţi în odaia mare, la loc de cinste. Nu după mult, se întoarseră şi mirii de la biserică. Pantelei Prokofievici turnă votcă în pahare dintr-o sticlă mare cît o damigeană şi vorbi, cu ochii înlăcrimaţi :

— Hei, scumpii mei, să bem în sănătatea copiilor noştri. Să aibă parte numai de bine, ca şi noi... şi să-şi ducă traiul în sănătate şi fericire.

Îi umplură şi lui moş Grişaka un pahar pîntecos cu votcă, din care jumătate l-a turnat în gură, prin tufişul bărbii lui cărunte şi verzui, iar cealaltă jumătate o vărsă pe gulerul ţeapăn al mundirului. Au băut, ciocnind paharele. Se îndopa fiecare după plac, într-o larmă de bîlci. Aşezat într-un colţ al mesei, o rudă depărtată a Korşunovilor, bătrînul Nikifor Koloveidin,

care pe vremuri slujise în Regimentul de gardă „Atamanski", ridică mîna cu degetele răşchirate şi răcni :

— Amar [1] !

— Ama-a-ar ! încuviinţară nuntaşii în cor.

— Hei, amar ! răspunse ca un ecou bucătăria ticsită de lume.

Încruntat, Grigori sărută buzele fără gust ale soţiei şi plimbă în toate părţile o privire de fiară încolţită.

Chipuri îmbujorate, ochi pîcloşi de băutură, priviri şi zîmbete neruşinate. Gurile, mestecînd de zor, lăsau să curgă stupitul pe feţele de masă brodate. Cheful era în toi.

Nikifor Koloveidin căsca gura ştirbă, cît era de mare, şi mereu ridica mîna, zbierînd :

— Amar !

Trei colţuri de aur străluceau pe mîneca uniformei albastre, semn că slujise-n oştire ca reangajat.

— Ama-a-ar !

Grigori privea cu ură gura ştirbă a lui Koloveidin. Cînd moşneagul striga „amar", prin scocul dinţilor lipsă se zvîrcolea o limbă umedă şi învineţită, ca o ţeavă de gumă.

— Sărutaţi-vă, neghiobilor ! şuiera Petro, netezindu-şi firele mustăţii botezate în votcă.

În bucătărie, Daria, îmbujorată de băutură, începu un cîntec. Îl prinseră şi alte voci, iar cîntecul trecu în odaia mare :

Uite rîul uite puntea,
Treci încoace, ţucu-ţi fruntea...

Glasurile se amestecau ; vocea lui Hristonea tuna, înălţîndu-se deasupra tuturor şi făcînd să tremure geamurile :

Cînd o să ne chemi la voi,
Vom da cepul la butoi...

Din odaia de dormit, străbăteau alte glasuri, subţiri, ale femeilor :

[1] Datină de nuntă. La strigarea acestui cuvînt, mirii trebuiau să se sărute.

Mi-am pierdut, oh, mi-am pierdut,
Glasul că mi l-am pierdut !...

la care se adăugă o voce de bărbat, bătrînă şi dogită, ca din butoi :

Mi-am pierdut, oh, mi-am pierdut,
Glasul că mi l-am pierdut !
Cînd haihui prin lumea mare
Ciuguleam mure amare...

— Să ne veselim, fraţilor !

— Ia gustă din berbecul ăsta !

— Ia-ţi laba ! Se uită bărbatu-meu la noi !

— Ama-a-ar !

— Halal vornicel ! Numai priveşte cum ţi-o ia la rost pe cuscră...

— Nu-u, nu ne îndopa cu berbec ! Am poftă de cegă, şi cegă am să mănînc. Ehe, da' grasă mai e !

— Cumetre Proşka ! Hai să ciocnim !

— Oh, ce votcă ! Ce votcă, măi tată ! Curge ca jăraticul prin vine...

— Semion Gordeevici !

— Ai ?

— Semion Gordeevici !

— Du-te naibii !...

Podeaua din bucătărie prinse a se clătina şi a se încovoia sub tropăitul tocurilor de la cizme, un pahar lunecă jos, dar zăngănitul se pierdu în larma cumplită. Grigori se uita peste capetele mesenilor ; în bucătărie, femeile jucau roată, chiuind cu glasuri piţigăiate şi bîţîind bucile grase ; nici una nu era slabă, fiecare turnase măcar cîte cinci, ori şapte fuste pe dînsa. În joc dădeau din mîini, fluturînd batistele cu horbotă.

Armonistul începu o căzăcească, cu învăluiri de bas :

— Faceţi loc ! Faceţi loc !

— Mai strîngeţi-vă oleacă, oaspeţi dragi ! îi ruga Petro, împingînd burţile muierilor încinse la joc.

Grigori se învioră şi făcu Nataliei un semn cu ochiul :

— Petro are să-i tragă acuşi o căzăcească pe cinste.

— Cu cine ?

— Nu vezi ? Cu maică-ta !

Lukinișna puse palmele pe șolduri, ținînd cu mîna stîngă o batistă.

— Hai, pornește ! Zi-i o dată cu mine !

Petro se apropie de ea cu pași mărunți, făcu o săritură de toată frumusețea și se răsuci la loc. Lukinișna ridică fusta un pic, parcă voind să treacă o băltoacă, bătu ritmic cu vîrful piciorului și se avîntă, pășind bărbătește, în aplauzele tuturor.

Pe clapele de bas, armonica risipi un tremur mărunt ; și tremurul îl smuci pe Petro din loc ; chiui, sări, se lăsă pe vine, lovi cu palmele peste cizme, mușcîndu-și mustața. Picioarele lui se vînzoleau, un smoc de păr sălta pe fruntea asudată.

Grigori nu vedea nimic, din pricina privitorilor înghesuiți. Auzea numai bătaia călcîielor și a potcoavelor de fier, duduitul dușumelei, îndemnurile musafirilor cherchelițti.

La sfîrșit, jucă și Miron Grigorievici cu Ilinișna, stăpînit și grav, așa cum era în toate împrejurările.

Pantelei Prokofievici stătea pe un scăunel, bîțîind din piciorul șchiop și plescăind din limbă. Cercelul și buzele îi jucau pline de neastîmpăr, măcar că nu-l ajutau picioarele.

Apoi, pe lîngă cei care dănțuiau în lege, mai intrară în joc și cei care abia izbuteau să-și îndoaie genunchii. Tuturora li se striga :

— Nu te lăsa !

— Zi-i mai iute ! Zi-i !

— Are piciorul sprinten, dar nu-l lasă bucile !

— Dă-i, dă-i !

— Ai noștri i-au lăsat de căruță !...

— Dă-mi nițică fiertură de vișini, că...

— Te-ai muiat, blegule ! Zi-i, că dau cu sticla-n tine !

Moș Grișaka, cam cherchelit și el, cuprinse umerii lați ai vecinului de pe laviță și-i bîzîi ca un țînțar la ureche :

— Ce leat ești ?

Vecinul, un bărbat scund de statură, dar vînjos ca un stejar bătrîn, răspunse cu o voce de bas, împingîndu-l cu mîna :

— Născut în treizeci și nouă, fiule !

— Cum ai spus ?... Hai ?...

Moş Grişaka ţinea mîna pîlnie la ureche.

— Am spus : în treizeci şi nouă !...

— Şi cum îţi zice ? Cum te cheamă ?

— Maxim Bogatîriov, vagmistru în Regimentul lui Baklanov ! Îs de felul meu... din satul Krasnîi Iar.

— Eşti neam cu Melehov ?

— Cum ?

— Eşti neam cu dînşii ?

— Da. Sînt neam cu bunicul lor.

— Cum ai spus ? Din Regimentul lui Baklanov ?

Bătrînul se uită la moş Grişaka cu ochii stinşi, molfăind fără spor o îmbucătură în gura ştirbă, şi dădu din cap.

— Care va să zică, ai făcut campania din Caucaz ?

— Cu răposatul Baklanov, dumnezeu să-l odihnească ! Cu el am cucerit Caucazul. În regimentul nostru erau numai cazaci aleşi pe sprînceană, înalţi cît cei din garda imperială... Puteau fi ei şi niţel mai aduşi de spate, dar trebuiau să aibă braţe lungi şi umeri laţi ; un cazac din cei de azi ar fi încăput, numai bine, lungit între umerii lor. Iată, fiule, ce oameni erau pe atunci. Escelenţa-sa răposatul ghinărar m-a croit o dată cu biciuşca, în aulul Celendji...

— Şi eu am făcut campania împotriva turcilor. Auzi ? Am fost, da ! spuse moş Grişaka, sumeţindu-şi pieptul costeliv, pe care sunară decoraţiile sale.

— Cucerim noi aulul în zori, iar la amiază ne şi pomenim cu goarna, sunînd alarma...

— Am avut şi noi prilejul să-l slujim pe măria-sa pravoslavnicul ţar ! În bătălia de lîngă Roşici. Regimentul 12 de cazaci de la Don s-a luptat cu ienicerii lor...

— Care va să zică, gornistul sună alarma, continuă veteranul lui Baklanov, fără să-l asculte pe moş Grişaka.

— Ienicerii lor îs un soi de gardă împărătească de-a noastră. Cum îţi spun ! Aşa-i !

Moş Grişaka se înfierbîntă şi dă din mîini cu îndîrjire :

— ...Îşi slujesc adicătelea ţarul lor şi poartă pe cap nişte ştergare albe. Auzi ? Nişte ştergare de pînză albă...

— Îi zic atunci unui leat : „Să ştii, Timoşa, că avem să ne retragem din aul. Ia covorul din perete, să-l legăm de ciochină."

— Am primit două cruci „Sfîntul Gheorghe" ! M-au decorat pentru vitejie în luptă ! Am luat plean un maior turc !

Moş Grişaka lăcrimează şi loveşte cu pumnul mic şi uscat în spatele oşteanului lui Baklanov, larg, ca de urs, şi care răsună ; celălalt înmoaie o bucată de găină în compotul de vişine, în loc s-o tăvălească în sucul de hrean, privind cu un ochi lipsit de viaţă la faţa de masă, pătată cu zeamă de tăiţei, şi mormăie cu gura ştirbă :

— Vezi, taică, pînă unde ne-a împins necuratul ? Ochii morţi ai veteranului privesc îndărătnic la cutele albe de pe masă, parcă n-ar vedea o pînză pătată de votcă şi de tăiţei, ci ar privi culmile strălucind de zăpadă, orbitoare, ale Caucazului. Pînă atunci, nu luasem în viaţa mea un lucru care nu era al meu. Se întîmpla să cucerim un aul cerchez, cu tot avutul rămas prin case, dar nici nu mă uitam la boarfele lor. Bunul altuia e sfînt !... Şi totuşi, necuratul te-mpinge să pofteşti la lucrul acela, al altuia. Nu-mi puteam lua ochii de la un covor cu ciucuri... Stăteam şi-mi ziceam : bună pătură pentru cal !

— Şi noi am văzut multe ; şi noi am umblat prin ţări străine !

Moş Grişaka încearcă să se uite în ochii vecinului, dar găvanele nu se mai văd în desişul stufos şi cărunt al bărbii şi al sprîncenelor crescute ca nişte buruieni sălbatice în jurul unei rîpe ; privirile lui Grişaka se dovedesc neputincioase să străbată această pădure de nepătruns a părului.

Atunci se chiteşte cu viclenie să deştepte luarea-aminte a vecinului asupra părţii celei mai zguduitoare din povestirea sa şi, fără nici o pregătire, trece de-a dreptul la peripeţiile acestea :

— Şi numai ce dă comanda esaulul Tersinţev : „În coloane de plutoane, galop — marş !...

Bătrînul oştean al lui Baklanov îşi îndreaptă capul, ca un cal cazon la auzul goarnei, izbeşte cu pumnul noduros în masă şi mormăie :

— Lăncile în cumpănire ! Sabia afară ! Regiment Baklanov !

— Deodată, vocea lui prinde putere, ochii stinşi se aprind şi revarsă flacăra de odinioară, înăbuşită sub cenuşa anilor.

— Vitejii lui Baklanov ! urlă el, deschizînd larg gura ştirbă, cu gingiile galbene : La atac — marş !...

Şi se uită la moş Grişaka, cu o privire tinerească şi plină de-nţeles ; şi nu-şi mai şterge cu mîneca hainei lacrimile care i se preling şi-l gîdilă în barbă.

Moş Grişaka se însufleţeşte şi el.

— Dă care va să zică comanda şi flutură sabia ! Am pornit în galop ; ienicerii se aşezară uite-aşa — degetul lui zugrăveşte pe faţa de masă un patrulater cu laturile inegale — şi trăgeau în noi. I-am atacat de două ori, şi de două ori am fost daţi peste cap. Deodată, apare din flanc, dintr-o pădurice, călărimea lor. Comandantul sotniei noastre dă comanda. Am întors aripa dreaptă, ne-am strîns rîndurile şi — pe ei ! I-am izbit. I-am strivit ! Unde găseşti pe lume călărime care să poată ţine piept cazacilor ?... Aia-i, omule ! Apoi se reped spre pădure, urlînd. Văd un ofiţer turc cum goneşte în faţa mea, călare pe un murg : om voinic, cu o mustaţă neagră, lăsată-n jos. Se tot întorcea către mine şi tot dădea să scoată revolverul. Tocul era prins de şa. Trage-n mine, da' nu mă nimereşte... Dau pinteni calului şi-l ajung. Vroiam să-l despic cu sabia, însă m-am răzgîndit : om e şi el !... Îl apuc strîns cu mîna dreaptă ; el sare din şa în zborul calului. M-a muşcat de mînă, dar tot l-am prins...

Moş Grişaka aruncă o privire triumfătoare vecinului ; însă acesta adormise în toiul petrecerii, cu capul său mare şi colţuros proptit în piept, sforăind uşurel.

PARTEA A DOUA

1

RĂDĂCINA NEAMULUI LUI SERGHEI PLAtonovici Mohov se pierdea în negura vremii.

Odată, sub domnia ţarului Petru I, un şlep împărătesc cobora pe Don, spre cetatea Azov, încărcat cu pulbere de puşcă şi pesmeţi. Cazacii dintr-un tîrguşor de tîlhari, Cigonaţki, cuibărit pe Donul de sus, aproape de îmbucătura rîului Hopior, se năpustiră într-o noapte asupra şlepului, căsăpiră straja adormită, furară pesmeţii şi iarba de puşcă, după care ispravă scufundară şi şlepul.

La porunca ţarului, au fost trimise de sîrg trupe din Voronej. Ele pîrjoliră cuibul de tîlhari şi bătură cumplit în luptă pe cazacii care au luat parte la jaf. Iar esaulul Iakirka, prins, şi alţi patruzeci de cazaci au fost spînzuraţi de nişte streanguri plutitoare şi lăsaţi să se tot ducă la vale pe apă, întru înfricoşarea staniţelor răzvrătite de pe Donul de jos.

După vreo zece ani, în acelaşi loc unde fumegaseră pe vremuri casele staniţei Cigonaţkaia, mistuită de flăcări, s-au aşezat cazaci veniţi din alte părţi şi cei care au supravieţuit prăpădului. Staniţa răsări din nou şi se încinse cu un brîu de metereze. Cam tot pe atunci, veni de la Voronej ţăranul Nikişka Mohov, iscoadă de taină, „ochiul ţarului". Făcea negoţ de colo pînă colo, cu tot soiul de mărunţişuri de trebuinţă cazacilor : plăsele de cuţite, tutun ori cremene ; cumpăra şi vindea lucruri furate ; de vreo două ori pe an se ducea la Voronej — după marfă, zicea el — dar, de fapt, pentru a da de veste că în staniţă, deocamdată, e linişte, iar cazacii nu pun la cale nici o nouă nelegiuire.

Acest Nikişka a întemeiat spiţa de negustori Mohov, care s-a înfipt de nădejde pe pămîntul căzăcesc. Se prăsiră

şi prinseră rădăcini în staniţă, ca scaiul pe care, oricît l-ai smulge, nu-l poţi stîrpi. Multă vreme au păstrat cu sfinţenie un uric vechi, prin care voievodul Voronejului îl miluise pe străbunul lor, trimiţîndu-l în staniţa răzvrătiţilor. Şi poate că s-ar fi păstrat pînă în ziua de azi, dacă nu s-ar fi mistuit într-un pojar, dimpreună cu lădiţa de lemn de sub icoane, pe cînd bunicul lui Serghei Platonovici mai era încă în viaţă. Bătrînul se mai ruinase o dată : pierduse totul la joc de cărţi şi se ridicase din nou. Dar acest foc nu le lăsase decît cenuşa, şi Serghei Platonovici fusese nevoit să o ia de la început. După moartea tatălui său, răpus de dambla, Serghei se apucă de negoţ cu tot capitalul numai o rublă ştirbă. Cumpăra prin sate puf şi păr de porc. Timp de cinci ani, trăi în sărăcia cea mai neagră, înşelînd lumea şi storcînd copeica de nafură cazacilor din tot ţinutul ; apoi, deodată, Seriojka-geambaşul" deveni Serghei Platonovici, deschise în staniţă o dugheană de mărunţişuri, se însură cu fata unui popă zurliu, de la care luă o zestre bunicică — şi de la dugheană săltă la o prăvălie de manufactură. Începuse bine şi la vreme negoţul. Din ordinul stăpînirii din ţinutul Donului, pe malul drept răsăriră proaspete aşezări de cazaci ; sate întregi se mutau de pe malul stîng, unde pămîntul nisipos şi lutos era veşnic pîrjolit de secetă şi sterp. Tîrgul cel nou, staniţa Krasnokutskaia, crescuse şi se împlinise cu aşezări chiabure, la hotarul fostelor moşii boiereşti, de-a lungul rîurilor Cir, Ciornaia şi Frolovka ; dominînd rîpele şi luncile sterpe, răsăriră ca din pămînt alte sate, lîngă cătunele locuite de ucraineni. În loc să meargă la cincizeci de verste sau mai departe, toţi aveau la îndemînă o prăvălie cu rafturi noi, de brad, ticsite cu ţesături plăcut mirositoare. Serghei Platonovici îşi lărgi negoţul, ca un cîntăreţ care-şi întinde burduful armonicii ; pe lîngă manufactură, mai vindea şi alte mărfuri trebuincioase unei mici gospodării ţărăneşti : pielărie, sare, gaz şi galanterie. În ultimul timp, începuse să vîndă şi maşini agricole. Lîngă prăvălia lui cu obloane verzi, răcoroasă în timpul verii, erau rînduite frumos : secerători, semănători, plugari, vînturători, maşini de sortat aduse de la uzina din Aksai. E greu să numeri banii din punga altuia, dar se vedea cît de colo că iscusitul

Serghei Platonovici cîştiga bine cu negustoria sa. După trei ani, deschise şi o prăvălie de cereale ; iar la un an după moartea nevestei dintîi, începu zidirea unei mori cu aburi.

Cu pumnul lui mic, tuciuriu, presărat cu peri negri şi rari, gîtuia fără milă întregul sat Tatarski şi satele megieşe. Aproape toţi gospodarii aveau la el cîte o poliţă — o hîrtie verde cu dungi portocalii — pentru o secerătoare, pentru zestrea fetei (a venit vremea să se mărite, dar la silozul lui Paramonov se capătă nişte preţuri de batjocură pentru grîu — „Dă-mi, Platonovici, marfă pe datorie !") şi multe altele. Douăzeci de guri se hrăneau din mila negustorului : nouă muncitori la moară, şapte la prăvălie şi patru slugi în casă. Întîia soţie îi lăsase doi copii : o fată, Liza, şi Vladimir, un băiat molîu şi scrofulos, mai mic cu doi ani. A doua nevastă, Anna Ivanovna, uscăţivă şi osoasă, n-avea copii. Împlinise treizeci şi patru de ani cînd s-a măritat cu Serghei Platonovici ; dragostea de mamă, trezită atît de tîrziu, cît şi necazurile ei se revărsară asupra celor doi copii. Firea nestatornică a acestei mame vitrege nu înrîurea în bine creşterea lor ; cît despre tată, el le dădea tot atîta atenţie ca bucătăresei sau lui Nikita, grăjdarul. Afacerile şi drumurile îi prindeau toată vremea ; era cînd la Moscova, cînd la Nijni, cînd la Uriupinskaia, cînd la iarmaroacele din staniţe. Copiii creşteau nesupravegheaţi de nimeni. Anna Ivanovna nu era destul de simţitoare şi nu încerca să pătrundă ce se petrece în sufletul lor. De altminteri, nici nu avea timp într-o gospodărie atît de mare. Iată de ce fratele şi sora crescură străini unul de altul, cu firi întru totul deosebite, parcă n-ar fi fost fraţi. Vladimir era închis în sine, molatic, cu o căutătură piezişă, bătrînicios înainte de vreme ; Liza, care-şi petrecea ziua în tovărăşia jupînesei şi a bucătăresei, o femeie desfrînată ce trecuse prin multe, află prea de timpuriu dedesubturile urîte ale vieţii. Aceste femei îi stîrneau mereu o curiozitate bolnăvicioasă ; adolescentă stîngace şi sfielnică, lăsată de capul ei, creştea ca o tufă sălbatică în pădure.

Anii se scurgeau alene.

Tot ce era bătrîn, după cum e rînduit, îmbătrînea şi mai mult ; tot ce era vlăstar creştea şi se înveşmînta în verdeaţă.

Într-o seară, la ceai, Serghei Platonovici se uită lung la fiică-sa şi rămase foarte mirat. Elizaveta, care terminase liceul, crescuse înaltă, voinică şi destul de drăguţă. Farfurioara în care îşi turnase ceaiul chihlimbariu îi tremură între degete şi el îşi zise, privind-o : „Vai, doamne, ce seamănă cu răposata !“ Apoi rosti tare :

— Ia întoarce-te, Liza !

Nu observase pînă atunci că, încă de cînd era copilă, Liza semăna atît de uimitor cu maică-sa.

Vladimir Mohov, elev în clasa a cincea secundară, slab, bolnăvicios şi galben la faţă, trecea prin curtea morii. Abia venise în vacanţă, împreună cu sora sa ; ca de obicei, se grăbi să viziteze moara, să se amestece în mulţimea de oameni cu straiele ninse de praf şi de făină albă, să asculte vuietul monoton al vaĭţurilor şi al roţilor dinţate, fîşîitul curelelor de transmisie. Măgulit, prindea cu urechea vorbele în şoaptă şi pline de respect ale muşteriilor cazaci :

— Moştenitorul stăpînului...

Ocolind cu grijă grămezile balegilor de bou şi căruţele risipite prin curte, ajunse pînă la portiţă, cînd îşi aduse aminte că nu cercetase sala maşinilor, şi se întoarse.

Lîngă rezervorul de păcură, vopsit cu roşu şi aşezat la intrarea în sală, trei inşi : mecanicul Timofei, cantaragiul, poreclit Valet, şi ajutorul de mecanic, un flăcău cu dinţii albi, Davîdka — cu nădragii suflecaţi pînă la genunchi — frămîntau cu picioarele o movilă de argilă cleioasă.

— Aha ! Iaca stăpînul !... îl salută în derîdere Valet.

— Bună ziua !

— Bună ziua, Vladimir Sergheevici !

— Ce lucraţi aici ?...

— Frămîntam lutul !... zîmbi duşmănos Davîdka, scoţînd cu greu picioarele din aluatul vîscos, cu miros de balegă. Taică-tău nu se-ndură să dea o carboavă, ca să tocmească nişte muieri. Pune şaua numai pe noi, la toate.

Mare zgripţoroi e taică-tău ! adăugă el, mutînd piciorul cu alte plescăituri.

Vladimir roşi. Avea un simţămînt de neîmpăcată ură pentru veşnicul zîmbet al lui Davîdka, pentru tonul lui dispreţuitor, şi chiar pentru dinţii lui albi şi umezi întotdeauna.

— Cum adică, zgripţoroi ?...

— Aşa ! E cumplit de zgîrcit ! Ar mînca şi ce iese din el ! îl lămuri cu simplitate Davîdka, zîmbind.

Valet şi Timofei rîdeau a încuviinţare. Vladimir se simţi adînc jignit. Aruncă o căutătură aspră lui Davîdka.

— Adică... eşti nemulţumit ?

— Intră acilea, frămîntă oleacă şi ai să vezi ! Care e prostul acela care să poată fi mulţumit ? Dacă l-am pune pe taică-tău să robotească aici, iute i-ar mai slăbi burta !

Davîdka călca din greu pămîntul cleios, ridica sus picioarele şi frămînta acum voios şi fără răutate. Vladimir îşi muncea gîndurile, căutînd un răspuns potrivit şi gustînd dinainte o plăcere răutăcioasă.

— Bine ! Am să-i spun tatii că eşti nemulţumit de slujbă, spuse el, răspicînd cuvintele.

Se uită piezîş la chipul lui Davîdka şi rămase uimit de impresia ce-o dezlănţuise. Davîdka zîmbea în silă, cu o înfăţişare jalnică, iar chipurile celorlalţi se întunecaseră. Vreme de un minut, toţi trei frămîntară, tăcuţi, lutul care se învîrtoşa mereu ; apoi, Davîdka ridică ochii de la picioarele lui murdare şi rosti cu glas pe cît de supus, pe atîta de duşmănos :

— Zău c-am glumit, Volodea ! Am spus aşa, în şagă...

— Am să-i comunic tatii ce-ai spus !

Vladimir trecu pe lîngă rezervor, simţind în ochi lacrimi de obidă pentru el, pentru taică-său, şi pentru zîmbetul jalnic al lui Davîdka.

— Volodea ! Vladimir Sergheevici !... strigă din urmă, îngrijorat, Davîdka şi ieşi din argila vîscoasă, lăsînd cracii nădragilor peste noroiul care-i acoperea picioarele pînă la genunchi.

Vladimir se opri. Davîdka îl ajunse, abia răsuflînd.

— Să nu mă pîrăşti lui taică-tău ! Am spus-o în glumă. Iartă-mă, sînt un prost ! Zău, am spus-o fără nici un gînd rău... Am şuguit...

— Bine, n-am să spun nimic ! făgădui Vladimir cu dezgust şi se îndreptă spre portiţă.

Mila cerşită de Davîdka îl biruise. Cu un simţămînt de uşurare, o luă de-a lungul unui gard alb de scînduri. Din fierăria pitulată într-un colţ din curtea morii, se auzea un clinchet vioi de ciocane. O lovitură surdă şi moale cădea o dată pe fier, şi altele două cădeau sărind şi răsunînd pe nicovală.

— De ce te-ai legat de el ? auzi Vladimir vocea de bas, înăbuşită, a lui Valet. Nu ştii ? Nu pune mîna pe scîrnă, că pute !

„Aşa, va să zică, ticălosule ! se gîndi Vladimir, mîniindu-se din nou. Să-l spun sau să nu-l spun tatii ?"

Se întoarse, văzu acelaşi zîmbet şi dinţii albi ai lui Davîdka şi luă o hotărîre neclintită : „Am să-l spun !"

În medean, lîngă prăvălie, un cal înhămat la o haraba aştepta priponit de un stîlp. De pe acoperişul pojărniciei, copiii alungau un stol de vrăbii care ciripeau. Baritonul sonor al studentului Boiarîşkin şi o altă voce, spartă şi răguşită, răsunau pe terasă.

Vladimir urcă treptele cerdacului ; deasupra lui se clătina viţa sălbatică, învăluind şi cerdacul, şi terasa şi atîrnînd de pe cornişa albastră de lemn cioplit, într-un mănunchi de spumă verde.

Boiarîşkin clătina capul ras, vînăt, adresîndu-se învăţătorului Balanda, un om încă tînăr, dar care purta barbă :

— Îi citesc opurile şi deşi sînt fiu de cazac-plugar, deşi nutresc o ură firească faţă de toate clasele privilegiate, închipuie-ţi că mi-e milă grozav de această stare socială pe cale de dispariţie. Nu-mi trebuie mult să mă fac şi eu nobil şi moşier ! Mă uit cu admiraţie la femeia visurilor lor, mă doare inima pentru interesele lor, într-un cuvînt, nu mai sînt stăpîn pe mine. Iată, dragă, ce înseamnă geniu ! Poate să te convertească !...

Balanda se juca cu ciucurii cordonului de mătase, zîmbea ironic şi privea poalele bluzei sale brodate cu fluturi roşii. Liza era răsturnată pe un fotoliu. Discuţia n-o inte-

resa de loc. Cu privirea pierdută, parcă mereu căutînd ceva, se uita plictisită la capul vînăt, plin de zgîrieturi, al lui Boiarîşkin.

Vladimir trecu pe lîngă dînşii, salutîndu-i, şi bătu în uşa unde tatăl său îşi avea biroul. Serghei Platonovici, lungit pe o sofa răcoroasă de piele, răsfoia numărul din iunie al revistei *Russkoe bogatstvo* [1]. Un *coupe-papier* de os îngălbenit zăcea aruncat jos.

— Ce vrei ?

Vladimir îşi vîrî capul între umeri şi-şi potrivi bluza cu un gest nervos.

— Veneam de la moară... începu el cu şovăială, dar deodată îşi aduse aminte de zîmbetul orbitor al lui Davîdka şi, privind pîntecul rotund al lui tătîne-său, strîns într-o vestă de şantung, continuă hotărît : Şi l-am auzit pe Davîdka spunînd...

Serghei Platonovici, după ce îl ascultă cu atenţie, hotărî :

— Am să-l dau afară. Du-te !

Şi se aplecă, gemînd, să ridice cuţitul de os.

În fiecare seară, cărturarii satului se strîngeau la Serghei Platonovici : Boiarîşkin, student la Institutul tehnic din Moscova ; învăţătorul Balanda, slab şi mistuit de tuberculoză şi de orgoliu ; concubina lui, învăţătoarea Marfa Gherasimovna, o fată durdulie care părea că nu mai îmbătrîneşte, cu poala fustei de dedesubt atîrnînd veşnic de sub rochie într-un chip deşănţat ; şi dirigintele oficiului poştal, un holtei ciudat şi mucegăit, mirosind a ceară roşie şi a parfum ieftin. Uneori, venea de la moşie tînărul sotnic Evgheni Listniţki, care-şi petrecea vara la părintele său, nobil şi mare moşier. Seara, luau ceaiul pe terasă, petrecîndu-şi timpul în discuţii deşarte ; cînd firul şubred al conversaţiei se rupea, unul dintre musafiri punea să cînte gramofonul gazdei, un gramofon scump şi bogat încrustat.

Cîteodată, de sărbători, lui Serghei Platonovici îi plăcea să arunce praf în ochii lumii : invita musafiri şi-i

[1] Revistă lunară de literatură şi ştiinţă ; a apărut la Petersburg din 1876 pînă la jumătatea anului 1918.

trata cu vinuri alese, cu icre proaspete de nisetru, comandate special la Bataisk, şi cu alte delicateţuri, care de care mai rare. De obicei trăia însă foarte cumpătat. Un singur lucru nu şi-l refuza : să-şi cumpere cărţi. Îi plăcea să citească şi să ajungă singur a pricepe totul, cu mintea lui ageră şi iscoditoare.

Tovarăşul său de negoţ, Emelian Konstantinovici Atepin, blond, cu o bărbuţă ascuţită şi cu ochii mici şi şireţi, îl vizita rar. Era însurat cu o fostă călugăriţă de la mănăstirea Ust-Medveditki, care îi turnase opt plozi în cincisprezece ani de căsnicie, şi o bună parte din timp şi-l petrecea stînd acasă. Acest Emelian Konstantinovici fusese pe vremuri furier la un regiment ; ajunsese om cu stare, dar adusese şi în familie acelaşi spirit rînced, de intrigă şi de slugărnicie. În faţa lui, copiii păşeau în vîrful degetelor şi vorbeau în şoaptă. Dimineaţa, după ce se spălau, se aşezau în sufragerie la rînd, sub sicriul negru al unui uriaş ceasornic de perete, mama stătea în spatele lor şi, cum îşi auzeau părintele tuşind în dormitor, începeau să cînte în cor, fără vlagă, pe un ton fals : „Mîntuieşte, doamne, poporul tău" şi apoi „Tatăl nostru".

Emelian Konstantinovici dovedea să se îmbrace pînă la sfîrşitul rugăciunii, apoi ieşea încreţind ochii verzui şi întindea, măreţ ca un arhiereu, mîna albă şi cărnoasă. Copiii veneau, unul cîte unul, să o sărute. Emelian Konstantinovici îşi săruta soţia pe obraz şi întreba, pronunţînd peltic „ţ" în loc de „ci" :

— Ţiaiul e gata, Poliţka ?

— Gata, Emelian Konstantinovici.

— Vezi să fie ţeva mai tare.

Atepin ţinea contabilitatea magazinului, tărcînd registrele cu titluri groase : „Debit" — „Credit", cu scrisul său înflorit, de furier. Citea *Birjeviie vedomosti* [1], strîngîndu-şi, de ochii lumii, nasul cărnos cu ochelari în ramă de aur. Se purta politicos cu personalul :

— Ivan Petroviţ, te rog, serveşte pe domnul cu stambă de Taurida.

[1] *Curierul bursei.*

Pentru soţia lui era : Emelian Konstantinovici. Pentru copii : papà. Iar vînzătorii de la magazin, din pricina ţîţîitului lui, îi spuneau „Ţaţa".

Cei doi preoţi, părintele Visarion şi superiorul său, protopopul Pankrati, nu se aveau bine cu Serghei Platonovici ; îl păşteau cu cîte o socoteală mai veche. De altminteri, nu trăiau în bună înţelegere nici între dînşii. Părintele Pankrati, intrigant şi încăpăţînat, îl săpa pe om cu dibăcie. Iar părintele Visarion, prietenos din fire, trăind cu o ucraineană care-i făcea menajul, avea o voce spartă din cauza sifilisului, nu-l putea suferi pe sfinţia-sa protopopul şi se ferea de dînsul, pentru firea lui de uneltitor şi pentru trufia lui lumească.

Toţi, afară de învăţătorul Balanda, aveau în sat case proprii. În piaţă, se înălţa casa lui Mohov, mare, căptuşită cu scînduri albastre. De partea cealaltă, la mijlocul pieţei, se lăfăia prăvălia cu două uşi şi cu firma spălăcită :

„CASA DE COMERŢ
MOHOV S. P. şi ATEPIN E. K."

Lîngă magazin, era pitit un hambar lung şi pleoştit, cu subsol ; la vreo douăzeci de stînjeni mai departe, se întindea ograda parohiei, cu un brîu de cărămidă, şi biserica, a cărei turlă părea o ceapă coaptă de culoare verde. În dosul bisericii, se înălţau pereţii albi ai şcolii, de o aspreală cazonă, şi două case mai arătoase : a părintelui Pankrati, albastră, cu gard spoit la fel, împrejmuind grădina de flori, şi casa părintelui Visarion, de culoare cafenie (ca să nu semene cu cealaltă), cu gard de scînduri cioplite şi cu un larg balcon. În colţ, era căsuţa lui Atepin, cu etaj, îngustă şi de o înfăţişare ciudată ; dincolo, clădirea poştei, apoi acoperişurile caselor căzăceşti, de paie şi de tablă, spinarea povîrnită a morii, cu nişte cocoşi de tinichea ruginită pe acoperiş.

Toţi trăiau ascunşi de lume, după obloanele duble.

Seara, dacă nu se duceau în vizită, trăgeau zăvoarele, slobozeau cîinii din lanţuri şi, în satul cufundat în linişte, se auzea din cînd în cînd numai toaca de lemn a paznicului de noapte.

La sfîrşitul lui august, Mitka Korşunov se întîlni din întîmplare pe malul Donului cu Elizaveta, fata lui Serghei Platonovici. Abia se întorsese de pe celălalt ţărm şi, legînd barca de-o bîrnă, zări o luntre frumos vopsită, care tăia uşor şuvoiul. Luntrea venea dinspre malul stîncos şi se îndrepta spre punte. Boiarîşkin vîslea. Capul lui ras şi asudat strălucea, cu vinele umflate pe frunte şi la tîmple.

Mitka n-o recunoscu pe Elizaveta dintr-o dată. De sub borurile pălăriei de paie, o umbră vineţie cădea peste ochii ei ; mîinile arse de soare strîngeau la sîn un mănunchi de nuferi galbeni.

— A, Korşunov ! strigă ea cînd îl zări pe Mitka şi dădu din cap. M-ai minţit !...

— Cum te-am minţit ?

— Nu mai ţii minte ? Nu mi-ai promis că mă iei la pescuit ?

Boiarîşkin lăsă lopeţile şi se îndreptă de şale. Botul luntrii se izbi cu iuţeală în mal, fărîmînd cu vuiet bulgării de cretă.

— Ei ţi-ai amintit ? rîse Liza, sărind din barcă.

— N-am avut timp... Sînt prins cu treaba... se scuză Mitka, urmărind cu răsuflarea întretăiată fata care se apropia de el.

— Nu ! Aşa nu mai merge, Elizaveta Sergheevna ; nu vreau să mai fiu la cheremul nimănuî ! striga în vremea aceasta din barcă Boiarîşkin. Gîndeşte-te numai cît am horhăit pe apele acestea afurisite. Lopeţile mi-au băşicat mîinile pînă la sînge. Pe uscat e altceva... Prefer...

Coborînd din luntre, Boiarîşkin călcă apăsat pe prundişul colţuros de cretă, cu piciorul lung şi gol, ştergîndu-şi cu şapca de student, boţită, sudoarea de pe frunte. Fără să răspundă, Liza se apropie de Mitka. Flăcăul îi strînse stîngaci mîna întinsă.

— Ei, cînd mergem la pescuit ? îl întrebă ea, mijind a rîde şi lăsînd capul pe spate.

— Şi mîine, dacă vrei ! Am isprăvit de treierat ; acum, pot să tot merg.

— Iar n-ai să te ţii de cuvînt ?

— Ba da !
— Ai să vii destul de devreme ?
— Cu noaptea-n cap !
— Te aştept.
— Vin, zău că vin !
— N-ai uitat la care fereastră să baţi ?
— Las' c-o găsesc eu !... zîmbi Mitka.
— Cred că am să plec zilele acestea. Aş vrea, înainte, măcar o dată să merg la pescuit.

Mitka tăcea, răsucind între degete cheia ruginită de la lacătul bărcii şi uitîndu-se ţintă la buzele Lizei.

— Mergem ? întrebă Boiarîşkin, cercetînd o scoică pestriţă pe care o ţinea în palmă.
— Îndată...

Ea tăcu o clipă. Zîmbi cu gîndul aiurea şi-l întrebă pe Mitka :

— Mi se pare că aţi avut nuntă ?
— S-a măritat soră-mea.
— Cu cine ? întrebă ea. Şi, fără să-i aştepte răspunsul, îi aruncă un surîs fugar şi enigmatic : Aşadar, ne-am înţeles ! Să vii !

Şi iarăşi, ca şi întîia oară, pe terasa casei lui Mohov, zîmbetul acela îl atinse pe Mitka usturător, ca un mănunchi de urzici.

O urmări din ochi pînă la barcă. Boiarîşkin, opintindu-se din răsputeri, împingea luntrea pe apă ; Liza privea zîmbind la Mitka peste capul lui Boiarîşkin, făcîndu-i semn cu capul.

Cînd barca se îndepărtă la vreo cinci stînjeni, Boiarîşkin întrebă cu vocea scăzută ?

— Cine-i tipul acesta ?
— Un cunoscut.
— Prietenul de inimă ?

Mitka auzi întrebarea ; n-auzi însă răspunsul Lizei, din pricina lopeţilor care scîrţîiau. Văzu cum Boiarîşkin se îndoaie de grumaz vîslind, cum rîde, dar nu văzu chipul Lizei, aşezată cu spatele spre el. O panglică de culoarea stînjenelului cobora de la pălărie pe umărul rotund, dezgolit al Lizei, se clătina molatic la adierea vîntului uşor, dispărea şi aţîţa privirea tulbure a lui Mitka.

Mitka arareori se ducea să pescuiască cu undiţa, dar niciodată nu avusese o dorinţă mai mare de pescuit ca în acea seară. Fărîmiţă cîteva bucăţi de tizic, făcu un foc în grădină, puse să fiarbă boabe de mei pentru nadă şi schimbă de zor sfoara putredă de la cîrlige.

— Privindu-i pregătirile, Mihei îl rugă :

— Ia-mă şi pe mine, Dmitri ! Mai bine-i să mergem în doi.

— Mă descurc eu şi singur.

Mihei oftă.

— De mult n-am fost cu tine la pescuit ! Ce-aş mai pune mîna pe un crap de vreo jumătate de pud !

Mitka tăcu, încruntat şi orbit de aburul fierbinte care ieşea din ceaunul cu boabe de mei. Cînd îşi isprăvi treaba, intră în casă.

Moş Grişaka, aşezat lîngă fereastră, citea evanghelia, cu ochelarii rotunzi cu ramă de bronz, încălecaţi pe nas.

— Bunicule ! strigă Mitka, oprindu-se în uşa care-i ajungea cam pînă la umăr.

Moş Grişaka îl privi peste ochelari.

— Ce-i ?

— Scoală-mă după întîiul cîntat al cocoşilor.

— Unde vrei să te duci cu noaptea-n cap ?

— La pescuit.

Moşneagul, căruia îi plăcea peştele, se împotrivi de formă :

— Spunea tată-tău că mîine trebuie să te duci la îmblătit cînepa, măi băiete. Nu mai pierde vremea. Cu pescari ca tine, mor peştii în baltă de bătrîneţe !

Mitka se desprinse din prag şi răspunse viclean :

— Dacă-i aşa, mi-i totuna ! Eu voiam să-ţi aduc plocon un peşte, da' dacă-i vorba de cînepă, mă las păgubaş...

— Stai ! Nu te pripi ! strigă îngrijorat moş Grişaka, scoţîndu-şi ochelarii. Ei hai, du-te ! Am să vorbesc eu cu Miron. Nu-i rău să pescuieşti dis-de-dimineaţă. Mîine e miercuri. Hai, du-te, du-te, prostănacule ! Am să te scol eu ! Ce te tot hlizeşti la mine ?

În toiul nopţii, moş Grişaka, ţinîndu-şi cu o mînă izmenele de pînză, iar cu cealaltă cîrja cu care pipăia

înaintea paşilor, coborî pe scara cerdacului, străbătu ograda, ca o stafie albă şi tremurătoare, ajunse la hambar şi împunse cu cîrja în nepotul care dormea sforăind pe o cergă. În hambar mirosea a grîu treierat, a murdărie de şoareci, a mucegai stătut şi acru de acareturi părăsite, a pînză de păianjen.

Mitka dormea pe cergă, lîngă jitniţă. Nu se dădea clintit cu una, cu două. Moş Grişaka îl împinse mai întîi încetişor, cu cîrja, şoptind :

— Mitiuşka ! Mitka ! Nu auzi, păcătosule ! Mitka !...

Dar Mitka sforăi mai adînc şi îşi strînse picioarele. Bătrînul îşi pierdu răbdarea şi-l împinse cu cîrja în pîntec, răsucind-o ca un sfredel. Mitka gemu, apucă cîrja cu mîna şi se trezi.

— Dormi ca un malac ! Nu-i chip să te trezească omul ! bombăni moşneagul.

— Taci, taci, nu mai boscorodi ! şuşoti Mitka, buimăcit de somn, căutîndu-şi încălţămintea pe jos.

O porni într-un suflet spre medean. Cocoşii trîmbiţau a doua oară. Mitka trecu pe lîngă casa popii Visarion şi auzi din coteţ cîntecul asurzitor al unui cocoş, care ţipa bătînd din aripi, cu o voce groasă de protodiacon, băgînd spaima printre gîinile ce cloncăneau încet.

Pe o treaptă a magazinului, paznicul moţăia cu nasul îngropat în gulerul cald al cojocului. Mitka se apropie de curtea lui Mohov, puse jos, lîngă gard, undiţele şi coşuleţul în care se afla momeala şi urcă treptele cerdacului, păşind încet ca să nu-l simtă cîinii. Apăsă clanţa rece a uşii, uşa era încuiată. Sări atunci balustrada şi se apropie de geam. Fereastra era crăpată. Prin deschizătura neagră, venea un miros de trup cald de fecioară care doarme şi un parfum necunoscut şi nespus de dulce.

— Lizaveta Sergheevna !

Lui Mitka i se păru că strigase prea tare. Aşteptă o clipă. Tăcere. „Poate n-oi fi nimerit fereastra ? Dacă acilea doarme taică-său ? M-am ars ! Mă-mpuşcă !“, se gîndi Mitka, cu mîna pe ivărul ferestrei.

— Lizaveta Sergheevna, hai la pescuit ! Şi în gînd : „Frumos pescuit, dacă am nimerit cumva la geamul lui !“ Hai, scoală-te ! se stropşi, vîrînd capul pe fereastră.

— Ah ! Cine-i ? întrebă un glas speriat din beznă.

— Mergem ori ba la prins peşte ? Eu îs, Korşunov !

— Da, da, numaidecît !

În odaie se auzi un foşnet uşor ; vocea fetei, caldă şi somnoroasă, împrăştia parcă un miros de izmă. Mitka zărea ceva alb care foşneşte şi se mişcă prin iatac.

„Dulce ar fi să te culci cu ea ! Mai bine decît la pescuit... Să-mi clănţănească dinţii de frig !", se gîndi Mitka, sorbind aroma care venea din odaie.

Chipul surîzător al Lizei, îmbrobodită cu o basma albă, se ivi la geam.

— Am să ies pe fereastră. Dă-mi mîna !

— Haide ! o ajută Mitka.

Sprijinindu-i-se de braţ, ea îl privi drept în ochi :

— N-am fost gata destul de repede ?

— Nu-i nimica. Mai avem destul timp !

Şi porniră amîndoi spre Don. Fata îşi frecă cu podul palmei trandafirii ochii, puţintel cam umflaţi de somn, şi zise :

— Dulce somn am dormit. Şi aş mai fi dormit încă. E din cale-afară de devreme...

— Ba e taman bine !

Se lăsară pe malul apei, trecînd pe cea dintîi ulicioară care cobora din medean. Apa crescuse peste noapte, şi barca priponită ieri de o bîrnă pe mal se legăna acum împresurată de apă.

— Trebuie să mă descalţ, oftă Liza, măsurînd din ochi depărtarea pînă la barcă.

— Hai că te duc eu ! o îmbie Mitka.

— Nu !... Mai bine să mă descalţ.

— Ba mai bine să te duc eu.

— Nu, nu trebuie ! se fîstici Liza, ruşinată.

Mitka îi cuprinse cu braţul stîng picioarele deasupra genunchilor, o ridică uşurel şi păşi prin apă, spre barcă. Fără să-şi dea seama, ea îi încleştă cu putere grumazul ars de soare şi rîse gîngurind încet.

Dacă Mitka nu s-ar fi împiedicat de o piatră pe care nevestele albeau rufele, nu s-ar fi întîmplat sărutul acela scurt şi neaşteptat. Ţipînd uşor, Liza îşi alipi obrazul de buzele lui crăpate. Mitka se opri la doi paşi de peretele cenuşiu al bărcii. Apa îi intra în ghete, îngheţîndu-i picioarele.

Descuie lacătul, împinse cu putere luntrea şi sări înlăuntru din mers. Lopată de-a-n-picioarele cu o vîslă mică. Apa clipocea şi suspina. Barca îi despica domol trupul, cu botul ei înalt, îndreptîndu-se spre malul dimpotrivă. Undiţele săltau şi se ciocneau.

— Unde mergem ? întrebă fata, întorcînd privirea înapoi.

— Pe ălălalt mal.

Barca se opri la un ţărm înalt şi nisipos. Fără să rostească un cuvînt, Mitka o luă în braţe şi o duse într-un tufiş de păducel. Ea îl muşcă de obraji, îl zgîrie ; ţipă înăbuşit de vreo cîteva ori şi, simţind că o părăsesc puterile, o podidi un plîns sec şi ciudos...

Înapoi porniră pe la ceasurile nouă. Cerul se învăluia într-o pîclă trandafirie-gălbuie. Vîntul se juca cu crestele înspumate ale Donului. Barca sălta şi ea, spintecînd pieziş undele. Stropi de apă şi de spumă rece ridicată din adînc împroşcau obrazul palid şi supt al Elizavetei, se prelingeau şi i se aninau de gene, de şuviţele de păr ieşite de sub năframă.

O mare istoveală se vădea în ochii pierduţi ai fetei, care frîngea cu degetele tulpina unei flori găsite în luntre. Mitka vîslea, fără s-o privească ; la picioarele lui zăcea un crap nu prea mare şi un ciortan cu gura strîmbată de spasmele agoniei, cu un ochi holbat şi cercuit de un inel portocaliu. Pe faţa lui Mitka fîlfîia o vinovată tulburare ; simţămîntul de triumf se amesteca cu un simţămînt de îngrijorare.

— Am să te duc pînă la puntea lui Semion, că-i mai aproape de casă, spuse, îndreptînd luntrea în voia curentului.

— Bine, murmură ea, resemnată.

Pe mal nu se zărea ţipenie ; zaplazurile grădinilor de zarzavat de pe malul Donului, ninse cu pulbere de cretă, se coceau în bătaia unui vînt arzător, răspîndind un miros de vreascuri pîrlite.

Talgerele de floarea-soarelui, mari şi coapte, ciugulite pe alocuri de vrăbii, se înclinau împrăştiind seminţele. Un lăicer de otavă crudă înverzea izlazul. Mai în-

colo, departe, zburdau mînjii ; vîntul fierbinte de către amiază ducea clinchet de zurgălăi pe malul Donului.

Mitka adună peștii și-i întinse fetei, cînd coborî din luntre.

— Ține ! Ia ce-am pescuit !

Genele clipiră cu spaimă, și ea luă peștele.

— Mă duc.

— Du-te...

Fata se depărtă, ținînd cu mîna întinsă peștii înșirați pe o nuieluș㠠de răchită. Era nenorocită, stoarsă de vlaga și de voioșia pe care le pierduse în tufișul de păducel de pe mal.

— Lizaveta !

Ea se întoarse nehotărîtă, cu o vrăjmășie înscrisă în arcul frînt al sprîncenelor.

— Vină aici o clipă...

Ea se apropie, iar el rosti înciudat de propria sa stinghereală :

— Uite ce n-am văzut nici eu, nici tu... Ai la spate o pată pe fustă... Una așa, mititică...

Un val de sînge îi năpădi obrajii, și ea roși pînă la grumaz.

Mitka tăcu o clipă, apoi o povățui :

— Treci printre livezi...

— Păi tot trebuie să trec prin piață. Și doar aveam de gînd să-mi pun o fustă neagră ! șopti ea, privind cu deznădejde și cu neașteptată ură la chipul lui Mitka.

— Vrei să înverzesc pata cu o frunză ? întrebă cu simplitate Mitka și se miră că ea are ochii înlăcrimați.

...Vestea se lățì plin Tatarski, în șoaptă, ca un val de vînt hoinar : „Mitka Korșunov i-a făcut pocinogul fetei lui Serghei Platonovici ?“ Femeile o vorbeau, dimineața cînd duceau vacile la cireadă, sau la umbră, golind gălețile lîngă cumpăna fîntînii învăluite într-un abur de praf cenușiu, sau pe malul Donului, pe lespezile de gresie, unde băteau și spălau rufele.

— De, așa-i cînd fata n-are mamă !

— Tată-său n-are timp nici cît să răsufle ; iar mai-că-sa vitregă se face că nici n-o vede.

— Paznicul Davîdka, ăl fără degete la o mînă, povestea zilele trecute : „Cam pe la miezul nopții, văd că intră

un om prin fereastra din colţ. Mi-am zis că-i un tîlhar care încearcă să-l prade pe Serghei Platonovici. Alerg într-un suflet... «Cine-i ? Sări, strajă !» Cine crezi că era ? Mitka !"

— Fetele de azi, mai bine să le scuipi în gură.

— Mitka se lăuda lui Mikişka al meu : „Mă duc s-o peţesc la tat-su".

— Mai întîi şi-ntîi, să-şi şteargă mucii de la nas !

— D-apăi lumea zice că ea n-a vrut ! A siluit-o...

— Asta s-o crezi tu, cumătro !

Zvonul umbla pe uliţi şi ulicioare, pătînd numele odinioară curat al fetei, ca o poartă de lemn nouă, mînjită vîrtos cu catran...

Iar clevetirile oamenilor au căzut ca un trăsnet, din senin, pe capul lui Serghei Platonovici, care începuse să chelească, dărîmîndu-l la pămînt. Timp de două zile, nu-l mai zări nimeni nici în prăvălie, nici la moară. Slugile, care sălăşluiau în dosul casei, se arătau numai cînd trebuiau să-l servească la masă.

A treia zi, Serghei Platonovici porunci rîndaşului să-i înhame un armăsar sur şi rotat la o droşcă de curse şi plecă la staniţă ; în drum saluta din cap pe toţi cazacii care-i ieşeau în cale, ţeapăn şi solemn. Apoi, după plecarea lui, se auziră fîşîind roţile unei trăsuri elegante vieneze, lăcuite. Vizitiul Emelian, trăgînd dintr-o mică lulea încovoiată, ca lipită de bărbuţa-i căruntă, desfăcu hăţurile de mătase albastră — şi o pereche de cai negri se avîntară uşor, tropotind, pe uliţa satului. La spatele umerilor săi largi, se putea vedea chipul palid al Elizavetei. Ţinea un geamantănaş uşor în mînă, zîmbind trist şi fîlfîind mănuşa ca un salut de adio lui Vladimir şi mamei vitrege, care stăteau în poartă. Pantelei Prokofievici, care tocmai ieşise din prăvălie şchiopătînd, îl întrebă pe Nikita, rîndaşul :

— Unde a plecat moştenitoarea ?

Şi Nikita, îngăduitor cu sărmana curiozitate a omului, răspunse :

— La Moscova, la şcoală ! La învăţătură.

A doua zi, se întîmplă un fapt care a fost frămîntat mult timp pe malul Donului, la umbra fîntînilor cu cumpănă şi în ceair... Spre seară, cînd herghelia se în-

torcea de la cîmp într-un nor de praf, Mitka se duse la Serghei Platonovici. Aşteptase dinadins un ceas mai tîrziu, ca să nu-l vadă nimeni. Nu se ducea pentru o treabă ca oricare alta, ci voia să-i ceară mîna fiicei, a Elizavetei.

Pînă atunci n-o văzuse mai mult de patru ori. Cînd s-au întîlnit ultima dată, au vorbit în chipul următor :

— Vrei să te măriţi cu mine, Lizaveta ? Ce zici ?

— Prostii !

— Am să te iubesc şi n-am să te necăjesc ! La noi sînt destui argaţi care să muncească. Ai să stai la geam şi ai să citeşti cărţi.

— Eşti un mare nătărău !...

Jignit, Mitka amuţi. În seara aceea, plecă acasă mai devreme ; a doua zi dimineaţă, îi spuse lui Miron Grigorievici, care rămase uluit :

— Tătucă, însoară-mă !

— Fă-ţi cruce ! Se vede că nu ţi-i bine !

— Zău, tătucă, nu-mi arde de şagă.

— Te-a apucat graba ?

— Ce să mai vorbim !...

— Şi zi, care-i ceea de ţi-a făcut cu ulcica ? Marfuşka-toanta ?

— Trimite peţitori la Serghei Platonovici.

Miron Grigorievici, care dregea nişte hamuri, puse cu grijă pe bancă sculele sale de curelar şi hăhăi :

— Eşti cu chef azi, puiul tatii !

Mitka stăruia încăpăţînat, ca un taur care izbeşte într-un zid. Bătrînului îi sări mustarul :

— Dobitocule ! Serghei Platonovici are capital peste o sută de mii de ruble. E negustor. Pe cînd tu ? Pleacă de-aici şi nu-l mai face pe prostu, că acum îţi fac pocinogul de mire cu hăţurile aieste !

— Noi avem paisprezece perechi de boi, pămînt şi altă avere ! Şi apoi, el îi ţopîrlan, pe cînd noi sîntem cazaci...

— Pleacă ! porunci scurt Miron Grigorievici, care nu suferea vorba lungă.

Mitka află înţelegere numai la moş Grişaka. Unchiaşul se duse la fecioru-său, tropăind şi izbind în podea cu cîrja.

— Miron !

— Zi, tătucă.

— Ce te pui în curmeziş, ai ? Dacă i-a căzut băiatului cu tronc la inimă...

— Zău, tătucă, parc-ai fi un copchil ! Mitka-i un nătărău, da' mă mir de matale, cum de nu pricepi că...

— Tacă-ţi fleoanca ! se răsti moş Grişaka, izbind cu cîrja în pămînt. Ce, adicătelea, nu sîntem de-o seamă cu el ? ! Ar trebui să ştie că-i o cinste pentru el ; un fecior de cazac îi cere fata de nevastă ! Are s-o dea bucuros, ca să scape de dînsa... Ne cunoaşte toată lumea, tot ţinutul... Nu sîntem nişte prăpădiţi, sîntem oameni cu stare ! Asta-i ! Du-te, Miroşka, hai, du-te ! Să-i dea moara de zestre. Negreşit să i-o ceri !

Miron Grigorievici bombăni înciudat şi ieşi în ogradă, iar Mitka se hotărî să aştepte înseratul, ca să meargă singur ; cunoştea el prea bine încăpăţînarea lui taicăsău, care era asemeni unei tulpini de ulm : de îndoit se îndoia, dar de frînt, ba.

Ajunse, aşadar, pînă la uşa lui Mohov, fluierînd. Acolo, parcă înţepeni deodată. Stătu locului cîteva clipe ; apoi o luă prin curte. Lîngă cerdac întrebă fata în casă, care trecea foşnindu-şi şorţul scrobit :

— Stăpînul e acasă ?

— Îşi bea ceaiul... Mai aşteaptă.

Mitka, se aşeză, fumă o ţigară, muie degetele în gură, o stinse şi strivi mucul sub picioare, lăsînd o dîră de mahorcă pe duşumea. Serghei Platonovici ieşi scuturînd firimiturile pesmeţilor de pe vestă, îl zări pe Mitka şi încruntă sprîncenele.

— Poftеşte înăuntru.

Mitka intră în biroul unde era răcoare şi mirosea a bibliotecă şi a tutun, simţind că bărbăţia cu care se înarmase la plecarea de acasă ţinuse numai pînă în pragul uşii.

Serghei Platonovici păşi spre masă şi se răsuci scurt pe tocurile care scîrţîiră.

— Ce vrei ?

Cu degetele la spate, zgîria masa de scris.

— Am venit să aflu...

Şi privirea lui Mitka se pierdu în ochii adînci şi reci care-l sfredeleau ; îi tremurau umerii, ca scuturaţi de un fior.

— Să întreb... Poate mi-o daţi de nevastă pe Lizaveta ?

Grăunţe de sudoare, ca nişte picături de rouă în vreme de secetă, broboniră pe chipul pierdut al lui Mitka, schimonosit de teamă, de disperare şi ură.

Sprînceana din stînga a lui Serghei Platonovici se zbătea ; buza de sus se strîmba, arătînd lăuntrul vişiniu. Cu gîtul întins, îşi aplecă trupul înainte :

— Ce-ai spus ? Ce-e-e ? Golanule ! Piei din ochii mei ! Am să te trimit legat burduf la ataman ! Pui de căţea ! Scîrnăvie !...

Strigătele acestea îl făcură pe Mitka să prindă curaj, şi acum urmărea cu răceală valul de sînge care se revărsa pe obrajii stacojii ai lui Serghei Platonovici.

— N-o luaţi, rogu-vă, în nume de rău... Voiam să-mi ispăşesc vina...

Serghei Platonovici holbă ochii injectaţi de sînge şi înecaţi în lacrimi şi aruncă spre picioarele lui Mitka o scrumieră grea de tuci. Scrumiera se izbi de podea, săltă şi-l lovi pe Mitka în piciorul stîng, sub genunchi ; flăcăul suportă bărbăteşte durerea, deschise smucit uşa şi strigă, rînjind şi strîmbîndu-se de obidă şi durere :

— E voia dumitale, Serghei Platonovici ! Cum pofteşti ! Eu voiam din toată inima... Cine are să se mai uite acuşi la dînsa în halul aista ? Ţineam să-nchid gura lumii. Cine-i prost să se repeadă după un darab din care au muşcat şi alţii ? D-apăi, nici cîinele nu-l mănîncă...

Serghei Platonovici, apăsîndu-şi buza cu o batistă strînsă ghem, îl urmări pe Mitka de aproape şi îi tăie drumul spre uşa din faţă. Flăcăul o zbughi în curte pe uşa din dos. Aici, Serghei Platonovici făcu numai un semn cu ochiul lui Emelian, vizitiul, care trebăluia în ogradă. În vreme ce Mitka, la poartă, se căznea să deschidă zăvorul ferecat bine, patru duluri sloboziţi din lanţuri năvăliră din spatele şopronului şi, adulmecînd om străin, se năpustiră de-a curmezişul ogrăzii măturate oglindă.

În anul 1910, Serghei Platonovici adusese de la bîlci, din Nijni-Novgorod, doi căţeluşi cu părul negru şi-n

vălurele, cu gurile mari. Într-un singur an, se făcură cît niște viței ; la început, sfîșiau fustele femeilor care treceau pe lîngă ograda lui Mohov, apoi începură să le trîntească la pămînt și să le muște de șolduri. Cînd cei doi cîini hărtăniră o viteluşă a popii Pankrati și doi godînaci de-ai lui Atepin, Serghei Platonovici porunci să fie puși în lanțuri. Erau dezlegați numai noaptea și o dată pe an, primăvara, pentru împerechere.

Mitka nici n-apucă să se întoarcă cu fața la zăvozi, cînd cel pe care-l chema Baian își aruncă labele pe umerii lui și-și înfipse colții în scurta căptușită cu vată. Îl trăgeau, îi sfîșiau hainele, se vînzoleau asemenea unui ghem uriaș și negru. Mitka se apăra cu mîinile, căutînd să nu lunece din picioare. Ca într-un fulger, abia îl zări pe Emelian, care trecu în goană împrăștiind scîntei din lulea, coti spre odăile slugilor și dispăru, trîntind o ușă vopsită după el.

Serghei Platonovici, pe terasă, rezemat de un burlan de tablă, amenința cu pumnii tuciurii și mici, acoperiți cu fire de păr lucios și aspru. Mitka se clătină pe picioarele însîngerate, smulse, în sfîrșit, zăvorul și scăpă în medean, trăgînd după el ghemul acela de cîini, care hămăiau și împrăștiau o duhoare de fiare.

Izbutise să strivească gîtlejul lui Baian și să-l sugrume ; iar de ceilalți l-au descotorosit, numai cu mare greutate, niște cazaci care treceau pe dinaintea casei.

3

Natalia era binevenită în casa Melehovilor. Cu toate că era chiabur, cu toate că avea și îndestui argați, Miron Grigorievici dăduse copiilor o creștere aspră ; îi punea să lucreze și-i strunea să fie oameni dintr-o bucată. Natalia, fată harnică, cîștigă astfel inima socrilor. Ilinișna, care în sinea ei n-o prea avea la inimă pe nora mai mare, Daria, o femeiușcă ușuratică și cu gîndul numai la găteli, se alipi de Natalia chiar din primele zile.

— Dormi, dormi, fata mamii ! De ce te-ai sculat ? o mustra dînsa cu blîndețe, tîrșiindu-și greoi picioarele

prin bucătărie. Du-te şi te culcă oleacă ! Ne descurcăm noi şi fără tine...

Natalia, deşteptată din zori s-ajute la bucătărie, se întorcea în odaie şi se culca din nou.

Chiar şi Pantelei Prokofievici, aspru cu ai săi, îi spunea nevestei :

— Ascultă, femeie, n-o scula pe Nataşa ! Prea roboteşte toată ziulica. Azi are de mers cu Grişka la arat. Mai strînge-o în chingi pe Daria. Leneşă şi stricată muiere ! Numai sulimanu-i de dînsa ; îşi trage sprîncenele cu negru, fire-ar a mă-si de putoare !

— S-o lăsăm să-şi vadă de dragoste măcar un an ! suspina Ilinişna, amintindu-şi viaţa ei zdrobită de trudă.

Grigori se obişnuise încetul cu încetul cu starea lui de om însurat ; însă după vreo trei săptămîni, pricepu, cu un simţămînt de teamă şi de ură, că nu o rupsese pentru totdeauna cu Axinia, că mai era în inimă ceva ca o ţeapă şi că durerea pricinuită de ea va dăinui. Ceea ce îl făcea să strîngă din umeri, atunci cînd era logodit, şi să-şi spună că totul se tămăduise, că totul fusese uitat, avea rădăcini prea adînci. Nu uitase nimic ; îi sîngera inima sub povara amintirilor. Încă înainte de nuntă, îmblătind împreună cu Grişka, Petro îl întrebase :

— Grişka, şi ce faci cu Axiutka ?

— De ce mă-ntrebi ?

— Îţi pare rău c-o laşi ?

— Eu o las, şi altul o ia ! rînjise Grişka.

— Bagă de seamă ! răspunsese Petro, muşcîndu-şi mustaţa. Vezi că e o însurătoare cam nelalocul ei...

— Trupul rabdă, şi ce-a fost se uită ! o întorsese Grişka în glumă.

Dar se întîmplă altfel. Noaptea, cînd îşi mîngîia nevasta din datorie şi o înfierbînta cu focul patimii sale tinereşti, Grişka era întîmpinat cu răceală şi cu o supunere sfioasă. Natalia nu era ahtiată de dragostea bărbatului ; moştenise de la maică-sa un sînge sleit şi cumpătat, iar Grişka îşi aducea aminte de iubirea de jăratic a Axiniei şi ofta :

— Natalia, pe tine te-o fi zămislit taică-tău pe un sloi de gheaţă. Rece mai eşti !...

Cînd Axinia îl întîlnea, el zîmbea tulbure. Ea îl privea cu ochii întunecaţi, şi vorba îi era ca o otravă :

— Bună, Grişenka ! Cum o mai duci ? Cum îţi iubeşti nevestica ?

— Ei, o ducem şi noi !... răspundea într-o doară Grigori şi se grăbea să scape cît mai repede de privirea iubeaţă a Axiniei.

Se vădea că Stepan se împăcase cu nevasta. Rar se mai abătea la cîrciumă ; într-o seară, cînd vînturau grîul pe arie, îi spuse pentru întîia dată după zăporul certei :

— Vrei să cîntăm ceva, Xiuşa ?

Se aşezară rezemaţi de o movilă de grîu treierat şi plin de praf. Stepan începu un cîntec căzăcesc de oaste ; Axinia îl urma cu glasul ei puternic şi plin, din adîncul pieptului. Cîntau amîndoi frumos, ca în primii ani de căsnicie, atunci cînd se întorceau de la cîmp cuprinşi de vălul asfinţitului purpuriu, şi cînd Stepan, legănîndu-se în car, cînta un cîntec din strămoşi, tînguitor şi trist, ca un drum pustiu de stepă, cotropit de pătlagină. Axinia îi ţinea isonul, rezemînd capul de pieptul vînjos al bărbatului. Caii trăgeau carul care scîrţîia, legănînd oiştea. Bătrînii din sat urmăreau din depărtare cîntecul lor :

— Ce mai glas are nevasta lui Stepan !

— Auzi cum cîntă amîndoi ?

— Şi Stiopka ! Halal voce ! Parcă-i un clopot !

Bătrîneii aşezaţi pe prispă, privind la ultimul surîs de purpură al soarelui în asfinţit, schimbau vorbe răzleţe cu cei de peste drum :

— Auzi ? E un cîntec din ţara Donului de jos.

— Apăi pe ăsta, leatule, l-am scornit noi în Gruzia !

— Mult îi mai plăcea răposatului Kiriuşka !...

Seara, Grigori asculta cum cîntau soţii Astahov. Cînd ieşea la îmblătit grîul, pe aria vecină cu a lui Stepan, o vedea pe Axinia din nou sigură de sine şi parcă fericită. Cel puţin aşa i se părea lui.

Stepan nu mai dădea ziua bună Melehovilor. Lucra pe arie cu o furcă în mînă şi, mişcînd umerii largi în zorul muncii, arunca uneori nevestei cîte o vorbă de duh ; ea rîdea, iar ochii ei negri, sclipitori, zîmbeau sub basma. Fusta ei verde fîlfîia mereu pe dinaintea ochilor lui Grigori ; o putere de nebănuit îi răsucea gîtul, făcîndu-l să

întoarcă mereu capul spre aria lui Stepan. Nici nu băgă de seamă că Natalia, ajutîndu-l pe Pantelei Prokofievici la așternutul snopilor, urmărea cu privirea îndurerată și geloasă fiecare căutătură a lui în neștire ; nu vedea că Petro, care mîna caii în jurul ariei, se uita la el și strîmba din buze, zîmbind în sine.

În geamătul surd și necurmat al pămîntului răstignit sub tăvălugul de piatră care treiera spicele, Grișka era în prada unor gînduri tulburi. Încerca să adune crîmpeie vagi și fugare, dar nu izbutea.

De pe ariile megiește și de pe cele din depărtări veneau și se pierdeau în stepă aceleași huruituri de mașini, strigătele oamenilor care mînau caii, pocnetele bicelor, răpăitul batozelor. Satul blagoslovit de belșugul grînelor se răsfăța alene pe malul Donului, ca un șarpe argintiu, mîngîiat de un soare sfios de septembrie. Dincolo de zaplazuri, în fiecare gospodărie, sub fiecare acoperiș de la fiecare casă, se răsucea, ca un burghiu, o viață proprie, dulce și totodată amară, deosebită de celelalte vieți din celelalte sălașuri. Moș Grișaka răcise, și acum îl chinuiau măselele. Cînd era de unul singur, Serghei Platonovici își freca în palme barba desfăcută în două, lăcrima și scrîșnea din dinți, covîrșit de ocară și rușine. Stepan clocea în suflet ura împotriva lui Grișka, și noaptea, prin somn, zgîria învelitoarea peticită, cu degetele lui de fier. Natalia fugea în grajd, se prăbușea pe o grămadă de tizic și plîngea amarnic. Umerii îi tresăltau. Se încovoia ghem, bocindu-și fericirea zdrobită. Hristonea, care băuse banii luați pe junincă la bîlci, era muncit de remușcări ; Grișka gemea, năpădit de presimțiri rele și de dorul care se redeșteptase ; Axinia, dezmierdîndu-și bărbatul, își înneca în lacrimi ura nestinsă împotriva lui.

Mecanicul Davîdka, dat afară de la moară, își petrecea nopțile la Valet, în magazia cu pereții de chirpici ; iar acesta, cu o ură fulgerînd în ochi, nu contenea cu izbucnirile sale :

— Nu ! Așa nu mai merge ! Ai să vezi cum o să le taie beregata ! Nu le-a ajuns numai o revoluție ! Las' c-o veni pentru dînșii, din nou, anul o mie nouă sute cinci ! Atunci avem să ne răfuim ! Da, să ne răfuim ! amenința el

cu un deget zbîrcit, îndreptînd cu o mişcare din umeri haina care-i luneca.

Zilele se împleteau cu nopţile şi treceau deasupra satului ; unele după altele se scurgeau săptămînile ; se tîrau lunile ; vîntul sufla, dealul vuia la apropierea furtunilor, şi Donul, învăluit într-o ceaţă de toamnă, verde şi străvezie, îşi urma nepăsător drumul spre mare.

4

Într-o duminică, pe la sfîrşitul lui octombrie, Fedot Bodovskov plecă la tîrg.

Pusese într-un coş patru perechi de raţe îndopate, pe care le vîndu, şi cumpără nişte stambă înflorată pentru nevastă-sa ; pe cînd îşi strîngea chingile, cu piciorul sprijinit de hulubă, un străin se apropie de el.

— Bună ziua ! îi spuse lui Fedot, ducîndu-şi degetele tuciurii la borurile pălăriei negre.

— Bună ! răspunse bănuielnic Fedot, încruntîndu-şi privirea de calmuc.

— De unde eşti dumneata ?

— Din sat ; nu-s de-aici.

— Din care sat ?

— Din Tatarski.

Necunoscutul scoase din buzunarul hainei o tabacheră de argint cu o bărcuţă gravată pe capac, îi întinse o ţigară şi urmă cu întrebările :

— Şi-i mare satul dumneavoastră ?

— Mulţumesc, am fumat. Satul, zici ? D-apăi e măricel. Să tot fie vreo trei sute de gospodării.

— Aveţi şi biserică ?

— Avem. Cum să n-avem ?

— Dar fierari aveţi în sat ?

— Potcovari, adicătelea ? sînt şi potcovari...

— Moara are lăcătuşerie ?

Fedot trase hăţurile calului nărăvaş, cercetă apoi cu un ochi nu tocmai prietenos pălăria străinului şi zbîrciturile de pe faţa lui albă, care se pierdeau în barba mică şi neagră.

— Da' matale ce vrei la o adică ?

— Vin să mă aşez în satul dumneavoastră. Am fost adineauri la atamanul staniţei. Ai pe cineva în căruţă ?

— Nu, n-am pe nimeni.

— Mă iei şi pe mine ? Nu-s singur. Mai am pe nevastă-mea şi două cufere, care cîntăresc vreo opt puduri.

— S-ar putea face treabă !

După ce se învoi pentru două ruble, Fedot se duse la covrigăriţa Froska, unde era în gazdă necunoscutul ; ajută o femeie plăpîndă, puţintică la trup şi cu părul ca fuiorul de cînepă să se urce în căruţă şi aşeză dinapoi cuferele ferecate.

Ieşiră din staniţă. Fedot ţinea hăţurile împletite din păr de cal şi plescăia din limbă, îmboldindu-şi murgul. Nu-şi găsea astîmpăr ; era curios, întorcea capul colţuros cu ceafa lată, dar călătorii şedeau cuminţi şi tăceau. Fedot ceru mai întîi o ţigară, apoi întrebă :

— De unde sînteţi, de veniţi în satul nostru ?

— De la Rostov.

— De fel de acolo ?

— Poftim ?

— Zic : unde eşti născut ?

— A, da !... Sînt chiar din Rostov...

Fedot, încordînd muşchii de pe chipul arămiu, îşi îndreptă privirea spre un desiş de buruieni din depărtare. Şleaul Hatmanilor se încovoia la deal şi pe creastă ; în mijlocul buruienilor cafenii şi uscate, la vreo cinci sute de paşi, ochiul ager de calmuc al lui Fedot desluşi cîteva căpşoare de dropii, care abia se zăreau mişcînd.

— Păcat că n-avem o puşcă ! Le-am fi vînat din căruţă. Uite-le colea... oftă el, arătînd cu degetul.

— Nu, nu văd nimica ! mărturisi călătorul, clipind miop.

Fedot urmări cu ochii dropiile care coborau în rîpă şi se întoarse cu faţa spre călători.

Bărbatul era de statură mijlocie, costeliv, cu licăriri agere în ochii aşezaţi foarte aproape de rădăcina cărnoasă a nasului ; zîmbea des cînd vorbea, umflînd buza de sus şi acoperind-o pe cealaltă. Nevasta-i era înfofolită într-un şal de lînă şi moţăia. Fedot nici nu-i vedea bine faţa.

— Şi de ce veniţi în sat la noi ?

— Eu sînt lăcătuş de meserie. Aş vrea să deschid un atelier. Cunosc şi tîmplăria...

Fedot se uită cu neîncredere la mîinile lui mari, dar străinul, prinzîndu-i căutătura, adăugă :

— Mai sînt şi agent comercial al societăţii „Singer", care desface maşini de cusut.

— Da' cum te cheamă pe dumneata ? îl iscodi Fedot.

— Numele meu e Stockman.

— Adică, nu eşti rus ?

— Ba da, sînt rus ! Dar bunicu-meu era leton de felul lui.

Nu trecu mult, şi Fedot află că lăcătuşul Iosif Davidovici Stockman lucrase altădată la uzina „Aksai", apoi undeva în Kuban şi apoi la atelierele direcţiei căilor ferate de sud-est. Pe lîngă toate acestea, iscoditorul Fedot mai află şi o grămadă de alte amănunte din viaţa omului. Înainte de a ajunge la pădurea stăpînirii, taifasul se isprăvise. Fedot adăpă căluţul asudat la o fîntînă din marginea şleaului ; pe urmă, obosit de drum, începu să moţăie. Mai erau încă vreo cinci verste pînă la marginea satului.

Fedot legă hăţurile de capră, lăsă picioarele să-i spînzure şi se întinse mai în voie. Dar nu se prindea somnul de el.

— Cum o duce lumea pe la voi ? îl întrebă Stockman, răsucindu-se în leagăn.

— Trăim şi noi, ca tot omul...

— Cazacii sînt mulţumiţi, îndeobşte, cu viaţa lor ?

— Unii da, alţii ba. Nu-i chip să fie mulţumită toată lumea...

— Aşa e, aşa e ! încuviinţă lăcătuşul.

Tăcu o clipă ; apoi stărui iarăşi în întrebările ocolite, cu înţelesul ascuns :

— Zici că oamenii trăiesc din belşug ?

— Da, o duc binişor....

— Serviciul militar trebuie să fie o mare povară ! Nu ?

— Cătănia ? Apăi noi cu dînsa sîntem deprinşi. Numai acolo, la oaste, trăieşte cazacul de-adevăratelea.

— Deh... Numai că fiecare trebuie să-şi aducă de acasă şi cal, şi harnaşament, şi toate cele.

— Asta aşa-i, mama lor !... se însufleţi Fedot, aruncînd o privire piezişă femeii, care întoarse faţa prefăcîn-

du-se că nu aude. Pacostea cea mare îs şefii ! Cînd m-am dus la oaste, mi-am vîndut boulenii, ca să fac rost de un cal, iar dumnealor nu mi l-au primit. Cică nu-i bun.

— L-au respins ? întrebă lăcătuşul cu prefăcută mirare.

— Ba bine că nu ! Spuneau că-i bolnav de picioare. Încerc eu s-o întorc, cum mă taie capul : „Băgaţi de seamă că are picioare ca ale unui armăsar de curse şi merge la trap de cocoş... Da, calcă, falnic, ca un cocoş !" N-au vrut să ţină seama de nimic, şi banii s-au dus, dusu-s-au !...

Firul vorbei se înnodă din nou. Îndîrjit, Fedot sări de pe capră şi începu a istorisi cu aprindere despre oamenii din Tatarski, înjurîndu-l pe ataman pentru că a făcut împărţirea nedreaptă cu fineţele. Şi păşea pe lîngă căruţă, lăudînd rînduielile din Polonia, unde se afla regimentul său, pe cînd el era sub arme. Lăcătuşul îl cerceta cu ochii lui mici şi ageri, fumînd dintr-o ţigară de tutun slab, înfiptă într-o ţigaretă de os împodobită cu cîteva inele, şi zîmbea mereu. O cută piezişă îi brăzda însă fruntea albă, se mişca încet şi greu, împinsă parcă de puterea unor tainice gînduri.

În Tatarski au ajuns cînd se lăsa amurgul. Stockman, după sfatul lui Fedot, coborî la vădana Lukeşka Popova, unde şi închirie două încăperi.

— Pe cine ai adus din tîrg ? îl întrebă din poartă vecinele pe Fedot.

— Pe un agent.

— *Agint* ? Cum *agint* ? Ce-o mai fi şi asta ?

— Toantelor ! Of, că proaste mai sînteţi !.. V-am spus : un agent ! Al de vinde maşini de cusut. Muierilor frumoase le dă maşini pe daiboj, iar ălora slute ca tine, ţaţă Maria, numai pe bani grei.

— Auzi, cine vorbeşte ! Că tu tare chipeş mai eşti, urîciunea dracului ! Mutră de calmuc ! Nici calul nu te calcă, că se sperie de tine !...

— Calmucul şi tătarul îs oamenii ăi mai de treabă de aici, din stepă ! Nu te pune cu dînşii, ţaţo ! se apăra Fedot, rîzînd şi văzîndu-şi de drum.

Lăcătuşul Stockman rămase astfel chiriaş la Lukeşka, vădana cea şaşie şi guralivă. Dar nici o noapte n-a trecut şi muierile trăncăneau de zor :

— Auzit-ai, cumătră ?

— Ce ?

— Fedot calmucul a adus un neamţ !

— Nu mai spune !

— Pe maica precista ! Poartă pălărie, şi-i zice Ştopul ori Ştokal...

— O fi vreunul de la jăndari ?

— Nu, soro ! Cică-i de la monopol...

— Ce tot vorbeşti, cumătră ! Scorneli ! Lumea zice că-i *coltabil*, ca fecioru lui popa Pankrati...

— Paşka ! Dă fuga, maică, pînă la Lukeşka şi întreab-o la ureche : „Ţaţo, cine-i ăla de l-a adus Fedot la matale ?"

— Hai, fuguţa, maică !

A doua zi după ce a păşit în Tatarski, Stockman se înfăţişă atamanului.

Feodor Manîţkov, care de doi ani şi mai bine purta semnul de ataman, răsuci în toate chipurile carnetul de identitate, negru, cu scoarţe de muşama, lucru pe care-l făcu la rîndul lui şi Egor Jarkov, pisarul.

Schimbară o privire cu înţeles şi atamanul, după năravu-i vechi de fost vagmistru, încuviinţă cu un semn autoritar din mînă :

— Poţi să rămîi !

Străinul salută şi plecă. Timp de o săptămînă n-a scos nasul din casă ; stătea ca un hîrciog în vizuină, ciocănind cu o bardă în mînă şi orînduindu-şi atelierul într-o dărăpănată bucătărie de vară. Curiozitatea nesăţioasă a femeilor se mai potoli ; numai plodurile stăteau zile întregi, privind peste zăplaz la toate mişcările străinului şi urmărindu-l cu o aţîţare nestăpînită de sălbăticiuni.

5

Cu trei zile înainte de pocroave, Grigori porni cu nevasta la arat. Pantelei Prokofievici era bolnav, dar ieşi să-i petreacă, sprijinindu-se în cîrjă şi gemînd chinuit de un junghi în şale.

— Să ari cele două tarlale, Grişka ! Acelea de dincolo de izlaz, la Krasnîi Log.

— Bine, bine ! Da' ce facem cu aia de la Talovîi Iar ? întrebă Grigori, mai mult hîrîind ; răcise mai deunăzi la pescuit şi umbla acum legat la gît cu o basma.

— Las-o după pocroave. Deocamdată, ajunge. Nu te lăcomi : la Krasnîi îs de arat taman vreo şase deseatine.

— Nu vine şi Petro să ne ajute ?

— Se duce cu Daşka la moară. Trebuie să măcinăm grîul astăzi, că mai tîrziu e greu să răzbeşti.

Ilinişna strecură cîteva pîinişoare albe proaspete în şorţul Nataliei şi o întrebă în şoaptă :

— Nu vrei s-o iei pe Duniaşka, să te ajute la mînat boii ?

— Avem să dovedim şi fără dînsa...

— Bine, puicuţă. Hristos să te aibă în pază !

Duniaşka coborî prin ogradă pe malul Donului, la spălat, mlădiindu-şi trupul subţire sub povara unui braţ de rufe ude :

— Nataşa, drăguţo ! La Krasnîi Log e o groază de măcriş. Vrei să-mi culegi ?

— Bine, bine, îţi culeg.

— Gura, coţofană ! strigă Pantelei Prokofievici, amenințînd-o cu cîrja pe Duniaşka.

Trei perechi de boi trăgeau pe drum plugul întors, zgîriind pămîntul zbicit şi împietrit de o toamnă secetoasă. Grigori mergea pe marginea şleaului, trăgînd mereu de basmaua care-l strîngea. Natalia păşea alături, cu o traistă de merinde în spate.

Afară din sat, o încremenire rece şi străvezie cuprindea stepa. Dincolo de izlaz, dincolo de movila scundă, plugurile brăzdau ogoarele, oamenii mînau caii, fluierînd ; iar aici, pe marginea drumului, se înălţa pelinul albastru-cenuşiu, creştea sulfina ronţăită de măselele vitelor, iarbă amară, plecată ca pentru rugăciune, şi peste tot se boltea un cer de toamnă rece şi senin ca sticla, străpuns ici-colo de funigeii albi care pluteau legănaţi în văzduh.

Petro şi Daria, după ce i-au petrecut pe Grişka şi pe nevastă-sa, se pregăteau să plece la moară. El atîrnase un ciur în hambar şi vîntura din nou grîul, iar Daria umplea sacii şi-i aşeza în căruţă.

Pantelei Prokofievici înhămă caii şi potrivi hamurile cu grijă.

— Mai aveţi mult ?
— Îndată ! răspunse Petro din hambar.

Moara era ticsită de lume ; curtea, plină de căruţe. Oamenii se înghesuiau lîngă cîntar. Petro lepădă hăţurile în mîna Dariei şi sări din căruţă.

— S-apropie rîndul meu ? îl întrebă pe Valet, cantaragiul.

— Nu te pripi, că mai e vreme...

— Ce număr îi la măcinat ?

— A intrat al treizeci şi optulea.

Petro ieşi ca să descarce sacii. În clipa aceea, în magazie, lîngă cîntar, izbucni o gîlceavă. O voce răguşită schelălăi :

— Ai dormit, şi acum dai năvală peste mine ? Cară-te, hoholule, că acuma te pocnesc !

Petro recunoscu vocea lui Iakov Potcoavă şi ciuli urechile. Cearta din magazie creştea, strigătele răzbeau pe uşă afară.

Se auzi o lovitură puternică, şi un tavrican [1] bătrîn şi bărbos se rostogoli afară, cu şapca lui neagră turtită pe ceafă.

— Pentru ce ? răcni, cu mîna la obraz.

— Am să-ţi frîng gîtul !

— Aşa ? Stai tu oleacă !

— Nikifor, vină-ncoa' !

Iakov purta porecla de Potcoavă, fiindcă într-o zi, la oaste, pe cînd potcovea un cal nărăvaş, haramul îi izbise cu copita drept în faţă, turtindu-i nasul, crăpîndu-i buzele şi lăsînd tiparul potcoavei pe obraz. Cicatricea ovală era vînătă ; caielele îşi lăsaseră urmele colţilor ascuţiţi, şi de atunci, Potcoavă i-a rămas numele. Vînjos şi brav, tunarul sări în ogradă, suflecîndu-şi mînecile. Un tavrican înalt, cu o cămaşă de culoarea harbuzului tăiat, îl izbi năprasnic pe la spate. Potcoavă se clătină, dar se ţinu bine înfipt pe picioare.

— Fraţilor ! Aştia răpun pe cazacii noştri !

[1] Se numeau *tavriceni*, în ţinutul Donului, ucrainenii ai căror străbuni, colonizaţi acolo, au fost aduşi, din porunca Ecaterinei II, din părţile Crimeii (Taurida) (n. ed. ruse).

Pe ușa morii, un puhoi de cazaci și tavriceni țîșniră în curtea înțesată de căruțe, ca apa dintr-un scoc.

Încăierarea se dezlănțui la intrarea cea mare. Ușa trosnea, împinsă de îmbrînceala trupurilor. Petro răbufni sacul jos, mîrîi și goni cu pași zvîcniți spre moară. Daria se înălță în căruță și-l zări cum năvălea în mijlocul gloatei, trîntind pe cei care-i cădeau sub mînă. Scoase un țipăt cînd îl văzu tîrît la zid de cîțiva ucraineni, care l-au snopit în bătaie, rostogolindu-l la pămînt și călcîndu-l în picioare.

Învîrtind un drug de fier, Mitka Korșunov venea în salturi dinspre sala motoarelor.

Tavriceanul care-l pălise din spate pe Potcoavă se desprinse din grămadă ; mîneca trandafirie a cămășii sfîșiate fîlfîia în urma lui ca o aripă de pasăre rănită. Se aplecă, atingînd pămîntul cu degetele, apoi se repezi la căruța cea mai apropiată și smulse repede oiștea. Ograda morii se umplu de larma surdă și icnită a încaierului.

— A-a-a-a-a-ah !

— Uiu ! Uiu ! Iu-ju ! Iu !

— Vai — văleu... va-a-a-ai !

Izbituri. Trosnete. Gemete. Urlete...

Cei trei frați Șamili sosiră într-un suflet de-acasă. Alexei Ciungul căzu, împiedicîndu-se de hățurile aruncate de cineva lîngă portiță ; se ridică, sărind peste oiștile căruțelor bulucite și apăsînd pe pîntec mîneca goală, fără braț. Frate-său, Martin, se opri ca să-și bage nădragii în ciorapii de lînă ; dar în aceeași clipă cînd se aplecase, țîșni un urlet lîngă moară. Un țipăt zbură deasupra acoperișului povîrnit ca o plasă de păianjăn smulsă de vînt. Martin se înălță și o luă la fugă după Alexei.

Daria privea din căruță, sufocîndu-se, frîngîndu-și mîinile. În juru-i, femeile țipau și boceau. Caii speriați ciuleau urechile. Boii mugeau și se îndesau lîngă căruțe. Serghei Platonovici, galben și cu buzele în tremur, trecu tîrîndu-și piciorul ; pîntecul îi sălta sub haină ca un ou rotund. Apoi Daria îl văzu pe Mitka Korșunov doborît cu oiștea de tavriceanul cu cămașa sfîșiată, care, la rîndu-i, se prăvăli îndată jos, scăpînd oiștea crăpată din mînă ; Alexei Ciungul îl călca acum în picioare, lovindu-l în ceafă cu pumnul lui greu ca de plumb. Prin fața ochilor Darici,

crîmpeiele încăierării se perindau cu o iuţeală ameţitoare, ca nişte petice multicolore. Fără să se mai mire de nimic, îl văzu pe Mitka Korşunov, cumpănindu-se în genunchi şi otînjindu-l cu un drug de fier pe Serghei Platonovici, care trecea pe dinaintea lui ; îl văzu pe Mohov făcînd un semn de groază cu mîna, îl văzu ghiontit, trîntit jos şi călcat în picioare de bătăuşi ; apoi îl văzu tîrîndu-se în patru labe şi intrînd în magazia unde era cîntarul. Daria se porni pe un rîs isteric ; arcurile sprîncenelor încondeiate cu negru se frîngeau în icnete necurmate. Deodată, rîsul smintit se întrerupse ; îl zărise pe Petro ieşind din grămada de trupuri încleştate, clătinîndu-se, pe urmă scuipînd sînge şi prăbuşindu-se sub căruţă. Daria se repezi la el cu un ţipăt. Cazacii veneau dinspre sat în fugă, înarmaţi cu pari ; unul învîrtea deasupra capului o rangă de fier. Încăierarea luă proporţii nemaipomenite. Nu mai era o învălmăşeală obişnuită, asemenea celor de lîngă cîrciumă, sau o bătaie cu pumnii, cum se întîmpla în săptămîna brînzei. Un tînăr tavrican zăcea întins lîngă uşa din încăperea unde era cîntarul, cu picioarele scuturate de un tremur mărunt, cu capul scăldat într-o băltoacă de sînge negru şi închegat ; din păr i se prelingeau pe faţă picături de sînge purpuriu. Pesemne, pentru el toate se isprăviseră pe acest pămînt vesel, sub cerul albastru la care ochii lui n-aveau să se mai deschidă...

Cazacii îi împinseră spre magazie pe tavricenii buluciţi ca o turmă de oi. Şi încăierarea ar fi luat o mai crîncenă întorsătură, dacă unui tavrican bătrîn nu i-ar fi trecut prin cap o trăsnaie. Se repezi în magazie, scoase din cuptor un lemn care ardea cu flăcări, năvăli afară şi alergă spre hambarul unde se găseau la păstrare peste o mie de puduri cu uium de grîu. Fumul şerpuia din torţă în urma lui, scînteile se împrăştiau gălbui şi abia văzute în lumina zilei.

— Îi dau fo-o-oc ! răcni el sălbatic, înălţînd lemnul care ardea trosnind, spre acoperişul de stuf.

Cazacii au tresărit şi s-au oprit pe dată. Valuri de vînt uscat suflau dinspre răsărit, mînînd fumul dinspre magazie spre ceata de tavriceni buluciţi.

O scînteie, una singură, şi stufuł uscat şi vechi ar fi luat foc, ar fi cuprins tot satul... O larmă de glasuri trecu prin rîndurile cazacilor. Unii au purces să se tragă încet spre moară, pe cînd tavriceanul, dînd din cap şi învîrtind făclia care semăna scîntei din funia de fum vînăt, răcnea înainte :

— Îi dau foc ! Aprind şandramaua, fire-aţi ai dracului ! Ieşiţi din ogradă !...

Stîlcit şi plin de vînătăi, Iakov Potcoavă, capul încăierării, părăsi ograda morii înaintea tuturor. După dînsul s-au scurs în mare grabă şi ceilalţi cazaci.

Tavricenii înhămară caii şi, mînînd de-a-n-picioarele trăgînd de hăţurile înnodate, biciuind amarnic gloabele, ţîşniră din curte ; huruitul roţilor răsună pe uliţă şi se pierdu dincolo de sat.

Alexei Ciungul se învîrtea în mijlocul bătăturii ; mîneca goală şi înnodată se legăna şi se zbătea pe pîntecul strîns în cingătoare, ca de obicei ; ochiul şi obrazul i se zvîrcoleau.

— Cazaci — încălecarea !

— După ei !

— N-au să ajungă nici pînă dincolo de creastă !

Mitka Korşunov, aplecat puţin într-o parte, zvîcni din ogradă. Cazacii buluciţi lîngă moară începură din nou să se frămînte, dar în clipa aceea un necunoscut, cu o pălărie neagră, pe care nu-l văzuse nimeni pînă atunci, păşi sprinten către dînşii, venind dinspre sala maşinilor ; sfredeli mulţimea cu ochii lui mici şi pătrunzători, ridicînd mîna :

— Staţi !

— Da' tu cine-oi mai fi ? întrebă Potcoavă, încruntînd sprîncenele gata de harţă.

— De-unde ai răsărit, bă ?

— Şo pe el !

— Ha-a !

— Tiu, tiu-iu !

— Staţi, fraţi cazaci !

— Cîinele lui tat-tu ţi-i frate !

— Ţopîrlanule !

— Opincarule !

— Arde-i una la moacă, lasa !

— Trage-i peste obloane ! Dă-i la ochi !

Străinul zîmbi încurcat, dar fără teamă. Îşi scoase pălăria şi-şi şterse fruntea cu o mişcare firească şi simplă. Pînă la sfîrşit, zîmbetul acesta îi dezarmă.

— Ce s-a întîmplat, oameni buni ? întrebă el, arătînd cu pălăria mototolită băltoaca de sînge negru şi închegat, care se lăţise lîngă sala cîntarelor.

— Iac-am snopit şi noi nişte hoholi ! răspunse blajin Alexei Ciungul şi făcu cu ochiul, strîmbînd din obraz.

— Aşa ? Şi pentru ce ?

— Pentru rînd ! Să nu se vîre peste noi, la număr ! îl lămuri Potcoavă, făcînd un pas înainte şi ştergîndu-şi de sub nas un cheag roşu de sînge.

— Las' să ne ţină minte !

— E-eh ! Ce-ar fi să-i ajungem din urmă ? În stepă n-au ce să mai aprindă !

— Ne-am speriat de pomană ! Poate că nici n-ar fi îndrăznit, ai ?

— Ba, cum era la deznădejde, negreşit c-ar fi pus foc...

— Hoholii îs zărghiţi rău la mînie ! rînji Afonka Ozerov.

Străinul făcu un semn cu pălăria spre dînsul.

— Şi tu, cine eşti ?

Afonka scuipă cu dispreţ printre dinţii ştirbi şi, după ce urmări cum zboară stupitul, înaintă un pas :

— Eu îs cazac ! Da' tu nu cumva ăi fi neam de ţigan ?

— Nu, sîntem ruşi amîndoi.

— Minţi ! rosti răspicat Afonka.

— Cazacii se trag din ruşi. Asta n-o ştii ?

— Şi eu ţi-oi spune : cazacii se trag din cazaci !

— Pe vremuri, şerbii care fugeau de la moşii se aşezau pe Don, şi au fost porecliţi cazaci.

— Ştii ce, neică ? Caută-ţi mai bine de drum ! îl sfătui Alexei Ciungul, abia stăpînindu-şi mînia, strîngînd pumn degetele butucănoase şi clipind mai aprig din ochi.

— Putoare ! Se oploşeşte lepra acilea şi încearcă să ne facă ţopîrlani !

— Cine-i şi ăsta ? N-auzi, Afanasi ?

— Dracu să-l ştie ! A venit din toată lumea şi a tras în gazdă la Lukeşka-saşia.

Clipa potrivită pentru urmărire fusese astfel pierdută. Cazacii s-au împrăştiat, discutînd cu aprindere încăierarea.

Noaptea, în stepă, la opt verste de sat, Grigori, învelit într-un cojoc tare şi aspru, îi spunea cu amar Nataliei :

— Nu ştiu cum da' mi-eşti aşa, străină... Taman ca luna ceea de pe cer : nici nu răcoreşti, nici nu încălzeşti. Nu te supăra, Nataşka, că nu te iubesc. N-am vrut să ţi-o spun, da' se vede treaba că aşa nu-i chip să ducem casă bună. Parcă mi-i milă de tine ; zilele ăstea parcă ne-au apropiat mai mult... da' în inimă nu-i nimic... E goală, uite, cum e stepa acuşi !...

Natalia privea în sus, la izlazul înalt al cerului spuzit de stele, la un văl de nori străveziu, care plutea în tăria nopţii... Tăcea. Undeva, foarte departe, în adîncul albastru, întunecat, un stol întîrziat de cocori îşi irosea clopoţeii de argint ai glasurilor, ca o chemare tainică la drum.

Ierburile uscate răspîndeau o adiere mîhnită, de moarte. Pe o movilă, în zare, tremura pîlpîirea de purpură a unui foc aprins de plugari...

Grigori se trezi înainte de revărsatul zorilor. Cojocul lui era acoperit cu un strat de omăt, gros de patru degete. Tristă, stepa mijea amorţită sub o mantie de nea albăstrie şi neprihănită ; un iepure, care dăduse tîrcoale noaptea pe lîngă căruţă, îşi întipărise urmele pe zăpada proaspătă.

6

Aşa era datina, rămasă din moşi-strămoşi : dacă un cazac mergea singur, neîntovărăşit de nimeni, pe drumul care ducea spre Millerovo şi dacă se întîlnea cu o ceată de ucraineni şi nu se dădea în lături, mujicii îl snopeau în bătaie. (Cătunele lor se întindeau de la satul Nijne-Iablonovski şi pînă la Millerovo, cam la 75 de verste.) De aceea, cazacii se duceau la gară cu căruţele în convoaie şi, atunci cînd se întîlneau cu ucrainenii în stepă, nu le mai era teamă să se ia la harţă :

— Hei, hohol ! La o parte ! Trăieşti pe moşia căzăcească, putoare, şi nici nu catadicseşti să ne faci loc în drum ?

Nici ucrainenii, care veneau cu grîul la silozurile lui Paramonov de pe malul Donului, nu scăpau mai uşor. Aici, încăierările se iscau fără nici o pricină, numai aşa, fiindcă erau „hoholi" şi fiindcă „hoholii" trebuiau bătuţi.

Timp de mai multe veacuri, o mînă dibace avusese grija să arunce pe pămîntul căzăcesc sămînţa urii între cazaci şi ţărani ; o ajutase să răsară, iar sămînţa aducea roade bogate. Sîngele cazacilor se vărsa din belşug pe pămînt, amestecîndu-se cu al celor veniţi de pe alte meleaguri — sîngele ruşilor cu al ucrainenilor.

La două săptămîni după încăierarea de la moară, au venit în sat pristavul de ocol şi judecătorul de instrucţie.

Stockman fu chemat înaintea tuturor la cercetare. Judecătorul de instrucţie, un tînăr de viţă nobilă din căzăcime, îl întrebă, scotocind în geantă prin nişte hîrtii :

— Unde ai domiciliat înainte de a te stabili aici ?

— La Rostov.

— Pentru ce infracţiune ai făcut închisoare în 1907 ?

Ochii lui Stockman lunecară pe servietă, apoi pe cărarea piezişă, cu mătreaţă, din creştetul judecătorului de instrucţie.

— Pentru tulburări.

— Mda ! Şi unde lucrai ?

— La atelierele căilor ferate.

— Profesia dumitale ?

— Lăcătuş.

— Nu eşti cumva jidov botezat ?

— Nu ! Mi se pare că...

— Nu mă interesează ce ţi se pare ! Ai fost şi deportat ?

— Da, am fost.

Judecătorul de instrucţie ridică fruntea deasupra genţii şi strînse buzele rase, acoperite cu spuzituri.

— Te sfătuiesc să părăseşti localitatea, spuse el şi apoi adăugă ca pentru sine : De altfel, o să am eu grijă de asta.

— De ce, domnule judecător ?

În loc să-i răspundă, judele întrebă :

— Care a fost subiectul discuţiei dumitale cu cazacii în ziua încăierării de la moară ?

— De fapt...

— Destul ! Poţi pleca.

Stockman ieşi pe terasa casei lui Mohov (oamenii stăpînirii se opreau totdeauna la Serghei Platonovici, în loc să tragă la casa obştii), dădu din umeri, se întoarse şi privi încă o dată spre uşa vopsită.

7

Iarna nu se înstăpîni dintr-o dată. Omătul subţire se topi după pocroave ; hergheliile fură mînate din nou la păscut. O săptămînă suflă vînt dinspre miazăzi ; vremea se îmblînzi şi pămîntul se dezmorţi ; în stepă prinseră iarăşi viaţă ierburi verzi, întîrziate.

Dezgheţul ţinu pînă la sfîntul Mihail, cînd frigul se înteţi din nou. A prins iarăşi să ningă. Gerul se întări din zi în zi. Omătul se înălţase de două palme. Pe malul Donului, prin grădinile pustii, împrejmuite cu zaplazuri înecate în omăt, se aşternură pretutindeni urme încîlcite de iepuri, aidoma unor horbote lucrate de mîinile iscusite ale fetelor. Pe uliţi, nici o ţipenie.

Un fum de baligă uscată se aşternea plutind deasupra satului lîngă grămezile de şperlă zvîrlite la marginea drumului, se plimbau ţanţoşe ciorile care se apropiaseră de case. O pîrtie de sănii străbătea satul, şerpuind cenuşiu, ca o panglică spălăcită.

Într-o zi, obştea se adună în medean ; urma să se împartă tarlalele din luncă cu lăstăriş pentru tăiat. Cazacii, înfăşuraţi în cojoace şi şube, se înghesuiau în uşa cancelariei, scîrţîind din pîslarii lor uriaşi. Frigul îi sili să intre înăuntru. Fruntaşii bătrîni, cu bărbi de argint, luară loc la masă, de o parte şi de cealaltă lîngă ataman şi lîngă pisar ; cei mai tineri, cu bărbi de diferite culori şi fără bărbi, se strînseră în colţuri, vorbind cu glasuri înfundate în gulerele calde din pielcele de oaie. Pisarul aşternea pe hîrtie slove mărunte, la care atamanul se uita peste umăr ; încăperea rece a obştii lărmuia de murmurul glasurilor înăbuşite :

— Anul ăsta fînul e pe sponci...

— Aşa-i ! Cît ai scos de pe imaş, de atîta ai parte. În stepă, nu-i decît sulfină.

— Altădată, vitele păşteau pînă la crăciun.

— Mai bine o duc calmucii !...

— Cred şi eu...

— Atamanul are grumaz de lup. Nici nu poate întoarce capul.

— Uită-te la el, porcul, ce osînză a prins la fălci ! Diavolul !

— Măi cumetre, da' ce-ţi veni de-ţi puseşi cojocul ăsta ? Vrei să sperii iarna ?

— Apoi, numai ţiganul îşi vinde şuba acum !

— Să-ţi spun eu alta cu ţiganul. Cică o dată, în ajunul crăciunului, au înnoptat ţiganii în stepă, şi n-aveau cu ce să se înveleaască. Unul pune pe dînsul un năvod şi adoarme, dară gerul îl pătrunde la măruntaie. Se trezeşte ţiganul de colo, vîră un deget printr-un ochi al năvodului şi strigă către mă-sa : „Văleu, maică-maică, ce pui de ger i-afară !...“

— Ferească-ne domnul de gheţuş...

— Să potcovim boii ; altfel nu-i chip.

— Deunăzi am tăiat o răchită albă din Lunca Dracului. E grozav de bună.

— Măi, Zahar, încheie-ţi nădragii !... Dacă-ţi degeră aia, te ia muierea la goană de acasă.

— Ia zi, Avdeici, la tine-i taurul satului ?

— Nu, nu-i la mine ! l-a cerut Paranka Mrîhina : „Îs vădană, zice, şi are să se simtă mai bine !“... „Ţine-l ! zic eu. Te pomeneşti, poate, cu vreun plod...“

— Ha-aha-ha !...

— Ho-ho-ho !...

— Cinstiţi gospodari, ce facem cu lăstărişul ? Linişte, vă rog !

— ... i-am zis : „Dacă ţi-a face un plod, am să-ţi fiu eu cumătru“.

— Linişte ! Vă rog frumos !

Sfatul începu. Atamanul, netezind cu o mînă semnul diregătoriei aburit de ger, strigă numele părtaşilor. Din gură îi ieşeau aburi. Cu un deget smulgea ţurţurii de gheaţă din barbă. În fund, la uşa care se deschidea şi închidea mereu, totul se pierdea în fum, înghesuială şi smîrcîituri :

— Nu puteţi hotărî tăierea pe joi ! strigă din răsputeri Ivan Tomilin, căutînd să acopere vocea atamanului, frecîndu-şi urechile roşii de frig şi aplecînd capul cu şapca albastră, de artilerist.

— De ce adică, nu putem ?

— Mă, tunarule, vezi să nu-ţi pice urechile !

— Lasă-l, că-i punem noi altele, de bou !

— Joi, jumătate din oamenii satului trebuie să plece la adus fînul... N-are nici o noimă !

— Ti-i duce duminică...

— Cinstiţi bătrîni !...

— Ce vrei ? Ajunge !

— Să fie într-un ceas bun !

— Ha-ha-ha !

— Ho-ho-ho !

— Hă-hă-hă !

Unchiaşul Matvei Kaşulin, aplecat peste masa şubredă, striga mînios, ameninţîndu-l pe Tomilin cu cîrja :

— Mai lasă fînul ! Da ! Fă ce spune obştea. Aşa ţi-i năravul, holma la cîrteală ! Prostănacule ! Nici nu ţi-a picat caşul de la gură ! Asta-i tot, măi frăţioare !...

— Da' tu ? Că tare deştept mai eşti ! Mai cere de pomană cîte un dram de minte de la megieşi ! mîrîi Alexei Ciungul, ridicînd fruntea dinapoia rîndurilor, clipind şi tremurînd din obrazul sluţit de explozie.

Ciungul şi moş Kaşulin se duşmăneau de şase ani pentru un petic de arătură. Alexei îl snopea în bătaie în fiecare primăvară, cu toate că peste acest ogor, lat numai de cîteva palme, puteai stupi dincolo cu ochii închişi.

— Taci, bîţîitule !

— Păcat că eşti departe ! Nu te pot eu ajunge, de-aici, că ţi-aş opinti una, să-ţi curgă borşul din nas.

— Tacă-ţi fleanca, ciungule !

— Mă, ia lasă gura !

— Ieşiţi afară şi bateţi-vă în ogradă ! Asta-i !

— Dă-i pace, Alexei ! Nu vezi că s-a zbîrlit moşul, de-i saltă căciula cazacioc în vîrful capului ?

— Bagă-i la başcă pe ăi cu tărăboiul !

Atamanul izbi cu pumnul ; masa scîrţîi din încheieturi :

— Tăcere, că acum chem străjerii !

Gălăgia se potoli pînă în cele din urmă rînduri.

— Joi, cum s-o crăpa de ziuă, toţi pleacă la lemne.

— Ce ziceţi, cinstiţi bătrîni ?...

— Să fie într-un ceas bun !

— Să ne ajute dumnezeu !

— Ehe, amu tinerii nu prea dau ascultare bătrînilor...

— Las' c-au s-asculte ! Găsim noi ac şi de cojocul lor. Alexaşka al meu, cînd i-am dat partea ce i se cuvenea din avere, se năpustise să mă bată şi mă apucase de piept. Dar i-am retezat-o scurt : „Am să te spun atamanului şi bătrînilor, şi au să te bată cu vergile". Şi ce credeţi ! Mi se potoleşte băiatul, cum se culcă iarba sub apă, pe cîmp...

— Şi mai e ceva, cinstiţi fruntaşi ! rosti atamanul cu glas mai domol şi întoarse capul ; gulerul ţeapăn al uniformei se înfipse în bărbie şi-l gîtuia. A venit poruncă de la ataman, din staniţă. Simbăta ailantă, ricruţii să se înfăţoşeze la jurămînt. Aşa că, de cu seară, toţi să fie lîngă canţălaria staniţei.

Pantelei Prokofievici, cu piciorul şchiop zgîrcit ca la un cocostîrc, se afla lîngă fereastra din colţ, alături de cuscru-său. Miron Grigorievici, cu cojocul descheiat, stătea pe prichiciul ferestrei, închidea pleoapele şi zîmbea în barba roşcată. Sprîncenele mici şi alburii i-erau acoperite de chiciură ; pistruii mari şi negricioşi se învineţiseră din pricina frigului. Ceva mai la o parte, se adunaseră cîţiva cazaci mai tineri, hlizindu-se şi schimbînd priviri pline de înţeles ; iar în mijloc, stătea Avdeici Sinilin, care era de o vîrstă cu Pantelei Prokofievici, dar nu dădea semne de bătrîneţe. Purta căciulă de cazac din gardă, cu fundul albastru tăiat de o cruce din fireturi de argint ; o trase pe ceafa lată, dezvelindu-şi obrajii roşii ca sfecla şi legănîndu-se în vîrful picioarelor.

Era poreclit „Minciună". Făcuse serviciul militar, pe vremuri, la Regimentul căzăcesc de gardă imperială „Atamanski". Plecase cu numele său adevărat, Sinilin, şi se întorsese... „Minciună".

Fusese cel dintîi din sat care ajunsese în Regimentul „Atamanski" ; i se întîmplară numai lucruri ciudate. La început, flăcăul crescuse ca toţi oamenii ; cam scrîntit oleacă din copilărie, la oaste se scrîntise de-a binelea. În-

dată după întoarcere, chiar din prima zi, începu să povestească întîmplări uluitoare din timpul serviciului de la palat şi nemaipomenite peripeţii din Petersburg. Dintru-ntîi, năuciţi, ascultătorii îi dădură crezare ; îl ascultau cu gurile căscate. Dar nu peste mult, se dovedi că Avdeici era un mincinos, cum nu mai fusese altul de cînd se întemeiase satul. Oamenii îi rîdeau în nas cînd îl prindeau cu mîţa-n sac ; el nici măcar nu roşea (sau, cine ştie, poate că nu se vedea nimic sub pielea lui totdeauna stacojie) ; nu s-ar fi lepădat de năravul gogonatelor pentru nimica în lume. La bătrîneţe, îşi pierdu şi ce brumă de minte îi mai rămăsese. Strîns cu uşa, se înfuria şi sărea la bătaie ; dacă ascultătorii tăceau şi numai zîmbeau, le croia şi mai cu moţ, fără să-şi dea seama că-i luat în derîdere.

De altminteri, acasă era cazac muncitor şi de ispravă ; toate le făcea cu socoteală, cîteodată chiar cu viclenie. Cînd venea însă vorba despre serviciul militar de la Petersburg, nu rămînea unul care să nu se ţină de pîntec şi să nu se tăvălească pe jos de atîta rîs.

Avdeici stătea în mijlocul lor şi se bălăbănea în vîrful pîslarilor scîlciaţi, privindu-şi ascultătorii şi vorbind apăsat, cu vocea de bas :

— Cazacul de azi e un bleg ! Pricăjit, de nu mai dai două copeici pe el. Păleşte în unul, ş-ai să vezi cum se frînge-n două ! Eu, zîmbi cu dispreţ, strivind scuipatul cu vîrful pîslarului, eu am văzut în staniţa Vioşenskaia nişte ciolane de oameni ! Halal ! Aceia de pe vremuri zic şi eu că erau cazaci, nu nişte mîţe jigărite...

— De unde le-ai dezgropat, Avdeici ? întrebă Anikuşka-spînul, dînd cu cotul un ghiont vecinului.

— Mă, fîrtate, nu s-ar putea să ne scuteşti de minciuni, măcar în ajun de sărbătoare ?

Pantelei Prokofievici strîmbă din nas şi trase din cercelul de la ureche. Nu-l putea suferi pe palavragiu.

— Eu, măi frăţioare, n-am minţit niciodată de cînd îs pe lume ! rosti grav Avdeici şi se uită nedumerit la Anikuşka, care se prăpădea de rîs, parcă era scuturat de friguri. Am văzut oasele cînd îşi făcea casa cumnatu-meu... Săpînd el temelia, dă de-un mormînt. Care va să zică,

pe vremuri se afla un ţintirim pe malul Donului, lîngă biserică...

— Şi ce fel de oase erau ? întrebă morocănos Pantelei Prokofievici, pregătindu-se de plecare.

— Un braţ... uite-aşa ! (Avdeici îşi desfăcu larg mîinile). Iar capul ?... Zău, dacă mint ! Capul — mare cît un cazan de bucătărie !

— Măi, Avdeici ! Mai bine povesteşte-le băieţilor cum ai prins tîlharul acela la Petersburg, îl îndemnă Miron Grigorievici, coborînd de pe prichiciul ferestrei şi încheindu-şi cojocul.

— Să vă povestesc ? întrebă Avdeici, cu o îndoială sfioasă.

— Hai, povesteşte !

— Te rugăm, chiar !

— Fă-ne cinstea, Avdeici !

— Uite cum a fost ! începu el, tuşind şi scoţîndu-şi punga cu tutun din buzunar, din care vărsă în palmă atît cît îi trebuia pentru o ţigară, şi, aruncînd înapoi în pungă doi bănuţi de aramă ce se rostogoliră o dată cu mahorca, îşi privi ascultătorii cu ochii celui mai fericit om. Într-o zi, un tîlhar aristat o tulise din fortăreaţă. L-au căutat peste tot ; hoţul, ia-l de unde nu-i ! Toată stăpînirea nu mai ştia ce să facă. S-a dus, şi dus a fost. Pune-i sare pe coadă... În toiul nopţii, iaca vine şi mă chiamă ofiţerul de serviciu... Da-a ! Mă strigă, mă supun. „Du-te, zice el, du-te în odăile majestăţii-sale imperiale... te cheamă împăratul în pirsoană". Eu, deh, am cam băgat-o pe mînecă... Întru şi iau poziţia ; iar el, ocrotitorul nostru, numai ce mă bate uşor pe umăr şi-mi zice : „Uite ce, Ivan Avdeici ! A ievădat ăl mai mare răufăcător din împărăţie. Să mi te faci luntre şi punte, numai prinde-l ! Fără el, să nu-mi vii !" „Am înţeles, să trăiţi, măria voastră !" Da-a ! Hm !... Nu pot spune c-a fost treabă uşoară. Iau eu o troică înhămată cu caii ăi mai straşnici din grajdurile ţarului, şi pe-aici ţi-i drumul !...

Avdeici aprinse ţigara, se uită la ascultătorii cu capetele plecate, se însufleţi, şi glasul lui tună prin norul de fum care-i învăluia faţa :

— Gonesc ca vîntul o zi, o noapte. Şi taman a treia zi, îl ajung lîngă Moscova. Îl pun frumuşel în caleaşcă şi ia-o pe acelaşi drum îndărăt. Sosesc eu în toiul nopţii, tăvălit de glod din cap pînă-n picioare, şi mă duc de-a dreptul la împărat ! Da' mulţi din palat, tot soiul de prinţi şi conţi, nu vor să mă lase ! Îi îmbrîncesc la o parte şi trec înainte ! Da ! Bat în uşă : „Daţi-mi voie să intru, majestate imperială !" „Cine-i acolo ?", întreabă el. „Eu îs, Ivan Avdeici Sinilin !" răspund. Aud că se iscă o mare zarvă în odaie, ţarul o strigă pe împărăteasă : „Maria Feodorovna ! Scoală iute şi pune samovarul ! A venit Ivan Avdeici !"

O răbufneală de rîsete detună pînă în rîndurile cele mai din fund. Pisarul, care citea un anunţ despre vitele pierdute şi cele de pripas, se poticni în dreptul cuvintelor : „Piciorul stîng pînă la chişiţă, pintenog..." Atamanul întinse gîtul, ca un gînsac, şi privi la adunarea cutremurată de hohote.

Supărat, Avdeici îşi smulse căciula din cap şi se uită la cazaci cu încruntare şi nedumerire :

— Staţi un pic, că n-am isprăvit !

— Ha-ha-ha !

— Of ! Lăsaţi-mă, că mor !

— Hi-hi-hi !

— Mă, Avdeici, mare porc de cîine mai eşti ! Ho-ho !

— Auzişi ? „Pune samovarul, a venit Avdeici !" Bată-te norocul să te bată !

Adunarea se risipi încetul cu încetul. Treptele cerdacului, acoperite de gheaţă, gemeau din greu sub paşi. Stepan Astahov şi încă un cazac, înalt şi vîrtos, stăpînul unei mori de vînt, se luară la trîntă pe zăpada bătută, lîngă cancelarie, ca să se mai încălzească.

— Dă-l peste cap, morarul dracului ! îl îndemnau pe Astahov cazacii buluciţi în jur. Scutură-l, Stiopka, să-i curgă tărîţele din el !

— Nu-l apuca de subsuori ! Măi, mare deştept ! se frămînta bătrînul Kaşulin, sărind ca un vrăbioi, fără să simtă picătura mare şi limpede, care-i lăcrima discret, clătinată sub nasul vînăt.

8

Pantelei Prokofievici se întoarse de la sfat şi trecu de-a dreptul în odaia lăturalnică, unde sălăşluia cu bătrîna. Ilinişna zăcea bolnavă de cîteva zile ; faţa ei palidă şi umflată era obosită şi muncită de durere. Stătea culcată pe o chilotă groasă de fulgi, cu spatele rezemat pe o pernă lipită de perete. Auzind tropăitul cunoscut de paşi, întoarse capul şi se uită cu asprimea-i obişnuită la cîrlionţii bărbii stufoase, care acopereau gura lui Prokofievici, şi la mustaţa udă ; umflă nările, dar nu simţi decît un iz acru de blană de oaie. „Azi, n-a băut !", gîndi şi, mulţumită, puse pe pîntecul umflat un ciorap cu andrelele înfipte şi cu călcîiul neisprăvit.

— Ce-i cu lemnele ?

— Au hotărît pentru joi, zise Prokofievici şi-şi netezi mustaţa. Joi dimineaţa, repetă el, aşezîndu-se pe un sipet lîngă pat. Cum îţi mai merge ? Te simţi mai binişor ?

Pe faţa Ilinişnei trecu o umbră dureroasă.

— Tot aşa ! Mă taie junghiurile, mă dor încheieturile...

— Nu ţi-am spus, toanto, să nu intri toamna în apă ? Cînd te ştii bolnavă, mai bine nu te bagi ! izbucni Pantelei Prokofievici, făcînd cu cîrja cîteva rotocoale largi pe duşumea. Ce ? Nu-s destule muieri în casă ? Fi-ţi-ar cînepa de trei ori afurisită ! Ai pus-o la muiat — şi acum... dumnezeule, doamne ! Ei, ai văzut acuma ? !

— Nici cînepa nu se cade să se prăpădească ! Femeile nu erau acasă. Grişka — plecat cu nevasta la arat ; Petro şi Daria aşijderea.

Bătrînul se aplecă spre pat şi suflă în palmele împreunate.

— Ce face Nataşka ?

Ilinişna se învioră şi spuse cu o vădită neliniştе în glas :

— Ce-i cu dînsa, nu mai pricep ! Deunăzi, iar a plîns. Cînd ies în curte, văz că cineva a uitat deschisă uşa de la hambar : Zic : „Hai s-o închid". Intru, ea era acolo ; stătea pe lada cu mei. O întreb : „Ce-i cu tine, ce ai, copilă ? Ea răspunde : „Mă doare capul, mamă !" Nu-i chip să scoţi de la ea adevărul adevărat.

— O fi bolnavă ?

— Nu-i bolnavă... Am vorbit cu ea. O fi deocheată. Sau ceva, tot din pricina lui Grișka.

— Nu care cumva se dă iar ticălosul pe lîngă ailaltă ?

— Ce tot vorbești, moșnege ? își frămîntă Ilinișna mîinile cu spaimă. Crezi că Stepan e prost ? Nu, n-am văzut nimica...

Pantelei Prokofievici mai stătu o vreme și apoi ieși ; Grigori era în odaia lui și ascuțea cu o pilă cîrligele undițelor prinse cu sfoară. Natalia le ungea cu untură topită și le înfășura unul cîte unul în cîrpele de cînepă. Pantelei Prokofievici trecu șchiopătînd pe lîngă dînșii și aruncă o privire iscoditoare Nataliei ; un văl rumen i se topea pe obrajii palizi, ca pe o frunză de toamnă. Slăbise mult în această lună, și în ochii ei apăruse ceva nou și dureros. Bătrînul se opri în ușă : „Iată ce-a rămas din femeie !“ gîndi el, privind încă o dată la capul Nataliei, cu părul lins, plecat deasupra laviței.

Grigori ședea lîngă fereastră, meșterind cu pila ; un smoc de păr negru, încîlcit, îi juca pe frunte.

— Lasă-le dracului ! răcni bătrînul, înroșindu-se deodată de mînie, strîngînd cîrja și abia stăpînindu-se să nu-l lovească.

Feciorul tresări și se uită mirat la unchiaș.

— Voiam să le ascut capetele, tătucă !

— Lasă-le, ți-am spus ! Pregătește-te să mergi după lemne la pădure.

— Îndată.

— N-avem nici un orcic la sanie, și lui îi arde de cîrlige ! bombăni bătrînul mai potolit, dînd tîrcoale ușii ca un om care vrea să mai spună ceva.

Apoi ieși și-și vărsă toată mînia pe Petro. Punîndu-și scurta de blană, Grigori îl auzea cum țipă prin ogradă :

— Vitele tot îs neadăpate ! Ce păzești acilea ? ! Fire-ai... Cine a luat fîn din claia de lîngă zăplaz ? N-am spus să nu vă atingeți de claia de la margine ? Blestematilor, dați acu fînul cel mai bun, iar la primăvară cu ce-ai să hrănești boii la arătură ?...

Joi, cu două ceasuri înainte de ziuă, Ilinișna o trezi pe Daria din somn.

— Scoală-te ! E vremea să aținți focul !

Daria, numai cu cămaşa pe ea, se repezi spre cuptor ; bîjbîi cutia cu chibrituri şi aprinse focul.

— Pregăteşte mîncarea mai repede ! o zori Petro zbîrlit, pufăind din ţigară şi tuşind.

— N-o scoală şi pe Nataşka ; îi-i milă ! Doarme, duglişa ! Ce, numai eu trebuie să mă rup în două ? bombănea Daria, îmbufnată şi încă buimacă de somn.

— Du-te tu şi trezeşte-o, o îndemnă Petro.

Natalia se trezise singură. Aruncînd pe umeri o cataveică, ieşi şi porni la magazie, să aducă nişte tizic.

— Adă şi cîteva surcele ! îi porunci nora mai mare.

— Auzi, Daşka ? Trimite-o pe Duniaşka după apă ! spuse Ilinişna cu glas răguşit, abia tîrîndu-şi picioarele prin bucătărie.

În bucătărie mirosea a hamei proaspăt, a curele de harnaşament şi a trup cald. Daria alerga sprinten, tropăind din pîslari şi mutînd cu zornăit oalele de tuci ; sînii mici se zbăteau sub cămaşa trandafirie, cu mînecile suflecate. Măritişul n-o vestejise şi n-o uscase ; era înaltă şi subţire, cu mijlocul mlădios, ca o nuia de răchită. Părea încă o fetişcană. Umerii îi jucau într-un mers legănat ; cînd soţul răcnea la dînsa, îi răspundea zîmbind. Sub tăietura subţire şi răutăcioasă a buzelor, arăta două şiruri de dinţi deşi şi mărunţi.

— Tizicul trebuia adus de cu seara ! Acuşi ar fi fost uscat, de-l puneai pe cuptor ! mogorogea supărată Ilinişna.

— Am uitat, mamă ! Eu sînt de vină ! răspunse Daria pentru ceilalţi.

Pînă au pregătit mîncarea, afară se luminase. Pantelei Prokofievici îşi opări limba cu caşă de mei, grăbit să isprăvească mai repede. Grigori, posomorît, mesteca încet, clefăind, mişcînd ca un rumegător muşchii rotunzi ai fălcilor. Petro glumea pe socoteala Duniaşkăi, necăjind-o pe ascuns, cu ochii la taică-său, fiindcă-şi legase obrajii cu o basma, ca să-şi mai ostoiască durerea de dinţi.

În sat, tălpicele săniilor scîrţîiau prin negura vînătă a dimineţii. Căruţele trase de boi se îndreptau spre Don. Grigori şi Petro ieşiră în ogradă să înhame boii ; înfăşurînd din mers în jurul gîtului legătoarea de lînă moale, căpătată în dar de la logodnică, Grigori sorbea aerul rece şi uscat. Un corb trecu în zbor pe deasupra curţii, croncănind ; prin

văzduhul ferecat de ger filfîi foşnetul uşor al aripilor. Petro îi urmări zborul, apoi îşi rosti gîndul :

— Se-ndreaptă spre miazăzi, unde-s locuri mai calde.

Secera subţire a lunii plutea încă pe cer, dincolo de un nor trandafiriu şi gingaş ca un surîs de fecioară ; dintr-un hogeag se ridica fumul drept, deşirîndu-se ca un trup fără braţe spre craiul-nou cu tăişul ascuţit şi auriu, în înălţimile fără de hotar.

În dreptul ogrăzii lui Melehov, Donul nu îngheţase. Gheaţa verzuie, cu dungi de zăpadă, se întărise doar pe ţărm ; apa curgea şi se bulbucea dedesubt, repezită din chingile sloiurilor. Dincolo de mijloc, aproape de malul stîng, unde izvoarele ţîşneau din rîpi negre, se zărea un şuvoi întunecos, clocotitor şi sinistru, cu tivuri albe de zăpadă ; ca nişte pete negre se mişcau şi se cufundau în adînc cîteva raţe sălbatice, rămase să ierneze pe Don.

Drumul care trecea peste apă se despărţea din medeanul satului.

Pantelei Prokofievici o porni înainte, cu plăvanii săi bătrîni, fără să-şi mai aştepte feciorii. Petro şi Grigori întîrziară o vreme şi ieşiră din ogradă după el. Aproape de mal îl ajunseră pe Anikuşka. Încins cu un brîu verde, în care înfipsese un topor cu coadă albă, nou-nouţă, mergea pe lîngă sanie. Nevastă-sa, scundă şi bolnăvicioasă, mîna boii.

Petro îi strigă din spate :

— Hei, vecine, ţi-ai luat şi nevasta ?

Anikuşka, ahtiat ca de obicei după glume, se apropie de sanie, tropotind.

— Am luat-o, cum vezi ! Să mă mai încălzească o ţîră !

— N-are jăratic !... Prea-i uscată !

— Ce să-i fac ? Îi dau eu ovăz, dar tot degeaba.

— Postata mea-i pe alături de-a ta ? întrebă Grigori, coborînd din sanie.

— Cam tot pe acolo ; ţi-oi spune, dacă-mi dai o ţigară !

— Ei, Anikei, Anikei, gata eşti să te repezi la pomană !

— Lucrul de furat şi de cerşit totdeauna-i mai dulce ! chicoti Anikuşka, strîmbîndu-şi, într-un zîmbet, chipul spîn de muiere.

Şi aşa, plecară împreună. Pădurea dantelată cu chiciuri de promoroacă se înveşmîntase într-un alb solemn. Anikuşka mergea înainte, biciuind crengile boltite deasupra drumului ; palele înţepătoare de zăpadă se rostogoleau peste femeia înfăşurată în blană.

— Lasă prostiile, diavole! ţipă ea, scuturîndu-şi zăpada.

— Bagă-i nasul în omăt ! strigă Petro, căutînd să atingă bouleanul cu biciul sub pîntec, ca să-i iuţească pasul.

La cotitură, lîngă Lăculeţele Babelor, se întîlniră cu Stepan Astahov. Se întorcea în sat fără sanie, mînînd boii înjugaţi în proţap ; păşea larg, scîrţîind din pîslarii căptuşiţi cu piele. Moţul albit de chiciură spînzura ca un ciorchine de strugure de sub căciula pusă pe o ureche.

— Hei, Stiopa, ai rătăcit drumul ? îl întîmpină Anikuşka, cînd ajunse în dreptul lui.

— L-am pierdut, lua-l-ar !... S-a izbit sania de-o buturugă cînd coboram şi s-a rupt o talpă. Aşa că trebuie să mă întorc înapoi ! răspunse Stepan şi mai adăugă o sudalmă piperată, trecînd pe lîngă Petro şi uitîndu-se dîrz, cu ochii lui limpezi şi răutăcioşi, umbriţi de genele lungi.

— Ai lăsat sania ? strigă Anikuşka, întorcîndu-se.

Stepan făcu un semn cu mîna a lehamite, pocni din bici, întoarse boii care o porniseră peste cîmp şi-l urmări lung cu privirea pe Grişka. Aproape de întîiul ochi de apă, Grigori zări sania lăsată în mijlocul drumului şi alături pe Axinia. Ea se uita de-a lungul drumului la convoiul care venea, strîngînd în mîna stîngă poala şubei de blană.

— În lături, că te calc ! Hei, n-auzi, fă, nevastă care păcat că nu eşti a mea ? răcni Anikuşka.

Axinia zîmbi, se dădu în lături şi se aşeză pe sania înclinată, cu o talpă lipsă.

— Văz c-ai nevasta lîngă tine.

— S-a înfipt în mine ca un scai sub coada porcului ! De nu era, te-aş fi luat cu mine.

— Mulţumesc !

Cînd ajunse în dreptul ei, Petro se uită pe furiş la Grigori, care venea din urmă. Mergea zîmbind cu neli-

niște ; din toate mișcările lui se vădea că așteaptă ceva, într-o mare tulburare.

— Să trăiești, vecină ! Toate bune ?... îi dădu bineţe Petro, ducînd o mănușă la căciulă.

— Mulţumim domnului !

— Ce, s-a rupt sania în drum ?

— Da, s-a fărîmat ! răspunse Axinia cu glas tărăgănat, fără să se uite la Petro ; apoi se sculă și se întoarse către Grigori, care se apropia.

— Grigori Panteleevici, trebuie să-ţi spun ceva...

Grigori se alătură de dînsa, zicîndu-i lui Petro :

— Ai grijă și de boii mei.

— Da, da... Bine ! făcu Petro, cu un rînjet murdar, trăgînd în gură un capăt din mustața amară de atîta fumat.

Cei doi stăteau față în față și tăceau. Axinia arunca priviri îngrijorate în toate părţile, întorcînd ochii negri și umezi spre Grigori. Un simţămînt de rușine și de fericire îi pîlpîia în obraji și-i usca buzele. Răsufla scurt, năvalnic, gîfîind.

Sania lui Anikuşka și sania lui Petro se mistuiseră după un crîng de stejari roșcați. Grigori se uită ţintă în ochii ei și văzu cum i se aprinde o flacără deznădăjduită și sfruntată.

— Fă cum vrei, Grișa, da' nu mai pot trăi fără tine ! spuse ea cu tărie și strînse buzele, așteptînd răspunsul bărbatului.

Grigori tăcea. Liniștea ferecase pădurea într-un cerc de fier. Urechile-i ţiuiau în pustiul sticlos. Drumul, bătut de tălpicile săniilor, sclipea ; cerul era ca o zdreanţă cenușie ; pădurea — mută și amorţită de somn. Deodată, lîngă el, un croncănit răguşit de corb îl dezmetici din toropeală. Înalţă fruntea și zări pasărea neagră, cu penele lucii și cu picioarele strînse într-un zbor tăcut, bătînd din aripi ca un semn de rămas bun.

Grigori vorbi, mirat și el de ceea ce-i rosteau buzele :

— Are să fie cald. Zboară spre ţinuturile calde...

Tresări, hohoti înăbuşit. În ochii săi plecaţi scăpără o privire lacomă, tîlhărească, și, cu o mișcare scurtă, o trase pe Axinia la pieptul lui.

9

Seara, la Stockman, în casa Lukeşkăi, vădana cu ochii şaşii, se adunau tot soiul de oameni. Venea Hristonea, de la moară venea Valet, cu o haină soioasă, zvîrlită pe umeri, hîtrul Davîdka, rămas de trei luni fără slujbă, precum şi mecanicul Ivan Alexeevici Kotlearov ; cîteodată venea şi cizmarul Filka, iar Mişka Koşevoi, un cazac tinerel care nu făcuse încă armata, era nelipsit.

La început, jucau popa-prostul. Apoi, într-o seară, Stockman scoase la iveală, pe furiş, o carte de Nekrasov. Începură a citi cu glas tare cîteva stihuri, şi cartea le plăcu. Urmă apoi lectura poeziilor lui Nikitin ; cu puţin înainte de crăciun, Stockman aduse un caiet murdar şi zdrenţuit, fără scoarţe, pregătindu-se să citească din el. Koşevoi, care terminase pe vremuri şcoala parohială şi citea el de obicei altora, privi cu scîrbire la caietul soios :

— E numai bun să faci tăiţei din el ! Aşa-i de gras !

Hristonea rîse gălăgios ; un zîmbet sclipitor răsări pe faţa lui Davîdka ; Stockman aşteptă să-nceteze hohotele de rîs şi zise :

— Citeşte, Mişa ! Scrie despre cazaci ; sînt lucruri interesante.

Koşevoi se aplecă deasupra mesei, cu un moţ de păr auriu fluturînd pe frunte, şi citi răspicat :

— *Scurtă istorie a cazacilor de la Don.*

Clipi din ochi, privindu-i pe cei din jur cu un aer întrebător.

— Citeşte, ceru Ivan Alexeevici.

Citiră astfel trei seri de-a rîndul. Citiră despre Pugaciov, despre o viaţă liberă ; despre Stenka Razin şi Kondrati Bulavin. Ajunseră şi la timpuri mai dincoace. Autorul necunoscut, vorbind pe înţelesul tuturor şi cu mult duh, îşi bătea joc de viaţa calică a cazacilor, de rînduieli şi de stăpînire, de puterea ţarului şi chiar de cazacii care se vînduseră împăraţilor, prefăcîndu-se în nişe preascîrbavnici gealaţi. Fură adînc tulburaţi. Şi se porni o aprinsă gîlceavă. Hristonea vorbea cu glasu-i gros, cu capul sprijinit de grinda tavanului. Stockman era lîngă uşă şi fuma în tăcere o ţigară vîrîtă în ţigareta lui de os, împodobită cu inele ; numai ochii îi rîdeau.

— Aşa-i ! Că bine zice ! tună Hristonea.

— Parcă noi sîntem de vină ? Alţii i-au adus pe cazaci în halul de nemernicie în care sînt ! spuse Koşevoi, desfăcînd nedumerit braţele şi încruntînd ochii negri şi obrazul cu trăsături chipeşe.

Era un flăcău vînjos, cu şoldurile mari şi lat în umeri ; de aceea, părea că are o temelie pătrată. Pe acest corp de fier se lega un grumaz zdravăn, rumen-cărămiziu, care constrasta ciudat cu capul mic, frumos, cu trăsături feminine, cu o piele neted întinsă pe obraji, cu o gură mică şi îndîrjită, cu ochi negri sub claia de păr auriu şi creţ. Mecanicul Ivan Alexeevici, un cazac înalt şi osos, se împotrivea cu îndîrjire. Era îmbibat de datinile căzăceşti, care crescuseră o dată cu celulele trupului sau ciolănos. Lua apărarea cazacilor, stropşindu-l pe Hristonea şi fulgerîndu-l cu ochii săi bulbucaţi şi rotunzi.

— Ţopîrlan ai ajuns, Hristonea ! Geaba mai tăgăduieşti ! O picătură de sînge căzăcesc într-o căldare dintr-ăla de mujic. Te-a făcut mă-ta cu un vînzător de ouă din Voronej...

— Tontălăule ! Of, că tont mai eşti ! tună Hristonea. Eu îs pentru adevăr...

— Deh, eu la oaste n-am slujit într-un regiment de gardă ! răspunse răutăcios Ivan Alexeevici. Acolo, la „Atamanski", s-adună proştii împărăţiei : tot unul şi unul...

— Las' că şi-n ălelalte regimente îs destui tari de cap, de-ai putea să spargi cu ei buturugile !

— Tacă-ţi fleanca, ţopîrlane !

— Şi ce, adicătelea ? Ţăranii nu-s oameni ?

— Apăi d-aia le zice ţopîrlani, că-s făcuţi din curmei de tei şi cusuţi cu bozii.

— Eu, măi fîrtate, pe cînd eram oştean la Petersburg, începu Hristonea, am văzut fel de fel de oameni. Să vezi ce mi s-a întîmplat ! urmă el. Eram, care va să zică, de gardă la palatul împărătesc, în odăi şi pe afară. Ăi de-afară veneau călări de-a lungul zidului, doi cîte doi ; o patrulă-n dreapta, alta-n stînga. Cînd se întîlneau, întrebau : „Linişte şi pace ? Nici o răzvătire ?" „Nu ! Nimic !" Apoi se despărţeau din nou, şi să te ferească sfîntul să încerci să te opreşti locului şi să tăifăsuieşti. Cazacii pentru patrule, ca şi santinelele de la uşi, erau în aşa chip aleşi ca

să semene : ori oacheşi amîndoi, ori bălani amîndoi. Şi nu numai părul aşijderea, da' trebuiau să fie aidoma şi la chip, ca gemenii. Din pricina ăstor marafeturi, într-o zi bărbierul mi-a văpsit barba. Se nimerise să fiu santinelă împreună cu Nikifor Meşcereakov — un cazac din staniţa Tepikinskaia. Al naibii, ş-avea părul roşu, cum n-aţi văzut de cînd sînteţi. Păr de jăratic, nu alta ! Au căutat în toate sotniile, dar n-au găsit un altul ca el. Atunci Barkin, sotnicul nostru, îmi porunceşte : „Du-te, zice, la bărbier, să-ţi văpsească numaidecît barba şi mustaţa". M-am dus şi mi le-a văpsit. Cînd mă uit în oglindă, să-mi sară inima din piept : ardeam ! Eram numai flăcări ! Apuc barba cu degetele. Parcă mă frigea, zău aşa ! Aţi mai văzut una ca asta ?

— Ce tot baţi apa-n piuă ? îi tăie vorba Ivan Alexeevici. Despre ce spuneai adineauri ?

— Vorbeam şi eu aşa, de oameni, care va să zică.

— Atunci dă-i drumul. Cine dracu are nevoie de barba ta ?

— Şi precum vă spusei, într-o zi mi-a venit rîndul să mă duc în patrulă călare. Mergeam cu un leat ; deodată, după un colţ, ne pomenim cu o gloată de studenţi. Cînd ne văd, şi purced a răcni : „Huo-o-o !" Şi apoi iar : „Huo-o !" Nici măcar n-am avut timp să ne pregătim ; ne-au împresurat. „Ce vă plimbaţi pe-aici, cazacilor ?" Zic : „Patrulăm ! Nu pune mîna pe dîrlogi !" Şi dau să scot sabia. Iar el de colo : „Crede-mă, cazacule, că şi eu îs cazac din staniţa Kamenskaia şi învăţ acilea la nivirsi... niversitate"... sau cum naiba-i zice... Pornim înainte, da' unul cu nasul lung scoate zece ruble din portăfel şi zice : „Luaţi, cazacilor, şi cinstiţi întru pomenirea sufletului lui taicămeu, dumnezeu să-l ierte !" Ne dă el zece ruble şi scoate din geantă un părtret : „Ăsta-i chipul tatii, zice. Păstraţi-l ca amintire !" L-am luat ; deh, ne era ruşine să nu-l luăm. Studenţii îşi văd de drum şi strigă din nou : „Hu-o-o !" Apoi, o pornim noi către Pirşpectiva Nevski. În clipa aceea, sotnicul iese cu un ploton de cazaci pe poarta din dos a palatului şi vine de zor spre noi : „Ce-a fost aici ?" Zic : „Ne-au înconjurat studenţii şi au intrat în vorbă cu noi ! După regulament, am vrut să-i lovim cu săbiile, da' ne-au

lăsat în pace și ne-am văzut de drum." Ne-au schimbat. Îi spunem vagmistrului : „Uite, Lukici ! Ne-am învîrtit de zece ruble și trebuie să le bem întru odihna sufletului ăstui moșneag." Și-i arătăm părtretul. Seara, vagmistrul a adus votcă, și două zile am băut. Apoi, numai ce iese la iveală tragerea pe sfoară. Ticălosul cela de student cu nasul lung, în locul pozei lui tată-său, ne dăduse părtretul ălui mai mare zavergiu al seminției nemțești. Eu n-am bănuit nimic ; l-am atîrnat ca amintire pe perete, deasupra patului; am văzut c-avea barbă albă, era om așezat ; părea negustor. Da' cînd îl zărește sotnicul, întreabă cu spume la gură : „Mă maica mă-ti, de unde ai părtretul ăsta ?" „Uite, așa și așa", spun eu. Și numai ce prinde dumnealui să tragă la sudălmi și mă cîrpește peste gură o dată, de două ori... „Da' știi, bă, răcnește, că ăsta-i atamanul lor, Karla ? !" Vezi că i-am uitat numele. Stai, cum naiba îi zice ?...

— Karl Marx ? întrebă Stockman surîzînd.

— Așa ! Taman Karla Marx ! se însufleți Hristonea. Da' știu că ne-a băgat în belea, mama lui ! La noi, la corpul de gardă, venea cîteodată și țareviciul Alexei, cu dascălii lui... De l-ar fi văzut și dînșii, ce s-ar mai fi întîmplat, doamne, doamne !

— Și încă îi mai lauzi pe țopîrlani ! Ai văzut cum te-au potcovit ? rîdea batjocoritor Ivan Alexeevici.

— Vorba-i : am băut ăle zece ruble ? Le-am băut pentru Karla, pentru bărbos ; da' le-am băut !

— Face să bei pentru el ! zîmbi Stockman, jucîndu-se cu inelele țigaretei îngălbenite de fum.

— A făcut vreo faptă bună ? întrebă Koșevoi.

— Am să vă spun altă dată ce-a făcut. Acum e tîrziu, răspunse Stockman și lovi cu plesnet în palmă țigareta, din care sări chiștocul stins.

După multă bălăbăneală și după o chibzuită alegere, se alcătui un sîmbure de zece cazaci, în casa dărăpănată a Lukeșkăi, cea cu ochii sașii. Stockman era sufletul grupului și mergea cu încăpățînare spre o țintă știută numai de el. Cum rod carii lemnul, așa rodea el prejudecățile și deprinderile înapoiate, sădind scîrbă și ură împotriva orînduirii. La început, se lovi de un zid de neîncredere, rece și tare ca oțelul. Dar nu se lăsă, ci continuă să roadă... A știut să încuibeze în inimi viermele nemulțumirilor.

10

Pe malul stîng al apei, nisipos şi lin, se întinde Vioşenskaia, cea mai veche dintre staniţele de pe Donul de sus, strămutată odinioară pe locul de unde a fost ştearsă de pe faţa pămîntului Cigonaţkaia, sub domnia lui Petru I. I se schimbase pînă şi numele : acum se cheamă Vioşenskaia. Pe vremuri a fost însemnat popas de trecere pe marea cale a apelor dintre Voronej şi Azov.

În dreptul staniţei, Donul face o cotitură ca un arc tătăresc, se abate apoi scurt la dreapta ; iar lîngă satul Bazki, din nou curge întins şi măreţ, ducîndu-şi apele cu luciri verzui şi albăstrii de-a lungul albelor creste de cretă de pe celălalt ţărm. Satele se înşiruie mai dese pe malul drept şi mai răzleţe pe cel stîng, pînă la albastrul Mării de Azov.

Dincolo, în dreptul staniţei Ust-Hopiorskaia, primeşte apele Hopiorului, iar în dreptul staniţei Ust-Medvediţa, apele Medvediţei şi curge apoi, bogat în apă, printre sate şi staniţe pline de verdeaţă şi flori.

Vioşenskaia e împresurată din toate părţile de nisipuri galbene. E o staniţă plicticoasă, pleşuvă, fără livezi. În piaţă, o veche catedrală, înnegrită de vremi ; şase uliţi străbat aşezarea paralel cu Donul. Acolo unde fluviul face o cotitură şi se îndepărtează spre Bazki, se întinde un lac larg cît Donul, cînd apele sînt mai scăzute, împrejmuit de o luncă de plopi. Staniţa sfîrşeşte unde se termină şi lacul. Pe un medean îngust, năpădit de buruieni ţepoase, gălbii, se înalţă şi o a doua biserică, cu turle verzi, cu acoperişul de asemenea verde, ca verdele plopilor crescuţi de-a valma pe celălalt mal al lacului. Către miazănoapte, se întinde un şes galben şi nisipos, cu plantaţii de pini plăpînzi, cu iazuri de apă stătută, de culoarea trandafirului, din pricina pămîntului lutos şi roşu. Pe fîşiile de nisip jilav şi pe toate olaturile de prunduri se zăresc satele pierdute, ca nişte ostroave cu livezi şi cu lunci de răchită, ţepoase şi ruginii.

Într-o duminică de decembrie, ca la vreo cinci sute de cazaci tineri din staniţă se strînseseră în piaţa de lîngă biserica veche. Liturghia era pe sfîrşite ; clopotele sunau pentru „Cuvine-se cu adevărat". Uriadnicul-major, un ca-

zac falnic şi în vîrstă, cu mai multe galoane pe mînecă, fiindcă se reangajase de cîteva ori, comandă „adunarea". Mulţimea lărmuitoare se revărsă şi se aşează pe două rînduri lungi şi cam cotite ; uriadnicii alergau de-a lungul, aliniind rîndurile frînte.

— Dublaţi... răcni uriadnicul şi, cu un gest nelămurit, termină : ...şirurile !

Atamanul staniţei, îmbrăcat reglementar, cu o manta ofiţerească nou-nouţă, se ivi în piaţă, zornăind din pinteni, urmat de comisarul militar.

Grigori Melehov stătea alături de Mitka Korşunov, vorbind amîndoi în şoaptă.

— Mă strînge cizma ! Nu mai pot răbda...

— Nu-i nimic ! rabdă, flăcăule, că-ţi trece pînă la însurătoare !

— Au să ne pornească îndată.

Ca pentru a întări cele spuse, uriadnicul se dădu cîţiva paşi înapoi şi se răsuci pe călcîie.

— La dreap-ta !

Cinci sute de perechi de cizme făcură : „Grîîşt ! grîîşt !"

— Ocolire la stînga — marş !

Coloana intră pe portiţa deschisă a ogrăzii, tinerii cazaci se descoperiră din mers şi biserica se umplu pînă la boltă de vuietul paşilor.

Grigori stătea, fără să ia aminte la jurămîntul citit de preot. Se uita la faţa lui Mitka ; acesta se strîmba de durere, tot lăsîndu-se de pe un picior pe altul, chinuit de strînsoarea cizmei. Braţul înălţat al lui Grigori amorţea ; gînduri răzleţe i se învolburau în minte, horind bezmetic. Apropiindu-se să sărute crucea şi atingînd cu buzele argintul îmbălat de udeala atîtor guri, se gîndi la nevastă-sa şi la Axinia. Amintirea ţîşni ca un fulger în zigzag şi-i străbătu gîndurile : pădurea... trunchiurile copacilor ruginii, înveliţi în odăjdiile bogate, albe, ca de argint ale ninsorii ; lucirea adîncă şi umedă din ochii negri ai Axiniei, sub broboada de lînă...

Ieşiră în piaţă. Se încolonară din nou. Uriadnicul îşi suflă nasul, îşi şterse pe furiş degetele de căptuşeala uniformei şi începu cuvîntarea :

— De azi nu mai sînteţi copii ; sînteţi cazaci ! Aţi depus jurămîntul, şi fiecare trebuie să ştie, ce şi cum...

Acuma, cînd aţi crescut şi sînteţi cazaci în toată puterea, trebuie să vă păstraţi cinstea, să daţi ascultare părinţilor, celorlanţi şi aşa mai departe... Aţi fost copii, aţi făcut prostii, aţi jucat popici pe uliţă ; acuma, trebuie să vă gîndiţi la slujba care vine. După un an mergeţi la oaste, aici uriadnicul îşi suflă din nou nasul, aruncă jos ce-i ţîşnise în palmă şi, înfigîndu-şi degetele într-o mănuşă frumoasă, de lînă de iepure, încheie : „iar părinţii trebuie să se gîndească la echipamentul vostru, să vă cumpere cîte un cal de călărie şi toate cele... Iar acuma, băieţi, duceţi-vă pe la căşile voastre cu dumnezeu !

Grigori şi Mitka, lîngă punte, aşteptară pe ceilalţi camarazi din Tatarski ; au pornit apoi împreună spre casă, pe malul Donului. Deasupra satului Bazki, se risipea un văl de fum. Dangătul clopotului abia se auzea ; Mitka venea în urmă, şchiopătînd, sprijinit într-o bîtă noduroasă, smulsă dintr-un gard.

— Descalţă-te ! îl povăţui unul din flăcăi.

— Are să-mi degere piciorul, şovăi Mitka, rămînînd mai la urmă.

— Mergi şi tu în ciorapi.

Mitka se aşeză pe zăpadă, îşi trase anevoie cizma din picior, apoi porni înainte, desculţ şi şchiopătînd. Pe drum, în zăpada care scîrţîia, se întipărea urma groasă a ciorapului de lînă.

— Pe unde o luăm ? întrebă Alexei Beşneak, un flăcău scund şi îndesat.

— Pe malul Donului ! răspunse Grigori pentru ceilalţi.

Mergeau vorbind şi îmbrîncindu-se în zăpadă ; din cînd în cînd, tăbărau pe vreun flăcău, îl trînteau într-un troian de nea şi săreau peste el grămadă.

Între satul Bazki şi satul Gromovski, Mitka fu cel dintîi care zări un lup trecînd Donul.

— Hei, uite lupul, băieţi ! Uiiiuuu !... Na-na-na !

— A-hu ! A-hu ! A-hu !...

— Huo !...

Lupul alergă molatic cîţiva stînjeni, se opri aproape de celălalt ţărm şi se întoarse cu tot trupul ţeapăn.

— Şo pe el !

— Ha-a !

— Tii, diavole !...

— Se zgîieşte la tine, Mitka. Se minunează cum de mergi în colţuni !

— Stă de-a coasta ; nu-l lasă grumazul.

— Nu poate întoarce capul.

— Iacătă-l că se duce !

Cenuşie, cioplită în granit, fiara stătea cu coada întinsă ca un băţ. Apoi sări sprintenă într-o parte şi se afundă în sălciile care străjuiau ţărmul.

Amurgul se lăsase cînd au ajuns în Tatarski. Grigori trecu pe gheaţă pînă în ulița lor şi urcă spre poartă. Sania era în curte ; vrăbiile ciripeau pe o grămadă de vreascuri aruncate lîngă gard. Mirosea a vatră, a funingine arsă, a ţarc de vite.

Urcînd treptele, Grigori se uită pe geam.

Lampa atîrnată în perete împrăştia în bucătărie o lumină gălbuie. Petro stătea cu spatele întors în dreptul ferestrei. Grigori îşi scutură cu mătura zăpada de pe cizme şi intră învăluit într-un nor de aburi.

— Iată-mă ! Bună seara !

— Da' iute ai venit ! Trebuie să fii bocnă !... răspunse pripit Petro.

Pantelei Prokofievici era aşezat cu coatele pe genunchi şi cu capul plecat. Daria învîrtea cu piciorul roata de tors care sfîrîia. Natalia, lîngă masă, stătea cu spatele la Grigori, fără să se întoarcă. Grigori aruncă o privire grăbită de jur împrejur şi îşi opri ochii asupra lui Petro. După faţa neliniştită a lui frăţine-său, înţelese că se întîmplase ceva.

— Ai depus jurămîntul ?

— Da.

Grigori se dezbrăcă încet, căutînd să cîştige timp şi scormonind repede în cuget toate întîmplările cu putinţă să fie pricina acestei tăceri şi a răcelii cu care l-au primit cei ai casei.

Ilinişna intră, şi pe chipul ei era întipărită o vădită tulburare.

„Natalia !", îi trecu prin cap lui Grigori, aşezîndu-se pe laviţă, alături de unchiaş.

— Dă-i ceva să mănînce ! se adresă bătrîna Dariei, arătînd cu ochiul spre Grigori.

Daria opri cîntecul vîrtelniței și se îndreptă spre cuptor, săltînd ușor umerii și mlădiindu-și trupul sprinten, ca de fecioară. Tăcerea se lăsă din nou în bucătărie ; jos, lîngă prichici, sforăind, se încălzeau o capră și un ied, atunci fătat.

Grigori, înghițind îmbucăturile, se uita din cînd în cînd la Natalia ; dar nu-i vedea obrazul. Stătea cu spatele la el, cu capul aplecat deasupra andrelelor. Pantelei Prokofievici fu cel dintîi care nu mai putu răbda această apăsare. Tuși în silă, răgușit, și vorbi :

— Natalia are de gînd să ne părăsească...

Grigori culese în tăcere fărîmiturile cu o coajă de pîine.

— Care-o fi pricina ? întrebă taică-său.

Buza de jos îi tremura : primul semn al izbucnirilor de furie.

— Nu știu ! răspunse Grigori, încreținд ochii ; dădu strachina la o parte și se sculă, făcîndu-și cruce.

— Da' eu știu ! rosti bătrînul, ridicînd glasul.

— Nu te mai zborși, omule ! puse cuvînt de blîndețe Ilinișna.

— Las' că știu de ce !

— În treaba asta, zarva nu-și are rostul ! zise Petro, urnindu-se de la fereastră spre mijlocul încăperii. Lucrurile se pot rîndui numai prin bună înțelegere ; dacă vrea, rămînă ! Dacă nu vrea, ducă-se cu dumnezeu !

— Eu n-o judec. E o mare rușine pentru noi, și-i păcat în fața lui dumnezeu, da' n-o judec ! Nu-i ea de vină, ci ăst pui de lele ! se răsti Pantelei Prokofievici, arătînd spre Grigori, care se rezemase de cuptor.

— Cu ce-s eu vinovat ?

— Nu știi nimic ? N-ai păcătuit cu nimic, putoare ? !

— Nu știu !...

Pantelei Prokofievici icni din loc, răsturnînd lavița și venind în fața lui Grigori. Natalia scăpă ciorapul ; andreaua se izbi de podea și zăngăni. La auzul sunetului, un motănel sări de pe cuptor și, cu capul întors, cu lăbuța încovoiată, împinse ghemul și-l rostogoli spre ladă.

— Uite ce am să-ți spun ! începu bătrînul cu glas stăpînit și răspicat. Dacă nu vrei să trăiești cu Nataška, pleacă din casa mea, unde îi vedea cu ochii ! Am zis !

Du-te încotro te-or duce ochii ! repetă ca de obicei, cu glasul deodată potolit, întorcîndu-se şi ridicînd laviţa răsturnată.

Duniaşka, de pe pat, îşi holbă ochii rotunzi şi spăimîntaţi.

— Am să-ţi spun şi eu ceva, tată, şi rogu-te să nu-ţi fie cu supărare ! rosti Grigori cu voce tremurătoare, înăbuşită. Nu m-am însurat eu ; matale m-ai însurat. Eu n-am să alerg după Natalia. Dacă vrea, n-are decît să plece la tată-său !

— Atunci, cară-te d-acilea !

— Aşa voi face.

— Cară-te la mama dracului !

— Mă car, mă car. Nu te pripi ! Şi Grigori apucă de mînecă haina aruncată pe pat ; umflă nările, tremurînd şi clocotind de mînie, ca şi bătrînul.

În acea clipă, o uimitoare asemănare se adînci între dînşii ; în vinele lor curgea acelaşi sînge, amestecat cu sînge turcesc.

— Unde ai să te duci ? gemu Ilinişna, apucîndu-l pe Grigori de braţ.

Dar el o îmbrînci cu putere şi luă din fugă căciula, care căzuse de pe pat.

— Lasă-l să plece, cîine parşiv ! Blestemat să fie ! Hai, cară-te, cară-te ! tună bătrînul şi trînti uşa de perete.

Grigori ţîşni în tindă ; ultimul glas pe care-l auzi în casa părintească fu glasul Nataliei, care izbucnise în plîns.

O noapte friguroasă se lăsase peste sat. De sus, din beznă, cădeau fulgi de zăpadă sticloşi şi ascuţiţi, gheaţa crăpa pe Don, vuind ca un bubuit de tun. Grigori ieşi pe poartă, gîfîind. În celălalt capăt al satului, cîinii lătrau întărîtaţi. Lumini galbene fumegau în bezna nopţii.

Grigori păşea pe uliţă fără nici o ţintă. La geamurile de la casa lui Stepan, lucea întunericul.

— Gri-şa ! răsună din urmă glasul deznădăjduit, rugător al Nataliei.

„Ia mai dă-mi pace cu dragostea ta, mălăiaţo !", gîndi Grigori, scrîşnind din dinţi şi iuţind paşii.

— Grişa ! Întoarce-te !...

Grigori coti cu paşi împleticiţi pe cea dintîi ulicioară şi auzi pentru ultima dată strigătul dureros, înăbuşit, departe :

— Grişenka, dragul meu !

Grigori trecu repede medeanul, se opri la o răscruce de drum şi cercetă în minte numele flăcăilor prieteni, la care ar fi putut să mîie peste noapte.

Se opri la numele lui Mihail Koşevoi. Casa se afla la capătul satului, sub deal ; Mihail, maică-sa, o soră nemăritată şi doi fraţiori alcătuiau toată familia. Grigori intră în ogradă şi bătu în ferestruica sălaşului.

— Cine-i acolo ?

— Mihail e acasă ?

— Acasă. Dar cine-i acolo ?

— Eu îs, Grigori Melehov.

După o clipă, Mihail, trezit din somnul cel dintîi şi cel mai dulce, îi deschise uşa.

— Tu eşti, Grişa ?

— Eu.

— Ce vrei în puterea nopţii ?

— Lasă-mă să intru şi ţi-oi spune.

În tindă, Grigori îl prinse pe Mihail de braţ ; înciudat că nu găseşte cuvintele de trebuinţă, rosti în şoaptă :

— Aş vrea să dorm în noaptea asta la tine ! M-am certat cu ai mei... Cum e la tine ? Ai loc ? Mă culc oriunde...

— Găsim noi loc. Intră ! Da' de ce v-aţi certat ?

— Mai dă-o-ncolo ! Lasă, frate, ţi-oi spune mai tîrziu... Unde-i p-acilea uşa ? Nu văd nimic.

I-au aşternut un culcuş pe laviţă. Grigori se lungi şi se înveli cu cojocul peste cap, ca să nu audă cum vorbeşte în şoaptă mama lui Mihail, care dormea în acelaşi pat cu fiică-sa.

„Ce-o fi acum acasă ? Are să plece Natalska ? De-acu viaţa mi s-o rîndui într-alt chip. Unde să mă duc ?", se întrebă el. Şi un gînd îi răspunse îndată : „Mîine o chem pe Axinia, să plecăm împreună în Kuban, departe de-aici, departe, cît mai departe"...

Pe dinaintea ochilor lui Grigori, închişi, treceau coamele stepei, satele, staniţe necunoscute, pe care nu le văzuse niciodată, străine de inima sa. Dar dincolo de acest val de coline, la capătul acestui drum fumuriu, înflorea o

ţară albastră şi primitoare ca-n poveşti şi, peste toate, plutea dragostea Axiniei, ca o floare tomnatică înfruntînd vremea.

Adormi cam îngrijorat de viaţa necunoscută care îl aştepta. Înainte de a aţipi, mai încercă din răsputeri să-şi aducă aminte de faptele care-i apăsau sufletul şi nu se lăsau deslușite. Gîndurile se răsfirau senine şi potolite, ca o barcă lăsată în voia şuvoiului, şi pe urmă, deodată, se izbeau de ceva tare, ca de un banc de nisip. Nu se simţea în largul său, era scîrbit, se zvîrcolea cu mintea rătăcită, căznindu-se să-şi lămurească : „Ce este ? Care-i piedica ce-mi stă în cale ?"

Dimineaţa, cînd se trezi, îşi aminti într-o fulgerare : „Oştirea ! Unde să plec cu Axiutka ? În primăvară trebuie să fiu la tabără ; iar la toamnă, mă duc la militărie ! Asta-i piedica !"

După mîncare, îl chemă pe Mihail în tindă.

— Mişa, du-te la Astahovi şi spune-i Axiniei să vină cînd s-o înnopta la moara de vînt.

— Da'... Stepan ? se fîstîci Mihail.

— Scorneşte şi tu ceva, ca să-ţi faci drum la dînşii...

— Bine, mă duc.

— Du-te. Spune-i să vină negreşit...

— Fii pe pace...

Seara, Grigori aştepta lîngă moara de vînt şi fuma cu ţigara ascunsă în mînecă. În spatele morii, vîntul şuiera, poticnindu-se între tulpinile uscate de porumb. Pînza ruptă se lovea la fiecare suflare de aripile înţepenite ale morii. Lui Grigori i se părea că o pasăre mare i se roteşte deasupra capului, bate din aripi şi nu-şi poate lua zborul. Axinia nu mai venea. La apus, zarea se înfăşura într-un văl de purpură viorie ; dinspre răsărit, vîntul sufla încă mai vajnic ; întunericul cobora repede, lăsînd în urmă luna, care se aninase de sălcii. Un cer ruginiu, pătat cu albastru, se lăsase nepăsător deasupra morii. Din sat străbăteau cele din urmă vuiete ale vîltorii de peste zi.

Grigori fumă trei ţigări una după alta ; îngropă ultimul chiştoc în zăpada chirfosită de picioare şi se uită împrejur cu mînie şi durere. Urmele paşilor săi din sat şi pînă la moară erau negre ca păcura. Nu se vedea nimeni venind dinspre Tatarski. Grigori se sculă ; se întinse, şi

umerii îi trosniră. O luă apoi spre lumina primitoare care mijea la ferestruica de la izba lui Mihail. Cum se apropia de ogradă fluierînd alene, se pomeni faţă-n faţă cu Axinia. Se vedea că venise în grabă, dacă nu cumva chiar alergase ; gîfîia. Din gura-i fragedă şi rece ieşea ca o adiere aromată de fîn proaspăt, abia simţită, adusă de departe, din fînețele verii.

— Mi-am pierdut răbdarea tot aşteptîndu-te ! Credeam că nu mai vii.

— Abia am putut scăpa de Stepan.

— M-ai lăsat să deger. Ah, muiere afurisită !

— Las' că-s eu fierbinte. Te încălzesc acuşi !

Desfăcu blana ei şi se lipi de Grigori, cum se înlănţuie hameiul în jurul stejarului.

— De ce m-ai chemat ?

— Stai oleacă ; ia-ţi mîinile ! Pot trece oameni pe-aici. Au să ne vadă.

— Te-ai sfădit cu ai tăi ?

— Am plecat. De ieri stau la Mişka. Am ajuns ca un cîine de pripas...

— Şi acum, ce vrei să faci ?

Axinia desfăcu braţele, care-l strîngeau pe Grigori, şi, tremurînd, îşi încheie pulpanele blănii.

— Hai, Grişa, lîngă zaplaz. De ce-am sta în mijlocul drumului ?

Păşiră alături din cale. Grigori curăţi zăpada şi se rezemă cu spatele de zaplazul îngheţat, care trosni.

— Nu ştii cumva dacă Natalia a plecat acasă ?

— Nu ştiu. Se vede c-o pleca. La ce să mai rămînă ?

Grigori vîrî braţul îngheţat al Axiniei în mîneca straiului său. Strîngînd cu degetele mîna ei îngustă, întrebă :

— Şi acuşi, ce-o să facem ?

— Nu ştiu, dragul meu ! Am să fac cum ai să spui tu.

— Ai să-l laşi pe Stepan ?

— Fără un singur oftat ! Dacă vrei, acum îl las.

— Ne-om tocmi undeva împreună şi-om trăi...

— Merg să rînesc la vite, Grişa. Numai să fiu cu tine !

Au rămas cîteva clipe, încălzindu-se unul pe altul. Grigori nu se îndura să plece ; întorcea capul împotriva vîntului, închidea ochii, nările îi tremurau. Axinia, cu faţa culcată la subsuoara lui, sorbea cu nesaţ mirosul ameţitor

al trupului pe care îl cunoştea — şi pe buzele lacome tremura, într-ascuns de văzul lui Grigori, un surîs slobod de fericire împlinită.

— Mîine mă duc la Mohov. Poate m-oi tocmi la el, zise Grigori, apucînd ceva mai sus mîna Axiniei, caldă şi cu degetele asudate.

Axinia nu răspunse. Nici nu ridică fruntea. Surîsul vioi de adineauri îi lunecă de pe buze, ca furat de vînt ; teama şi neliniştea i se cuibăriseră ca o sălbăticiune fugărită în ochii săi larg deschişi. „Să-i spun ori să nu-i spun ?", se gîndi ea, aducîndu-şi aminte că-i însărcinată. „Da, trebuie să-i spun !" hotărî, dar tresări deodată de teamă şi goni gîndul înspăimîntător. Cu instinctul de femeie, ghici că nu-i clipa să-i vorbească acum ; îşi dădu seama că poate să-l piardă pentru vecie. Şi, păstrînd îndoiala : care din doi era tatăl copilului pe care îl şi simţise cum i se mişcă în pîntec, păcătui în gînd şi nu-i spuse nimic.

— De ce tremuri ? Ţi-e frig ? o întrebă Grigori, înfăşurînd-o în pulpana cojocului.

— Da, niţeluş... Trebuie să mă duc, Grişa ! Are să vină Stepan, are să mă caute, şi eu n-am să fiu acasă.

— Unde s-a dus ?

— Abia am izbutit să scap de el. L-am trimis la Anikei să joace cărţi.

Se despărţiră. Pe buzele lui Grigori mai stăruia aroma tulburătoare a buzelor care miroseau a vînt de iarnă sau, poate, a fîn de stepă, adulmecat de departe şi scăldat de o ploaie de mai.

Axinia coti pe uliţa strîmtă, se pitulă şi porni în grabă, aproape în fugă. În dreptul unei fîntîni, unde noroiul fusese frămîntat toamna de copitele vitelor, se împiedică ; picioarele îi lunecară pe o moviliţă îngheţată. Simţi o durere ascuţită în pîntec şi se sprijini de un par din gard. Durerea se potoli ; dar ceva viu se răsuci înlăuntru şi o izbi de cîteva ori în coastă, cu putere şi mînie.

11

A doua zi dimineaţa, Grigori se duse la Mohov acasă. Serghei Platonovici venise de la prăvălie să-şi bea ceaiul. Stătea cu Atepin în sufrageria bogat tapisată, care imita lemnul de stejar, turnîndu-şi ceaiul tare şi roşiatic.

Grigori lăsă căciula în tindă şi intră în sufragerie.

— Am venit la dumneavoastră, Serghei Platonovici.

— A ! Mi se pare că eşti feciorul lui Pantelei Melehov, nu ?

— Al lui îs.

— Şi ce vrei ?

— Voiam să vă rog să mă tocmiţi la lucru...

Uşa scîrţîi, şi Grigori întoarse capul. Un ofiţer tînăr, îmbrăcat într-un veston verde, cu epoleţi de sotnic, intră în camera mare. Ţinea în mînă un ziar împăturit cu grijă. Grigori şi-l aminti : era ofiţerul căruia Mitka Korşunov i-o luase înainte la alergarea de cai din anul trecut.

Serghei Platonovici împinse un scaun pentru ofiţer şi întrebă :

— Dar ce, a sărăcit tatăl dumitale, de te lasă să lucrezi pe la alţii ?

— Apăi nu mai stau cu dînsul.

— Te-ai despărţit ?

— Da.

— Te-aş primi bucuros ! Vă ştiu oameni harnici, dar n-am loc acum.

— Despre ce-i vorba ? întrebă sotnicul, aşezîndu-se la masă şi aruncînd o căutătură repede lui Grigori.

— Flăcăul caută de lucru.

— Te pricepi la cai ? Ştii să mîi cum se cuvine o trăsură cu doi cai ? întrebă sotnicul, mestecînd cu linguriţa în pahar.

— Ştiu ! Am avut şi noi şase cai...

— Îmi trebuie un vizitiu. Cu cît te-ai tocmi ?

— N-o să ne tîrguim prea mult.

— Dacă-i aşa, să vii mîine la moşia tatălui meu, la Nikolai Alexeevici Listniţki ! Ştii unde ?

— Da. Ştiu foarte bine...

— E la vreo douăsprezece verste de-aici. Vino mîine dimineaţă. O să ne înţelegem acolo.

Grigori stătu nehotărît o clipă şi, ţinînd mîna pe clanţă, zise :

— Aş vrea să-i spun o vorbă blagorodniciei voastre.

Sotnicul ieşi după el în coridorul aproape întunecat. O lumină trandafirie venea de pe terasă, prin geamurile mate.

— Ei, ce este ?

— Nu-s singur ! răspunse Grigori şi se înroşi. Am o femeie. S-ar găsi poate un loc şi pentru dînsa ?

— E nevastă-ta ? întrebă sotnicul zîmbind şi ridicînd sprîncenele trandafirii, colorate de razele care străbăteau de afară.

— Nu, îi femeia altuia...

— Aha ! Bine, o s-o punem bucătăreasă la argaţi. Şi unde-i bărbatul ei ?

— E aici, în sat.

— Iar tu i-ai furat femeia ?

— Singură s-a pripăşit...

— Zi, o poveste romantică ! Ei bine, vino mîine. Poţi pleca...

Grigori sosi la Iagodnoe, la moşia lui Listniţki, pe la ceasurile opt dimineaţa. Curtea spaţioasă era împrejmuită cu zid de cărămidă, cu tencuiala căzută pe alocuri. Acareturile erau împrăştiate prin ogradă fără nici o rînduială : un pavilion cu acoperiş de ţiglă, avînd cifra „1910" făcută din ţigle de altă culoare, locuinţele servitorilor, baia, grajdul, crescătoria de păsări, un grajd de vaci, un hambar lung, un şopron de trăsuri. Casa boierească, mare şi veche, despărţită de restul curţii printr-un grilaj, era ascunsă între pomii grădinii. În dosul ei, se înălţa un zid cenuşiu de plopi desfrunziţi şi de sălcii, unde se zăreau cuiburi părăsite de ciori, ca nişte şepci cafenii.

Aproape de ogradă, Grigori fusese întîmpinat de cîţiva ogari negri, de Crimeia. O căţea lăcrimoasă, cu ochi de bătrînică şi cu un picior rupt, îl adulmecă înaintea celorlalţi şi-l urmă cu capul plecat. În încăperile slugilor, bucătăreasa se certa cu camerista, o fetişcană pistruiată. Lîngă prag, învăluit într-o fumăraie de tutun, ca într-un sac, stătea un moşneag uriaş, cu buza spînzurînd. Camerista îl conduse pe Grigori în casă. În tindă duhnea a ciine şi a piei crude de vînat. Pe masă zăceau aruncate un toc de puşcă şi o tolbă de vînătoare, cu ciucuri jerpeliţi de mătase verde.

— Te cheamă domnişorul ! spuse camerista, scoţînd capul printr-o uşă laterală.

Grigori îşi privi cu şovăială cizmele murdare şi trecu pragul.

Sotnicul era culcat într-un pat lîngă fereastră ; pe plapumă se afla o cutie cu tuburi şi o alta cu tutun. După ce-şi pregăti o ţigară, sotnicul îşi încheie gulerul alb al cămăşii şi zise :

— Ai venit prea devreme. Aşteaptă acum, pînă ce vine tata.

Grigori se opri lîngă prag. După o clipă, un mers fîşîi în tindă, pe podeaua care scîrţîia. Cineva intră prin uşa întredeschisă, întrebînd cu un glas adînc de bas :

— Nu dormi, Evgheni ?

— Pofteşte, papà !

În odaie intră un bătrîn încălţat cu cizme negre, moi, de Caucaz. Grigori îl privi peste umăr, şi privirea i se opri mai întîi pe nasul subţire şi coroiat, pe mustăţile cărunte, groase, în formă de arc, galbene de tutun. Bătrînul, nalt de un stînjen, era slab, dar cu umerii largi. Pe trup îi fîlfîia o haină lungă din păr de cămilă. Gulerul îi strîngea ca un laţ gîtlejul de culoare cărămizie, cu pielea zbîrcită. Ochii spălăciţi erau foarte apropiaţi de rădăcina nasului.

— Papà, acesta-i vizitiul pe care ţi-l recomand ! E un băiat dintr-un neam de oameni cumsecade.

— Din ce neam ? întrebă bătrînul cu glas tunător.

— Al lui Melehov.

— Care Melehov ?

— Băiatul lui Pantelei Melehov.

— L-am cunoscut pe Prokofi ! Am făcut oştirea împreună. Şi pe Pantelei îl ştiu ; cel şchiop, neam de cerchez, nu ?

— Aşa-i, să trăiţi, şchiopătează ! întări Grigori, mereu stînd smirna, încordat ca o strună.

Îşi amintea de cele ce-i povestise bătrînul despre generalul în retragere Listniţki, eroul din războiul ruso-turc.

— De ce te bagi la stăpîn ? tună generalul.

— M-am despărţit de tata, excelenţă !

— Păi ce fel de cazac ai să fii, dacă te tîrîi să intri la stăpîn ? Taică-tău nu ţi-a dat nimic cînd ai plecat din casa lui ?

— Nu, excelenţă ! Nu mi-a dat nimic.

— Atunci e altă vorbă. Te tocmeşti cu nevastă ?

Sotnicul se răsuci brusc în pat, şi telurile scîrţîiră. Grigori trase la el cu coada ochiului ; sotnicul, ca să nu dea greş cu răspunsul, îi făcu semne cu ochiul.

— Da, excelenţă.

— Fără „excelenţă" ! Nu-mi place ! Vă dau opt ruble pe lună la amîndoi. Femeia va găti la servitori şi la argaţi, în timpul muncilor. Primeşti ?

— Am înţeles !

— Să vii la conac, chiar de mîine. Vei locui în odaia unde a stat celălalt vizitiu.

— Cum a fost vînătoarea de ieri, papà ? îl întrebă sotnicul pe bătrîn, lăsînd picioarele mici şi păroase pe preş.

— Am scos din rîpa Gremeaci un vulpoi, pe care l-am urmărit pînă la pădure. Era însă un vulpoi bătrîn ; mi-a păcălit toţi cîinii.

— „Kazbek" mai şchiopătează ?

— Am constatat că are piciorul scrîntit. Hai, grăbeşte-te, Evgheni, că se răceşte dejunul.

Bătrînul se întoarse cu faţa la Grigori, trosni degetele uscate şi osoase.

— Înainte, marş ! Mîine la orele opt să fii aici !

Grigori ieşi pe poartă. Ogarii stăteau în dosul hambarului şi se soreau pe pămîntul zbicit, unde se topise zăpada. Aceeaşi căţea bătrînă, cu privirea lăcrimoasă, veni săltînd spre Grigori, îl adulmecă din urmă şi-l conduse pînă la prima vîlcea, mergînd în pas cu el, cu capul plecat. Apoi, se întoarse singură.

12

Axinia pregăti mîncarea mai devreme, înveli jăraticul în spuză, închise capacul hornului şi, după ce spălă vasele, privi prin gemuleţul care dădea în curte. Stepan stătea lîngă o grămadă de pari, aşezaţi în chip de piramidă lîngă gardul dinspre curtea lui Melehov. În colţul buzelor îi atîrna o ţigară stinsă. Alegea un par mai potrivit. Latura din stînga şopronului se prăvălise ; trebuia s-o proptească în doi pari buni şi s-o acopere cu stuful cît mai rămăsese.

— Dis-de-dimineață, obrajii Axiniei erau rumeni în pometi ; în ochi avea o strălucire vie și tinerească. Asemenea schimbare îi dădu de gîndit lui Stepan ; la masă, o întrebă :

— Ce ai ?

— Ce să am ? se miră Axinia, roșind.

— Lucești de parcă ți-ai fi uns fața cu untdelemn.

— Îi cald lîngă cuptor... am amețit !... Și, întorcîndu-se, aruncă o căutătură hoțească pe fereastră, să vadă dacă nu vine sora lui Mișka Koșevoi.

Fata sosi abia pe înserate. Vlăguită de așteptare, Axinia recăpătă viață zărind-o :

— Ai venit la mine, Mașutka ?

— Poftește afară o clipă.

În fața unui ciob de oglindă prins în tencuiala sobei, Stepan își pieptăna moțul și își netezea mustața castanie cu un pieptene scurt, făcut dintr-un corn de vită.

Axinia aruncă într-acolo o privire neîncrezătoare.

— Iar ai de gînd să pleci ?

Stepan nu răspunse îndată ; își puse pieptenele în buzunar și pregăti punga de tutun și cărțile de joc.

— Mă duc la Anikușka. Nu stau mult...

— Cînd te-i astîmpăra, omule ? Vă omorîți cu cărțile : cum vine noaptea, gata cu jocul. Și asta pîn' la cîntatul cocoșilor.

— Ajunge. Ai mai spus-o asta.

— Iar îi tragi cu douăzeci și unu ?

— Lasă-mă, Axiutka ! Du-te, că te-așteaptă fata.

Axinia îl ocoli și ieși în tindă. Mașutka, zîmbind, cu fața rumenă presărată cu pistrui, o aștepta lîngă ușă.

— Grișka s-a întors !...

— Ce-a spus ?

— A spus să vii la noi cînd s-a-nnopta.

Axinia o prinse de mîini și o împinse spre ușă.

— Mai încet, drăguțo, mai încet !... Mașa, spune-mi ce face Grigori. N-a mai zis și altceva ?

— A spus să iei tot ce ai, cît poți să duci.

Axinia tremura ca mistuită de o flacără, întorcea capul, arunca căutături spre ușă, nu-și mai găsea astîmpăr.

— Doamne, ce să fac ?... Așa de iute ? Ce să mă fac ? ! Nu, stai ! Spune-i că vin numaidecît. Ş-unde mă aşteaptă ?

— Vină la noi, acasă.

— Oh, nu ! Nu !

— Ei, fie şi altfel ! Îi spun eu să iasă...

Stepan îşi îmbrăcase cojocul ; încerca să aprindă ţigara de la lampa care spînzura în tavan.

— De ce-a venit ? întrebă, între două valuri de fum.

— Cine ?

— Maşka lui Koşevoi.

— A venit să-mi ceară ceva. Cică să-i croiesc o fustă.

Scuturînd firele negre de scrum din vîrful ţigării, Stepan păşi spre uşă :

— Culcă-te, nu mă aştepta.

— Bine, bine...

Axinia, în genunchi, lîngă lavită, îşi lipi obrazul de geamul îngheţat. Pe poteca bătătorită se depărtau scîrţîind către portiţă paşii lui Stepan. Vîntul îi smulse o scînteie din ţigară şi o aduse pînă la geam. Prin rotocolul de gheaţă topită, Axinia văzu la lumina ţigării un colţ rotund din căciula lăsată pe o ureche şi o bucată din obrazul smead. Apoi, tremurînd, într-o grabă nebună, îşi aruncă într-o broboadă mare de lînă toată zestrea : fuste, bluze, şaluri ; trecu încă o dată prin bucătărie, gîfîind, cu ochii împăienjeniţi şi, după ce stinse focul, păşi pe prispă. Cineva ieşise din casa Melehovilor la vitele din curte. Axinia aşteptă pînă cînd nu se mai auzi tropăitul paşilor, puse lanţul la uşă şi, strîngînd sub braţ bocceaua, o porni în fugă spre Don. Şuviţele de păr scăpate de sub broboada moale îi gîdilau faţa. Merse prin grădini, pînă la curtea lui Koşevoi ; era sleită, abia îşi tîra picioarele grele, de plumb. Grigori o aştepta lîngă poartă. Înşfăcă legătura şi o porni tăcut pe cîmp.

Cînd trecură dincolo de arie, Axinia încetini pasul şi-l trase de mînecă :

— Stai oleacă...

— De ce să stau ? Acuşi răsare luna. Trebuie să ne grăbim.

— Stai o clipă, Grişa !

Axinia se cocîrjă şi se opri.

— Da' ce-i cu tine ? întrebă Grigori, aplecîndu-se spre ea.

— Ah... pîntecele ! Se vede c-am ridicat ceva greu...

Îşi linse buzele uscate, se zbîrci şi, cu fulgere de durere în ochi, îşi încleştă mîinile în pîntec. Rămase cîteva clipe aşa, gheboşată şi prăpădită, apoi, vîrîndu-şi şuviţele sub basma, porni din nou.

— Gata ! Mergem...

— Nici nu mă întrebi unde te duc ? Poate te duc pînă la rîpa cea mai de aproape, ca să te zvîrl acolo ! spuse Grigori, zîmbind în noapte.

— Mi-i totuna de-acuma ! Mi-am făcut-o cu mîna mea !...

Un rîs amar suna în glasul Axiniei.

Stepan se întoarse, ca de obicei, la miezul nopţii. Intră în grajd, aruncă înapoi în iesle finul căzut sub picioarele calului, îi scoase căpăstrul şi urcă treptele cerdacului. „O fi plecat la şezătoare !", gîndi el, trăgînd lanţul pus pe clanţă. Intră în bucătărie, închise uşa şi aprinse un chibrit. Cîştigase destule (jucau pe chibrituri), şi de aceea era liniştit şi pica de somn. Aprinse lampa şi zări lucrurile zvîrlite în neorînduială prin bucătărie, dar nu bănui nimic. Doar puţintel cam mirat, trecu pragul şi intră în odaie. Cufărul era deschis ca o gură căscată cu cerul negru ; pe podea zăcea o bluziţă veche, uitată în grabă de Axinia. Lepădă repede cojocul şi alergă în bucătărie să ia lampa. Îşi roti privirea prin odaie şi deodată pricepu totul. Izbi cu mînie lampa pe masă şi, fără să ştie bine ce face, smulse sabia atîrnată pe perete, strînse cu atîta putere mînerul, încît i se învineţiră degetele ; apoi, cu vîrful săbiei culese bluziţa albastră cu floricele gălbui, uitată de Axinia, o aruncă în aer şi o spintecă în două cu o lovitură scurtă.

Vînăt la chip şi sălbatic, pradă unei turbări de lup, aruncă în sus zdrenţele bluzei albastre ; şuierînd, oţelul ascuţit le tăia din zbor în patru... opt...

După aceea, rupse dragonul săbiei, zvîrli arma într-un colţ, păşi în bucătărie şi se aşeză la masă. Rămase aşa, cu capul plecat într-o parte, netezind cu degetele tremurătoare, tari ca de fier, lemnul nespălat al mesei.

13

De cînd lumea, o nenorocire n-a venit niciodată singură. Dis-de-dimineață, din vina lui Hetko, taurul de prăsilă al lui Miron Grigorievici scăpase și împunsese cu cornul în gît iapa cea mai bună din grajd. Galben, cuprins de spaimă și scuturat de fiori, Hetko dădu buzna în casă :

— Nenorocire, stăpîne ! Buhaiul, crăpar-ar, blestematul de buhai...

— Ce ? Ce-i cu buhaiul ? întrebă speriat Miron Grigorievici.

— D-apăi a lovit... a împuns iapa cu coarnele...

Miron Grigorievici alergă în ocol, fără să se-mbrace. Lîngă fîntînă, Mitka, înarmat cu un par, lovea un taur roșcat, de vreo cinci ani ; vita învîrtea capul plecat, măturînd pînă departe zăpada cu gușa, izbind cu piciorul și cu coada răsucită funie, împrăștiind nori de pulbere argintie. Nu se ferea de pălituri : mugea numai răguşit, încordînd picioarele de dinapoi, parcă ar fi vrut să facă o săritură.

Mugetul creștea și se-nălța mînios. Mitka îl lovea peste bot și peste coaste, urlînd un potop de înfricoșate sudălmi, fără să-l ia în seamă, pe Mihei, care-l trăgea de curea.

— Lasă-l, Mitri ! Lasă-l, rogu-te, pentru numele lui dumnezeu ! Are să te ia în coarne ! Ce stai de te uiți, Grigorici ?

Miron Grigorievici se repezi spre fîntînă. Lîngă zaplaz, iapa stătea cu capul plecat ; cînd răsufla, gropile ude, adînci și negre săltau între coaste, sîngele șiroia din grumaz pe mușchii pieptului și pe zăpadă. Un fior mărunt îi învălura părul roib-deschis pe spate și pe coaste, îi cutremura picioarele de dinapoi.

Miron Grigorievici se opri înaintea ei. Pe grumaz, o rană larg căscată aburea trandafiriu. Era o tăietură adîncă, în care ai fi putut băga palma, dezvelind arterele grumazului, zguduit la fiecare răsuflare. Miron Grigorievici apucă un smoc de păr în pumn și ridică capul înclinat al iepei ; ea îl privea drept în ochi, cu lumina viorie a pupilei, părînd că întreabă : „Și ce-are să se întîmple acum ?“ Iar drept răspuns la întrebarea mută, Miron Grigorievici strigă :

— Mitka ! Du-te fuga şi spune să pregătească uncrop cu coajă de stejar !

Het-Baba, săltîndu-şi nodul beregatei în teaca de piele murdară, fugi să cojească nişte scoarţă de stejar. Mitka se îndreptă spre taică-său, fără să-şi desprindă ochii de la taurul care se rotea prin ogradă. Namila roşie se vînzolea în perdeaua de ninsoare, fără a conteni din răgete.

— Ţine-o de coamă ! porunci bătrînul lui Mitka. Mihei, trap, după aţă groasă ! Iute, că te plesnesc !

Legară strîns cu sfoară buza de sus, catifelată, numai cu cîteva fire de păr, pentru ca iapa să nu simtă durerea. Mos Grişaka se apropiase şi el.

Într-o căniţă smălţuită cu flori, au adus în sfîrşit fiertura din coajă de stejar, cenuşie ca ghinda.

— Pune-o să se răcească ; e prea fierbinte ! Ai auzit au ba, Miron ?

— Du-te în casă, tată ! Ai să răceşti !

— Şi eu îţi poruncesc să laşi zeama să se răcească ! Vrei să crape iapa ?

Spălară rana ; Miron Grigorievici vîrî cu degetele înţepenite de frig un fir de aţă groasă într-un ac mare. Cusu singur şi cu măiestrită îndemînare buzele rănii. Dar nici n-apucase să plece de lîngă fîntînă, cînd o zări pe Lukinişna venind în goană din casă. Obrajii scofîlciţi şi palizi erau încă şi mai surpaţi de tulburare. Îşi chemă bărbatul la o parte.

— Grigorici, a venit Natalia ! Vai, doamne, dumnezeule !

— Da' ce s-a mai întîmplat ? se răsti Miron Grigorievici, şi faţa lui ciupită de vărsat se înălbi ca varul.

— Grigori... a plecat... Prăpăditu' de ginere şi-a lăsat casa !

Lukinişna îşi desfăcu braţele ca o cioară care se pregăteşte să-şi ia zborul ; apoi lovi poalele fustei cu putere şi începu să se vaiete :

— Vai, ce ruşine ! Sîntem de ocara satului ! Doamne, dumnezeule, pentru ce năpasta asta ? Vai, vai !...

Natalia, îmbrăcată într-o haină de iarnă, îmbrobodită cu o năframă, stătea în mijlocul bucătăriei. Două boabe de lacrimi îi scînteiau în colţul ochilor. Pe umerii obrajilor, ardeau două pete rumene, ca două cărămizi.

— Ce cauți aici ? se răsti taică-său, năvălind în bucătărie. Te-a bătut bărbatul ? Nu vă-nțelegeți ?

— A plecat ! răspunse Natalia, înăbușind într-un sughiț hohotele de plîns ; se clătină ușor și căzu în genunchi, înaintea bătrînului. Tătucă, viața mi-e prăpădită ! Ia-mă la tine ! Grișka a plecat cu ibovnica ! Am rămas singură ! Tăicuță, sînt ca zdrobită de o roată...

Natalia vorbea repede, înghițind jumătatea cuvintelor și uitîndu-se de jos în sus cu privirea rugătoare la barba roșcată a bătrînului, ca pîrlită la flacără.

— Ia, stai ! Oprește-te un pic...

— N-am de ce să mai rămîn acolo ! Luați-mă !

Și, tîrîndu-se în genunchi pînă la sipet, Natalia își aruncă în palme capul scuturat de plîns. Tulpanul îi lunecă pe spate, șuvițe de păr moale și negru cădeau pe urechile palide. Plînsul într-un ceas greu e ca o ploaie pe vreme secetoasă în luna mai. Maică-sa strîngea la pîntecul ei supt capul Nataliei și începu să se tînguiască după năravul muierilor, prostește, fără șir...

Miron Grigorievici, foc de mînie, ieși în cerdac :

— Înhamă caii la două sănii ! La săniile mari !...

Speriat de glasul tunător al stăpînului, cocoșul care călca de zor o găină aproape de cerdac, sări cît colo și alergă spre hambare, legănîndu-se și cotcodăcind indignat.

— Înhămați ! Iute !

Miron Grigorievici prinse a sfărîma cu cizma balustrada și stîlpii subțiri de lemn sculptat, rupse scîndurile în chip sălbatic și nu intră în casă decît după ce Hetko scoase din grajd în trap doi cai corbii și le puse hamurile, din mers.

Mitka și Hetko plecară să aducă zestrea Nataliei. Ucraineanul, cu gîndul aiurea, călcă un purcel care n-avusese timp să se ferească din drum : „Întîmplarea poate-l va face pe stăpîn să uite de iapă !“ O clipă se bucură și slăbi hățurile.

„Așa ! Ți-ai găsit ! Afurisitul de ghiuj nu uită nimic !“, își luă seama îndată Hetko și se posomorî, încruntîndu-și sprîncenele.

— Hai, gonește, diavole ! Că-ți arăt eu ție ! strigă, mînuind biciul, ca să nimerească corbiul în locul acela unde se vedea splina zvîcnind.

14

Sotnicul Evgheni Listniţki îşi făcea serviciul în Regimentul de gardă imperială „Atamanski". Luînd parte la nişte alergări de cai ofiţereşti, căzuse, fracturîndu-şi antebraţul stîng. După ce ieşi din spital, îşi luă un concediu şi plecă pentru şase săptămîni la Iagodnoe, moşia părintească.

Bătrînul general, de mult văduv, trăia singur. Soţia îi fusese ucisă într-o suburbie din Varşovia, prin opt sute optzeci şi ceva. Au tras asupra lui, dar au nimerit în generăleasă şi în vizitiu ; trăsura a fost găurită în mai multe locuri, însă generalul a scăpat teafăr. Soţia îi lăsase un băiat de doi ani, Evgheni. Curînd după aceasta, generalul îşi dădu demisia din armată, se aşeză la Iagodnoe, pe Don (cealaltă moşie de vreo 4000 deseatine, cu care fusese împroprietărit străbunicul său pentru actele de bravură în Războiul pentru apărarea Patriei din 1812, se afla în gubernia Saratov), şi trăia o viaţă aspră şi cumpătată.

Cînd Evgheni se mai săltă puţin, părintele său îl trimise la şcoala de cadeţi, iar generalul se ocupă de gospodărie ; crescu vite de rasă, cumpără din crescătoria împărătească armăsari trăpaşi pentru prăsilă şi, încrucişîndu-i cu cele mai bune iepe pursînge aduse din Anglia şi cu cele din herghelia Provalskaia de pe Don, dobîndi o rasă de cai proprie. Turmele le păştea pe lotul de pămînt căzăcesc şi pe cel cumpărat, semăna grîu cu mîinile altora ; iarna şi toamna pleca la vînat cu ogarii, şi uneori se închidea într-o sală tapisată în alb şi bea în neştire, săptămîni de-a rîndul. Îl rodea o boală grea de stomac ; regimul aspru hotărît de doctori îl oprea să înghită mîncarea ; o amesteca, înghiţea sucurile, iar restul îl scuipa într-o tipsie de argint, pe care o ţinea totdeauna cu braţul întins, dintr-o coastă, lacheul tînăr, Veniamin, din neam de mujic.

Veniamin era un flăcău zurliu cu chipul smead ; pe capul său rotund nu creştea păr, ci un fel de perie neagră, deasă şi ţepoasă. Slujea la boierul Listniţki de şase ani. La început, cînd a fost rînduit să stea lîngă general, cu tipsia de argint în mînă, îl apuca greaţa de cîte ori bătrînul stupea mestecătura cenuşie, mozolită între dinţi. Dar cu vremea s-a obişnuit.

Afară de Veniamin, mai vieţuiau şi alte slugi la conac : bucătăreasa Lukeria, un grăjdar bătrîn, moş Saşka, ciobanul Tihon şi vizitiul cel nou, Grigori, venit împreună cu Axinia. Lukeria era o femeie puhavă, cu bucile mari şi cu faţa ciupită de vărsat, care semăna cu un boţ de aluat moale ; ea o înlătură pe Axinia din bucătrie, chiar din prima zi :

— Ai să găteşti la vară, cînd boierul o tocmi argaţi. Acuma, pot dovedi la toate şi singură...

Îndatorinţa Axiniei era să spele duşumelele din casă de trei ori pe săptămînă, să dea hrană la păsări şi să aibă grijă de curăţenie în curtea lor. Se apucă de treabă cu rîvnă, căutînd să-i mulţumească pe toţi, chiar şi pe Lukeria. Grigori îşi petrecea o bună parte din timp cu Saşka-grăjdarul, în grajdul larg de bîrne. Ajuns pînă la adînci bătrîneţe, moşneagul îşi păstra numele băieţesc de Saşka ; nimeni nu-i făcea cinstea să-i adauge şi numele tatălui, iar pe cel de familie pesemne că nu i-l cunoştea nici bătrînul Listniţki, la care slujea de peste douăzeci de ani. În tinereţe, Saşka fusese vizitiu, însă cu vîrsta, slăbindu-i şi puterile şi văzul, trecuse la grajd. Era mărunt de stat, acoperit peste tot cu păr sur, bătînd în verzui (chiar şi pe mîini îi crescuse păr de aceeaşi culoare), nasul îi fusese zdrobit de o lovitură de ciomag, încă de mic ; dar păstra totdeauna un surîs naiv de copil ; se uita la oameni clipind blajin din ochii înconjuraţi de creţuri roşii. Chipul lui de apostol era şonţit de nasul teşit şi de o cicatrice lungă care-i brăzda buza de jos. Pe cînd se afla la oştire (se trăgea din ruşii de la Bogucear), în toiul unei beţii, se apucase să înghită în loc de votcă o duşcă de apă tare. O şuviţă de foc îi străbătuse buza de jos şi i-o lipise de bărbie. Acolo, pe unde a trecut şuviţa, rămăsese o cicatrice năpîrlită de păr, trandafirie şi şerpuitoare, parcă i-ar fi lins barba o dihanie necunoscută, lăsînd o urmă subţire şi ascuţită, ca roasă cu pila. Saşka se deda ades la votcă ; în acele clipe umbla prin curtea conacului ca un stăpîn, îşi tîra picioarele, se oprea înaintea ferestrelor de la odaia de dormit a boierului şi clătina şiret din deget sub nasul lui cîrn.

— Mikolai Lexeici ! Auzi ? Mikolai Lexeici ! striga el cu glas răstit şi puternic.

Dacă stăpînul cel bătrîn se afla în odaia de dormit, se apropia de fereastră.

— Iar te-ai umplut ca o bute, nemernicule ! tună vocea de la geam.

Saşka îşi ridica nădragii care-i cădeau în vine, clipea şi zîmbea pehlivan. Zîmbetul îi tresălta pe faţa sluţită dinspre ochiul stîng, întredeschis, pînă la pecinginea trandafirie, boţită, din colţul drept al gurii. Cam ponciş zîmbet, dar simpatic.

— Mikolai Lexeici ! tot rişpectul ! Te cunosc eu !

Saşka tropăia şi ameninţa cu degetul subţire şi murdar, ridicat ca un beţigaş.

— Du-te şi te culcă ! surîdea îngăduitor boierul de la fereastră, răsucind mustaţa pleoştită cu palma afumată de tutun.

— Nici dracu nu-l poate duce cu preşu pe Saşka ! rînjea moşul şi se apropia de grilaj. Mikolai Lexeici, eşti un... cum îs şi eu. Amîndoi de-o teapă, ca peştele şi apa. Peştele se dă sub lotcă, iară eu şi cu matale la votcă... Sîntem bogaţi amîndoi, bogaţi nevoie mare... Uite-aşa ! Saşka desfăcea braţele larg : Pe noi ne cunoaşte toată suflarea omenească din ţinutul Donului. Noi, aici vocea lui Saşka devenea tristă şi linguşitoare, noi amîndoi, iecşcelenţă, sîntem grozavi la multe isprăvi, numai că ne dau nasurile de gol !...

— De ce ? întreba intrigat generalul, învineţit de rîsul pe care abia şi-l stăpînea, zvîrcolindu-şi buzele şi mustaţa.

— Din pricina rachiului ! răspundea Saşka răspicat, clipind des şi lingînd balele care se prelingeau pe crestătura trandafirie. Da' matale să nu mai bei, Mikolai Lexeici ! Că altmintrelea ne prăpădim amîndoi ! Ajungem la sapă de lemn !

— Du-te, drege-te şi vino-ţi în fire !

Boierul îi arunca prin fereastră un bănuţ de douăzeci de copeici. Saşka îl prindea din zbor şi-l ascundea în căptuşeala şepcii.

— Hei, ghinărare, rămîi cu bine ! ofta el, plecînd.

— Da' caii i-ai adăpat ? întreba boierul, zîmbind înainte de a primi răspunsul.

— Caiafă parşivă ! Pui de lele ! răcnea Saşka cu glas hodorogit, tremurînd de mînie, ca apucat de friguri. Sîngele îi năvălea în obraji. Cum ? Saşka să uite să adape caii ? Chiar cînd o fi să mor, tot am să mă tîrîi să le aduc de la fîntînă cîte o doniţă ! Auzi ce-i mai trăsneşte ? Asta-i prea de tot !

Moş Saşka pleca amărît de nedreapta bănuială, suduind şi ameninţînd cu pumnul. Toate i se iertau : beţia, vorbirea deşănţată la întîmpinările boierului, i se iertau toate, fiindcă era un grăjdar de neînlocuit. Şi vară, şi iarnă, dormea în grajd, într-o boxă goală ; nimeni nu ştia să se poarte cu caii mai bine decît dînsul : era grăjdar, era şi veterinar ; primăvara, în mai, cînd înflorea cîmpul, culegea ierburi, scotea rădăcini tămăduitoare din fîneţe, din rîpe şi din văi mocirloase. Sus, pe pereţii grajdului, atîrnau mănunchiuri de ierburi uscate : *jarovik*, pentru tignafes ; ochiul-şarpelui, împotriva muşcăturilor de şarpe ; frunza-neagră, contra vătămăturilor de picioare ; o iarbă subţire şi albă, care creştea prin livezi, la rădăcina sălciilor ; leacuri pentru hernie şi încă o mulţime de alte necunoscute buruieni, pentru felurite pacoste şi boli de cai.

În grajd, în boxa unde dormea Saşka şi iarna şi vara, stăruia o duhoare stătută, ca o pînză de păianjen, de la care ţi se ştirea gîtul. Pe patul de scînduri se afla aşternut un strat de fîn presat, tare ca piatra, acoperit cu o cergă şi cu sumanul lui Saşka, îmbibat cu izul sudorii de cal. Afară de suman, Saşka se mai fudulea şi cu un cojocel. Alte lucruri n-avea la sufletul său.

Tihon, un zdravăn de cazac cu buzele groase, cam sărac cu duhul, trăia cu Lukeria şi era zuliar în taină pe Saşka, fără nici o pricină. O dată pe lună, îl apuca pe Saşka de bumbul bluzei slinoase şi-l trăgea în dosul casei.

— Moşnege, să nu te mai uiţi la muierea mea !

— Asta-i cam greu ! Nu ştiu cum să-ţi spui... răspundea Saşka, clipind hîtru.

— Nu te mai lega de ea, moşule ! îl ruga Tihon.

— Hei, puiule, n-am ce-ţi face, dacă-mi plac muierile ciupite de vărsat ! Nu mă lua cu votcă ; adă-mi una ciupită şi pune-o acilea. Cu cît e mai ciupită de vărsat, cu atît e mai bună de iubit, afurisita !

— La anii tăi, moşnegărie, îi ruşine şi păcat ! Ehe ! Şi mai zici că eşti doftor, că ştii să lecuieşti caii şi că nu ieşi din cuvîntul lui dumnezeu !...

— Eu îs doftor la toate ! se încăpăţîna Saşka.

— Nu te mai lega de ea, moşule ! Nu se cade să faci una ca asta...

— Tot a mea are să fie Lukeria, măi vericule ! Ia-ţi rămas bun de la tîlhăroaică ! Ţi-am înhăţat-o ! E ca o plăcintă cu stafide. Numai că i-a scos careva stafidele, de aceea îi cam ciupită. Şi de aia îmi place !

— Ţine-aici ! Dar să nu mi te pui în cale, că te omor ! încheia Tihon, oftînd şi scoţînd din pungă cîţiva gologani de aramă.

Şi bîlciul o lua de la capăt în fiecare lună.

Viaţa din Iagodnoe mucegăia monotonă şi somnoroasă. Conacul era pitulat într-o vale închisă, departe de drumurile mari ; încă din toamnă, legăturile cu staniţa şi cu celelalte sate erau foarte anevoioase. Iarna, haite de lupi, care iernau în Pădurea Neagră, se adunau pe movila prelungită pe o creastă din nisip pînă-n livadă şi urlau, spăimîntînd caii. Tihon ieşea în grădină să tragă cu puşca de vînat a boierului ; Lukeria îşi învelea cu pătura crupa lată cît o gură de cuptor şi, cu răsuflarea tăiată, aştepta împuşcătura, privind în beznă, cu ochii ei mici, înecaţi în osînza obrajilor ciupiţi de vărsat. În acele clipe i se părea că năucul şi chelbosul de Tihon e un erou nespus de falnic. Cînd se deschidea uşa cu vuiet, şi cînd intra Tihon, învăluit într-o suflare de aburi, Lukeria se ghemuia în pat şi, gîngurind cu duioşie, îşi îmbrăţişa ibovnicul rebegit de frig.

Vara, la Iagodnoe, pînă seara tîrziu, răsunau glasurile argaţilor. Generalul însămînţa vreo patruzeci deseatine de grîne şi tocmea oameni la strîns. Şi tot vara, Evgheni venea uneori la moşie, umbla lela prin grădină şi prin livezi, plictisindu-se. Dimineaţa pornea cu undiţa spre malul iazului. Nu era înalt ; dar avea pieptul larg şi uniforma de ofiţer părea turnată pe trup. Se pieptăna căzăceşte, cu moţul învălurat spre dreapta.

În cele dintîi zile, îndată după ce se tocmi cu Axinia la curte, Grigori îşi vedea ades stăpînul cel tînăr. Veniamin se ivea în odaia slugilor, înclina capul cu peria părului şi zîmbea :

— Grigori, du-te la conaș ! Mi-a poruncit să te chem...

Grigori intra și se oprea în prag. Evgheni Nikolaevici surîdea, dezvelindu-și dinții mari, și-i arăta un scaun:

— Stai jos !

Grigori se așeza pe margine.

— Ei, îți plac caii noștri ?

— Buni cai ! Surul, mai ales, îi grozav...

— Înhamă-l mai des ! Dar caută și nu-l goni.

— Mi-a spus și moș Saşka.

— Ce zici de Krepîș ?

— Roibul ? Cîntărește aur. Da' are o copită crăpată ; trebuie potcovit.

O dată, conașul îl sfredeli cu ochii cenușii și întrebă:

— Trebuie să pleci la tabără în luna mai ?

— Da, blagorodnicia voastră.

— Am să vorbesc cu atamanul, să nu te duci.

— Vă mulțumesc, să trăiți.

Tăcură un timp. Sotnicul își descheie gulerul uniformei și își scărpină pieptul alb, ca de muiere.

— Și, zi, nu ți-e teamă că bărbatul Axiniei are să ți-o ia înapoi ?

— S-a lepădat de ea ; n-o mai ia !

— Cine ți-a spus ?

— Apăi cînd am fost la staniță să aduc niște caiele, m-am văzut cu unul de la noi din sat. Mi-a spus că Stepan bea de zvîntă pămîntul. „N-o iau pe Axiutka înapoi, zice, nici pentru o para chioară ! Îmi găsesc alta, mai dihai."

— Frumoasă femeie Axinia ! rosti sotnicul pe gînduri, cu ochii țintă peste capul lui Grigori și cu un zîmbet plin de înțeles pe buze.

— Frumoasă, încuviință Grigori și se încruntă.

Concediul lui Evgheni se apropia de sfîrșit. Nu-și mai ținea brațul în fașă ; îl putea ridica, dar nu-l putea îndoi.

În zilele cîte-i mai rămîneau, venea adesea în odaia lui Grigori, din magherniţele servitorilor. Axinia văruise încăperea, pe care vizitiul cel dinainte o lăsase murdară ca o cotineață ; spălase pervazul ferestrelor și frecase dușumeaua cu praf de cărămidă. Astfel, odăița curată împrăștia un aer de voioșie și de tihnă ; se simțea o mînă de gospodină. Cuptorul era încins. Sotnicul arunca pe umeri o scurtă de postav albastru și se ducea în odaia servitorilor.

Alegea ceasul cînd Grigori trebăluia la cai. Intra mai întîi în bucătărie, glumea cu Lukeria, apoi pleca şi trecea în odaia lui Grigori. Aici se aşeza pe un scăunaş, lîngă cuptor, încovoind spatele şi privind ţintă la Axinia, cu un zîmbet obraznic. Axinia se fîstîcea înaintea lui ; andrelele cu care împletea la ciorap începeau să-i tremure între degete.

— Ei, ce mai faci, Axiniuşka ? întreba el, umplînd odăiţa cu un fum albastru de ţigară.

— Mulţumesc, bine.

Axinia înălţa ochii şi se îmbujora la faţă cînd întîlnea privirea străvezie a sotnicului, în care ardea o patimă tăcută. Nu-i făcea plăcere să se uite în ochii albaştri, nerușinaţi ai lui Evgheni Nikolaevici şi-i era ciudă că totuşi se uită. Răspundea într-aiurea la feluritele sale întrebări despre lucruri de nimic şi căuta să scape mai repede cu fuga.

— Mă duc. Trebuie să dau grăunţe la raţe...

— Mai stai, ai destul timp, zîmbea sotnicul, simţind că-i tremură picioarele strînse în pantalonii strîmţi de călărie.

Rămînea vreme îndelungată, punîndu-i tot soiul de întrebări despre trecutul ei ; în glasul lui străbăteau din cînd în cînd învăluiri joase, ca acelea din glasul părintelui său, iar cu privirea limpede ca apa de izvor dezbrăca femeia îndrăzneţ şi nerușinat.

Isprăvindu-şi lucrul, Grigori intra în casă. Sotnicul îşi stingea flacăra din ochi, îi întindea o ţigară şi pleca.

— De ce-a stat aici ? întreba Grigori cu glas înăbuşit, fără să se uite la Axinia.

— Ştiu eu ?... rîdea Axinia prefăcut, amintindu-şi privirea sotnicului. A venit, s-a aşezat colea, iaca aşa. Grişenka (şi arăta cum stătea sotnicul, încovoindu-şi întocmai spatele), şi a stat de mi-a venit şi greaţă... Şi are nişte genunchi ascuţiţi !... Prea ascuţiţi !

— Se vede că i-ai făcut cu ulcica ? se încrunta Grigori cu răutate.

— N-am nevoie de el !

— Bagă de seamă ! Că de nu, odată ţi-l arunc din cerdac !

Axinia se uita la Grigori zîmbind, fără să poată înţelege dacă glumeşte, ori vorbeşte serios.

Către a patra săptămînă din postul mare, iarna se mai îmblînzi. Pe Don, gheaţa se topi la faţa apei ; de-a lungul malurilor apăru o vîrcă întunecoasă, la mijloc gheaţa scorţoasă se umflă şi deveni cenuşie. Seara, creasta răsuna de un vuiet surd ; după spusele bătrînilor, acel vuiet trăgea din nou a ger ; de fapt, se apropia dezgheţul. Dimineaţa, apele erau ferecate de o pojghiţă sticloasă ; către amiază, pămîntul se dezmorţea şi mirosea a primăvară, a coajă de vişin degerat, a paie putrede.

Miron Grigorievici se pregătea pe îndelete de arat ; mulţumit că se mărise ziua, îşi petrecea vremea robotind sub şopron, unde cioplea dinţii la grape şi, împreună cu Hetko, întocmea doi carîmbi noi pentru carele de povară. Moş Grişaka, urmînd a se împărtăşi în a patra săptămînă din postul mare, postea şi se ducea la denii. Venea de la biserică învineţit de frig şi se văieta nurorii :

— Am degerat din pricina popii ! Nu-i bun de nimic ! Slujeşte încet, cum merge un negustor cu căruţa cu ouă.

— Mai bine, tată, te-ai împărtăşi în săptămîna mare ! Are să fie ceva mai cald...

— Strig-o pe Nataşka ! Vreau să-mi împletească ciorapi mai groşi ; ăştia, fără călcîie, nu fac două parale ! Un lup să-i încalţe şi tot ar degera...

Natalia trăia la părintele său „ca un hohol în trecere" ; îi părea într-una că Grigori are să-i vină îndărăt, inima îl aştepta fără să asculte şoapta rece a minţii ; îşi petrecea nopţile într-o durere mistuitoare ; se frămînta zdrobită de obida neaşteptată şi nedreaptă. La aceasta se mai adăuga încă ceva, care o ducea la deznădejde ; se gîndea cu groază, se zbuciuma noaptea în odăiţa ei de fată, ca un nagîţ rănit într-un stufiş de baltă. De cînd se întorsese la casa părintească, Mitka se uita la dînsa într-un chip ciudat ; într-o zi, o prinsese în tindă şi o întrebase de-a dreptul :

— Ţi-e dor de Grişka ?

— Da' ţie ce-ţi pasă ?

— Vreau să-ţi potolesc dorul...

Natalia îl privi în ochi şi inima i se cutremură de groază. Ghicise. Ochii lui Mitka, ca de pisică, jucau sclipind tăios

în întunericul din tindă. Natalia trînti uşa şi fugi în odaia lui moş Grişaka, ascultîndu-şi mult timp bătăile spăimîntate ale inimii. A doua zi, Mitka se apropie din nou de dînsa, în ogradă. Dădea vitelor fîn ; pe părul lui lins, pe căciula de miel, atîrnau cîteva fire de iarbă uscată. Natalia alunga cîinii, care se învîrteau pe lîngă troaca porcilor.

— Nu mai face nazuri, Nataşka !

— Îl strig pe tătuca ! ţipă Natalia, apărîndu-se cu mîinile.

— Ho, zărghito !

— Pleacă, diavole !

— Ce zbieri, ai ?

— Pleacă, Mitka ! Acu mă duc să te spun tătuchii ! Cu ce ochi mă priveşti ? Nerușinatule ! Cum te mai ţine pămîntul ?

— Uite că mă ţine ! Şi nu se prăvale sub mine.

Şi, ca să-şi întărească spusele, Mitka izbi cu piciorul în pămînt şi-şi puse mîinile-n şolduri.

— Nu te da la mine, Mitka !

— Acuma nici nu mă dau, dară la noapte las' că vin eu la tine, zău aşa !

Natalia părăsi ograda, tremurînd toată. Seara, aşternu patul pe ladă şi îşi culcă alături sora mai mică. Toată noaptea se zvîrcoli, străpungînd întunericul cu ochii înfrigurați. Aştepta să audă un singur tropăit de paşi ca să trezească toată casa. Liniştea era însă întreruptă numai de sforăiturile lui moş Grişaka, care dormea dincolo de perete, şi de rarele suspine ale surioarei, culcată lîngă ea.

Ghemul zilelor otrăvite de stăruitoarea durere de nevastă se desfăşura pe încetul.

Mitka, întunecat şi răutăcios, nu-şi revenise încă din ruşinea îndurată cu peţitul la Mohov. Seara pleca pe la şezători şi arar venea acasă devreme ; mai întotdeauna, la revărsatul zorilor. Se înhăitase cu nevestele celor duşi la oaste, mergea să joace cărţi la Stepan. Miron Grigorievici îl lăsă în toanele lui o bucată de vreme fără să-i spună nimic, dar nu-l slăbea din ochi.

Cu vreo cîteva zile înainte de paşti, Natalia îl întîlni pe Pantelei Prokofievici în faţa prăvăliei lui Mohov. El îi vorbi întîi.

— Stai oleacă, Nataşa !

Natalia se opri. O săgetă inima cînd se uită la faţa bătrînului, cu nasul coroiat, care-i amintea chipul lui Grigori.

— De ce nu mai dai şi tu pe la noi, ai ? începu bătrînul, ocolindu-i privirea, parcă el era vinovat cu ceva. Bătrînei i-e dor de tine. Se tot frămîntă şi se întreabă ce şi cum... Ei, cum o mai duci ?

Natalia se dezmetici din tulburare.

— Mulţumesc... şi limba i se împletici : voia să-i zică „tătucă". Isprăvi încurcată : ...Mulţumesc, Pantelei Prokofievici.

— De ce nu vii o dată pe la noi ?

— Mă ţine gospodăria... Robotesc...

— Grişka al nostru... Eh ! dădu bătrînul cu amărăciune din cap. Şi-a bătut joc de noi, ticălosul ! Ne împăcam aşa de bine...

— Ce să-i faci, tătucă ! răspunse Natalia, şi vocea ei se frînse într-un strigăt ascuţit. Se vede că.. aşa a fost să fie.

Buzele-i tremurau ; abia îşi ţinea plînsul.

Pantelei Prokofievici se frămînta încurcat, uitîndu-se la ochii înlăcrimaţi ai Nataliei.

— Mergi cu bine, copila mea, şi nu-ţi pară rău după dînsul ! Puiul ăsta de lele nu face nici cît o unghie de-a ta. Poate s-o întoarce ! Aş vrea să dau ochii cu dînsul... Tot am să pun eu gabja pe el odată şi odată.

Cu capul încovoiat între umeri, Natalia se îndepărtă, zdrobită cu totul. Pantelei Prokofievici se învîrti multă vreme în acelaşi loc, voind parcă să se avînte în trap. Natalia coti după colţ, se uită îndărăt ; socrul şontîcăia pe medean, aplecîndu-se din greu în toiag.

16

Adunările de la Stockman se răriseră. Se apropia primăvara. Cazacii se pregăteau pentru muncile cîmpului. Numai de la moară veneau, Valet, Davîdka şi mecanicul Ivan Alexeevici. În seara de joia mare, se strînseră în atelier. Stockman stătea la masa de lucru şi pilea un inel turnat dintr-o jumătate de rublă de argint. Un mănunchi din razele soarelui care asfinţea se prefira prin geam. Pe

podea se aşternuse un pătrat prăfuit, de culoare rozgălbuie. Ivan Alexeevici juca un cleşte între degete.

— Mai dăunăzi am fost la stăpîn să-i vorbesc de piston. Trebuie dus la Millerovo. Numai acolo au să-l pună la punct. Ce putem face noi acilea ? Uite ce crăpătură !... rosti Ivan Alexeevici ca pentru sine, arătînd pe degetul mic lărgimea spărturii, măcar că nimeni nu se uita la dînsul.

— Pare-se că acolo e o uzină, nu ? întrebă Stockman şi continuă să pilească, împrăştiind în jurul degetelor o pulbere fină de argint.

— Sînt cuptoare Martin. Am avut prilejul să le văd anul trecut.

— Mulţi muncitori ?

— Puzderie. Pe puţin vreo patru sute.

— Şi cum o duc ?

Stockman clătina din cap, lucrînd şi întrebînd ; rostea cuvintele rar, ca un gîngav.

— Apăi ăştia o duc bine, că nu-s proletari, ci, cum să-ţi spui... scîrnă.

— Cum aşa ? voi să se lămurească nedumerit Valet, stînd lîngă Stockman, cu degetele scurte şi butucănoase încrucişate sub genunchi.

Davîdka-morarul, cu părul nins de făină, se plimba prin atelier, împingea cu piciorul spuma foşnitoare a talaşului şi, cu un zîmbet pe buze, asculta uşoara şi dulcea lor tremurare ; i se părea că merge printr-o vîlcea, acoperită cu frunze moarte, că acest frunziş ruginiu se afundă moale sub picioare şi lasă să se ghicească dedesubt reveneala pămîntului jilav.

— Iac-aşa, fiindcă-s cu toţii înstăriţi. Fiecare îşi are căsuţa lui, muierea lui şi tot ce-i poftеşte inima. Şi unde mai pui că jumătate dintr-înşii sînt şi baptişti. Patronul e predicator ; o mînă spală pe alta, şi amîndouă îs murdare de nu le-ai putea răzălui cu sapa...

— Ivan Alexeevici, da' ce-s şi baptiştii ăştia ? se opri Davîdka, auzind un cuvînt necunoscut.

— Baptiştii ? Oameni care cred în dumnezeu într-un fel al lor. Un soi de staroveri.

— Fiecare trăsnit cu aiureala lui ! adăugă Valet.

— Ei, şi precum vă spusei, mă duc la Serghei Platonovici, reluă povestirea Ivan Alexeevici. Era acolo Atepin — Ţaţa. „Aşteaptă în antreu", îmi spune. M-am aşezat, am aşteptat ; prin uşă auzeam ce vorbesc. Stăpînul îi spunea lui Atepin că în curînd vor porni război împotriva nemţilor. Spunea că a citit într-o carte. Iar Ţaţa ştiţi ce spunea ? „Firește, zice, nu sînt de aţeeasi părere cu dumneata, în ţe priveste războiul"...

Ivan Alexeevici imită atît de straşnic ţîţîitul lui Atepin, încît Davîdka deschise gura şi pufni în rîs ; dar tăcu îndată la schima batjocoritoare a lui Valet.

— „Nu poate fi niţi un război cu Rusia, deoareţe Ţermania se hrăneşte din pîinea noastră !", urmă Ivan Alexeevici să istorisească aidoma cele ce auzise. Şi mai intră în vorbă încă unul ; nu l-am cunoscut după voce, dară am aflat mai tîrziu că era ofiţerul, feciorul lui Listniţki. „Se va bate Germania cu Franţa, zicea ăsta, din pricina podgoriilor, da' pe noi, nu ne priveşte". Ce crezi, Iosif Davîdovici ? întrebă mecanicul, cu ochii la Stockman.

— Nu ştiu să prezic viitorul... răspunse acesta vag, cercetînd cu atenţie inelul pilit pe care-l ţinea în mînă.

— Dacă se încaieră ăia, intrăm şi noi în horă ! Vrem, nu vrem, nu scăpăm. Au să ne-nfigă degetele-n păr... îşi dădu cu părerea Valet.

— Iată cum stau lucrurile în povestea asta, băieţi ! începu Stockman, luînd încet cleştele din mîna lui Ivan Alexeevici.

Vorbea cu un glas adînc şi se vedea că are de gînd să le lămurească toate temeinic. Valet îşi trase picioarele care bălăbăneau lîngă masă ; Davîdka ţuguie buzele şi lăsă să se vadă sclipirea umedă a celor două rînduri de dinţi. Cu limpezimea dintotdeauna, viu şi neşovăielnic, cu vorbe sigure, Stockman le înfăţişă lupta ţărilor capitaliste pentru pieţe de desfacere şi colonii. Cînd era pe isprăvite, Ivan Alexeevici îl întrerupse cu indignare :

— Stai oleacă ! Da' noi ce amestec avem în toate astea ?

— Pe tine şi pe toţi de-o seamă cu tine n-are să-i poftească nimeni la ospăţ ; dar o să vă doară pe toţi capul, fiindcă au benchetuit bine alţii !... zîmbi Stockman.

— Nu fi copil ! îl dojeni Valet pe Ivan Alexeevici. Cunoşti doar zicătoarea : „Boierii se încaieră, iar ţăranul rămîne cu părul smuls din cap !“

— Aha, aha ! Aşa-i ! mormăi Ivan Alexeevici şi se-ncruntă, rostogolind în cuget un bolovan greu de gînduri încîlcite.

— De ce i-o fi dînd tîrcoale Listniţki ăsta lui Mohov ? N-o fi vrînd să-i facă pocinogul fie-si ? întrebă Davîdka.

— I-a luat-o înainte odrasla lui Korşunov ! rînji Valet.

— Auzi, Ivan Alexeevici ? Ce vrea ofiţeraşul ăla ?

Ivan Alexeevici tresări din gîndurile sale, parcă l-ar fi plesnit cineva cu o biciuşcă peste fluierele picioarelor.

— Ce-ai spus ?

— Ai adormit, vere ! Vorbim de Listniţki...

— Se ducea la gară şi a dat în treacăt pe la Mohov. Stai, că uitam o noutate ! Cînd ieşeam de la el, în cerdac, pe cine credeţi că l-am văzut ? Pe Grişka Melehov. Era cu biciul în mînă. Îl întreb : „Ce-i cu tine acilea, Grigori ?“ „Îl duc pe conaşul Listniţki la gara Millerovo“.

— E vizitiu la dînşii ! lămuri Davîdka.

— Mănîncă ciolanele de la masa boierului.

— Tu, Valet, eşti ca un cîine în lanţ ; zău aşa ; latri la toată lumea.

Cisla amuţi o clipă. Ivan Alexeevici se ridică să plece.

— Nu care cumva te grăbeşti la vecernie ? îl zgîndări din nou Valet.

— Vecernii dintr-astea am în toate zilele.

Stockman îşi însoţi oaspeţii obişnuiţi pînă afară, închise atelierul şi intră în casă.

În noaptea paştilor, cerul se acoperi cu nori negri ; cernea de sus o ploaie măruntă. Un întuneric umed apăsa peste sat. În amurg, pe Don, zalele de gheaţă trosniră, gemînd lung şi răsunător ; primul sloi ieşi deasupra apei, împins de bucăţile de gheaţă care s-au urnit dintr-o dată pe o întindere de patru verste, pînă la prima cotitură de dincolo de Tatarski. Zăporul porni, în timp ce clopotul bisericii suna ritmic ; sloiurile se ciocneau şi se fărîmau, cutremurînd malurile. Acolo unde Donul face un cot spre stînga, se zidui un zăgaz. Vuietul şi tunetul sloiurilor, care se năpusteau unele peste altele, răzbăteau pînă în sat. Flă-

căii se îngrămădeau în ograda bisericii, presărată cu ochiurile de apă din nămeți topiți. Cuvîntul evangheliei se scurgea prin ușile larg deschise în pridvor, răsunînd afară în ogradă ; o lumină vioaie și dulce, ca de sărbătoare, se răspîndea prin ferestrele cu gratii ; flăcăii se hîrjoneau cu fetele în ogradă ; le ciupeau și le sărutau ; ele țipau înăbușit ; ei se apropiau de dînsele, spunîndu-le în șoaptă istorii deocheate.

Cazacii veniți la slujba învierii din satele mai de aproape, ca și din cele depărtate, se îmbulziseră în casa paracliserului ; unii dormeau pe lavițe, alții la pămînt și pe pervazul ferestrelor, covîrșiți de oboseală și de zăduful din odaie.

Cîțiva stăteau pe trepte și fumau, vorbind despre timp și despre semănături.

— Cînd ies ai voștri la arat ?

— Se vede treaba că-n săptămîna Tomii.

— Bine-i de voi. Aveți o stepă nisipoasă...

— E amestecată cu nisip ; dar dincolo de vale, sărătură...

— Acuma prinde pămîntul putere.

— Anul trecut, cînd am început să arăm, era ca piatra... Se întărise cremenea.

— Unde ești, Dunka ? strigă o voce subțire de undeva, de jos, din cerdacul paracliserului.

Lîngă poartă, se auzi o voce aspră, bărbătească :

— N-ați găsit alt loc să vă țocăiți ? Marș d-acilea, păcătoșilor ! Nu mai au răbdare !

— Ce, nu ți-ai găsit pereche ? Vin' de pupă cățeaua noastră ! răspunse vocea unui flăcău din întuneric.

— Cățea-a-aua ? Îți arăt eu acuși !

Se auziră pași înăbușiți în noroi și foșnet de fuste, care se depărtară-n grabă.

Picăturile cădeau de pe acoperiș, răsunînd ca boabele de cleștar, și aceeași voce domoală, tărăgănată ca noroiul cleios, urmă :

— M-am tîrguit deunăzi pentru un plug cu Prohor : i-am dat douăspe carboave, da' n-a vrut să lase nimic din preț. Îi dintre cei care iau zece piei de pe-o oaie !...

Dinspre Don veneau un vuiet necurmat și surd, foșnete, trosnete și gîlgîiri, răsunetul sloiurilor și clipocitul

apei. Ai fi zis că dincolo de sat, în vale, trecea o femeie uriașă, înaltă cît un plop, scuturîndu-și fustele nespus de largi.

La miezul nopții, cînd întunericul se îngroșă ca smoala, Mitka Korșunov se apropie de ograda bisericii, călare pe deșelatele. Coborî, anină dîrlogii de coama calului înfierbîntat și-l bătu cu palma. Rămase locului o clipă, ascultînd cum tropăie calul în noroi, apoi își potrivi cingătoarea și intră în ogradă. În pridvor își scoase căciula, înclină capul tuns cu scări și, dînd din coate printre rîndurile nevestelor, își croi drum pînă la altar. La stînga, cazacii se îngrămădeau ca o turmă de oi negre ; la dreapta, erau femeile în straie colorate. Mitka îl căută cu privirea pe taică-său, care stătea în rîndul întîi, și se apropie de el. Apucă de cot brațul care se ridica să facă semnul crucii și-i șopti în urechea plină de peri :

— Tătucă, ieși o clipă...

Străbătînd din nou perdeaua groasă de felurite miasme, nările lui Mitka începură să tremure. Mirosul de ceară topită, de trupuri de femei înfierbîntate, duhoarea de criptă, de haine stătute (care erau scoase din fundul lăzilor numai de crăciun și de paști) se amesteca cu aburul care se ridica din încălțămintea udă, cu mirosul de naftalină și cu efluviile ieșite din belșug din stomacul binecredincioșilor, după atîta amar de post.

În pridvor, Mitka își lipi pieptul de umărul bătrînului și-i spuse :

— Natalia trage să moară !

17

În duminica floriilor, Grigori se înapoia de la gară, unde își dusese stăpînul cel tînăr. Căldura îi venise de hac zăpezii ; în două zile, drumul se desfundase de-a binelea.

La Olhov-Rog, sat ucrainean, ca la vreo douăzeci și cinci de verste departe de gară, caii erau cît pe ce să se înece cînd au dat să treacă printr-un vad de pîrîu. Ajunse în sat pe înserate. Peste noapte, gheața plesnise ; pîrîul umflat de șuvoaiele tulburi ale nămeților topiți ieșise din albie ; valurile se apropiau spumegînd de ulițele așezării.

Hanul unde drumeții poposeau îndeobște să dea grăunțe cailor era pe celălalt mal. Cum peste noapte apele puteau să mai crească, Grigori se hotărî să răzbească de îndată dincolo.

În locul pe unde trecuse în ajun pe o podișcă de gheață, acum pîrîul își vînzolea apele hleioase în albia lărgită ; ici-colo, tîra în vîrtejuri un gard rupt sau o jumătate de roată. Pe nisipul ud se cunoșteau urme de sănii. Grigori opri caii, scăldați de spuma care se prelingea pe picioare, și coborî să cerceteze urmele. Erau proaspete, întretăiate de ochiurile băltoacelor. Lîngă mal, coteau spre stînga și se pierdeau în apă. Grigori măsura depărtarea cu ochii : pînă dincolo nu erau mai mult de douăzeci de stînjeni. Se apropie de cai să le întărească hamurile. În acea clipă, un ucrainean în vîrstă, cu o cușmă de vulpe, ieși dintr-o ogradă vecină și se alătură de dînsul.

— E chip să trec pe-acilea ? întrebă Grigori, arătînd cu hățurile la șuvoiul cu spume lutoase.

— Se poate. Și azi-dimineață au trecut unii...

— E adînc ?

— Nu. Atît că sania are să ia apă la galoși...

Grigori strînse hățurile, pregăti biciul și îndemnă caii, scurt și poruncitor. Caii porniră în silă, sforăind și adulmecînd.

— Hi ! plesni Grigori cu biciul și se ridică în picioare.

Roibul cel cu crupe late smuci capul, parcă ar fi vrut să spună : „Fie ce-o fi !“ și se opinti în ștreanguri. Grigori aruncă în jos o privire piezișă ; apa clipocea pe fundul saniei, ajunse pînă la genunchi, apoi pînă la pîntecul cailor. Grigori ar fi vrut să se-ntoarcă, dar caii nu mai pășeau pe fund ; înotau, sforăind. Puhoiul răsuci sania și abătu caii spre sforul apei. Valurile treceau peste crupe ; sania se legăna, trasă înapoi cu putere.

— Vai, văleu ! Mînă mai iute ! strigă ucraineanul, alergînd pe țărm și vînzolind fără nici un rost căciula de vulpe.

Cu o îndîrjire sălbatică, Grigori răcnea și îndemna caii. Apele se-nvolburau în vîrtejuri, cuprinzînd sania care se afunda tot mai adînc ; o izbiră apoi cu putere de un stîlp rămas de la podul luat de șuvoaie și o răsturnară ca pe o

coajă de nucă. Grigori gemu şi dispăru o clipă în apă, fără să lase hăţurile din mîini. Apele îl trăgeau viclean de pulpana hainei şi de picioare, îl tîrau încet la fund, smucindu-l năprasnic şi rostogolindu-l lîngă sania care se ţinea la suprafaţă. Izbuti s-o apuce cu stînga de talpă, lăsă hăţurile şi încercă să prindă un capăt ferecat al caprei ; dar, cînd să-şi încleşteze degetele, roibul, luptînd împotriva curentului, îl izbi cu copita în genunchi. Ca să nu se ducă la fund, Grigori desfăcu braţele şi se agăţă de ştreanguri. Talazurile îl zvîrliră în lături, departe de cai, şi cu o putere îndoită îi desfăceau degetele. Grigori, străpuns de frig, ca de nişte săgeţi de foc, pluti pînă lîngă botul roibului ; calul îşi înfipse în ochii holbaţi ai omului ochii săi înnebuniţi şi însîngeraţi de spaima morţii.

Grigori scăpă de cîteva ori hăţurile, care-i lunecau mereu din mîini ; înota, le prindea, dar hăţurile îi fugeau din nou ; apoi, le apucă cu nădejde şi, deodată, atinse fundul cu picioarele.

— Hiii ! urlă el din răsputeri, sărind într-o ultimă încordare, şi căzu pe ţărm, în apa învălurată de spume, prăvălit de pieptul cailor.

După ce-l trîntiră la pămînt, caii smuciră sania din apă ; istoviţi şi uzi leoarcă, cu crupele aburind şi tremurînd, se opriră la cîţiva paşi.

Fără să simtă vreo durere, Grigori sări în sus ; frigul parcă îl înfăşase într-o foaie de aluat, nespus de fierbinte. Tremura mai amarnic decît caii, simţea că picioarele-i sînt mai slăbănoage decît ale unui copil sugaci. Cînd se dezmetici, întoarse sania cu tălpile pe pămînt şi, ca să-ncălzească caii, o porni la galop. Ţîşni pe uliţa satului ca la atac ; fără să micşoreze fuga, intră pe cea dintîi poartă deschisă-n drum.

Nimeri la un gospodar primitor de oaspeţi. Acesta îşi trimise feciorul să-ngrijească de cai, iar el îl ajută pe Grigori să lepede hainele şi porunci femeii, pe un glas care nu îngăduia nici o împotrivire :

— Aprinde focul !

Grigori se culcă pe cuptor, îmbrăcat în nădragii gazdei, în timp ce hainele-i erau puse la uscat, şi îşi mai reveni ; mîncă apoi o ciorbă de varză gătită cu oloi şi se aşternu pe somn.

A doua zi, plecă înainte de a se crăpa de ziuă. Avea înaintea lui un drum lung de o sută treizeci şi cinci de verste şi nu voia să piardă nici o clipă. Drumul de primăvară, care străbătea stepa, era plin de primejdii; prin rîpe şi hîrtoape vuiau şuvoaiele nămeţilor topiţi.

Şleaul negru, clisos, fără de zăpadă, istovea caii. Dimineaţa, cît ţărîna mai era încă amorţită, se abătu într-un cătun ucrainean, la patru verste de drum, şi opri la o răscruce. Sudoarea cailor aburea în valuri; urme sclipitoare brăzdau pămîntul în urma saniei. Grigori lăsă sania în cătun, legă cozile cailor şi porni călare pe unul, ţinîndu-l pe celălalt de dîrlogi. Dimineaţa, în duminica floriilor, ajunse astfel la Iagodnoe.

Boierul bătrîn ascultă toate peripeţiile povestite pe îndelete şi ieşi să vadă caii. Saşka îi plimba prin curte, aruncînd căutături mînioase la găvanele scobite adînc între coaste.

— Ei, ce-i cu caii ? întrebă boierul.

— Ce să mai vorbim ? Se vede ! mormăi Saşka, fără să se oprească, scuturînd din barba-i rotundă cu fire albe şi verzui.

— Nu s-au îmbolnăvit ?

— No-o. Roibul are grumazul sîngerat din pricina hamului. Mai nimica...

— Du-te de te odihneşte ! rosti generalul, cu un semn spre locul unde aştepta Grigori.

Grigori intră în casă, dar n-avu răgaz de odihnă decît o noapte. A doua zi, în zori, Veniamin, îmbrăcat într-o cămaşă nouă de satin albastru, cu obişnuitu-i zîmbet larg pe buzele grase, veni să-l cheme.

— Grigori ! Du-te, te cheamă boierul ! Dă fuga !

Generalul se plimba, tîrşindu-şi prin salon papucii de pîslă. Grigori tuşi o dată lîngă uşă şi-şi lăsă greutatea trupului pe celălalt picior; cînd tuşi a doua oară, generalul înălţă pleoapele :

— Ce vrei ?

— Mi-a spus Veniamin să viu la dumneavoastră.

— A, da ! Pune şaua pe armăsar şi pe Krepîş. Să-i spui Lukeriei să lase cîinii flămînzi. Mergem la vînătoare !

Grigori se întoarse, dînd să plece. Dar boierul îi strigă :

— Ai auzit ? Ai să mergi cu mine.

Axinia strecură o pîinişoară proaspătă în buzunarul lui Grigori şi bombăni :

— Nu lasă omul să înghită nici măcar o îmbucătură, caiafa ! Se zbat dracii în el. Pune-ţi barem o legătoare la gît, Grişa.

Grigori aduse caii înşeuaţi lîngă gard şi fluieră ciinii. Boierul se ivi îmbrăcat într-o scurtă de postav albastru, încins cu o curea tivită cu plăci de argint. Pe umăr îi atîrna un bidon de nichel îmbrăcat în plută ; tîra după el un harapnic lung, şerpuind ca o viperă.

Ţinînd caii de dîrlogi, Grigori se minună de sprinteneala cu care bătrînul îşi săltă trupul ciolănos în şa.

— Ia-o după mine ! porunci scurt generalul, slobozind uşor frîul, cu mîna înmănuşată.

Armăsarul de patru ani, pe care călărea Grigori, sări şi porni pieziş, ţinînd capul mîndru ca un cocoş. Copitele de dinapoi nu erau potcovite ; luneca pe gheaţa fărîmicioasă, se oprea şi se lăsa pe şolduri. Bătrînul, adus puţin de spate, stătea ţeapăn în şa şi se legăna pe spinarea lată a lui Krepîş.

— Unde mergem ? întrebă Grigori, apropiindu-se.

— În văgăuna Olşanski ! răspunse cu vocea joasă de contrabas boierul.

Caii se potriveau minunat în pas. Armăsarul trăgea de dîrlogi, încovoindu-şi gîtul ca o lebădă, se uita pieziş cu un ochi holbat la călăreţ şi întindea botul să-l muşte de genunchi. Cînd urcară priporul, boierul îl porni pe Krepîş în trap întins. Ciinii se ţineau după Grigori, în şir strîns. Căţeaua cea bătrînă şi neagră alerga, atingînd coada calului cu botul ei coroiat. Armăsarul se lăsa pe şolduri, se întărîta şi azvîrlea cu picioarele dinapoi, cercînd s-o lovească ; dar căţeaua rămînea la timp în urmă, căutînd cu privirea ei de bătrînă îndurerată în ochii lui Grigori, care se-ntorcea mereu să vadă ce se întîmplă la spatele lui.

Într-o jumătate de ceas ajunseră în văgăuna Olşanski. Boierul o porni pe coasta bălţată cu peceingini de buruieni uscate. Grigori coborî pînă în fundul văii, cercetă ager pămîntul ros de ape şi ciuruit de gropi. Cînd şi cînd, se uita la stăpîn ; chipul bătrînului se zugrăvea pe şirul des de arini desfrunziţi ; se apleca pe şa, se ridica în scări ;

iar scurta albastră, strînsă în cureaua căzăcească, i se umfla la spate. Cîinii goneau grămadă pe colina învăluratră. Intrînd într-o viroagă mai adîncă, Grigori se îndoi în șa.

„Să trag și eu un fum de țigară. Ia să las dîrlogii și să scot mahorca...", gîndi el, scoțînd mănușa și foșnind în buzunar un petec de hîrtie.

— Pe el ! zbucni un strigăt dincolo de creastă, răsunînd ca un foc de armă.

Grigori înălță fruntea : generalul răsări pe creastă o clipă și, ridicînd harapnicul, porni calul în galop.

— Pe el !

Un lup cafeniu, spălăcit, cu cîte un smoc de păr cruțat de năpîrleală pe șolduri, alerga întins și abia atingînd pămîntul, prin fundul mlăștinos al văii, acoperită de păpuriș și de trestii. Din fugă, sări o groapă și se opri locului ; îndată apoi se întoarse și văzu haita de cîini gonind în formație de potcoavă și tăindu-i calea spre pădurea care începea din capătul văii.

Zvîcnind ca din arcuri, lupul se avîntă pe o moviliță, un vechi mușuroi de hîrciog, și o porni iute spre pădure. Căței aua bătrînă sălta greoi aproape în dreptul lui, urmată de Iastreb, un ogar mare, alb cu pete cenușii, cîinele cel mai bun și mai dîrz din haită.

Lupul se opri o clipă. Părea că șovăie. Urcînd din rîpă și conducînd calul de-a curmezișul, Grigori îl pierdu din ochi un răstimp ; cînd fu în vîrful moviliței, lupul abia se mai zărea departe. În cîmp, în desișurile de buruieni uscate, haita neagră plutea, una cu pămîntul. Mai departe, croindu-l pe Krepîș cu harapnicul, bătrînul general ocolea la galop o creastă povîrnită. Lupul se abătu spre o rîpă învecinată ; cîinii îl încolțeau tot mai de aproape. Iastreb, ogarul cel alb cu pete cenușii, era în frunte ; de departe, îi părea lui Grigori ca o pasăre albă, gata să atingă smocurile de păr de pe șoldurile fiarei.

— Pe e-e-el ! ajunse din nou strigătul la urechea lui Grigori.

Își repezi armăsarul într-o goană nebună ; zadarnic încerca să vadă ce se petrecea înainte : lacrimile îl orbeau, vîntul tăios îi vîjîia în urechi. Patima vînătorii îl prinse cu desăvîrșire. Înclinat pe grumazul armăsarului, leoarcă

de sudoare, se avîntă într-un galop bezmetic. Cînd ajunse lîngă rîpă, nu mai era acolo nici lupul, nu mai erau nici ciinii. Într-o clipită, sosi şi boierul. Oprindu-l pe Krepiş din galop, răcni :

— Încotro a apucat-o ?

— Se vede treaba că-nspre rîpă.

— Ocoleşte-l din stînga ! Hai, galop !

Generalul împintenă calul care se ridică în două picioare şi o luă în galop la dreapta. Coborînd în hîrtoape, Grigori încordă dîrlogii ; chiui şi, dintr-un salt, urcă pe malul din faţă. O verstă şi jumătate goni şi biciui armăsarul înspumat. Pămîntul umed şi vîscos se prindea de copite şi-l împroşca în obraz. Lungă şi şerpuitoare, rîpa care spinteca măgura cotea spre dreapta şi se împărţea în trei braţe. Grigori trecu un braţ ce-i tăia calea şi se avîntă pe pripor ; în depărtare zări şirul negru de ciini, care urmăreau lupul pe cîmp. De bună seamă că-l împiedicau să pătrundă adînc în rîpa cu pilcuri de stejari şi de arini. În locul unde rîpa se frîngea în cele trei braţe sure şi cobora la vale, lupul ajunse-n cîmp deschis. O luase acum cu vreo sută de stînjeni înainte şi cobora de zor într-o luncă împînzită cu scaieţi şi buruieni uscate.

Grigori se ridică în scări şi-l urmări cu privirea, ştergînd cu mîneca lacrimile care îi împăienjeneau ochii sfîrcuiţi de vînt. Din fugă, aruncă o căutătură în stînga şi cunoscu deodată că acolo e ogorul lui. Lotul, pe care-l arase toamna împreună cu Natalia, se întindea ca un pătrat negru de ţărînă grasă. Grigori porni armăsarul de-a curmezişul ogorului său şi, în cele cîteva clipe cît îl străbătu, poticnindu-se şi clătinîndu-se, simţea cum în inima lui patima vînătorii se stinge şi se preface în scrum. Îşi îndemnă acum nepăsător calul care gîfîia şi, trăgînd cu coada ochiului la boier să vadă dacă nu se uită la el, trecu calul la trap.

Departe, lîngă Krasnîi Log, zări un car gol. Mai încolo, înjugaţi la un plug, trei perechi de boi se opinteau în ţărîna proaspătă, cu luciri de catifea.

„Ai noştri, din Tatarski ! Al cui să fie pămîntul ? Pare-mi-se că al lui Anikuşka", vorbi în sine Grigori, cu ochii întredeschişi, şi căută să recunoască boii şi omul plecat pe coarnele plugului.

— Aține-te ! Prinde-l !

Grigori văzu doi cazaci lăsînd plugul și pornind de-a dreptul prin ogor, tăindu-i calea lupului, care căuta să răzbată pînă la rîpă. Cel mai înalt, pe cap cu o șapcă de cazac cu paspoal roșu și cureluța petrecută pe sub bărbie, ridicase resteul smuls de la jug. Lupul se opri deodată și își lăsă spatele într-o brazdă adîncă. Iastreb, ogarul cu pete cenușii, sosi în goană, sări peste el și căzu, proptindu-se pe picioarele din față ; cățeaua bătrînă, vrînd să se oprească din fugă, răvășì țărîna cu burta și se lovi de lup. Fiara o păli cu botul și o aruncă în lături. Cîinii năpustiți asupra lui se rostogoliră cîțiva stînjeni pe ogor, ca un ghem negru și uriaș. Grigori ajunse cu cîteva clipe înaintea boierului, sări de pe cal și îngenunche, ridicînd mîna în care ținea un cuțit de vînătoare.

— Iacătă-l ! Dedesubt ! Dă-i la beregată ! strigă gîfîind un glas cunoscut, cel al cazacului venit cu resteul în mînă.

Abia ținîndu-și răsuflarea, se prăvăli jos, alături de Grigori, și trase de ceafă cu mîna un ogar care-și înfipsese colții în pîntecul lupului, iar cu cealaltă apucă fiara de labe. Grigori căută beregata sub părul zbîrlit și aspru, care se mișca sub palma lui și, dintr-o mișcare scurtă, o reteză cu cuțitul.

— Cîinii ! Alungă cîinii !... urla stăpînul cu o voce răgușită, vînăt, ca lovit de dambla, coborînd din șa pe arătura moale.

Grigori alungă anevoie cîinii și se întoarse spre stăpîn.

Mai la o parte stătea Stepan Astahov, cu cureluța strălucitoare sub bărbie. Învîrtea în mînă resteul de fier ; îi tremurau sprîncenele și falca de jos, ce se făcuse pămîntie.

— De unde ești, voinice ? îl întrebă boierul. Din care sat ?

— Din Tatarski ! răspunse Stepan, după cîteva clipe, și făcu un pas spre Grigori.

— Numele ?

— Astahov.

— Uite ce, prietene, cînd te întorci acasă ?

— Deseară.

— Să aduci dihania la conac.

Boierul arătă cu piciorul spre lupul care se zvîrcolea în agonie, clănțănind din dinți și ridicînd laba dinapoi, pe care lucea un smoc de păr cafeniu.

— Îți plătesc cît se cuvine pentru osteneală, făgădui boierul, trecîndu-și peste față fularul roșu ; se dădu apoi la o parte, se aplecă și scoase de pe umăr cureaua în care atîrna bidonul cu votcă.

Grigori păși spre armăsar. Puse piciorul în scară și se răsuci. Cuprins de o înfiorare, Stepan se-ndreptă spre el, încordîndu-și grumazul și strîngîndu-și încleștat pumnii grei la piept.

18

În săptămîna patimilor, în noaptea de vinerea mare, femeile se strînseră la clacă la Pelagheia, vecina Korșunovilor. Gavrila Maidannikov, soțul Pelagheiei, îi scrisese din Lodz, făgăduind că vine în concediu de sărbătorile paștilor.

Pelagheia văruise pereții și dereticase casa încă de luni ; de joi îl tot aștepta, ieșea în poartă, rămînea lîngă zaplaz, cu părul despletit, slabă și în obraz cu pete de femeie însărcinată. Punea mîna streașină la ochi și se uita în zare. Era însărcinată, dar cu cununie. Astă-vară, Gavrila venise în concediu, îi adusese stambă poloneză, dar n-a stat mult ; dormise cu nevastă-sa patru nopți ; a cincea zi se îmbătase, suduia leșește și nemțește și, plîngînd, cînta un vechi cîntec căzăcesc despre Polonia, încă de prin 1831 [1]. Prietenii și frații, veniți să-l vadă la plecare, beau cu el votcă încă dinainte de prînz și-i țineau isonul :

De Polonia se spune că ar fi țară bogată,
Dar în ea aflarăm numai sărăcie blestemată.
E o cîrciumă acolo, cîrciumioară cea crăiască,
Cum nu cred să fie alta-n toată țara lor leșească.
Trei voinici în cîrciumioară la o masă veacu-și fac.
E-un prusac, polon e altul, iar al treilea, cazac.
Bea prusacul votcă tare și arginți pe masă pune,

[1] Este vorba de răscoala din 1830—1831, cînd poporul polonez s-a ridicat, în lupta sa de eliberare, împotriva țarismului.

Iară leahul bea și dînsul, și pe masă aur pune,
Bea cazacul și pe masă nici un fel de ban nu pune.
El se plimbă prin odaie, mîndru pintenii să-i sune,
Apoi cheamă crîșmărița și așa, cîntînd, îi spune :
„Haide, mîndră crîșmăriță, hai să mergi cu noi la Don,
Ai să vezi ce bine este pe domolul nostru Don.
Nu se ară, nu se grapă ca la voi, nu se coseşte,
Nu muncim ca voi aicea, dar mai bine se trăieşte."

Gavrila se ridicase de la masă, își îmbrățișase rubedeniile și plecase.

Din ziua aceea, Pelagheia își cerceta poala cămășii.

Iar Nataliei Korșunova îi lămuri cam în următorul chip cum se întîmplase de a rămas plină :

— Înainte de a veni Gavriușa, am avut, maică, un vis. Se făcea că treceam pe-un izlaz ; înaintea mea mergea vaca noastră a bătrînă, pe care o vîndusem anțărț la sfîrșitul verii ; mergea pe drum și lăsa din uger o dîră de lapte. „Doamne, mi-am zis, cum de am muls-o așa, să-i mai rămînă atîta lapte ?" Pe urmă, veni baba Drozdiha după foi de hamei ; după ce-i istorisesc ce am visat, zice ea de colo : „Ia o bucată de lumînare, du-te cu ceara în grajd la vaci și îngroap-o într-o balegă proaspătă. Să știi că mare pacoste te pîndește." Mă duc eu în grabă să caut o lumînare. Nu găsesc. Vede-se c-o șterpeliseră dracii de ploduri, să scoată păianjeni din borte... Taman atunci, iată-l și pe Gavriuşka că vine ! Asta a fost pacostea. De trei ani, fără greș, trebuia să-mi spăl cămeșile la soroc și acum vezi și tu ! se căină Pelagheia, arătînd cu degetul la pîntecul țifă.

Așteptînd să-i vină bărbatul, Pelagheia se întristase și, de singură ce se simțea, nu-și mai găsea loc, pentru care fapt chemase vecinele, să petreacă la dînsa noaptea de vinerea mare. Veni și Natalia, împletind un ciorap încă neisprăvit (se apropia primăvara, dar moș Grișaka era tot mai răbegit de frig). Se căznea, să se arate veselă și rîdea mai mult decît trebuia la orice glumă, ca să nu prindă de veste femeile că o chinuie dorul după bărbat. Pelagheia lăsase să-i spînzure de pe cuptor picioarele brăzdate de vinișoare albastre și o sîcîia pe Frosia, o nevastă tînără și hărțăgoasă.

— Ia spune, Froska, cum ți-ai bătut cazacul ?

— Da' tu ce, nu ştii cum ? ! L-am croit şi eu peste spinare, peste cap, unde am nimerit...

— Nu-i vorba de asta ! Spune, cum fu pricina ?

— Uite, aşa !... răspunse Frosia în silă.

— Adică tu, de ţi-ai fi prins omul la alta, ai fi tăcut din gură, ai ? întrebă cu voce tărăgănată o femeie înaltă şi ciolănoasă, nora lui Matvei Kaşulin.

— Hai, dă-i drumul, Frosinia !

— Ia mai daţi-mi pace ! N-aveţi altă treabă ?...

— Nu face nazuri. Doar sîntem între noi aici.

Frosia zîmbi, scuipă în palmă cojile seminţelor de floarea-soarelui :

— Eram eu cu ochii pe el mai demult ; într-o zi, iaca numai că-mi spune cineva : „Bărbatu-tău e la moară, cu o tîrfă de dincolo de Don, şi macină de zor". Dau fuga acolo şi-i găsesc lîngă trior...

— Tu, Natalia, n-ai nici o veste de la omul tău ? o întrerupse nora lui Kaşulin.

— E la Iagodnoe ! răspunse încet Natalia.

— Ai de gînd să mai trăieşti cu el, au ba ?

— Ea poate că are, dar el nici habar ! intră în vorbă gazda.

Natalia simţi un val de sînge cald năvălindu-i în obraji, şi o podidiră lacrimile. Coborî ochii la ciorap şi aruncă o căutătură furişă femeilor ; toate privirile erau aţintite asupra ei şi, neştiind cum să-şi ascundă văpaia din obraji, lăsă dinadins să-i cadă de pe genunchi ghemul de lînă. Şiretlicul fusese aşa de stîngaci, încît nu scăpă celorlalte cumetre; ea se plecă şi bîjbîi duşumeaua rece cu degetele.

— Lasă-l diavolului, soro ! Grumaz să fie, că juguri îs destule ! o povăţui una din femei, înduioşată din toată inima.

Silnica voie bună a Nataliei se stinse ca o scînteie bătută de vînt. Cumetrele luară apoi la rînd toate întîmplările mai proaspete şi toate gîlcevile din sat. Natalia lucra tăcut. Abia se stăpîni să rabde pînă la sfîrşit. Iar la plecare, duse în suflet o hotărîre îndîrjită. Ruşinea pentru starea ei nelămurită (tot nu-i venea să creadă că Grigori e dus pe veci ; ea îl iertase şi-l aştepta) o împinsese să trimită în taină pe cineva la Iagodnoe, ca să afle de la Grigori dacă a lăsat-o pentru totdeauna, sau are de gînd să se mai

întoarcă. De la Pelagheia, ajunse acasă noaptea tîrziu. Moş Grişaka era în odăiţa lui şi citea evanghelia, cu scoarţele legate în piele, cu foile rupte şi pătate de ceară. Miron Grigorievici dregea în bucătărie un colţ de năvod şi-l asculta pe Mihei povestind despre un omor făptuit mai demult. După ce adormise copiii, mama Nataliei se culcase pe cuptor, întinzîndu-şi picioarele cu tălpile înnegrite. Natalia îşi scoase cojocelul şi făcu prin odăi un ocol fără rost. În odaia mare, într-un colţ cu o despărţitură de scîndură între pereţi, se afla sămînţa de cînepă gata pentru semănat, de unde venea un chiţăit de şoareci.

Zăbovi o clipă în odăiţa bunicului. Rămase lîngă poliţa din ungher şi se uită ţintă la vraful de ceasloave de sub icoane.

— Bunicule, n-ai cumva o coală de hîrtie ?

— Ce fel de hîrtie ? o privi încruntat moş Grişaka pe deasupra ochelarilor.

— Apăi d-aia de scris.

Moş Grişaka răsfoi psaltirea şi scoase o foaie boţită, mirosind a miere rîncedă şi a tămîie.

— Ai şi un plaivaz ?

— Cere de la taică-tău ! Du-te, fata moşului, şi lasă-mă să cetesc.

Natalia căpătă un vîrf de creion de la taică-său şi se aşează la masă, în prada unor gînduri grele, de mult frămîntate, care-i strîngeau inima într-un chin de neîndurat...

A doua zi dimineaţa, îl trimise pe Hetko cu scrisoarea la Iagodnoe, făgăduind să-l cinstească la întoarcere cu votcă.

„Grigori Panteleevici,

Scrie-mi cum trebuie să trăiesc, şi dacă viaţa mea-i pierdută pentru totdeauna, au nu. Ai plecat de-acasă fără să-mi spui nici un cuvînt. Eu nu te-am supărat cu nimica ; am aşteptat să-mi dezlegi mîinile şi să-mi spui dacă ai plecat cu totul ; da' tu ai plecat din sat şi taci parcă ai fi mort.

Credeam că ai plecat într-un ceas de mînie şi tot aşteptam să te întorni, da' n-am de gînd să mă pun între voi. Mai bine să fiu numai eu călcată în picioare, decît să fie doi. Ai milă de mine pentru cea din urmă oară şi scrie-mi.

Cînd voi şti ce-ai hotărît, am să ştiu ce să fac, da' acum stau la îndoială.

Pentru dumnezeu, Grişa, nu fi supărat pe mine.

NATALIA"

Posomorît şi ursuz, simţind că se apropie toana sa de beţie, Hetko duse calul la arie pe furiş, ca să nu-l vadă Miron Grigorievici, îi puse căpăstrul şi plecă fără şa. Călărea neîndemînatic ; se vedea cît de colo că nu-i cazac ; coatele ieşite prin mînecile rupte se bălăbăneau şi săltau scuturate în trapul calului ; îndată l-au petrecut chiotele de batjocură ale copiilor, care se jucau pe uliţă :

— Hohol ! Hohol !

— Hohol ! Hohol ! Se dă de-a rostogol !...

— Bagă de seamă să nu cazi !

— Stă pe cal ca un cîine pe gard ! ţipau ştrengarii.

Spre seară, Hetko veni cu răspunsul scris pe un petic de hîrtie albastră de învelit. Scoţîndu-l din sîn, clipi din ochi către Natalia.

— Drumul îi grozav de prost, fată ! L-o scuturat pe bietul Hetko, de i-au căzut bojocii !

Natalia citi răvaşul, şi o gălbeneală de moarte i se aşternu pe faţă. Patru cuvinte i se înfipseră în inimă şi i-o spintecară ca patru tăişuri de cuţit dinţat, patru cuvinte lepădate pe un petic de hîrtie : „Trăieşte singură. Grigori Melehov."

Simţind cu spaimă că o lasă puterile, Natalia intră degrabă în casă şi se trînti pe pat. Lukinişna aprindea cuptorul şi făcea pregătiri din vreme pentru cozonaci.

— Nataşka, ia vină să-mi ajuţi ! o strigă ea.

— Mă doare capul, măicuţo. Aş vrea să mă culc oleacă.

Capul dezbrobodit al Lukinişnei se ivi prin crăpătura uşii.

— Poate ţi-ar face bine un pic de zeamă de castraveţi ? Ai ? Are să-ţi ia răul cu mîna...

Natalia îşi petrecu limba uscată printre buzele reci şi nu răspunse.

Rămase culcată în pat pînă către seară, învelită cu un şal gros de lînă. Un tremur uşor îi scutura trupul ghemuit. Miron Grigorievici şi moş Grişaka se pregăteau să plece la

biserică, cînd Natalia intră în bucătărie. Broboane de sudoare îi luceau pe tîmple ; în ochii tulburi se frămînta durerea.

Miron Grigorievici îşi încheia nasturii nădragilor şi-i aruncă o căutătură :

— Ai găsit şi tu cînd să bolești ! Hai, fată, la înviere !

— Duceți-vă, că vin şi eu mai p-ormă...

— Cînd ? Cînd are să se isprăvească slujba ?

— Nu, acuşi mă îmbrac. Mă îmbrac şi vin îndată.

Bărbaţii plecară. Lukinişna rămase numai cu fata.

Natalia păşea împleticit prin odaie, trecînd de la cuptor la pat şi înapoi ; iar cu privirea pierdută în gol se uita la grămada de rochii răvăşite, muncită de gînduri şi mişcîndu-şi buzele, şoptind ceva fără şir. Lukinişna crezu că şovăie în alegerea rochiei şi o îndemnă cu o mărinimie de mamă :

— Îmbracă-te cu fusta mea cea albastră. Are să te prindă de minune.

Nimeni nu-i făcuse Nataliei o rochie nouă de paşti. Lukinişna îşi aduse aminte că, pe cînd era încă nemăritată, îi plăcea să se îmbrace de sărbători cu fusta ei albastră, strîmtă în poale ; deci, se gîndi să i-o dea, socotind că Natalia e supărată din această pricină.

— Nu vrei s-o pui ? Uite c-o scot acuma...

— Nu. O îmbrac pe asta !

Natalia despături cu grijă fusta sa verde, dar îşi aminti îndată că se afla cu ea în ziua cînd Grigori venise la vedere şi cînd sub şopron îi îmbujorase obrajii cu întîiul sărut. Izbucni într-un hohot de plîns şi se lăsă să cadă într-o sfîrşeală pe capacul ridicat al lăzii.

— Natalia ! Ce ai ? o întrebă maică-sa speriată, ridicînd braţele în sus.

Natalia îşi înăbuşi bocetul şi îşi chinui buzele într-un jalnic rîset silit.

— Nu ştiu ce mi-a venit aşa...

— Of, Nataşka, văd eu...

— Ce vezi, măicuţo ? ţipă Natalia, cuprinsă deodată de o ură fără rost şi mototolind fusta între degete.

— N-ai să isprăveşti cu bine... Tu ai nevoie de bărbat.

— N-am nevoie ! Am avut bărbat... Mi-a fost destul...

Natalia plecă să se îmbrace în odaie ; după cîteva clipe se întoarse, gătită şi subţire ca o fetişcană, cu obrazul pal din cale afară, pătat de un roz bolnav şi ofilit.

— Du-te singură. Eu n-am isprăvit încă toată treaba ! spuse maică-sa.

Natalia vîrî o batistă în mînecă şi ieşi în cerdac. Dinspre Don, vîntul aducea vuietul gheţurilor care lunecau pe apă, mireasma vie şi reavănă a pămîntului dezgheţat. Ţinînd poala fustei cu mîna şi ocolind băltoacele sidefate din cale, Natalia ajunse la biserică. Pe drum, încerca mereu să le macine toate în sine cu sînge rece ; îşi petrecea prin minte sărbătoarea şi alte felurite gînduri haotice şi nehotărîte, dar cugetul încăpăţînat stăruia asupra peticului de hîrtie albastră, ascunsă în sîn, se oprea la Grigori, la cealaltă femeie, fericită, care acum îşi rîdea de dînsa, dacă nu cumva chiar o plîngea cu milă.

Intră în ograda bisericii. Flăcăii îi aţinură drumul. Cînd dădu să-i ocolească, auzi :

— Cine-i asta ? O cunoşti ?

— Păi e Nataşka Korşunova.

— Cică-i surpată de vătămătură. De aia a şi lăsat-o bărbatul...

— Gogoriţe ... S-a încurcat cu socru-său, cu Pantelei Şchiopul.

— Va să zică, aşa a fost ? De aceea şi-a luat Grişka lumea-n cap...

— Da' tu ce-ai crezut ? Ea şi acuma...

Poticnindu-se de bolovanii din drum, Natalia ajunse cu greu în pridvor. În urechi o lovi un cuvînt grosolan, murdar, zvîrlit ca o piatră. Urmărită de rîsul fetelor, ieşi pe cealaltă portiţă şi fugi acasă, pe două cărări, ca o femeie beată. Se opri să-şi tragă sufletul lîngă poarta casei ; apoi intră şi se împiedică în poala fustei, muşcîndu-şi pînă la sînge buzele umflate. În noaptea vînătă care hălăduia în ogradă, uşa magaziei îşi căsca gura neagră. Strîngîndu-şi drojdia puterilor într-o încordare deznădăjduită, alergă spre uşă şi trecu repede pragul. Aerul uscat din magazie duhnea a piei de ham şi a paie stătute. Natalia dibui şi ajunse într-un colţ ; nu se gîndea la nimic, nu simţea nimic ; era în prada unui chin negru, care îi sfîşia inima, cuprinsă de durere şi ruşine. Apucă o coasă, îi desprinse

coada de lemn și scoase fierul. Mișcările erau neșovăielnice, încete și de o liniște înspăimîntătoare. Răsturnîndu-și capul pe spate, își reteză beregata cu setea unei hotărîri care o umplu de bucurie. Durerea arzătoare și fără nume o rostogoli la pămînt ; dar îndată se sprijini în mîini și se zgrepțănă în genunchi, dîndu-și seama nelămurit că nu izbutise și că încă nu isprăvise cu toate. Cutremurată de valul sîngelui care-i gîlgîia pe piept, își descheie bluza cu degetele în tremur, smulgîndu-și nasturii. Cu o mînă feri la o parte sînul pietros ; cu cealaltă, potrivi vîrful ascuțit. Apoi, se tîrî în genunchi pînă la perete, sprijini coasa în bîrne și, ridicînd brațele deasupra capului prăvălit pe ceafă, își opinti din toate puterile pieptul înainte, încă, încă, mereu... Auzi limpede, simți îmfiorător scrîșnetul cărnii, precum cronțăie tăișul cuțitului în căpățîna de varză. O durere fulgerătoare îi străbătu trupul, sute de ace i se înfipseră, zbîrnîind, în urechi...

Ușa scîrțîi din țîțîni.

Lukinișna cobora scările cerdacului, pipăind treptele cu talpa prin întuneric. Dinspre turla bisericii se revărsa un dangăt lin de clopote. Pe Don, sloiurile trosneau cu vuiete uriașe. Fluviul răsufla descătușat, mînînd bucuros spre Marea de Azov, în apele-i umflate, sfărîmăturile cătușelor de robie din timpul iernii.

19

Stepan se apropie de Grigori, puse mîna pe scară și se propti pe pîntecul armăsarului, înspumat de sudoare.

— Noroc, Grigori !

— Deie dumnezeu !

— Ce-ai de gînd, ai ?

— Ce să am ?

— Mi-ai momit femeia de acasă și... te bucuri de dînsa ?

— Lasă scara !

— Nu-ți fie teamă... N-am să te bat.

— Nu mi-e teamă. Să lăsăm asta ! răspunse Grigori, cu pete stacojii în obraz și cu glasul ridicat.

— Nu vreau să ne răfuim azi. Dar, Grișka, ține minte vorba mea ! Mai devreme ori mai tîrziu, tot de mîna mea ai să mori.

— Să vedem cum zic și orbii.

— Ține bine minte. M-ai făcut de ocară. M-ai jugănit, ca pe un porc. Privește aici ! Și Stepan întinse mîinile cu palmele negre în sus : Mă duc să ar, da' nu știu pentru ce. La ce bun ? Aș fi putut ierna și fără să lucrez, da' mi s-a urît, și nu mai pot. M-ai batjocorit cumplit, Grigori !

— Nu mi te mai tîngui, că tot nu te-nțeleg. Sătulul nu crede flămîndului.

— Așa-i ! întări Stepan, privindu-l pe Grigori de jos în sus, cu un zîmbet de copil naiv. Crețuri subțiri îi tremurau în jurul ochilor. Îmi pare rău de una, frate, foarte rău îmi pare ! Ții minte cum ne-am bătut cu pumnii anțărț, de lăsata-secului ?

— Cînd asta ?

— Cînd a fost omorît pîslarul. Burlacii se băteau cu oamenii însurați. Îți aduci aminte ? Ai uitat cum fugeai de mine ? Erai slab ca un fir de iarbă crudă. Mi-a fost milă de tine ; dacă te-aș fi izbit din fugă, te rupeam în două. Aveai trupul încordat, fugeai ca un ogar. Atunci să te fi pălit mai zdravăn în coastă, mureai pe loc !

— Nu-ți pară rău ! Avem să ne mai batem noi odată.

Stepan își trecu mîna pe frunte, cercînd să-și aducă aminte de ceva.

Cu calul de dîrlogi, stăpînul îl strigă pe Grigori :

— Hai, dă-i drumul !

Stepan porni și el, mergînd lîngă armăsar și ținînd scara cu stînga ; Grigori îi supraveghea mișcările. Vedea de sus mustața bălană și pleoștită a lui Stepan și barba nerasă de multă vreme. Curelușa de lac a șepcii, scorojită pe alocuri, îi atîrna sub bărbie. Fața mînjită de noroi, cu dîre de sudoare, îi părea un chip necunoscut. Cînd se uita la dînsul, i se năluceа că stă pe un colnic, iar undeva departe, în vale, înaintea lui, se întinde stepa, dincolo de perdeaua străvezie a ploii. Chipul lui Stepan era stafidit, sleit și pămîntiu de sfîrșeală, de un gol adînc în suflet. Se opri, fără să-și ia rămas bun ; Grigori se ducea înainte, la pas.

— Stai o clipă... Cum... ce face Axiutka ?

Grigori, lovind cu biciul un bulgăr de noroi lipit de talpă, răspunse :

— O duce şi ea...

Struni armăsarul şi se-ntoarse. Cu picioarele răşchirate, Stepan stătea locului, rupînd un fir de iarbă între dinţii rînjiţi. Fără vrerea lui, Grigori avu un început de milă ; dar gelozia învinse îndată simţămintele gingaşe ; se răsuci în şaua care scîrţîi şi-i strigă :

— Nu-i purta grijă, că nu moare după tine !

— Nu, zău ?

Grigori şfichiui armăsarul între urechi şi se depărtă în galop, fără să mai rostească nici un cuvînt.

20

În a şasea lună, cînd nu mai putea ascunde sarcina, Axinia îi mărturisi totul lui Grigori. O tăinuise pînă atunci, de teama că el nu va crede că pruncul pe care-l purta în pîntec e al său ; uneori îngălbenea la faţă, frămîntată de gînduri şi nelinişte, mereu parcă aşteptînd ceva.

Avea greţuri chiar din cele dintîi luni, de cîte ori se afla carne la masă ; Grigori nu vedea nimic şi, chiar dacă lua aminte, nu ghicea pricina, nu-i dădea nici o importanţă.

Totul se petrecu într-o seară. Cuprinsă de tulburare, Axinia îi spuse tot ce avea de spus şi-l ţintui cu privirea, căutînd să citească pe faţa lui dacă s-a schimbat ceva. Dar Grigori se întoarse spre fereastră şi tuşi încruntat :

— De ce n-ai spus nimic pînă acum ?

— Mi-a fost frică, Grişa... c-ai să mă laşi.

Bătînd toba cu degetele pe speteaza patului, Grigori întrebă :

— Pe cînd ?

— La începutul toamnei, pare-mi-se.

— E al lui Stepan ?

— E copilul tău.

— Oare ?

— Gîndeşte-te şi tu. E de cînd am fost în pădure...

— Nu minți, Xiuşka ! Chiar dacă ar fi al lui Stepan, nu mai e nimic de făcut. Te întreb, să spui cinstit.

Lacrimi amare o podidiră pe Axinia. Stătea pe laviță și șoptea înfrigurată :

— Am trăit atîția ani cu el și n-am rămas niciodată ! Gîndește-te și tu. N-am fost o femeie bolnavă. E limpede că-i de la tine, și nu de la el...

Grigori nu mai întrebă nimic. În legăturile lui cu Axinia se strecură din acea seară un amestec de înstrăinare și de milă ușor batjocoritoare. La rîndul său, Axinia era mai sfioasă și nu-i mai cerea dezmierdările... Vara se cam urîțise, dar mijlocul zvelt nu se cunoștea mai de loc de pe urma sarcinii. Trupeșă, își ascundea bine pîntecele plin ; chipul slăbit era mai atrăgător, luminat de o privire adîncă și frumoasă. Deretica ușurel prin bucătărie ; în anul acesta se aflau mai puțini argați, nu era nevoie să gătească prea multă mîncare.

Moș Saşka o îndrăgise ; îl apropia de ea un simțămînt năzuros de om bătrîn — poate fiindcă îl îngrijea ca o fiică, îi spăla rufele, îi cîrpea cămășile, îl răsfăța la masă cu cîte o bucățică mai fragedă și mai gustoasă. În schimb, moș Saşka, după ce isprăvea lucrul în grajd, aducea el apa, terciuia în bucătărie cartofii fierți pentru porci, o ajuta în toate chipurile pe Axinia și rînjea, țopăind, dînd din mîini și arătîndu-și gingiile știrbe :

— Ți-a fost milă de mine ; nici eu n-am să rămîn dator ! Să știi, Axiniuşka, că pentru tine sînt în stare să-mi scot și inima din piept. Eram prăpădit fără o mînă de femeie ; mă mîncau păduchii. Cheamă-mă, de cîte ori îi avea nevoie de ceva.

Prin stăruința lui Evgheni Listnițki, Grigori fusese scutit de instrucție ; cosea fîn, își ducea uneori stăpînul la tîrg, iar alteori mergea cu el în stepă, la vînătoare de spurcaci și de dropii. Traiul ușor și mîncarea bună îl stricară pe încetul. Se lenevi și se îngrășă ; părea mult mai în vîrstă pentru anii lui. Îl stăpînea numai o grijă : trebuia să meargă la militărie. N-avea cal, n-avea nici echipament și nu putea aștepta nimic de la taică-său. Făcea economii din simbria lui și a Axiniei, lipsindu-se și de tutun, în nădejdea să-și cumpere un cal, fără să se mai milogească de bătrîn. Boierul îi făgăduise ajutor. Bănu-

iala lui Grigori că de la bătrîn n-are de aşteptat nimic se adeveri curînd. La sfîrşitul lui iunie, Petro veni la conac să-şi vadă fratele ; cu acest prilej îi spuse că taică-său era tot aşa de mînios, şi că într-o zi se rostise că nu-i va cumpăra cal şi echipament, urmînd să facă slujbă la detaşamentul teritorial.

— Ei, asta s-o creadă el ! Am să merg cu calul meu. Grigori pronunţă mai apăsat ultimul cuvînt.

— De unde ai să-l iei ? Ai să-l cîştigi la belciuge ? rînji Petro, morfolindu-şi mustaţa.

— Poate ! Poate l-oi cerşi, ba poate l-oi şi fura.

— Brava !

— Am să-l cumpăr din simbria mea ! îl lămuri Grigori, lăsînd gluma la o parte.

Petro mai rămase un timp în cerdac. Îl întrebă de muncă, de hrană şi de plată, morfolindu-şi mustaţa roasă şi rostind cîte un „îhî" de încuviinţare la fiecare răspuns. Cînd le află pe toate, îi spuse la plecare :

— Întoarnă-te mai bine acasă şi lasă fudulia. Crezi c-ai să te chiabureşti slugărind la alţii ?

— Nici nu mă gîndesc !

— Vrei să trăieşti cu dînsa ? schimbă vorba Petro.

— Cu care ?

— Cu asta.

— Deocamdată, da ! Da' pentru ce întrebi ?

— Aşa, ca să ştiu...

Grigori coborî, ca să-l petreacă. La despărţire, întrebă :

— Pe la noi, pe-acasă, ce mai este ?

Petro dezleagă calul de parmaclîcul cerdacului şi zîmbi:

— Ai atîtea case, cîte palate au iepurii !... Trăim şi noi ca tot omul. Mama îţi duce dorul. Fîn avem destul. Am strîns trei stoguri mari.

Grigori se frămînta, cu ochii ţintă la iapa cu urechile scurte.

— N-a fătat ?

— Nu, frate ! E stearpă. A fătat în schimb iapa roaibă, aia cumpărată de la Hristonea.

— Ce anume ?

— Un mînz, frate. Ai să vezi ce armăsar are să fie. Fără preţ ! Are picioarele lungi, chişiţe frumoase şi un piept grozav. Are să fie un cal pe cinste !

Grigori oftă.

— Duc dorul satului, măi Petro. Mi s-a urît aici. Nici tu Don, nici tu apă curgătoare. Urîte locuri !

— Vină în ospeție ! îl îmbie Petro, aburcîndu-se cu pîntecul pe spinarea ciolănoasă a iepei și ridicînd piciorul drept.

— Poate că am să vin o dată.

— Rămîi cu bine !

— Drum bun !

Cînd ieși din ogradă, Petro își aminti deodată că mai avea ceva de spus ; îl strigă pe Grigori, rămas în cerdac :

— Am uitat să-ți spui că Natalia... S-a întîmplat o nenorocire...

Dar vîntul, care se învolbura deasupra ogrăzii ca un hultan de stepă, nu-i îngădui lui Grigori să audă totul. Petro se depărtă călare, învăluit într-un nor de praf. Grigori nu înțelese nimic, dădu din mînă și o luă spre grajd.

Vara a fost secetoasă, ploile puține, iar grînele s-au copt devreme. Abia isprăviseră de secerat secara, cînd veni rîndul orzului ce se culca îngălbenit la pămînt, cu spicele țepoase.

Grigori și încă patru pălmași ieșiră la seceră.

Axinia isprăvise de gătit din vreme ; îl rugă pe Grigori s-o ia și pe dînsa la cîmp.

— Stai mai bine acasă ! Nu-i nevoie de tine la cîmp... încercă s-o convingă Grigori, dar ea rămase neînduplecată și, acoperindu-și în grabă părul cu o basma, ieși în fugă din ogradă ca să ajungă căruța.

Astfel, ceea ce Axinia aștepta cu atîta înfrigurare, cu bucurie și cu nerăbdare, ceea ce îi pricinuia lui Grigori atîtea nelămurite temeri se întîmplă la cîmp, în timpul secerișului. Axinia tocmai grebla, cînd simți ceva neobișnuit ; aruncă grebla și se culcă lîngă căpiță. Întîile dureri începură de îndată.

Mușcîndu-și limba vînătă, Axinia zăcea pe spate. Argații, care treceau cu secerătoarea pe lîngă ea, o ocoleau, îndemnîndu-și caii. Un flăcău, cu nasul mîncat și cu chipul galben și încrețit, ca cioplit în lemn, îi strigă cînd trecu în dreptul ei :

— Ce, fă, te-a ars soarele acolo unde nu trebuie ? Scoală-te, că ai să te topești...

După ce isprăvi lucrul la secerătoare, Grigori se apropie de dînsa.

— Ce-i cu tine ?

Axinia îşi chinui buzele de durere şi răspunse cu glas răguşit :

— Mă apucă...

— Ţi-am spus eu să rămîi, împieliţato ! Ei, ce ne facem acum ?

— Nu mă certa, Grişa... Of, of ! Înhamă calul, Grişa ! Hai acasă ! Cum o să nasc aici ? Atîţia bărbaţi... gemu Axinia, strînsă de durere ca de un cerc de fier.

Grigori alergă să ia calul care păştea într-o vîlcea. Pînă să-l înhame şi să pornească, Axinia se tîrî în patru labe la o parte şi rămase aşa, cu capul înfundat într-un snop de orz prăfos, scuipînd spicele ţepoase pe care le măcina de durere. Se uita la Grigori cu ochii umflaţi şi goi, fără să vadă şi să-nţeleagă nimic ; apoi gemu şi-şi înfipse dinţii în şorţul mototolit, pentru ca argaţii să nu-i audă groaznicul strigăt de sălbăticiune.

Grigori o urcă în căruţă şi porni calul în goană spre conac.

— Văleu, mai încet ! Au ! Au ! Mor, mă zdruncină ! ţipa Axinia cu o voce străină, bălăbănindu-şi capul cu părul zbîrlit pe fundul căruţei.

Grigori nu răspundea nimic şi biciuia calul, învîrtind hăţurile deasupra capului, fără să privească îndărăt, de unde venea, crescînd în valuri, răcnetul răguşit şi tremurător.

Strîngînd obrajii în mîini, holbînd ochii înnebuniţi de durere, Axinia se zbătea în căruţa care sărea încolo şi încoace, pe un drum nebătătorit şi plit de hopuri. Calul alerga în galop, zarea se ridica şi se lăsa înaintea ochilor lui Grigori, acoperind un nor alb, orbitor, ca un cristal, care atîrna din cer. Dintr-o dată ţipetele prelungite într-un singur urlet se întrerupseră. Roţile vuiau ; capul Axiniei se izbea nevolnic de coşul căruţei. Grigori nu-şi dădu seama numaidecît de această tăcere ; apoi, înţelese şi privi îndărăt : cu faţa strîmbă, sluţită de durere, Axinia zăcea cu obrazul lipit de coşul căruţei, cu gura deschisă, ca un peşte aruncat pe ţărm. Sudoarea îi şiroia de pe frunte, înecîndu-i ochii adînciţi în orbite. Grigori îi ridică capul,

și-i puse dedesubt șapca boțită. Axinia își îndreptă privirea în lături și rosti cu glas hotărît :

— Eu mor, Grișa... Iată !... Asta-i tot.

El tresări ; un fior îi străbătu deodată trupul pînă la vîrful degetelor asudate. Uluit, căuta în zadar vorbe de îmbărbătare și de mîngîiere ; buzele lui, strîmbate de un spasm dureros, lepădară cuvinte de ocară :

— Minți, toanto !

Apoi clătină din cap, se aplecă cît putu și strînse cu mîna, stîngaci, piciorul îndoit al Axiniei :

— Axiutka, porumbița mea !

Durerile facerii, care o lăsaseră o clipă, se întoarseră cu înzecită putere. Simțind că ceva i se rupe în pîntecele căzut, întinsă ca un arc, Axinia sfîșia auzul lui Grigori cu un țipăt din ce în ce mai deznădjduit. Pierzîndu-și cumpătul, Grigori biciui calul.

Prin vuietul roților, abia auzi țipătul prelung :

— Gri-șa !...

Trase hățurile și întoarse capul. Axinia zăcea scăldată în sînge, cu brațele desfăcute ; între picioare, sub fustă, un mic ghemuleț viu se mișca scîncind. Uluit cu desăvîrșire, Grigori sări din căruță și, împleticindu-se ca împiedicat, se apropie de femeie. Privi gura înfierbîntată a Axiniei și mai mult ghici decît auzi ce spunea ea :

— Rupe matul buricului cu dinții... Leagă-l cu un fir de ață din cămașa ta...

Cu degetele tremurătoare, Grigori smulse cîteva fire de ață din mînecă, reteză cu dinții matul, strîngînd pleoapele atît de tare, încît simți o puternică durere în ochi, și legă de nădejde capătul care sîngera.

21

Conacul lui Listnițki, Iagodnoe, crescuse ca din pămînt într-o vale adîncă. Vîntul se schimba, bătînd cînd de la miazăzi, cînd de la miazănoapte ; ca un gălbenuș de ou, soarele plutea în albeața albăstrie a cerului ; toamna se juca cu frunzișul sunător, călca pe trena verii, iarna năvălea cu gerurile și cu zăpezile ei, iar Iagodnoe se închircea într-o veșnică plictiseală de moarte. Zilele treceau peste

gardurile înalte care despărțeau moșia de restul lumii, semănînd toate ca gemenii.

Aceleași rațe negre măcăitoare, cu cercuri roșii în jurul ochilor, se plimbau prin curte : bibilicile se revărsau prin ogradă ca o ploaie de mărgăritare ; pe acoperișul grajdului, păunii, cu penele colorate țipător, miorlăiau cu glasuri de pisici. Bătrînul general iubea toate păsările ; avea și un cocor invalid, care în noiembrie tulbura viorile inimilor cu strigătu-i de aramă, îndurerat, cînd auzea chemarea în zbor a tovarășilor săi liberi. El însă nu putea zbura. Rănită, aripa îi atîrna ca moartă ; iar generalul, privind pe fereastră la cocorul care, cu capul plecat, se avînta și încerca să se înalțe în văzduh, rîdea, deschizînd larg gura, străjuită de o mustață căruntă, și rîsul lui adînc răsuna, tremura, plutind în salonul gol, alb, ca un val de fum de țigară.

Veniamin ținea, ca și mai înainte, capul țeapăn, cu părul ca peria, făcînd să-i tremure coapsele moi ca piftia, și stătea zile întregi în antreu, pe un sipet, jucînd popa-prostul de unul singur, pînă la desăvîrșita nălucire. Tihon continua să fie zuliar pe Saşka, pe argați, pe Grigori, pe general și chiar pe cocorul asupra căruia Lukeria cea ciupită de vărsat își vărsa prisosul duioșiei ei de vădană. Moș Saşka se îmbăta din cînd în cînd, după datină, și se ducea înaintea ferestrei boierului, să-i stoarcă cele douăzeci de copeici.

În tot răstimpul acesta, se petrecură numai două întîmplări care au tulburat viața mucegăită într-o toropeală tîmpă : născutul Axiniei și pierderea unui gînsac de rasă. Se obișnuiră îndată cu fetița Axiniei ; iar de la gînsac se găsiră numai cîteva pene într-un șanț din apropierea livezii (îi făcuse de petrecanie, pesemne, vreo vulpe) și apoi se făcu din nou liniște.

Dimineața, cînd boierul se trezea, îl chema pe Veniamin.

— Ai văzut ceva în vis ?

— Da, să trăiți, am avut un vis minunat.

— Povestește ! ordona scurt boierul, răsucind o țigară.

Veniamin povestea. Dacă visul n-avea haz, sau era prea înspăimîntător, boierul se supăra cumplit :

— Prostule ! Dobitocule ! Tîmpiții au și vise tîmpite !

Veniamin prinsese meşteşugul de a născoci visuri vesele şi atrăgătoare. Un singur lucru îl încurca : visurile trebuiau ticluite, aşa încît, cu cîteva zile înainte, născocea visuri hazlii, aşezat pe o ladă, bătînd cărţile grase şi tot aşa de slinoase ca şi obrajii jucătorului. Privea ţintă într-un singur punct şi, tot născocind, ajunsese să nu mai aibă nici un vis. Cînd se trezea din somn, îşi frămînta capul să-şi amintească ce visase, dar îndărăt totul era negru şi neted, parcă peste minte i-ar fi trecut o rîndea : nu vedea nici un chip de om, necum să aibă vreun vis.

Închipuirea lui Veniamin se sleia în scorneli grosolane, iar boierul se burzuluia cînd băga de seamă că se repetă prea des.

— Visul acesta despre cal mi l-ai povestit şi joia trecută, parşivule ! Ce-i cu tine ? Dracu să te ia !

— L-am visat din nou, Nikolai Alexeevici. Pe dumnezeul meu că l-am avut iarăşi ! minţea Veniamin, fără să se tulbure.

În decembrie, Grigori fu chemat printr-un vătăşel să se prezinte la cancelaria staniţei Vioşenskaia. Aici primi o sută de ruble ca să-şi cumpere un cal pentru militărie şi ordinul să se înfăţişeze, a doua zi de crăciun, la centrul de încorporare din satul Mankovo.

Grigori se întoarse din staniţă năucit. Crăciunul e aproape, şi el nu are nimic gata. Cu banii primiţi de la ocîrmuire şi cu economiile sale îşi cumpără un cal în satul Obrîvski, cu preţul de o sută patruzeci de ruble. Plecase împreună cu moş Saşka şi găsi un cal potrivit, de şase ani, roib, lat în şolduri. Avea un cusur, dar un cusur ascuns. Scărpinîndu-se în barbă, moş Saşka îi spuse :

— Nu găseşti altul mai ieftin ! Ăi mari nici n-au să bage de seamă, nu-i ajută capul...

Grigori se întoarse călare, încercîndu-şi calul şi la pas, şi la trap. O săptămînă înainte de crăciun, Pantelei Prokofievici îşi făcu apariţia la Iagodnoe. Priponi de gard iapa înhămată la sanie, fără să intre cu ea în ogradă, şi se îndreptă şchiopătînd spre locuinţa servitorilor, trăgînd ţurţurii din barba culcată pe gulerul copocului, ca o cărămidă neagră. Grigori se turbură cînd îşi zări părintele prin geam :

— Asta-i bună ! Tătuca !

Axinia, fără să știe de ce, se repezi spre leagăn și înveli copilul.

Pantelei Prokofievici intră greoi în odaie, aducînd un val de aer rece, își scoase cușma și se închină dinaintea icoanei, plimbînd o privire domoală pe pereți.

— Cum o duceți ?

— Bună ziua, tătucă ! îl întîmpină Grigori, ridicîndu-se de pe laviță ; apoi, făcu un pas și se opri în mijlocul odăii.

Pantelei Prokofievici întinse lui Grigori o mînă rece, se așeză pe marginea laviței, încheind pulpanele cojocului, fără să se uite la Axinia, care încremenise lîngă leagăn.

— Te pregătești pentru oaste ?

— D-apăi cum altminterea !

Pantelei Prokofievici tăcu, privind îndelung și iscoditor fața lui Grigori.

— Scoate cojocul, tătucă, că-i fi înghețat și matale.

— Nu-i nimic. Cu gerul îs învățat eu.

— Să punem samovarul.

— Mulțumesc !

Pantelei Prokofievici zgîrie de pe cojoc, cu unghia, un strop de noroi uscat și zise :

— Ți-am adus iechipamentul : două mantale, șaua, nădragii. Ia-le. Toate îs acolo.

Grigori ieși cu capul gol și aduse doi saci din sanie.

— Cînd pleci ? întrebă Pantelei Prokofievici, sculîndu-se.

— A doua zi de crăciun, tătucă. Cum, și pleci, tată ?

— Mă grăbesc să fiu acasă mai devreme.

El își luă rămas bun de la Grigori și tot așa, fără să se uite la Axinia, păși spre ușă. Era cu mîna pe clanță, cînd săgetă cu privirea leagănul și spuse :

— Maică-ta îți trimite toate cele bune. Îi bolnavă de picioare. Tăcu o clipă și, anevoie, parcă ar fi ridicat o povară grea, adause : Gătește-te de drum ! Am să te întovărășesc pînă la Mankovo.

Ieși, vîrîndu-și mîinile în mănușile calde de lînă. Palidă de umilirea prin care trecuse, Axinia tăcea. Grigori pășea prin odaie, aruncîndu-i din cînd în cînd cîte o căutătură

furişă şi căutînd să calce pe o anume scîndură a duşumelei care scîrţîia.

În ziua întîi de crăciun, Grigori îl duse pe Listniţki la Vioşenskaia.

Boierul stătu la liturghie, prînzi la vară-sa, moşiereasa, şi porunci să-nhame caii.

Grigori nici n-apucă să termine strachina de ciorbă grasă, cu carne de porc, şi se sculă să se ducă-n grajd. Veniseră cu o sanie uşoară şi cu un trăpaş de rasă Orlov, Şibai, cenuşiu-rotat. Ţinîndu-l de căpăstru, Grigori îl scoase din grajd şi-l înhămă în grabă.

Crivăţul spulbera o zăpadă zgrunţuroasă, care înţepa obrajii ca vîrfurile de ac ; prin ogradă se tălăzuiau valuri de argint. În grădină, pe crengi, horbota de promoroacă se scutura la suflarea vîntului şi, căzînd, se risipea în bătaia soarelui cu mii de sclipiri, în mii de culori, ca în basme. Pe acoperiş, lîngă hogeagul negru din care se răsucea fumul în spirală, croncăneau ciorile rebegite. Speriate de paşii scîrţîind prin zăpadă, bătură din aripi, se rotiră în văzduh deasupra casei, ca nişte zdrenţe cenuşii, şi zburară spre apus, către biserică, profilîndu-se pe cerul violet al dimineţii.

— Spune-i stăpînului că sania îi la scară ! strigă Grigori către o fată care ieşise în cerdac.

Boierul ieşi, cu mustaţa ascunsă în gulerul şubei de raton. Grigori îi înfăşură picioarele şi le acoperi cu o blană de lup, tivită la margini cu catifea.

— Ia înfierbîntă-l oleacă ! spuse boierul, arătînd din ochi trăpaşul.

Răsturnat pe capră, abia stăpînind hăţurile, care-i tremurau în mîini, Grigori cerceta cu grijă hopurile ; îşi amintea cum la primul drum de iarnă boierul îi cărase cîţiva pumni în ceafă, tinereşte, pentru că-l zdruncinase din cale-afară. Coborîră spre pod, şi aici, pe Don, Grigori slăbi hăţurile, frecînd cu mănuşa obrajii arşi de vînt.

Două ceasuri zburară pînă la Iagodnoe. Generalul tăcu cît ţinu drumul ; cu degetul strîns îl lovea din cînd în cînd pe spinare, poruncind să oprească, pentru ca să-şi poată răsuci ţigara, cu spatele întors spre vînt. Cînd coborau priporul, aproape de conac, îl întrebă :

— Pleci mîine de dimineaţă ?

Grigori se întoarse, abia deschizînd buzele bocnă :

— Mîine, devleme ! zise el, în loc să zică „devreme" ; limba înțepenită de ger parcă se umflase ; se împiedica de dinți, în chip de potcoavă, și rostea cuvintele ciumpav.

— Ai primit toți banii ?

— Da, să trăiți, i-am primit.

— De femeie să n-ai grijă. Are să stea aici. Servește cu credință. Bunicul tău a fost un cazac de ispravă. Și tu... glasul răsună mai încet ; boierul își ascunse fața în guler. Și tu trebuie să fii destoinic, precum au fost și bunicul, și taică-tău. N-a fost taică-tău cel care a luat premiul întîi la o inspecție imperială pentru călărie de înaltă școală ?

— Da, să trăiți, tata a fost !

— Ei vezi ? termină boierul cu asprime, parcă-l amenința, și-și ascunse cu totul fața în gulerul șubei.

Grigori dădu trăpașul în seama lui moș Saşka și intră în încăperile servitorilor.

— A venit taică-tău ! strigă Saşka după el, aruncînd pe cal o pătură.

Pantelei Prokofievici era la masă și mînca o răcitură. „E cam băut !", se gîndi Grigori, privind fața îmblînzită a bătrînului.

— Ai venit, oșteanule ?

— Îs înghețat bocnă ! răspunse Grigori, plesnind din mîini și adresîndu-se Axiniei : Dezleagă tu gluga ; mi-s sloi mîinile.

— S-a brodit să bată vîntul taman în față ! mormăi unchiașul cu gura plină, jucînd urechile și barba.

Era mult mai prietenos de astă dată. Îi porunci Axiniei scurt, ca un stăpîn :

— Mai taie-mi oleacă de pîine, nu fi zgîrcită !

Ridicîndu-se de la masă, împinse leagănul de vreo două ori, parcă fără să vrea ; apoi își vîrî barba sub perdea și întrebă :

— E cazac ?

— E fetiță ! răspunse Axinia pentru Grigori și, luînd aminte la nemulțumirea care se ivise pe fața bătrînului și i se rătăcise în barbă, adăugă repede : Frumoasă coz, leită Grișa.

Pantelei Prokofievici cercetă cu încordare căpşorul oacheş, care ieşea dintr-un maldăr de scutece, şi întări, nu fără mîndrie :

— Sămînţa noastră ! Hm-hm... De !

— Cum ai venit, tătucă ? întrebă Grigori.

— Cu sania, cu iapa şi cu calul lui Petro.

— De veneai numai cu unul, l-am fi înhămat pe al meu.

— Nu trebuie ! Lasă-l să meargă slobod... E un cal bun !

— L-ai văzut ?

— M-am uitat o ţîră la el.

Vorbiră despre multe lucruri neînsemnate, care-i frămîntau pe amîndoi. Axinia nu se amesteca în vorbă şi stătea pe pat, ca înecată-n apă. Sînii tari ca piatra, umflaţi, abia încăpeau în strînsoarea bluzei. După naştere, se îngrăşase şi căpătase o nouă înfăţişare, fericită şi încrezută în propriile-i puteri.

Se culcară tîrziu. Lipindu-se de Grigori, Axinia îi muia cămaşa cu lacrimi şi cu laptele care-i curgea din sînii plini.

— Am să mor de dor. Ce mă fac fără tine ?

— Nu-i nimic ! răspunse Grigori în şoaptă.

— Nopţile îs lungi... copilul nu doarme... am să mă usuc de dorul tău. Gîndeşte-te, Grişca, patru ani.

— Se zice că, pe vremuri, cazacii făceau slujbă cîte douăşcinci de ani.

— Ce-mi pasă mie ce-a fost pe vremuri...

— Ei hai, potoleşte-te !

— Blestemată să fie milităria asta care ne desparte !

— Am să vin în permisie...

— În permisie ! îngînă Axinia, ca un ecou, suspinînd şi suflîndu-şi nasul în cămaşă. Pînă-i veni tu, multă apă are să mai curgă pe Don...

— Nu mai boci. Eşti ca ploaia de toamnă. O ţii una şi bună...

— De-ai fi în pielea mea !

Grigori adormi spre ziuă. Axinia alăptă fetiţa ; se sprjini în coate şi privea, fără să clipească, trăsăturile abia deslușite de pe chipul lui Grigori ; se despărţea în

gînd de el... Își amintea de o altă noapte cînd, în odaia ei, îl ruga să plece împreună în Kuban ; luna strălucea pe cer, ca și acum, inundînd ograda cu șuvoaiele luminii ei palide.

Totul era la fel ca și atunci ; era același Grigori, numai că era schimbat. În urma lor se întindea un drum lung, pe care se așternuseră multe zile...

Grigori se întoarse prin somn și rosti deslușit :

— În satul Olșanski... și tăcu.

Axinia încercă să doarmă, dar gîndurile îi alungau somnul, așa cum vîntul împrăștie o căpiță de fîn. Pînă la revărsatul zorilor, se căzni să dezlege înțelesul acestei rostiri de nepriceput. Pantelei Prokofievici se trezi cînd întîile luciri ale zorilor se strecurară sfios prin fereastra încătușată de promoroacă.

— Scoală, Grigori ! Se crapă de ziuă !...

Axinia se ridică în genunchi, își puse fusta și, oftînd, căută multă vreme chibriturile.

Pînă ce să mănînce și să strîngă lucrurile, se lumină de-a binelea. Valuri de lumină azurie se strecoară în odaie. Gardul zimțat se profila limpede pe fondul alb al zăpezii ; acoperișul grajdului se înălța, astupînd o parte din cerul palid, liliachiu.

Pantelei Prokofievici ieși să-nhame caii. Grigori se smulse din brațele Axiniei, care îl săruta cu patimă ; apoi se duse să-și ia rămas bun de la moș Sașka și de la ceilalți.

Axinia înfășă copilul și ieși să-l petreacă.

Grigori își lipi buzele de fruntea umedă a fetiței și se apropie de cal.

— Așază-te în sanie ! strigă bătrînul, pornind caii.

— Nu, am să merg călare.

Cu o încetineală voită, Grigori strînse chingile, încălecă și desfăcu dîrlogii. Axinia, atingîndu-i piciorul cu degetele, repeta mereu :

— Mai stai, Grișa... voiam să-ți spui ceva !... se încrunta ea, încercînd în zadar să-și amintească acel ceva, pierdută și tremurîndă.

— Ei, rămîi cu bine ! Ai grijă de copilă. Mă duc. Uite cît de departe e tătuca !

— Mai stai, dragule !

Axinia se prinse cu stînga de scara rece ca gheața, cu dreapta strîngea la sîn copilul și privea la Grigori cu patimă ; nu mai avea încă o mînă ca să-și șteargă lacrimile, care curgeau din ochii încremeniți și larg deschiși.

Veniamin ieși în cerdac :

— Grigori, te cheamă boierul !

Grigori slobozi o sudalmă, ridicînd bicușca și o porni la trap din ogradă. Axinia alergă în urma lui, cufundîndu-se în troienele de zăpadă care umpleau curtea și abia descleștîndu-și picoarele încălțate cu pîslari.

Grigori îl ajunse pe bătrîn în vîrful dealului. Stăpînindu-se, se mai uită o dată în urmă. Axinia era lîngă poartă, strîngînd la sîn copilul înfășurat în pulpana hainei, iar vîntul îi flutura colțurile broboadei roșii.

Grigori ajunse în dreptul saniei care mergea la pas.

Pantelei Prokofievici se întoarse cu spatele la cai și întrebă :

— Va să zică, n-ai de gînd să mai trăiești cu nevastă-ta ?

— E o poveste veche... Nu mai avem ce vorbi...

— Nu vrei ?

— Nu, nici pomeneală.

— N-ai auzit c-a încercat să-și facă seama ?

— Am auzit.

— De la cine ?

— Cînd am fost cu boierul în staniță, m-am întîlnit cu niște oameni de la noi, din sat...

— Da' de urgia domnului nu ți-e teamă ?

— Ce să mai vorbim, tătucă ? Ce-a căzut din căruță, s-a pierdut și pierdut rămîne...

— Las'te de brașoave !... Eu îți vorbesc omenește ! se răsti cu mînie Pantelei Prokofievici.

— Am și un copil. Așa că degeaba. Nu pot să mă întorc la ea.

— Bagă de seamă! Nu care cumva crești copilul altuia?

Grigori îngălbeni : bătrînul atinsese o rană deschisă. Toată vremea, după nașterea fetiței, o bănuială îi muncea inima ; bănuială pe care o purta în suflet, cu chin, ascunzînd-o și Axiniei. Noaptea, cînd femeia dormea, se apropia adesea de leagăn, se uita cu luare-aminte, căutînd

trăsăturile sale pe chipul trandafiriu-smead al copilului, dar se îndepărta cu aceeași nedumerire. Stepan era și el oacheș, aproape smolit ; de unde să poată afla al cui este sîngele pe care-l trimite inima prin vinele albastre ce se vedeau sub pielea copilului ? Uneori i se părea că fetița seamănă cu el ; altă dată i-l amintea leit pe Stepan. Nu simțea nimic pentru dînsa, afară de o ușoară înstrăinare, din pricina clipelor prin care trecuse atunci cînd o adusese în goană prin stepă pe Axinia, chinuită de durerile facerii. Într-o zi (Axinia era cu treburile în bucătărie), luase fetița din leagăn și, schimbîndu-i scutecul ud, simți o durere înțepătoare. Se aplecă pe furiș și-i strînse ușor, între dinți, unul din degetele roșii de la picioare.

Bătrînul îl împunsese acum fără milă într-o rană dureroasă, și Grigori, încrucișînd mîinile pe oblînc, răspunse cu o voce surdă :

— Oricine i-ar fi tatăl, eu copilul nu-l las !...

Pantelei Prokofievici îndemnă caii cu biciul, fără să se întoarcă.

— Natalia s-a sluțit de atunci... Ține capul într-o parte, parc-ar fi damblagie. Și-a tăiat o vînă din ăle mari, și de aceea nu-i mai stă gîtul drept.

Bătrînul tăcu. Tălpile saniei scîrțîiau, despicînd zăpada; calul lui Grigori țăcănea din potcoave, cosindu-se.

— Și acuma, ce mai face ? întrebă Grigori, scoțînd cu o migală exagerată ciulinii încurcați în coama calului.

— E mai bine... Oricît... A zăcut șapte luni. De rusalii trăgea să moară. Popa Pankrati a și împărtășit-o. Apoi și-a venit în fire : s-a sculat și a început să umble. Își împlîntase coasa în inimă, da' se vede că mîna i-a tremurat, așa că a trecut pe alături. Altmintrelea, ar fi murit pe dată.

— Hai, coborîm coasta ! pocni din bici Grigori luînd-o înainte, ridicîndu-se în scări, împroșcînd sania cu bulgări de zăpadă zvîrliți de copitele calului, și lăsînd-o în urmă.

— Avem s-o luăm pe Natalia la noi ! strigă Pantelei Prokofievici, ajungîndu-l din urmă. Nu mai vrea să stea la ai ei. Am văzut-o mai deunăzi, și i-am spus să vină la noi.

Grigori nu răspunse. Merseră în goană, tăcuți, pînă la cel mai apropiat sat ; iar Pantelei Prokofievici nu mai aduse vorba despre Natalia.

În ziua întîi, făcură vreo șaptezeci de verste ; a doua zi, pe seară, cînd se aprinseră primele opaițe la case, ajunseră în satul Mankovo.

— Unde au tras ăi de la Vioșenskaia ? întrebă Pantelei Prokofievici, pe cel dintîi om întîlnit în drum.

— Luați-o pe ulița mare.

În casa unde au mas peste noapte, mai erau cinci recruți, fiecare însoțit de tată.

— Din ce sate sînteți, oameni buni ? îi iscodi Pantelei Prokofievici, ducîndu-și caii sub șopron.

— De la Cir ! răspunse o voce groasă din șopron.

— Bine, da' din ce sat ?

— Din Karghin, din Napolovo, din Lihovidovo ; dar voi, de unde ?

— Din Cucui, rîse Grigori, scoțînd șaua de pe cal și pipăind spinarea leoarcă de sudoare.

A doua zi dimineața, Dudariov, atamanul staniței Vioșenskaia, își duse recruții la comisia medicală. Grigori întîlni astfel mai mulți flăcăi din Tatarski, toți de o vîrstă cu el. Mitka Korșunov, călare pe un cal mare, roib-deschis, cu o șa nou-nouță, cu chingi subțiri de piele și cu un căpăstru împodobit cu plăci de argint, pornise dimineață spre fîntînă și, văzîndu-l pe Grigori care stătea lîngă poarta casei, trecuse în galop, fără să-i dea bună ziua, ținînd cu o mînă șapca lăsată strengărește pe o ureche.

Se dezbrăcau fiecare pe rînd, într-o sală rece a cancelariei de plasă. Ajutorul comisarului și furierii forfoteau pe lîngă ei ; aghiotantul atamanului de district trecu de mai multe ori, tropăind cu cizme scurte de lac ; inelul împodobit cu o piatră neagră și albul trandafiriu al ochilor săi negri, frumoși și umflați de oboseală, scoteau parcă în evidență albeața pielii și a eghileților de la tunică.

Crîmpeie de vorbe și observațiile medicilor străbăteau prin ușa întredeschisă :

— Șaizeci și nouă !

— Pavel Ivanovici, dă-mi creionul chimic ! mormăia lîngă ușă un glas răgușit de mahmureală.

— Perimetrul toracic...

— Da, da, ereditate pronunțată.

— Scrie : sifilis !

— Ce te acoperi cu mîna ? Doară nu ești fată mare.

— Uite-l cum arată !

— Satul lor e un focar de boală. Se impun măsuri speciale. Am şi raportat excelenţei sale.

— Pavel Ivanovici, ia uită-te la acest individ. Ce zici ? Vezi cum e clădit ?

— M-da-a...

Grigori se dezbrăcă lîngă un flăcău roşcat şi înalt, din satul Giukarinski. Un furier ieşi pe uşă, potrivindu-şi cutele bluzei şi striga răspicat :

— Panfilov Sevastian ! Melehov Grigori !

— Mai iute ! şuşoti speriat vecinul lui Grigori, roşindu-se şi întorcînd colţunul pe dos.

Grigori intră ; mii de furnici îi umblau prin spate. Luciul smead al pielii se închisese parcă şi mai mult, cum e stejarul băiţuit. Îi era ruşine, văzîndu-şi picioarele acoperite cu păr negru şi des. Într-un colţ, un flăcău cam ciolănos era dezbrăcat şi stătea pe cîntar. Un om, care părea a fi felcer, punea greutăţile şi spunea :

— Patru şi zece. Dă-te jos !

Procedura umilitoare la care-l supuneau medicii, adunaţi ca nişte geambaşi în jurul său, îl tulbura pe Grigori. Un doctor cărunt, îmbrăcat în alb, îl ascultă cu un stetoscop ; altul, mai tînăr, îi întoarse pleoapele, îi examină ochii şi limba ; un al treilea, cu ochelarii în ramă de baga, se învîrtea pe la spate, frecîndu-şi mîinile. Mînecile îi erau suflecate pînă la cot.

— La cîntar !

Grigori se urcă pe platforma rece şi crestată.

— Cinci, şase şi jumătate ! rosti cel cu cîntarul, ţăcănind greutăţile.

— Drace ! Nu pare înalt... mormăi medicul cu părul cărunt, apucîndu-l de mînă pe Grigori şi răsucindu-l.

— E-e-e uimitor ! spuse cel mai tînăr, bîlbîindu-se.

— Cît ? întrebă mirat unul din ofiţerii aşezaţi la masă.

— Cinci puduri, şase funturi şi jumătate ! răspunse medicul bătrîn, cu sprîncenele ridicate a cumplită mirare.

— N-ar fi bun pentru garda imperială ? întrebă comisarul militar al ţinutului, plecînd capul, cu părul negru şi lins, spre veninul său.

— Prea are mutră de bandit !... Cap de sălbatic.

— Mă, tu de colo ! Ia întoarce-te !... Ce-ai pe spate ? strigă ofiţerul cu epoleţi de colonel, ciocănind nerăbdător cu degetele în masă.

Bătrînul medic mormăi ceva nedesluşit, iar Grigori răspunse, întors cu spatele spre masă, abia stăpînindu-şi fiorii care-i treceau prin trup, făcîndu-i pielea de găină :

Cînd examinarea era pe sfîrşite, ofiţerii aşezaţi în jurul mesei se sfătuiră şi hotărîră :

— Bun pentru regiment !

— Regimentul 12, Melehov ! Auzi ?

Şi Grigori fu lăsat să plece. Îndreptîndu-se spre uşă, auzi vorbe de scîrbă rostite în şoaptă :

— E cu neputin-ţă-ă ! Închipuiţi-vă ce-ar fi dacă maiestatea-sa i-ar vedea mutra. Ce-ar mai fi, doamne ! Destul să-i vezi ochii...

— Corcitură ! Un tip oriental, probabil.

— N-are trupul curat. Urme de furuncule...

Flăcăii din Tatarski, care-şi aşteptau rîndul, îl înconjurară.

— Ei, Grişka, ce-ai făcut ?

— Unde te-a dat ?

— Te pomeneşti că la „Atamanski", ai ?

— Cît ai tras la cîntar ?

Sărind într-un picior, abia ţinîndu-şi cumpăna, Grigori îl vîrî pe celălalt în nădragi şi răspunse printre dinţi :

— Ia lăsaţi-mă în pace ! Ce dracu ! Unde ? La Regimentul 12 !

— Korşunov Dmitri ! Karghin Ivan ! anunţă furierul, scoţînd capul pe uşă.

Grigori îşi încheie nasturii din mers şi coborî în fugă din cerdac.

Dezgheţul se lăsa alene pe aripile unui vînt călduţ, drumul dezgolit pe alocuri de zăpadă aburea. Găinile treceau uliţa cîrîind ; nişte gîşte lipăiau într-o băltoacă încreţită de vînt. Labele lor roşii-portocalii erau trandafirii în apă, ca nişte frunze de toamnă îmbujorate de frig.

Peste o zi, începu examinarea cailor. Forfotă de ofiţeri în piaţă ; medicul veterinar trecea cu poalele mantalei fluturînd în vînt ; în urma lui mergea felcerul cu hipometrul. Pe lîngă gard erau înşiraţi cai de toate culorile. Atamanul staniţei Vioşenskaia, Dudariov, trecu în fugă,

lunecînd de la cîntar spre masa din mijlocul pieței, unde furierul însemna rezultatul examenului ; după el veni comisarul militar, tropăind supărat și explicînd ceva unui tînăr sotnic.

Veni la rînd și calul lui Grigori. Avea numărul de ordine 108. Măsurară diferite laturi ale calului, îl cîntăriră și, cum coborî animalul de pe platformă, medicul veterinar îl apucă din nou de buza de sus cu autoritatea lui firească, îi cercetă dinții ; îi apăsă cu putere mușchii pieptului ; apoi degetele, alergînd ca un păianjen, coborîră de-a lungul picioarelor, pipăind, oprindu-se, iscodind.

Strîngea încheieturile de la genunchi, bătea în tendoane, apăsa osul deasupra chișiței.

Ascultă și cercetă îndelung calul speriat și plecă, cu halatul alb fluturînd în vînt și răspîndind un miros înțepător de acid fenic.

Calul fu respins. Nădejdea lui moș Saşka nu se adeveri : medicul, om cu experiență, avea destul nas ca să adulmece cusurul ascuns, despre care vorbise bătrînul grăjdar.

Tulburat de această hotărîre, Grigori se mai sfătui cu taică-său și, după o jumătate de ceas, peste rînd, aduse la cîntar calul lui Petro. Medicul îl primi, aproape fără să-l cerceteze.

Grigori alese în apropiere un loc mai uscat, așternu jos pătura și întinse tot echipamentul. Pantelei Prokofievici ținea calul lîngă Grigori și vorbea cu un alt bătrîn, venit și el să-și însoțească feciorul.

Un general, înalt de statură, cu părul cărunt, îmbrăcat într-o manta de un cenușiu-deschis, cu o cușmă de caracul în vălurele de argint, trecu prin fața lor. Șchiopăta puțin de stîngul, legănînd o mînă înmănușată în alb.

— Iată-l ! Aista-i atamanul de district ! șopti Pantelei Prokofievici, ghiontindu-l pe Grigori în spate.

— Trebuie să fie general !

— Generalul-maior Makeev. E amarnic, face pîrjol pe unde trece...

După ataman, păşea un grup de ofițeri veniți de la regimente și baterii. Un podesaul, larg în spate și în șolduri, în uniformă de artilerist, povestea cu voce tare camara-

dului său, un ofiţer înalt şi chipeş, din Regimentul de gardă imperială „Atamanski" :

— ....ce dracu ! Un sat de estonieni ; aproape toată lumea e cu părul bălai ; fata asta, de un contrast izbitor, şi nu numai ea ! Căutăm diferite explicaţii şi, în cele din urmă, aflăm că acum vreo douăzeci de ani...

Ofiţerii treceau, depărtîndu-se de locul unde Grigori îşi aşezase pe pătură echipamentul de cazac, şi, din pricina vîntului, abia putu să audă sfîrşitul povestirii podesaului din artilerie, acoperit de rîsul ofiţerilor :

— ...aflăm că în sat cantonase o sotnie din Regimentul vostru „Atamanski" !...

Furierul trecu în fugă, încheindu-şi nasturii vestonului, cu degete tremurătoare, pătate de cerneală violetă ; ajutorul comisarului de district ţipa în urmă-i, aprins de mînie :

— Ţi-am spus : în trei exemplare ! Las' că te aranjez eu !

Grigori se uita curios la chipurile necunoscute ale ofiţerilor şi ale funcţionarilor. Un aghiotant, care trecu pe lîngă el, fixă asupra lui ochii plictisiţi şi umezi, dar se întoarse cînd îi întîlni privirea stăruitoare ; un sotnic bătrîn fugea după el agitat, muşcîndu-şi buza de sus cu dinţii galbeni. Grigori observă cum deasupra sprîncenei lui roşcate tremura o vînă, făcînd să-i bată ochiul.

La picioarele lui Grigori, era întinsă o pătură nouă, pe care erau aşezate în ordine : o şa cu oblîncul bătut în fier vopsit verde, coburii dinainte şi dinapoi, două mantale, două perechi de pantaloni, un veston, două perechi de cizme, rufe, un funt jumătate de pesmeţi de campanie, o cutie de conserve, mei şi alte provizii în cantitatea prescrisă pentru un călăreţ.

În colburii deschişi, se vedeau patru potcoave, caielele învelite într-o cîrpă îmbibată cu ulei, un săculeţ cu aţă, două ace şi un ştergar.

Grigori aruncă o ultimă privire asupra calabalîcului, se aşeză pe vine şi şterse cu mîneca catarămile curelelor. Comisiunea venea încet, din cealaltă parte a pieţei, trecînd pe lîngă şirul de cazaci, fiecare de strajă lîngă pătura cu echipamentul pus peste ea. Ofiţerii şi atamanul examinau cu atenţie echipamentul cazacului, se lăsau pe vine, ridi-

cînd pulpanele mantalelor cenuşii ; scotoceau prin coburi, prin săculeţe cu ace şi cu aţă ; cîntăreau în mîini pachetele cu pesmeţi.

— Vedeţi, măi fraţilor ? Uite, ăla lungul... spunea un flăcău lîngă Grigori, arătînd cu degetul spre comisarul militar al districtului. Ăla se vîră ca un cîine în gaură de dihor.

— Uite, afurisitul ! Întoarce coburul pe dos !

— O fi ceva... Altminteri n-ar scotoci atîta...

— Ce face ? Parcă numără caielele ?

— Mare cîine..

Vorbele se stinseră încetul cu încetul ; comisiunea se apropia ; mai erau cîţiva cazaci pînă la Grigori. Atamanul districtului ţinea în stînga o mănuşă, legănînd dreapta, fără s-o îndoaie. Grigori făcu „drepţi" ; bătrînul tuşea la spatele lui. Vîntul împrăştia în piaţă un miros de urină de cal şi de zăpadă topită. Soarele privea de sus, mahmur, ca după chef.

Grupul de ofiţeri se opri lîngă cazacul vecin cu Grigori şi apoi trecură, unul după altul, în faţa lui.

— Numele şi prenumele ?

— Melehov Grigori.

Comisarul ridică mantaua de gaică, mirosi căptuşeala, şi-n fugă numără copcile ; un ofiţer cu epoleţi de horunji frecă între degete postavul nădragilor ; un al treilea se aplecă să cerceteze coburii, iar vîntul îi aruncă pulpana mantalei peste cap. Comisarul atinse încet cu degetul cel mare şi cu degetul mic cîrpa cu caiele, parcă ar fi atins nişte cărbuni aprinşi, şi le numără în şoaptă, mişcînd din buze.

— Ce-i asta ? De ce ai numai douăzeci şi trei de caiele ? se răsti el, trăgînd înciudat de un colţ al cîrpei.

— Nu, blagorodnicia voastră, îs douăzeci şi patru.

— Cum ? Adică ce, eu sînt orb ?

Grigori ridică iute colţul cîrpei, care acoperea a douăzeci şi patra caia, şi atinse uşor cu degetele butucănoase şi negre degeţele albe, ca de zahăr, ale comisarului. Acesta trase mîna ca înţepat şi o şterse de pulpana mantalei cenuşii ; făcu o mutră de dezgust şi-şi îndesă mănuşa.

Grigore le văzu pe toate ; se îndreptă şi zîmbi cu răutate. Privirile lor se-ncrucişară ; comisarul, cu pete roşii pe obraji, ridică vocea :

— Ce te uiţi aşa, cazacule ?... Ce te uiţi ?...

Obrazul tăiat de brici sub un ochi i se învineţise de tot.

— De ce cătărămile curelelor nu sînt în regulă ? Ce înseamnă asta ? Eşti cazac, sau opincar ? Unde e taică-tău ?

Pantelei Prokofievici trase calul de dîrlogi, păşi înainte şi lipi călcîiele.

— Nu-ţi cunoşti datoria ? se răsti comisarul, mînios încă de dimineaţă, fiindcă pierduse la preferans în ajun.

Atamanul de district se apropie, comisarul se potoli. Generalul izbi cu vîrful cizmei în perna şeii, sughiţă şi trecu la celălalt recrut. Ofiţerul-delegat al regimentului unde fusese repartizat Grigori îi răvăşi politicos toate lucrurile, inclusiv săculeţul cu aţă şi cu ace, şi se îndepărtă ultimul, după ce-şi aprinse o ţigară în bătaia vîntului.

A doua zi, trenul plecat din gara Certkovo trăgea o garnitură de vagoane vopsite-n roşu, încărcate cu cazaci, cu cai şi cu furaje, în direcţia Liski-Voronej.

Într-un vagon, Grigori stătea rezemat de o iesle. Prin faţa vagonului cu uşile deschise luneca un cîmp necunoscut, şi un uşor, un azuriu tiv de pădure se pierdea în zare.

Caii ronţăiau fînul şi, simţind podeaua mişcătoare a vagonului, se lăsau cînd pe un picior, cînd pe altul.

În vagon se amesteca mireasma pelinului de stepă, a aburilor de primăvară, cu mirosul cailor asudaţi ; departe, se legăna fîşia de pădure, apărînd şi dispărînd în zare, albastră, visătoare şi nepămînteană, ca o palidă stea de seară.

1

ÎN MARTIE 1914, ÎNTR-O VESELĂ ZI CU MOINĂ, Natalia veni la socru-său. Pantelei Prokofievici cîrpea cu împletituri din nuiele de salcie, pufoase și cenușii, gardul sfărîmat de un taur. De pe acoperiș cădeau picături, țurțuri argintii sclipeau în lumină ; urme negre brăzdau streașina, aidoma unor fîșii înguste de păcură.

Ca un vițel blînd soarele călduț și roșcat se alinta pe costișa dezghețată ; pămîntul se umfla ; pe stîncile de var, care porneau de sus și fugeau spre Don, înverzea iarba timpurie, verde ca smaraldul.

Natalia, schimbată și slăbită, apăru în spatele bătrînului, plecînd gîtul schimonosit și strîmb.

— Cum o duceți, tătucă ?

— Nataliuska ! Bună ziua, dragă, bună ziua ! spuse repede Pantelei Prokofievici.

O nuia îi căzu din mînă, se îndoi și se întinse iarăși.

— De ce nu te-ai mai arătat de loc ? Hai în casă, s-o vezi pe mama. Are să se bucure cînd te-o vedea.

— Am venit, tătucă... Natalia făcu un gest nehotărît și se întoarse. Dacă nu mă alungați, rămîn la voi.

— Ce vorbești, ce tot vorbești, drăguță ? Da' ce ești străină la noi ? Grigori a scris un răvaș : a cerut vești despre tine, fața mea !

Intrară în casă. Pantelei Prokofievici șchiopăta, zorit și înviorat.

Ilinișna o îmbrățișă pe Natalia și, vărsînd șuvoaie mari de lacrimi pe obraji, șopti, după ce-și șterse nasul în batistă :

— Un copil ți-ar fi trebuit... L-ar fi legat de tine. Hai, așază-te ! Îți aduc îndată niște blinii.

— Mulțumesc, mamă ! Am venit... așa...

Cu obrajii rumeniți de frig, Duniașka răsări în fugă din curte, se repezi în bucătărie și o cuprinse pe Natalia de genunchi.

— Să-ți fie rușine ! Ne-ai uitat de tot !

— Ho, capră ! Da' ce, ăi fi turbat ? ! strigă bătrînul, cu asprime prefăcută.

— Ce mare te-ai făcut !... se miră Natalia, desfăcînd brațele Duniașkăi și privindu-i chipul.

Vorbeau toți deodată, întrerupîndu-se unul pe altul, oprindu-se din cînd în cînd. Cu obrazul sprijinit în palmă, Ilinișna se mira, privind cu durere la cea care nu mai era Natalia de altădată.

— Ai să stai la noi ? o iscodi Duniașka, ținînd-o pe Natalia de mîini.

— Cine știe..

— Ba bine că nu ! Unde ar putea sta ? E nevasta feciorului meu. Rămîi la noi !... hotărî Ilinișna, punînd în fața nurorii o strachină plină cu blinii.

Natalia venise în casa socrilor numai după multe și îndelungate șovăieli. Tătîne-său n-o lăsa, se răstea, certînd-o și căutînd să-i abată gîndul ; dar, după încercarea de a-și curma zilele, se simțea stingherită în familia atît de dragă altădată, și acum, aproape străină.

Pe de altă parte, Pantelei Prokofievici, după plecarea lui Grigori la oștire, căuta și el s-o aducă acasă. Luase hotărîrea neclintită s-o țină între ai săi și s-o împace cu bărbatul.

Din ziua aceea, Natalia rămase în familia Melehovilor. Daria nu-și arăta fățiș nemulțumirea ; Petro era binevoitor, ca un frate, iar rarele priviri piezișe ale Dariei se aflau răscumpărate de dragostea caldă a Duniașkăi și a bătrînilor, care se purtau cu ea părintește.

Chiar a doua zi după ce Natalia se mută la socri, Pantelei Prokofievici îi dictă Dunașkăi o scrisoare către Grigori.

„Bună ziua, iubite fiu Grigori Panteleevici !

Îți trimit o caldă salutare din adîncul inimii mele de tată și, împreună cu maică-ta, Vasilisa Ilinișna, îți tri-

mitem binecuvîntarea noastră pămîntească. Fratele tău, Petro Panteleevici, împreună cu nevasta, Daria Mateevna, te salută, aşijderea şi soră-ta Evdokia, şi toate neamurile. Am primit răvaşul tău ixpediat în ziua de 5 februarie, pentru care îţi mulţumim din toată inima.

Şi dacă, precum scrii, calul se coseşte, pune-i untură topită pe rană, aşa cum ştii, şi lasă-i copitele dinapoi nepotcovite, de nu-i alunecuş, adicătelea polei, pe la voi. Nevastă-ta, Natalia Mironovna, stă la noi : e bine şi e sănătoasă.

Maică-ta îţi trimite vişini uscate, o pereche de colţuni de lînă ; şi-ţi mai trimite niscai slănină şi altele de-ale gurii. Noi sîntem cu toţii bine, sănătoşi, dară copilul Dariei a murit şi-ţi scrie ca să ştii şi tu. Mai dăunezi, eu şi Petro am acoperit şoproanele, iară el îţi trimite vorbă să ai grijă de calul lui. Vacile au fătat ; iapa a bătrînă o să aibă curînd un mînz ; umblă cu sfîrcurile umflate şi-l auzim cum se foieşte în pîntec. A fost bătută de armăsarul «Doneţ» din grajdul staniţei şi aşteptăm să fete într-o cincea săptămînă din postul mare. Ne-a bucurat că o duci bine cu slujba şi că şefii îs mulţumiţi de tine. Slujeşte aşa cum se cuvine. Slujba la împărat nu rămîne fără răsplată. Iară Natalia o să steie la noi, şi tu, băiete, să te gîndeşti la asta. S-a întîmplat şi o mare pacoste de lăsata-secului, lupul ne-a sfîşiat trei oi. Rămîi sănătos şi dumnezeu să te aibă în pază. Nu uita de nevastă-ta, asta-i porunca mea. E o muiere bună şi-i a ta, după lege. Tu n-apuca pe drumul rău şi ascultă-l pe taică-tău.

Părintele tău, uriadnic-major,
PANTELEI MELEHOV"

Regimentul lui Grigori se afla cantonat în tîrgul Radziwillow, la patru vestre de frontiera ruso-austriacă. Grigori scria acasă rar. Răspunsese cu repezeală la scrisoarea în care era înştiinţat că Natalia se întorsese în casa lor şi rugă să-i transmită salutări ; conţinutul scrisorilor era îndeobşte vag şi îndoielnic. Pantelei Prokofievici o punea pe Duniaşka sau pe Petro să le citească de mai multe ori, căutînd să pătrundă gîndul lui Grigori,

ascuns printre rînduri. Într-o scrisoare, trimisă în ajun de paşti, îl punea să răspundă de-a dreptul dacă, după întoarcerea lui din armată, va mai trăi cu Natalia sau nu.

Răspunsul lui Grigori se lăsă aşteptat. După rusalii, primiră o scrisoare scurtă. Duniaşka o citi pe nerăsuflate, înghiţind sfîrşitul cuvintelor ; Pantelei Prokofievici abia izbutea să prindă tîlcul trecînd peste nenumărate salutări şi întrebări. Abia la sfîrşit, Grigori pomenea şi despre Natalia :

„M-ai rugat să-ţi scriu de voi trăi cu Natalia sau ba, dacă eu, tătucă, îţi spui că un coltuc de pîine odată tăiat nu-i chip să-l lipeşti la loc. Şi cum crezi matale, cum aş putea s-o ţin pe Natalia lîngă mine, acum cînd, după cîte ţi-e cunoscut, am şi un copil cu ailaltă ? Iară de făgăduit, nu pot să făgăduiesc nimica, şi mi-i urît să şi aduc vorba de asta. Alaltăieri, au prins ai noştri la graniţă unul cu contrabandă, şi noi am putut să-l vedem ; spune că în curînd o să avem război cu austriecii ; ţarul lor cică ar fi venit la graniţă şi ar fi cercetat toate cele, ca să vadă pe unde să pornească războiul şi pe ce pămînt să puie laba. Dacă s-o porni războiul, poate că nici n-am să am multe zile de trăit, aşa că nici nu face să hotărîm dinainte ce şi cum.“

Natalia muncea la socru-său şi se ţinea cu nădejdea că bărbatul are să i se întoarcă. Sufletul ei rănit se alina numai cu căldura acestei amăgiri. Nu-i scria nimic lui Grigori, dar în casă nu era altul care să aştepte cu atîta chin şi cu atîta dor o veste de la el.

Viaţa satului se scurgea pe vadul de datină : cazacii liberaţi de la oaste se întorceau acasă ; timpul se mistuia pe nesimţite în mocneala muncii de fiecare zi ; duminica, cete şi cete de oameni, familii întregi luau calea bisericii. Cazacii, îmbrăcaţi în unformă, cu nădragii de sărbătoare ; femeile, în fuste lungi colorate, care foşneau, măturînd praful cu poalele ; purtau bluze brodate şi strînse bine, cu mînecile umflate şi încreţite.

În medeanul pătrat din mijlocul satului, se înălţau hulubele căruţelor, caii nechezau, oameni de tot neamul um-

blau de colo pînă colo ; lîngă şopronul pojărniciei, grădinarii bulgari vindeau diferite legume întinse pe cergi ; puzderie de ploduri se ghemuiau la spatele lor, holbînd ochii la cămilele deshămate care stăteau scîrbite printre pleoapele lenevoase în jur, la forfota de şepci cu paspoal roşu ale cazacilor şi la tulpanele înflorate ale femeilor. Cămilele îşi rumegau iarba, odihnindu-se, după necurmata muncă de la roata de apă, şi o pojghiţă verzuie se lăsa peste ochii lor somnoroşi.

Pe seară, uliţele gemeau de zvonul tropotelor, se-ncingeau jocuri, iar cîntecele se revărsau, însoţite de armonică ; abia noaptea tîrziu, către marginea satului, se stingeau în văzduhul uscat cele din urmă răsunete de glasuri.

Natalia nu se ducea la şezători, dar cu plăcere asculta povestirile naive ale Duniaşkăi. Ea crescuse pe nesimţite, se împlinise fată trupeşă şi, în felul ei, frumoasă. Se pîrguia devreme, ca merele timpurii. Anul acesta, prietenele mai în vîrstă o primiseră la cislele lor de taină, şi copilăria luase sfîrşit. Duniaşka semăna cu taică-său : era scundă şi oacheşă la faţă.

Cum nu împlinise decît cincisprezece primăveri, trupul mai avea încă a se rotunji. Dăinuia în ea un amestec înduioşător şi naiv de copilărie şi de tinereţe în floare ; creştea în umeri ; sînii mici cît pumnul se întăreau şi se sumeţeau sub bluză ; ochii lunguieţi, puţin aduşi, ca nişte migdale, erau sfioşi ; pupilele negre scînteiau însă viclean în corneea de agată. Cînd se întorcea de la joc, numai Nataliei îi povestea măruntele sale taine.

— Natașa, puicuţo, vreau să-ţi povestesc ceva...

— Ia s-auzim.

— Mişka Koşevoi a rămas cu mine ieri toată seara, pe grinzi, lîngă măgăzii.

— Şi de ce te-ai înroşit ?

— Eu ? Da' de unde !

— Uită-te în oglindă ; eşti ca o flacără !

— Stai niţel ! Tu mă faci să mă-nroşesc !

— Hai, dă-i drumul, nu mai suflu o vorbă-vorbuliţă.

Duniaşka îşi freca obrajii aprinşi cu mîinile arămii şi repeta chicotind tinereşte, fără pricină şi apăsîndu-şi tîmplele cu degetele :

— „Eşti ca o lalea !“, zice el de colo.

— Şi p-ormă ? Şi p-ormă ? o încuraja Natalia, bucurîndu-se de bucuria alteia şi uitînd fericirea ei trecută şi călcată în picioare.

— Da, eu îi zic : „Nu minţi, Mişka !“ Da' el s-a jurat...

Rîsul Duniaşkăi se risipi prin odaie ca un clopoţel ; îşi clătina fruntea — şi cosiţele negre, strîns împletite, îi jucau pe umeri şi pe spate ca nişte şopîrle.

— Şi ce ţi-a mai îndrugat ?

— Cică să-i dau năframa amintire...

— Nu i-i fi dat-o cumva ?

— „Nu, zic, nu ţi-o dau ! Du-te şi cere năframa de la drăguţa ta.“ Ştii, el se dă la nora lui Erofei... Aia de are omul plecat la oaste... cu dînsa petrece.

— Foarte cuminte ! Nu te-nerede-n el.

— Aşa şi fac ! urmă Duniaşka, stăpînindu-şi un zîmbet care îi mijea pe buze. Ne întoarcem noi de la joc. Eram trei fete ; şi din urmă ne ajunge moş Mehei, beat turtă. „Pupaţi-mă, frumoaselor ! strigă el. Că vă dau cîte un bănuţ de argint !“ Şi numai ce se repede la noi ! Da, Niurka l-a plesnit cu o nuia peste frunte. Abia am tulit-o...

Vara se mistuia în secetă. În dreptul satului, apa Donului scădea ; acolo unde altădată puhoiul se răsucea în vîrtejuri, se lăţise acum vad, şi boii treceau pe celălalt mal, fără să-şi ude spinarea. Noaptea cobora în sat, de pe creste, o toropeală înăbuşită. Miresme dulci de ierburi arse pluteau în aer pe aripi de vînt. Pe imaş, pălăiau buruienile uscate ; văzduhul, dogorind de arşiţă şi de miresme grele, tremura ca o perdea străvezie deasupra malurilor. Noaptea, norii se îmbulzeau departe, dincolo de Don ; tunetul bubuia prelung, ameninţător dar nici o picătură de ploaie nu cădea pe pămîntul uscat de zăduf şi cuprins de fierbinţeală ; fulgerele se jucau în van pe cer, sfîrtecîndu-l în fîşii albastre şi colţuroase.

Cucuvaia cobea în beznă din vîrful clopotniţei. Tipetele ascuţite şi fioroase pluteau deasupra satului, iar cucuvaia zbura spre cimitirul brăzdat de copitele viţeilor şi acolo ăuia deasupra mormintelor năpădite de iarbă arsă.

— Ne paşte ceasul cel rău ! proroceau bătrînii, ascultînd-o cum se tînguie în cimitir.

— O s-avem război !

— Puţin înainte de războiul cu turcii, tot aşa cobea.

— Sau, te pomeneşti, iar ne-a mai bîntui holera ?

— Nu-i a bine. Nu vezi cum zboară de pe biserică în ţintirim şi înapoi ?

— Sfinte Nicolae, făcătorule de minuni, miluieşte-ne pre noi !

Martin Şamil, fratele lui Alexei Ciungul, pîndise două nopţi de-a rîndul pasărea blestemată, stînd sub zidul cimitirului ; dar cucuvaia nevăzută zbura în taină pe deasupra lui, fără vuiet de aripi, şi se aşeza pe o cruce, la celălalt capăt al cimitirului, semănînd, cu ţipetele ei, groază peste satul adormit. Martin suduia de mamă, îşi descărca arma în pîntecele negru, lăbărţat, al vreunui nor ce plutea deasupra capului şi pleca spre casă. Stătea la doi paşi de cimitir. Nevastă-sa, femeie fricoasă şi bolnavă, care-i dădea cîte un plod în fiecare an, ca iepuroaicele, îl întîmpina cu ascuţite mustrări :

— Nătărău, curaf nătărău ! Ce-ai tu cu pasărea, afurisitule, Vrei să te pedepsească ăl de sus ? Îs într-a noua lună — şi dacă n-oi putea să nasc din pricina fărădelegilor tale, diavole ?

— Gura ! Nu-ţi fie nici o teamă, că n-ai să rămîi cu plodul în pîntec ! Te-ai aprins, cum ia foc sub coadă calul dogarului. De ce mă tot bagă-n boală scîrnăvia aia ? Are să ne aducă pacoste. Dacă a fi să fie război, pe mine are să mă ia, nu pe tine. Tu, tu... uite colo cîţi ai fătat ! arăta Martin cu mîna spre ungherul unde odraslele scînceau sau sforăiau, întinse de-a valma pe o blană.

Pantelei Melehov stătea de vorbă cu bătrînii pe medean, căutînd să-i convingă :

— Uite ce-mi scrie Grigori al meu. Cică ţarul austriecilor a venit la graniţă şi a dat poruncă să fie strînsă toată oştirea lui într-un loc, ca să purceadă la Moscova şi la Petersburg.

Bătrînii îşi aminteau de războaiele la care luaseră parte odinioară, dîndu-şi care mai de care cu părerea.

— N-are să fie război ! Se vede şi după bucate.

— Bucatele n-are nimic de-a face cu asta.

— Studenţii or fi încurcînd iţele.

— Ce-o fi, ce n-o fi, noi tot om prinde de veste ăi din urmă.

— Taman ca şi-n războiul cu Japonia.

— Ai pregătit calul de oaste pentru fecioru-tău ?

— Pentru ce mare ispravă să mă grăbesc ?

— Poate îs numai gogoriţe.

— Da' cu cine ne-om război, ai ?

— D-apăi cu turcii, din pricina mării. Nu-i chip să împartă apa mării !

— Deştepţi, nevoie mare ! S-o facă tarlale, aşa cum facem noi fineţele, şi apoi s-o tot împartă !

Dezbaterea lua o întorsătură hazlie, şi bătrînii se împrăştiau pe la casele lor.

Vremea cositului stătea la pîndă, nu răbda amînare ; pe celălalt mal al Donului, înfloreau cele din urmă ierburi ; dar nu erau ierburile stepei, nici aşa de parfumate, nici aşa de frumoase. Pămîntul era acelaşi, ierburile însă se hrăneau cu alt suc. În stepă, dincolo de movilă, cernoziomul e împietrit ca gresia, încît nici o herghelie de cai nu lasă urme de copite ; pămînt tare, totuşi din el cresc ierburi grase, parfumate şi înalte pînă la pîntecul calului ; pe cînd pămîntul reavăn de pe malul Donului şi cel de dincolo de Don se aştern cu ierburi posomorîte şi pipernicite, pe care cîteodată nici vitele nu le mănîncă.

Cazacii ascuţeau coasele şi ciopleau dinţii pentru greble ; femeile pregăteau cvas, să potolească setea secerătorilor. Iar în acea vreme se întîmplă un fapt care zgudui tot satul : pristavul de ocol sosi împreună cu un judecător de instrucţie şi cu un ofiţeraş slăbuţ, cu dinţii negri, într-o uniformă pe care n-o mai văzuse nimeni pînă atunci. De îndată chemară pe ataman şi cîţiva cazaci, să le fie martori, şi se duseră de-a dreptul la casa Lukeşkăi, cea cu ochii saşii.

Judecătorul de instrucţie ţinea în mînă şapca albă, cu insigna slujbei. Mergea de-a lungul zaplazurilor, ferindu-se de soare, călcînd în drum petele de lumină, apăsîndu-le cu gheata prăfuită şi întrebîndu-l pe ataman, care ţopăia dîndu-i tîrcoale, cu pas mărunt, ca de cocoş :

— Stockman acasă să fie ?
— Da, blagorodnicia voastră.
— Cu ce se îndeletnicește ?
— E meșteșugar... Cioplește și el.
— N-ai observat nimic suspect ?
— Nici cît negru sub unghie.

Pristavul se înăbușea în uniforma de postav ; mergea gîfîind și storcea cu degetele un coș care se cuibărise între sprîncene. Ofițerașul cu dinți negri își curăța măselele cu un pai, încruntînd ochii cu pleoapele roșii și zbîrcite.

— Cine-l vizitează mai des ? întrebă judecătorul de instrucție, dîndu-l la o parte pe ataman, care ieșise din nou în fața lui.

— Sînt unii care vin, blagorodnicia voastră. Joacă și cărți cîteodată.

— Ce fel de oameni ?

— Mai cu osebire cei de la moară, muncitorii...

— Care anume ?

— Mecanicul, cantaragiul, cel de la valțuri — Davîdka, ba chiar vreo cîțiva cazaci de la noi.

Judecătorul de instrucție se opri, așteptîndu-l pe ofițerul care rămăsese în urmă ; își șterse cu fundul șepcii fruntea asudată, apoi spuse ceva ofițerului, răsucind pe gînduri un nasture de la uniformă și făcînd semn cu un deget atamanului. Acesta alergă în vîrful picioarelor, ținîndu-și răsuflarea. Vinele împlinite pe grumaz se umflaseră și tremurau

— Ia doi străjeri, du-te și arestează-i ! Adăi la cancelarie. Noi venim îndată. Înțeles-ai ?

Atamanul luă poziția de drepți, apoi își îndoi trupul, încît pe gulerul uniformei se revărsă vîna cea mai groasă ca un șnur vînăt ; gîngăvi ceva și porni îndărăt.

Stockman, în cămașă, cu gulerul descheiat, stătea cu spatele spre ușă ; tăia cu un ferăstrău mititel o figură complicată într-o foaie de placaj.

— Fă bine și ostenește-te să te ridici. Ești arestat !
— Ce mai este și asta ?
— Dumneata ocupi două camere ?
— Da.
— Procedăm de îndată la percheziție.

Ofiţerul se agăţă cu pintenul în preşul de lîngă prag, trecu spre măsuţă şi, micşorîndu-şi ochii, apucă la întîmplare o carte.

— Dă-mi, te rog, cheia de la cufărul de aici.

— Care-i scopul vizitei dumneavoastră, domnule judecător ?

— O să mai stăm noi de vorbă. Martor, vino aici !

Soţia lui Stockman se ivi în pragul odăii de alături, lăsînd uşa întredeschisă. Judecătorul de instrucţie intră înăuntru, urmat de pisar.

— Ce-i asta ? întrebă încet ofiţerul, ţinînd în mînă o carte cu coperta galbenă.

— O carte ! răspunse Stockman, strîngînd din umeri.

— Păstrează-ţi spiritele pentru ocazii mai potrivite. Te poftesc să răspunzi cuviincios la întrebările mele.

Stockman se rezemă de cuptor, strivind pe buze un zîmbet strîmb. Pristavul aruncă o privire peste umărul ofiţerului şi apoi se uită iarăşi la Stockman.

— Studiezi ?

— Da, mă interesează ! răspunse cu răceală Stockman şi, cu un pieptene mic, îşi despărţi barba în două părţi egale, pieptănînd-o.

— M-da, m-da...

Ofiţerul frunzări cartea şi o aruncă pe masă ; apoi răsfoi repede alta şi o puse deoparte ; citi titlul de pe coperta celei de a treia şi se întoarse spre Stockman :

— Unde mai păstrezi literatură de soiul ăsta ?

Stockman închise ochiul stîng ca puşcaşii, cînd trag la ţintă.

— Asta-i tot ce am.

— Minţi ! i-o reteză ofiţerul, agitînd cu mîinile cartea.

— Cer...

— Căutaţi !

Pristavul, ţinînd sabia, păşi spre cufăr, unde un străjer cazac, cu faţa ciupită de vărsat, speriat de tot ce se petrece, răvăşea hainele şi rufăria.

— ...cer să fiu tratat cuviincios ! îsi isprăvi soţia Stockman, cu ochiul strîng mereu închis, parcă l-ar fi ochit pe ofiţer între sprîncene.

— Taci, stimabile !

Scotociră peste tot încăperile pe care le ocupa Stockman cu nevasta, apoi percheziționară și atelierul. Cuprins de zel, pristavul cercetă și pereții, bătînd cu un deget îndoit.

Pe Stockman îl duseră sub escortă la cancelarie. Păşea înaintea străjerului, prin mijlocul uliței, cu o mînă vîrîtă după reverul hainei uzate, legănînd-o pe cealaltă, parcă ar fi vrut să scuture noroiul lipit de degete ; ceilalți mergeau de-a lungul zaplazurilor, pe o cărare pătată cu rotocoale de soare. Judecătorul de instrucție călca peste ele cu ghetele lui mînjite de o pulbere verde de lobodă ; dar nu mai ținea șapca în mînă, ci o purta pe cap, înfundată pînă peste urechile-i palide și uscate.

Stockman fu chestionat cel din urmă. În tindă, sub paza unui străjer, se înghesuiau cei care fuseseră interogați : Ivan Alexeevici, cu mîinile mînjite de păcură — nici nu avusese timp să se spele ; Davîdka ; cu un zîmbet vinovat pe buze ; Valet, cu o haină aruncată pe umeri, și Mihail Koşevoi.

Judecătorul de instrucție, răsfoind un dosar cu scoarța trandafirie, îl întrebă pe Stockman, postat în fața lui, la celălalt capăt al mesei :

— De ce nu mi-ai spus că ești membru al P.M.S.D.R., atunci cînd te-am interogat, după crima de la moară ?

Stockman privea peste capul judecătorului de instrucție.

— Este un fapt stabilit. Vei primi cele cuvenite pentru activitatea dumitale, adăugă judele, întărîtat de muțenia lui Stockman.

— Vă rog să procedați la interogatoriu, rosti Stockman plictisit și, văzînd un scaun liber, ceru voie să se așeze.

Judele nu răspunse ; frunzărind hîrtiile, aruncă o privire piezișă asupra lui Stockman, care se așeza calm pe scaun.

— Cînd ai sosit în localitate ?

— Anul trecut.

— Cu o misiune din partea organizației dumitale ?

— Fără nici o misiune.

— De cînd ești membru al respectivului partid ?

— Despre ce este vorba ?

— Eu te întreb ! Judecătorul apăsă pe „eu". De cînd eşti membru al P.M.S.D.R. ?

— Eu cred că...

— Opiniile dumitale nu mă interesează de loc ! Răspunde la întrebare. Tăgăduielile n-au nici un rost ; sînt chiar dăunătoare. Judecătorul de instrucţie puse deoparte un petic de hîrtie şi-l apăsă cu degentul arătător, adăugînd :

— Iată raportul de la Rostov, care confirmă că eşti membru al acestui partid.

Privirea lui Stockman lunecă pe hîrtia albă şi o fixă o clipă ; netezindu-şi genunchii cu o mînă, răspunse hotărît :

— Din anul 1907.

— Bun ! Tăgăduieşti că ai fost trimis aici de partidul dumitale ?

— Da.

— Dacă este aşa, de ce te-ai stabilit aici ?

— Aici se simţea nevoia unui lăcătuş.

— Şi de ce-ai ales tocmai această regiune ?

— Din acelaşi motiv.

— Mai menţii, adică ai mai menţinut, în ultimul timp, legături cu organizaţia dumitale ?

— Nu.

— Respectivii ştiu că domiciliezi aici ?

— Probabil.

Judecătorul de instrucţie îşi ascuţea creionul cu un briceag încrustat cu sidef şi-şi ţuguia buzele, fără să se uite la Stockman.

— Poţi corespondenţă cu vreunul dintr-ai voştri ?

— Nu.

— Dar scrisoarea care s-a găsit la percheziţie ?

— A fost scrisă de un camarad, care, la drept vorbind, n-are nici o legătură cu vreo organizaţie revoluţionară.

— Ai primit directive de la Rostov ?

— Nu.

— În ce scop se adunau la dumneata muncitorii de la moară ?

Stockman dădu din umeri, mirat parcă de absurditatea întrebării.

— Se adunau în serile de iarnă... să le mai treacă timpul. Jucau cărți.

— Și citeau cărți interzise de lege ! adăugă judecătorul de instrucție.

— Nu. Cu toții știu foarte puțină carte.

— Totuși, nici mecanicul, și nici ceilalți nu contestă acest lucru.

— Nu-i adevărat.

— Mi se pare că n-ai cea mai elementară noțiune... Judecătorul de instrucție, pierzîndu-și șirul vorbei la surîsul lui Stockman, termină, abia stăpînindu-și mînia : N-ai nici un pic de bun-simț ! Te încăpățînezi să tăgăduiești, și asta e spre răul dumitale. E limpede că ai fost trimis aici de partid, pentru o acțiune de propagandă printre cazaci, ca să-i sustrageți de sub influența guvernului. Nu înțeleg de ce te mai ascunzi ! Asta nu micșorează cu nimic vina dumitale...

— Simple bănuieli ! Îmi permiteți să fumez ? Vă mulțumesc... Aceste bănuieli nu sînt întemeiate pe nimic.

— Stai, stai. Ai citit ori nu această cărticică muncitorilor care veneau la dumneata ? îl întrerupse judecătorul de instrucție, punînd palma peste o carte de format mic și ascunzîndu-i titlul. Sus, slovele se vedeau negre pe fond alb, indicînd numele autorului : Plehanov.

— Citeam versuri ! oftă Stockman și trase fumul, strîngînd între degete țigaretul de os, împodobit cu inele...

A doua zi dimineață, pe un timp întunecat și noros, o brișcă trasă de doi cai părăsi satul. În spate ședea Stockman, moțăind, cu barba vîrîtă în gulerul mic și soios al paltonului. Doi străjeri, înarmați cu săbii, stăteau în dreapta și în stînga lui. Unul, cu fața ciupită de vărsat, cu părul creț, îl strîngea de braț pe Stockman, cu degetele noduroase și murdare, privind spăimîntat, cu ochi spălăciți, și ținînd cu mîna stîngă teaca săbiei.

Brișca porni repede pe uliță. În spatele curții lui Pantelei Melehov, o femeie scundă, înfășurată într-un șal,

aştepta, rezemată de zaplaz. Brişca trecu pe lîngă dînsa, stîrnind nori de pulbere, iar femeia, cu mîinile strînse la piept, se repezi în urma ei :

— Osea ! Osip Davîdîci ! Of, ce-i asta ? !...

Stockman voi să-i facă un semn cu mîna, dar străjerul cu faţa ciupită de vărsat sări, încleştîndu-i degetele murdare în jurul braţului, şi ţipă cu un glas sălbatic şi răguşit :

— Stai ! Stai, că te căsăpesc !

Pentru întîia oară în viaţa sa simplă, cazacul vedea un om care cuteza să se ridice împotriva ţarului însuşi.

2

Drumul lung de la Mankovo-Kalitvenskaia pînă la tîrgul Radziwillow rămăsese undeva, în urmă, pierdut în ceaţa umedă şi cenuşie. Grigori căuta să-şi aducă aminte de călătoria pe care o făcuse, dar nu reuşea să închege într-un tot crîmpeiele ; clădirile roşii ale gărilor, huruitul ritmic al roţilor de sub vagoane, năduful de balegă şi de fîn, liniile nesfîrşite de şine ce curgeau înapoi sub vagon, fumul care răzbea din cînd în cînd prin uşile deschise, mutra mustăcioasă a unui jandarm pe care o văzuse la Voronej sau, poate, la Kiev...

Halta mică, unde coborîseră din vagoane, era înţesată de ofiţeri şi de oameni raşi, cu haine lungi, cenuşii, vorbind o limbă străină, neînţeleasă. Le-a trebuie mult timp să-şi scoată caii din vagoane, pe nişte punţi de scînduri ; ajutorul comandantului de eşalon [1] ordonă echiparea şi conduse cei peste trei sute de cazaci la infirmeria veterinară. Urmă o lungă cercetare a cailor, apoi repartizarea oamenilor pe sotnii. Vagmiştrii şi uriadnicii forfoteau printre cazaci. În prima sotnie fură aleşi caii murgi de culoare deschisă, în a doua, caii şargi şi caii suri ; în a treia, murgii de culoare închisă ; Grigori nimeri în

[1] Tren militar.

sotnia a patra, unde erau cai roibi şi murgi simpli ; în a cincea erau numai cai roşii, iar în a şasea, cai corbii. Vagmiştrii împărţiră oamenii pe plutoane şi-i duseră la sotniile lor, cantonate pe la moşii şi prin tîrguri.

Bravul vagmistru Karghin, cu ochii bulbucaţi, care purta cîteva galoane de reangajat, îl întrebă pe Grigori, trecînd călare pe dinaintea lui :

— Din ce staniţă eşti ?

— Din Vioşenskaia.

— Aha, berc [1] îmi eşti ?

Gluma, acoperită de rîsul înăbuşit al cazacilor din alte staniţe, îl jigni pe Grigori. Dar se stăpîni şi nu răspunse.

Drumul dădea în şosea. Caii de Don, care vedeau pentru întîia oară un drum pietruit, păşiră, ciulind urechile şi sforăind, de parcă ar fi avut sub copite un pîrîu îngheţat ; dar se obişnuiră îndată şi porniră înainte, făcînd să răsune şoseaua sub loviturile potcoavelor noi, netocite încă. Pe ambele părţi ale şoselei se întindea pămîntul străin, neprietenos, al Poloniei, presărat ici-colo de pîlcuri de copaci rari. Era o zi caldă şi soarele, altul decît cel de pe Don, rătăcea undeva, sub o perdea mătăsoasă de nori deşi.

Moşia Radziwillow se afla la patru verste de haltă. La jumătatea drumului, cazacii fură întrecuţi în galop de comandantul eşalonului însoţit de un agent. După o jumătate de ceas ajunseră la moşie.

— Ce staniţă o fi asta ? întrebă un recrut din staniţa Miteakinskaia, adresîndu-se vagmistrului şi arătînd spre pîlcul de pomi desfrunziţi din grădina boierească.

— Ce staniţă, bă ? Uită staniţele, mînzule din Miteakinskaia ! Aici nu mai eşti în Ţinutul Oastei Domnului.

— Dar ce este, nene ?

— Nene ? Ha ! Iacă îmi pică şi-un nepot ! Asta-i moşia prinţesei Urusova, frate ! Sotnia noastră, a patra, e cantonată chiar aci.

[1] Fiecare staniţă şi locuitorii ei aveau o poreclă glumeaţă. Cei din Vioşenskaia erau porecliţi „Dulăi“ (n.a.).

Grigori netezi abătut coama calului, se săltă în scări și se uită la frumosul conac cu etaj, la gardul de scînduri și la ciudatele acareturi din curte. Trecură prin fața grădinii ; arborii desfrunziți murmurau totuși în vînt același cîntec ca și cei din ținutul îndepărtat al Donului, de unde plecase.

Începu o viață netrebnică și apăsătoare. Cazacii tineri, smulși de la muncile lor, se canoneau la început, ușurîndu-și sufletul în spovedanii și oftări, cînd mai aveau puțin răgaz. Sotnia fu cantonată în dependințele spațioase, acoperite cu țiglă ; oamenii dormeau pe paturi de scînduri, așezate de-a lungul pereților. Noaptea, hîrtia lipită pe crăpăturile ferestrei zumzăia, amintind fluierul depărtat al unui cioban. Grigori asculta sunetul care se pierdea în sforăiturile zecilor de oameni ; îl apăsa un dor fierbinte și greu ca de piatră. Zumzetul tremurător și subțire îi strîngea dureros inima, ca un clește ; în aceste clipe, avea o poftă nebună să se scoale, să se ducă în grajd, să înșăueze Roibul și să plece-n zbor, pînă acasă, presărînd spuma albă a calului pe pămîntul reavăn.

La orele cinci suna deșteptarea. Țeselau caii, făceau curățenie. Vreme de o jumătate de ceas, cît caii mîncau ovăz la conovețe, cazacii își împărtășeau obida, în cuvinte scurte :

— Rău e acilea, băieți !

— Nu-i chip de trăit !

— Vagmistrul nostru-i un cîine ! Te pune să speli și copitele calului.

— Acuma, ăi de-acasă halesc blinii ; e săptămîna brînzei...

— O ! Oh ! Ce-aș mai pune mîna pe o fată !

— Astă-noapte, fraților, am visat că strîng fînul cu taica în luncă, și în jurul nostru se adunaseră atîția oameni, parcă erau niște flori de romaniță pe maidan ! spunea blajinul Prohov Zîkov, și ochii lui blînzi de vițel sclipeau. Noi coseam, iarba cădea pale la pămînt... Sălta inima în mine, zău așa !

— Nevasta, săraca de dînsa, s-o fi întrebînd acuma : „Oare ce face Mikoluşka al meu ?“

— Ho-ho-ho ! Stai oleacă, frate ! Nu şi-o fi jucînd mai degrabă cumva pîntecul gol pe pîntecul lui socru-său ?

— Hei, lasă ! Las-o cu glume de soiul ăsta !

— Dară, cît e hăul şi dulăul, p-o muiere rămasă fără bărbat n-o răbdă inima să nu se înfrupte şi cu o îmbucătură de pe de lături.

— Nu le mai purtaţi de grijă ! Muierea nu-i ulcior cu lapte ! Cînd ne-om înturna acasă, mai găsim ceva rămas şi pentru noi.

Egorka Jarkov, ghiduşul, măscăriciul sotniei, nerușinat şi obraznic de felul lui, intră în vorbă, clipind şi rînjind poznaş :

— Lucru ştiut, mă, că taică-tău n-are să-i dea pace noră-si. Îi mulieratic nevoie mare ! Ştiu eu una... Şi ochii lui jucau, urmărind feţele ascultătorilor. Cică a fost unul de se lega de noră-sa ; nu-i dădea pace. Dar bărbatul, cu ochii pe dînsa. Şi atunci, ce face ghiujul ? Iese el în toiul nopţii în ogradă, deschide înadins uşile de la grajd, şi toate vitele dau buzna afară. Se-ntoarce şi răcneşte feciorului : „Ce te-a apucat, blestematule ? Aşa se-nchide uşa de la grajd ? Ia te uită : toate vitele afară. Du-te şi bagă-le înăuntru !“ Credea că fecioru-său are să se ducă, iară lui să-i rămînă noră-sa, de ciupit oleocă de dragoste... Da' feciorului îi era lene, „Ia mai mişcă, porunceşte în şoaptă muierii, şi bagă-le în grajd !“ Femeia de colo se duce. Stă el care va să zică în pat şi trage cu urechea ; ghiujul se coboară de pe cuptor şi vine, în patru labe, pînă la patul lui fecioru-său. Omul, somnoros, somnoros, dar deştept : luase de pe laviţă un retevei şi stătea la pîndă. Bătrînul ajunge lîngă pat şi începe să pipăie : atuncea fecioru-său numai ce mi ţi-l croieşte o dată peste chelie şi strigă : „Ho, ho, blestemato ! Iar ai venit să rozi pătura ?“ Aveau, adică-telea, în casă un viţel, care le tot rodea hainele. Aşa că pe viţel se mîniase, chipurile ; îl pocneşte el la mir, tace

și stă. Moșul se tîrîie înapoi, se zgreaptănă pe cuptor și-și tot pipăie cucuiul, mare cît un ou de gîscă. Stă și el ce stă, apoi dă glas : „Ivane ! Hei, Ivane !“ „Ce-i, taică ?“ „În cine ai dat, bă ?“ „Am lovit viţelul !“ Dară ghiujul de colo, cu lăcrimi în ochi : „Ce fel de gospodar ai să fii, nemernicule, dacă belești vitele în așa hal ?“

— La palavre știu că ești meșter.

— Ciupitule ! Să te punem în lanţ ca pe-un dulău, nu alta !

— Ce-i bîlciul ăsta ? La cai !... urlă vagmistrul, apropiindu-se ; cazacii trecură la cai, rîzînd și glumind.

După ceai, la instrucţie, uriadnicii scuturau din ei, ca la fasole, rămășiţele năravurilor neostășești.

— Suge burta, burduhan de scroafă !

— La dreapta v-aliniaţi ! Înainte — marș !

— Pluton — stai !

— Marș !

— Hei, tu, ăl din flancul stîng ! Cum stai în front, maica mă-ti ! ?

Domnii ofiţeri stăteau mai la o parte și se uitau de la distanţă la instructorii care mușteruluiau cazacii prin curte; fumau și numai arar se amestecau în ordinele date de uriadnici.

Aruncînd ochii spre ofiţerii mîndri și eleganţi, cu frumoase mantale cenușii și uniforme bine croite, Grigori simţea că un zid nevăzut îl despărţea de ei ; dincolo de acest zid pulsa ritmic o altă viaţă, deosebită de cea căzăcească, o viaţă de huzur, curăţică, fără păduchi, fără frica de vagmiștrii care se năpusteau adesea cu pumnii.

O întîmplare petrecută a treia zi după venirea lor la moșie lăsă o amintire apăsătoare lui Grigori, ca și asupra celorlalţi recruţi. Făceau instrucţie călare ; calul nărăvaș al lui Prohor Zikov, flăcăul cu privirea blîndă de viţel, care vedea adesea în vis staniţa lui rămasă departe, zvîrli din picioare și atinse iapa vagmistrului. Lovitura ușoară zdreli numai pielea de pe piciorul stîng al iepei. Vagmistrul îl plesni pe Prohor cu cravașa peste obraz și zbieră, îmboldindu-și iapa :

— Unde te uiţi ? Ce păzești ? Las' că te-nvăţ eu, pui de lele ! Ai să faci corvoadă trei zile peste rînd...

Comandantul sotniei, care în clipa aceea dădea ordine comandantului de pluton, văzuse totul, dar se întoarse, căscînd prelung cu o mutră plictisită și vînturînd ciucurii săbiei. Prohor șterse cu mîneca sîngele care-i curgea din obrazul umflat ; buzele-i tremurau.

Aliniindu-și calul în front, cînd Grigori își adăpa calul, scăpă găleata în fîntînă. Vagmistrul îl fulgeră ca un erete și ridică cravașa.

— Să nu m-atingi ! mormăi surd Grigori, privind jos, în apa încrețită.

— Cum ? Coboară-te, lepră, și scoate-o afară ! Am să-ți mînjesc botul cu sînge !

— O scot, da' nu mă atinge ! răspunse tărăgănat Grigori, fără să ridice capul.

Dacă și alți cazaci ar fi fost pe lîngă fîntînă, întîmplarea ar fi avut alt deznodămînt ; fără îndoială că vagmistrul l-ar fi bătut măr pe Grigori ; oamenii erau însă cu caii lîngă gard și nu puteau să le audă vorbele. Vagmistrul păși amenințător spre Grigori, aruncînd căutături spre cazaci, mîrîind de ciudă și holbînd ochii sălbatici, îndobitociți de mînie :

— Ce-ai spus ? Așa vorbești cu șefii ?

— Semion Egorov, ia seama !

— Mă amenințI ? ! Acu te fac piftie !...

— Ia seama ! rosti Grigori, ridicînd privirea de la ghizduri. De mă lovești măcar o dată, te omor ! Ai înțeles ?

Uluit, cu gura deschisă ca un crap pe uscat, vagmistrul nu găsea răspuns. Scăpase clipa prielnică răfuielii ; chipul palid și încruntat al lui Grigori nu vestea nimic bun, încît vagmistrul se zăpăci. Se depărtă de fîntînă, lunecînd în noroi, sub jgheabul prin care se scurgea apa în ulucile de lemn. Se depărtase o bucată bună, cînd se întoarse, îl amenință cu pumnul cît maiul și zise :

— Am să te spun comandantului ! Raportez comandantului de sotnie !

Cine știe ce-l împiedică să raporteze comandantului... Timp de două săptămîni îl prigoni însă pe Grigori, căutîndu-i pricină pentru nimica toată și trimițîndu-l în gărzi peste rînd. Dar se ferea să-l privească în ochi.

Programul monoton şi plicticos de peste zi storcea dintr-înşii toată vlaga. Pînă seara, cînd gornistul suna apelul, oamenii făceau instrucţie pe jos şi călare, ţesălau caii şi le dădeau de mîncare, toceau stupiditățile de la „tiorie" şi, abia la ora zece seara, după apel şi după ce se stabileau gărzile, se înşiruiau pentru rugăciune ; vagmistrul, plimbîndu-şi ochii rotunzi, leit nasturi de cositor, de-a lungul rîndurilor, dădea tonul la „Tatăl nostru", cu glas veşnic răguşit.

A doua zi dimineaţa, tărăşenia începea din nou, şi zilele treceau aceleaşi, aducînd una cu alta ca două picături de apă.

Pe toată moşia, afară de bătrîna soţie a logofătului, nu era decît o singură femeie, după care li se scurgeau ochii tuturor, pînă şi ofiţerilor. Era camerista logofătului, Frania, o tînără şi drăgălaşă poloneză. Adeseori alerga din casă la bucătărie, unde trona un bucătar bătrîn, fără sprîncene.

Sotnia, împărţită în cîteva plutoane pentru instrucţia pe jos, urmărea, clipind din ochi şi suspinînd, rochia cenuşie a Franiei. Ea simţea întotdeauna privirile cazacilor şi ale ofiţerilor aruncate asupră-i ; i se părea că se scaldă în dorinţa pătimaşă care izvora din trei sute de perechi de ochi. Legănîndu-şi aţîţător şoldurile, lunecînd din casă în bucătărie şi înapoi, zîmbea fiecărui pluton în parte şi domnilor ofiţeri în special. Toţi rîvneau să-i intre în graţii ; se zvonea însă că numai sotnicul, un ofiţer cîrlionţat şi păros din cap pînă-n picioare, izbutise să-i cîştige favorurile.

Faptul se întîmplă în pragul primăverii. În ziua aceea, Grigori era planton la grajd. Rămînea mai mult într-un colţ, unde se mușcau caii ofiţerilor, din pricina unei noatene care se nimerise în compania lor. Era la ceasul prînzului. Grigori se depărtă, după ce şfichiuise armăsarul pintenog al esaulului, şi plecă să-şi vadă Roibul. Calul scormonea prin fînul umed, cătînd cu ochiul roz spre el, şi-şi ridica piciorul dinapoi, lovit în timpul instrucţiei cu sabia. Pe cînd îi potrivea frîul, Grigori auzi într-un ungher întunecos un ţipăt înăbuşit. Merse prin faţa boxelor, uimit de acest zgomot neobişnuit. Un văl de întuneric veni peste

el şi i se lăsă pe ochi. Uşa grajdului se izbi şi un glas murmură înăbuşit :

— Hai, repede, flăcăi !

Şi Grigori iuţi pasul.

— Cine-i ?

Uriadnicul Popov se lovi de el, bîjbîind şi îndreptîndu-se spre uşă.

— Tu eşti, Grigori ? şopti el, punîndu-i mîinile pe umeri.

— Stai o ţîră. Da' ce se petrece ?

Uriadnicul chicoti cu glas vinovat şi-l prinse pe Grigori de mînecă.

— D-apăi... Stai oleacă... Încotro ?

Grigori îşi smulse mîna şi deschise uşa. Prin curtea pustie umbla o găină pestriţă cu coada pleoştită şi, nebănuind că bucătarul hotărîse să o pună în supa domnului logofăt, păşea şi ciugulea balega, neputîndu-se decide unde să se ouă.

Lumina, care izbi în ochii lui Grigori, îl orbi o clipă. Îşi acoperi pleoapele cu palma şi se-ntoarse ; în colţul întunecos al grajdului zarva se înteţi. Ţinîndu-se de perete, se îndreptă spre locul acela ; lumina juca, ca un iepure, pe perete şi pe iesle. Grigori mergea orbecăind, din pricina luminii care-i înţepase ochii. Se întîlni cu şugubăţul Jarkov, care păşea încheindu-şi nădragii căzuţi şi scuturînd din cap.

— Ce-i asta ? Ce faceţi acilea ?...

— Dă fuga ! îi şopti Jarkov, duhnind în faţa lui Grigori mirosul urît din gură. Colea... colea îi straşnic ! Au dus-o băieţii pe Frania... Au culcat-o acolo...

Jarkov chicoti, dar rîsul i se curmă cînd Grigori îl îmbrînci, izbindu-l cu spatele de perete. Grigori alergă spre locul de unde venea vuietul de tăvăleală. Spaima îi tremura în ochii holbaţi, obişnuiţi cu întunericul. În ungher, lîngă o grămadă de cergi, se-ndesau toţi cazacii din plutonul întîi. Fără să spună un cuvînt, îmbrîncindu-i, Grigori păşi înainte. Frania era întinsă la pămînt, cu picioarele albe, desfăcute nerușinat, îngrozitor, lucind în întuneric, ca o moartă. Capul îi era înfăşurat într-o cergă, fusta sfîşiată şi trasă mai sus de sîni. Un cazac se des-

prindea tocmai atunci de femeie ; păşi spre perete, lăsînd locul altuia. Grigori se întoarse şi se repezi spre uşă :

— Vagmi-istru !

Îl ajunseră lîngă uşă ; îl traseră înapoi, astupîndu-i gura cu palma. Cît îl tîrîră, Grigori rupse bluza unuia, pe altul îl izbi în burtă cu cizma ; dar fu doborît, şi, ca şi Franiei, îi înveliră capul cu o pătură, fără a rosti o vorbă, ca să nu-i ghicească după voce, şi îl aruncară cu mîinile legate într-o iesle deşartă. Înăbuşindu-se în lîna puturoasă, voia să strige şi lovea cu picioarele în iesle. Auzi şoapte în ungher, scîrţîitul uşii care-i lăsa pe cazaci să intre şi să iasă. Îl dezlegară după vreo douăzeci de minute. Vagmistrul şi doi cazaci de la alt pluton erau lîngă uşă.

— Ţine-ţi gura ! spuse vagmistrul, clipind şi privind pe sub sprîncene.

— Nu face pe nebunul că, de nu, îţi tăiem urechile ! spuse zîmbind Dubok, un cazac din alt pluton.

Grigori văzu cum doi cazaci ridicară un sul cenuşiu : era Frania (picioarele-i spînzurau, nemişcate, ieşind prin fustă într-un unghi ascuţit), se căţărară pe iesle, îl aruncară printr-o spărtură a peretelui, unde scîndura nu fusese bătută destul de bine. Spărtura dădea în grădină. Deasupra fiecărei iesle, lumina de sus cîte o ferestruică murdară. Cazacii se agăţară zgomotos pe scînduri să vadă ce va face femeia căzută dincolo de perete. Cîţiva ieşiră degrabă din grajd. O curiozitate sălbatică îl îmbrînci şi pe Grigori. Se apucă de o grindă, se ridică la fereastră şi, sprijinindu-şi picioarele, se uită în jos. Zeci de ochi priveau prin geamurile afumate la femeia întinsă lîngă perete. Era culcată pe spate, strîngînd şi desfăcînd picioarele ca foarfecele ; degetele-i se-nfundau în zăpada moale de lîngă perete. Grigori nu-i vedea faţa ; auzea răsuflarea înăbuşită a cazacilor care stăteau la ferestruici şi foşnetul moale al fînului.

Rămase întinsă multă vreme ; se săltă apoi, sprijinindu-se în mîini ; braţele-i tremurau şi se frîngeau ; toate le văzu Grigori, cu o limpeziciune îngrozitoare. Clătinîndu-se, ea se ridică în picioare ; ciufulită, de nerecunoscut, ca o străină, roti o privire moartă asupra ferestruicilor.

Apoi porni, ţinîndu-se cu o mînă de tufele de caprifoi şi cu cealaltă sprijinindu-se de perete.

Grigori sări de pe iesle ; îşi frecă pieptul ; se înăbuşea. Cineva, nici nu mai ţinea minte cine, îi spuse cu glas hotărît şi răspicat :

— Dacă crîcneşti o vorbă, pe dumnezeul meu că-ţi facem seama ! Înţeles-ai ?

La instrucţie, comandantul plutonului, văzînd că lui Grigori îi lipsea un nasture de la manta, îl întrebă :

— Cu cine te-ai bătut ? Ce fason e ăsta ?

Grigori privi la urma rotundă lăsată pe postav de nasturele rupt ; cuprins de amintirea peripeţiilor din grajd, pentru întîia oară, de foarte mult timp, era cît pe ce să-l podidească lacrimile.

3

O arşiţă învîlvorată încinge stepa. Din valurile de grîu coapte şi nesecerate încă, se înalţă o pulbere gălbuie. Secerătoarea frige degetele. Cu neputinţă să ridici capul. Bolta albastră-arămie dogoreşte ca jăraticul. Dincolo de lanurile de grîu, se zăresc cîmpurile de sulfină ca floarea de şofran.

Toată lumea satului s-a risipit pe ţarine. Secerau secara. Caii se opinteau la secerători. Te înăbuşea zăduful, şi pulberea acră îţi zgîria gîtlejul. Rarele răsuflete de vînt, venind dinspre Don, măturau colbul şi învăluiau soarele într-o vînătă perdeluire.

Petro, care arunca snopii de pe secerătoare, băuse de dimineaţă pînă acum jumătate dintr-un butoiaş de apă, cît două căldări. Sorbea apa caldă şi greţoasă ; după o clipă, gura era din nou uscată ; cămaşa şi nădragii, din nou umezi de sudoarea care-i şiroia pe faţă ; urechile îi vîjîiau necontenit şi vorbele i se opreau în gît. Daria, cu cămaşa descheiată şi cu fruntea înfăşurată într-o năframă, făcea clăi. Între sînii arşi de soare, sudoarea se aduna în broboane cenuşii. Natalia mîna caii. Obrazul bronzat îi era vînăt-stacojiu ; îi lăcrimau ochii. Pantelei Prokofievici trecea printre şirurile de căpiţe, ud leoarcă.

Cămaşa, ghioalcă de sus pînă jos, îi ardea trupul. Parcă nu mai avea barbă, ci un bulgăre de smoală topită, care-i şiroia pe piept şi la brîu.

— Eşti numai spumă, Prokofievici ! îi strigă Hristonea dintr-un car.

— Îs numai apă fiartă ! răspunse Prokofievici, făcînd un semn a lehamite şi pornind mai departe, după ce-şi şterse burta cu poala cămăşii.

— Of, Petro, ajunge, isprăveşte odată ! strigă Daria.

— Aşteaptă, să mai facem un ocol.

— Lasă să mai treacă zăpuşeala. Nu mai pot !...

Natalia opri caii şi răsuflă adînc, parcă ea ar fi tras secerătoarea. Daria se apropia de dînşii, păşea încet pe mirişte cu picioarele negre, roase de cipici.

— Petiuşka, parcă era un iaz pe-aci, pe-aproape ?

— Nu-i chiar aşa de aproape. Ca la vreo trei verste.

— Dac-am merge să ne scăldăm ?

— Pînă s-ajungi... oftă Natalia.

— De ce dracu să mergem pe jos ? Deshamă caii şi-o pornim călări !

Petro aruncă o privire îngrijorată către bătrîn, care sfîrşea de clădit o claie, apoi făcu semn cu mîna :

— Hai, muieri ! Deshămaţi caii !

Daria desprinse streangurile şi săltă uşor pe iapă. Natalia surîse strîmb printre buzele crăpate, duse calul lîngă secerătoare şi încercă să încalece de acolo.

— Întinde piciorul ! o îmbie prietenos Petro, ajutîndu-i să încalece.

Porniră. Daria, cu genunchii goi şi cu tulpanul căzut pe ceafă, o luă înainte. Călărea ca un cazac ; Petro nu se putu stăpîni să nu-i strige din urmă :

— Ia seama, are să te roadă taman la lăcata vistieriei !

— Fii fără grijă ! chicoti Daria.

Străbătînd miriştea, Petro se uită la stînga. Un vîrtej de pulbere gonea dinspre sat pe spinarea cenuşie a drumului, schimbîndu-şi mereu forma.

— Un călăreţ ! zise Petro, clipind mărunt din ochi.

— Iute mai vine ! Ian te uită, ce vîrtej de colb ! se miră Natalia.

— Da' ce s-o mai fi întîmplat ? Daşka ! strigă Petro nevestei, care galopa înaintea lui. Stai o ţîră, să vedem ce veste-poveste !...

Vîrtejul lunecă într-o vîlcea, se ivi apoi din nou pe drum ; călăreţul începea să crească acum, părînd ceva mai mare decît o furnică.

Chipul lui prindea să se lămurească prin valul de praf. După cinci minute, se limpezi deplin. Cu palma murdară, ridicată streaşină sub borurile pălăriei de paie, Petro se uita încordat.

— Aista îşi speteşte calul, dacă-l mînă tot aşa, într-un galop.

Se încruntă şi coborî mîna de la frunte ; pe faţa lui se săpă o tulburare care rămase încremenită între sprîncene.

Acum, călăreţul se deslușa cu totul. Venea într-un suflet, ţinînd cu stînga şapca, iar cu dreapta fîlfîind uşor un steguleţ roşu-spălăcit.

Galopă atît de aproape pe lîngă Petro, care se trase din drum, încît se auzea sforăitul greu al calului, sorbind în plămîni aerul încins. Cazacul deschise o gură pătrată, tăiată parcă într-o stîncă cenuşie, şi strigă :

— Alarmă !

Un clăbuc de spumă galbenă căzu în urma de copită lăsată de potcoavă în ţărînă. Petro urmări călăreţul cu ochii. Iar în minte avea să-i rămînă pentru totdeauna răsuflarea adîncă a calului chinuit şi sleit de puteri, cum şi crupa, lac de sudoare, lucind ca o lamă de oţel.

Fără să înţeleagă încă năprasna ce se abătuse asupra tuturor, se uita uluit la clăbucul de spumă care tremura în colb, la stepa care luneca în valuri spre sat, la cazacii care galopau pe miriştile galbene, năpustindu-se buluc de pretutindeni, pînă la colnicul mistuit în apa morţilor. Peste tot se zăreau vîrtejindu-se nori de colb. Cînd ieşeau la şleau, cazacii goneau grămadă, tîrînd după dînşii spre sat o coadă de pulbere sură. Toţi cei buni pentru oştire părăseau lucrul, deshămau caii de la secerători şi ţîşneau în galop către case. Petro îl văzu pe Hristonea desprinzînd matahala lui de gloabă

de la haraba, pornind în iureş cu picioarele-i lungi răşchirate şi uitîndu-se la el peste umăr.

— Of, da' ce-o mai fi ? oftă Natalia, cătînd speriată la Petro.

Privirea ei, ca a iepurelui încolţit de vînătorul cu puşca-n mînă, îl trezi din amorţeală.

Se repezi în galop spre car, sări de pe cal, îşi trase pe el nădragii scoşi în timpul lucrului, încălecă din nou, făcu un gest cu mîna spre taică-său şi se tot duse, înghiţit într-un nor de pulbere, ca şi ceilalţi, care umpleau cu pete cenuşii şi zvîcnitoare stepa vlăguită de arşiţă.

4

În medean, mulţimea cenuşie creştea ; toţi îşi înşiruiau caii, îngrămădeau echipamentul cazacilor şi uniformele cu diferite numere pe epoleţi. Printre ceilalţi cazaci, cei din Regimentul „Atamanski", mai înalţi cu un cap, cu şepci albastre, se plimbau ţanţoş, ca nişte gîscani de Olanda printre alte mai mărunte orătănii de curte.

Crîşma e închisă. Comisarul militar stă îngrijorat şi mahmur. Lîngă zaplaz, de-a lungul uliţei, femei gătite ca de sărbătoare. S-aude numai o singură vorbă în mulţimea pestriţă : „mobilizarea". Chipuri înfierbîntate de băutură ; neliniştea a trecut şi asupra cailor, care dau din copite şi nechează cu neastîmpăr. Deasupra medeanului plutesc nori de praf ; în ţărînă zac aruncate sticle golite de votcă, învelitori de bomboane ieftine.

Petro îşi duce de dîrlogi calul înşeuat. Lîngă gard, un cazac uriaş, smolit la faţă, din garda imperială, îşi încheie nădragii albaştri cumplit de lungi, dezvelindu-şi într-un zîmbet dinţii albi lucitori ; alături, o femeie scundă şi cicălitoare, ca o prepeliţă tărcată ; nu se ştie de-i soţia lui, ori de-i ibovnică.

— Las' că scutur eu toţi dracii din tine pentru tîrfa aia ! îl făgăduieşte femeia.

E beată ; în părul zbîrlit, coji de semințe de floarea-soarelui ; șalul cu flori spînzură desfăcut. Cazacul își strînge cureaua, se lasă pe vine și zîmbește ; o junincă ar putea trece pe sub nădragii lui, fără să-i atingă.

— Nu mă tot cicăli, Maşka !

— Curvar afurisit ! Muieraticule !

— Și mai ce ?

— Nu ți-e rușine ? Haidăule !

Mai încolo, un vagmistru, cu fața încadrată într-o barbă roșie, se contrazice cu un artilerist :

— N-are să fie nimic ! Stăm o zi, și facem cale-ntoarsă.

— Și dacă-i război de-adevăratelea ?...

— Măi frate ! Care împărăție poate să ne țină piept ?

Dincolo, o dezbatere înflăcărată, fără șir ; un cazac chipeș, om între două vîrste, se înfierbîntă grozav :

— Pe noi nu ne privește ! Bată-se cît vor, dară noi încă n-am strîns bucatele de pe cîmp.

— Aici e numai nechibzuință la mijloc ! Ian te uită cîtă lume au chemat, acuma, cînd o zi la cîmp ne hrănește un an întreg !

— Vitele au să ne strice clăile.

— Noi taman am început cu secerișul orzului.

— Și zi, i-au făcut de petrecanie țarului austriac ?...

— Lu moștenitoru-său.

— Auzi, cazacule ? Din care regiment ești ?

— Hei, leatule, ce mi te făcuși așa fudul ?... Lua-te-ar dracu !

— A, Stioșka ? De unde vii ?

— Spunea atamanul că ne-au adunat așa, pentru orice întîmplare...

— Acu să vă țineți bine, frați cazaci !

— Barem de-ar mai fi așteptat un an ! N-aș mai fi fost în seria a treia.

— Ce cauți acilea, moșule ? N-ai slujit destul ?

— Cînd or să-i căsăpească nițeluș pe ăi mai în putere, n-or întîrzia să-i cheme la oaste și pe moșnegi.

— Au închis crîșma ocîrmuirii.

— Bleg mai ești ! Votcă !... La Marfuşka poți să tot cumperi și-un butoi întreg.

Comisia își începe activitatea. Trei cazaci aduc la cancelarie pe un al patrulea, beat și plin de sînge. El, de colo, se zbate, își rupe cămașa, rostogolește ochii de calmuc și urlă :

— Îi scald eu în sînge pe mujici ! Să știe dînșii cine-s cazacii de pe Don !

Cei din preajmă se dau în lături, cu rîsete de prietenoasă încuviințare.

— Nu te lăsa !

— De ce l-au scărmănat în halul ăsta ?

— Cică ar fi cotonogit un mujic.

— Așa le trebuie mîrlanilor !

— Avem să le mai arătăm și altele.

— Eu, frate, am fost cînd cu potolirea răzmeriței din 1905. Ce mai rîs a fost atunci, să te ții de burtă !...

— Dacă-i război, tot pe noi au să ne trimită, ca să-năbușim tulburările.

— Nu ! Ajunge ! Să-i ia pe țivili pentru asta. Ori poliția ; dară pe noi să ne slăbească ! Mai mare rușinea pentru cazaci...

Lumea se împinge, îmbulzindu-se lîngă tejgheaua din prăvălia lui Mohov. Ivan Tomilin, cam afumat, caută pricină stăpînului. Serghei Platonovici încearcă să-l potolească. Speriat, asociatul său, Emelian Konstantinovici, poreclit Țața, se trage de-a-ndăratelea spre ușă.

— Hei, țe-i asta ! Pe ținstea mea, e scandal. Băiete, du-te fuga si vesteste pe ataman.

Tomilin își șterge palmele asudate de nădragi, se pieptoșește și pornește spre Serghei Platonovici, fără să-i pese de încruntările lui.

— M-ai gîtuit destul cu polița ta ; și acum tremuri, lighioană ? Asta e ! Îți rup eu botul ; pe urmă, tot du-te și plînge-te. Ne-ai hrăpit drepturile noastre căzăcești. Fecior de cățea ! Păduche !

Atamanul varsă balsam de nădejdi peste îndoielile cazacilor strînși ciotcă în juru lui.

— Război ? N-are să fie nici un război. Blagorodnicia sa, comisarul meletar, zicea că toată dandanaua îi numai pentru un ezerciț. Așa că puteți fi pe pace.

— Bine-ar fi să fie așa ! Cum mă-ntorn, întins mă duc la țarină.

— Chiar așa ! Pe cine nu-l așteaptă lucrul ?

— Spune atuncea, la ce naiba se gîndește stăpînirea ? Nu-și dau seama că am mai mult de o sută de deseatine semănate ?

— Timoșka ! Du-te și spune acasă că ne întoarcem mîine.

— Pare-se că ăia se zgîiesc la un afiș. Hai să vedem ce-i !

Noaptea tîrziu, lumea tot mai forfotea în piață...

Patru zile mai tîrziu, garnituri de vagoane roșii duceau regimente de cazaci și baterii către frontiera ruso-austriacă.

Războiul...

Lîngă uluc, sforăit de cai și duhoare mustită de balegă. În vagoane, aceleași cîntece, aceleași vorbe, dar mai ales cîntecul :

Răscolit se tot frămîntă
Donul credincios și blînd,
Dar supus Donul ascultă,
De la țar porunci primind...

Prin stații, ochi curioși priveau cu respect lampasul roșu de la nădragii cazacilor. Fețele oștenilor mai păstrau încă dogoarea muncitorului de pe cîmpuri.

— Război !...

Gazetele urlau bezmetic.

În stații, femeile fluturau batistele și zîmbeau regimentelor de cazaci, aruncîndu-le țigări și cofeturi. Lîngă Voronej, un feroviar bătrîn, cam cherchelit, se uită în vagonul unde Petro Melehov abia își trăgea suflarea cu alți treizeci de cazaci și întrebă, adulmecînd cu nasu-i subțire :

— Așadară, plecați ?

— Hai cu noi, moșule ! îl îndemnă unul pentru toți.

— Ah, dragii mei ! Ce mai carne de vițeluși pentru tun ! rosti unchiașul, clătinînd îndelung din cap, cu un aer de dojană...

5

La sfîrșitul lui iunie, regimentul plecă la manevre. Din ordinul statului-major al diviziei, se deplasă în marș pînă la orașul Rovno. În împrejurimi se desfășuraseră două divizii de infanterie și mai multe unități dintr-o divizie de cavalerie. Sotnia a patra cantonă în satul Vladislavka.

După două săptămîni, cînd sotnia istovită de lungile marșuri se opri în tîrgușorul Zaboron, comandantul sotniei, podesaulul Polkovnikov, veni în galop de la postul de comandă al regimentului. Grigori și ceilalți cazaci din pluton se aflau culcați prin corturi. El văzu cînd podesaulul trecu în goană pe ulicioara strîmtă, cu calul scăldat în spumă.

În curte, se iscă o neobișnuită forfotă printre cazaci.

— Oare o luăm iar din loc ? se întrebă bănuitor Prohor Zîkov, ciulind urechea.

Uriadnicul-major vîrî acul în căptușeala șepcii (își cîrpise nădragii rupți).

— Negreșit că nu-i altceva decît plecarea.

— Nici nu te lasă să răsufli oleacă, lua-i-ar dracu !

— Vagmistrul spunea c-o să ne calce comandantul de brigadă.

„Ta-ta-ta-tiri-tiri-ta-ta-ti-ta !", sună gornistul alarma.

Cazacii săltară dintr-o săritură.

— Unde mi-ai pus punga de tutun ? strigă Prohor, fugind.

— Șeile pe cai !

— Las-o dracului de pungă ! strigă Grigori din goană.

Vagmistrul năvăli în curte ; ținînd sabia cu o mînă, se repezi spre cai. Au fost gata înșeuați în timpul prevăzut. Grigori smulgea din pămînt bețele de cort ; uriadnicul apucă să-i încredințeze în șoaptă :

— Război, măi băiete !

— Basme !

— Pe crucea mea ! Mi-a spus vagmistrul !

Strînseră degrabă corturile. Sotnia se alinie pe uliță. Calul comandantului se frămînta înfierbîntat în fața rîndurilor.

— În coloană de marș, pe plutoane ! se auzi printre șiruri glasul tunător al podesaulului.

Copitele cailor țăcăniră pe uliță. Sotnia ieși din sat la trap și se revărsă pe șosea. Sotniile întîi și a cincea puhoiau din satul Kusten și se îndreptau spre haltă, la trap și la galop.

A doua zi, regimentul cobora în gara Verbi, la treizeci și cinci de verste departe de frontieră. Zorile mijeau lîngă stație, dincolo de mesteceni. Dimineața se făgăduia frumoasă. O locomotivă pufăia printre linii. Șinele sclipeau, ca lăcuite, de rouă. Caii coborau din vagoane pe punți, sforăind. Dincolo de castelul de apă, larmă de glasuri și o voce de bas care dădea ordine.

Cazacii din sotnia a patra duceau caii la mînă, dincolo de trecerea de nivel. Pluteau voci în penumbra violetă a zorilor. Și fețele păreau violete ; siluetele cailor abia se desluşeau.

— Ce sotnie e asta ?

— Da' tu de unde-ai mai răsărit ?

— Secătură ! Am să-ți arăt eu cum se vorbește cu un ofițer !

— Iertați-mă, blagorodnicia voastră, nu v-am cunoscut !

— Treci, treci ! Înainte !

— Ce stai ca un bou ! Treci, nu vezi că vine locomotiva ?

— Vagmistru, unde-i plutonul trei ?

— Sotnie, ține aproape !

Printre coloane, se vorbea surd :

— Am tot ținut-o, maica mă-si ! De două nopți n-am mai dormit !

— Siomka, dă-mi să trag un fum. N-am fumat de aseară...

— Trage și tu din ciubucul armăsarului !

— A rupt cu dinții pana căpăstrului, diavolul !

— Și al meu n-are potcoavă la copita de dinainte.

O altă sotnie trecu dintr-o parte și închise drumul sotniei a patra.

Umbrele călăreților se profilau pe un cer palid-azuriu ; păreau tăiate în carton vopsit cu tuș. Mergeau cîte patru în rînd. Lăncile se legănau ca niște tulpini de floarea-soarelui cu frunzele smulse. Se auzea arar o scară țăcănind, sau un scîrțîit de șa.

— Hei, fraților ! Încotro o porniți ?

— La botez, la cumătra !

— Ha-ha-ha !

— Gura ! Ce-i gălăgia asta ?

Prohor Zîkov, cu mîna pe oblîncul ferecat al șeii, cerceta chipul lui Grigori și-l întreba în șoaptă :

— Melehov, ție nu ți-e frică ?

— Poate chiar azi ne aruncă-n luptă !

— Ei, și ce ?

— Mie mi-e frică ! mărturisi Prohor, lăsînd să-i lunece printre degete dîrlogii uzi de rouă. N-am ațipit toată noaptea în tren. Să mă omori, și tot nu pot închide ochii.

Capul coloanei se legănă și porni șerpuind. Se puse în mișcare și plutonul trei ; caii porniră la pas, lăncile în tocurile lor se înălțau clătinîndu-se în văzduh.

Grigori lăsase dîrlogii și moțăia. I se părea că nu picioarele de dinainte ale calului pășesc vîrtos, legănîndu-l în șa, ci că el pășește pe un drum negru și ars, cu un umblet ușor și nespus de voios.

Prohor mai grăia ceva ; glasul lui se amesteca cu scîrțîitul șeii și cu tropotul copitelor, fără să risipească vraja acestei visări lipsită de gînduri.

Cotiră pe un drumeag. Liniștea țiuia amețitor în urechi. De-a lungul drumului, ovăzul copt aburea sub razele soarelui. Caii întindeau gîtul spre spicele de jos, smulgînd dîrlogii din mîna cazacilor. O lumină blîndă se strecura sub pleoapele lui Grigori, umblate de nesomn ; cînd înălța capul, auzea murmurul monoton al lui Prohor, ca un scîrțîit de car.

Îl trezi un bubuit adînc și răsunător, care izbucni deodată, dincolo de un lan depărtat de ovăz.

— Trage artileria ! tresări Prohor, aproape țipînd.

De spaimă, ochii lui de viței se făcură tulburi. Grigori ridică privirea ; în fața sa, mantaua cenușie a uriadni-

culuí-major se legăna în ritmul crupei calului ; de-a lungul drumeagului, se desfășurau lanurile nesecerate de secară. O ciocîrlie fîlfîia în văzduh, la înălțimea unui stîlp de telegraf. Sotnia se înviora ; bubuitul tunului trecu prin oameni ca un curent electric. Podesaulul Polkovnikov, aţîţat de răbufnet, își porni subunitatea în trap. La o răscruce de drumuri, lîngă o cîrciumă părăsită, întîlniră primele căruţe cu refugiaţi. Un escadron de dragoni, în uniforme noi-nouţe, trecu în galop. Rotmistrul, cu favorite bălaie, călare pe un cal roșcat pursînge, privi ironic la cazaci și dădu pinteni calului. Într-o groapă mlăștinoasă, o baterie de obuziere se frămînta împotmolită în noroi. Călăreţii biciuiau caii, servanţii mișnau pe alături. Un tunar voinic, cu faţa ciupită de vărsat, venea dinspre cîrciumă cu un braţ de scînduri rupte din cine știe ce zaplaz.

Sotnia depăși un regiment de infanterie. Soldaţii călcau iute și sprinten cu mantalele în bandulieră ; soarele scînteia în gamelele curate și în vîrful baionetelor. Un fruntaș din ultima companie, un omuleţ mic și dezgheţat, azvîrli în Grigori cu un bulgăre de noroi :

— Prinde-l, ca să ai cu ce da în austrieci !

— Nu te ţine de prostii, măi pifane ! i-o întoarse Grigori, despicînd bulgărele în zbor cu biciușca.

— Cazaci ! Daţi-le bineţe austriecilor și din partea noastră.

— Lasă, că le-ţi veni în ospeţie și voi !

Coloana din faţă urla un cîntec lumesc ; un soldat cu șezutul mare ca de femeie mergea de-a-ndăratelea pe lîngă coloană, bătînd cu palmele în carîmbii cizmelor scurte. Ofiţerii zîmbeau ; suflul glacial al primejdiei îi apropia de soldaţi și-i făcea și mai îngăduitori.

Unităţi de infanterie, convoaie de căruţe, baterii și ambulanţe se tîrau ca niște omizi de la cîrciumă spre satul Horovișciuk. Se simţea răsuflarea morţii și a luptelor care se încăieraseră nu departe.

Lîngă satul Beresteciko, comandantul regimentului, colonelul Kaledin, întrecu sotnia a patra. Alături, călărea un alt ofiţer superior. Grigori urmări cu privirea statura înaltă a comandantului ; îl auzi pe celălalt spunînd cu o voce îngrojorată :

— Sătucul acesta, Vasili Maximovici, nu figurează aici, pe harta noastră. S-ar putea să nimerim într-o situaţie nu tocmai plăcută.

Grigori nu auzi răspunsul comandantului. Aghiotantul veni în galop. Calul se lăsa puţin pe piciorul stîng de dinapoi ; Grigori preţui mașinal însuşirile animalului.

În depărtare, la marginea şesului care se înclina domol, apărură cocioabele satului. Regimentul înainta schimbînd alura ; caii erau apă de sudoare. Grigori pipăia cu palma grumazul umezit al Roibului şi privea de jur împrejur. Dinapoia satului se vedeau crestele unor copaci de codru, înfipte ca nişte săgeţi verzi în bolta de azur. Răbufnirea unui tun trosni dincolo de pădure ; tremura acum în auzul călăreţilor ; caii ciuleau urechile ; apoi bubuitul se amestecă cu salvele de puşcă. Mai departe, în zare, fumul şrapnelor se topea în văzduh ; salvele răpăiau undeva, în depărtări, în dreapta pădurii, cînd slăbind, cînd înteţindu-se.

Grigori simţi pătrunzînd viu în el fiecare bubuit ; nervii lui vibrau şi se-ncordau ca strunele. Prohor Zîkov se răsucea mereu în şa şi sporovăia întruna :

— Auzi, Grigori ? Pîrîie ca atunci cînd trag copiii un băţ de-a lungul unui gard. Aşa-i ?

— Taci, moară hodorogită !

Sotnia se-ndreptă spre sat. Ogrăzile mişunau de soldaţi. Prin case, forfotă ; toată lumea se pregătea de ducă. Pretutindeni, pe feţele localnicilor se zugrăvea buimăceală şi spaimă. Trecînd pe dinaintea unei curţi, Grigori zări un foc, aprins de soldaţi chiar sub şopron ; stăpînul, un bielorus înalt, cu părul cărunt, copleşit de năprasnica urgie, trecu fără să-i privească. Cei ai casei aruncau în căruţă perne roşii şi alte boarfe ; gospodarul venea şi el cu o obadă ruptă, de care n-ar fi avut nimeni nevoie şi care stătuse poate azvîrlită vreo zece ani pe şopronul de deasupra pivniţei.

Grigori se minună de nerozia muierilor ; zoreau amarnic să încarce în căruţe ghiveciuri de flori şi icoane, lăsînd în casă lucruri de trebuinţă şi de preţ. Cineva dihocase o pernă, iar puful se rotea, plutind în văzduh şi ningînd pe drum. Mirosea a funingine încinsă şi a mucegai de pivniţă. Cînd ieşeau din sat, un evreu veni alergînd în faţa lor.

Gura lui, subțire ca o crăpătură tăiată cu sabia, se căsca și striga cu disperare :

— Domnule cózac ! Domnule cózac ! Auleu, dum-neze-u-le !

Un cazac scund, cu capul rotund, își căuta de drum, mergînd în trap și învîrtind biciușca, fără să ia aminte la văicărelile lui.

— Stai ! strigă podesaulul sotniei a doua.

Cazacul se plecă pe grumazul calului și coti pe o ulicioară.

— Stai, ticălosule ! Din ce regiment ?

Capul rotund al cazacului se lipi și mai strîns de gîtul animalului. Dădu pintenî calului, se avîntă ca la curse, în galop, și, cînd ajunse lîngă un gard înalt, îl împintenă să se ridice în două picioare și să sară dincolo.

— Aici e Regimentul 9, blagorodnicia voastră ! raportă vagmistrul. Trebuie să fie unul de-ai lor...

— Lasă-l dracului se încruntă podesaulul și se întoarse să întrebe evreul care se apropiase de scară : Ce ți-a luat ?

— Domnule ofițer... Ceasul, domnule ofițer !

Evreul răsuci fața chipeșă spre ofițeri, clipind speriat.

Podesaulul împinse încet scara cu piciorul, apoi își căută de drum.

— Dac-or veni nemții, tot au să i-l ia !... rosti, depărtîndu-se și zîmbind pe sub mustață.

Evreul rămase buimăcit în mijlocul uliței. Pe chipul lui mai tremura încă spaima.

— La o parte, *pane* jidove ! strigă poruncitor comandantul sotniei, ridicînd cravașa.

A patra sotnie trecu prin fața lui, cu tropot vesel de copite și scîrțîieli de șa. Cazacii aruncau spre evreu căutături batjocoritoare, schimbînd vorbe de clacă :

— Ai noștri, sireacii ! Nu pot trăi fără să fure !

— De, dacă lucrurile se lipesc singure de cazaci...

— Trebuia să-l țină bine !

— Văzutu-l-ai ? Mare mehenghi !

— Și cum a mai sărit gardul ! Ogar în toată legea...

Vagmistrul Karghin rămase îndărăt cîțiva pași și, în rîsul dezlănțuit în rîndurile cazacilor, plecă lancea amenințător :

— Fugi, jupîne, că te iau în frigare !

Evreul căscă gura înspăimîntat şi o luă la fugă. Vagmistrul îl ajunse şi-l plesni cu biciuşca. Grigori văzu cum evreul se împiedică şi se întoarse către vagmistru, cu faţa ascunsă în palme. Sîngele ţîşnea printre degetele-i subţiri.

— De ce ? strigă el, plîngînd. De ce ?

Vagmistrul rînji, privindu-l tîlhăreşte, cu ochii rotunzi ca nişte nasturi mari, şi răspunse, căutîndu-şi de drum :

— Ca să nu mai umbli fără rost, dobitocule !

În spatele satului, într-o vîlcea acoperită cu nuferi galbeni şi cu trestii, pionierii isprăveau de reparat un pod lat. Alături duduia şi trepida un automobil ; şoferul se frămînta de zor în juru-i. Un general gras, cu părul cărunt, cu barbişon, stătea în maşină, rezemat măreţ între perne. Umerii obrajilor îi tremurau ca piftia. Înaintea lui, comandantul Regimentului 12, polcovnicul Kaledin, şi comandantul batalionului de pionieri stăteau smirna, cu mîna la vizieră. Generalul se juca cu cureaua porthărţii şi ţipa cu mînie, adresîndu-se ofiţerului din regimentul de geniu :

— Ai primit ordin să termini lucrările încă de ieri ! Gura ! Trebuia să asiguri din timp aprovizionarea cu materiale de construcţie. Nici o vorbă ! tună generalul, deşi ofiţerul ţinea gura închisă şi îi tremurau numai buzele. Şi acum, pot eu să trec dincolo ? Te întreb, căpitane : cum să tre-e-ec ? !

Un alt general, mai tînăr, cu mustaţa neagră, aşezat în stînga lui, îşi aprinse cu un chibrit ţigara de foi şi zîmbi. Căpitanul de geniu se înclină şi arătă ceva spre pod. Sotnia trecu pe dinaintea lor şi, lîngă pod, coborî în vîlcea. Noroiul negru-roşiatic cuprinse caii mai sus de genunchi ; surcele albe din pin lunecau de pe pod, peste capetele şi umerii cazacilor.

Graniţa au trecut-o pe la amiază. Caii săreau peste o bornă vărgată, răsturnată la pămînt. Bubuituri de tun răsunau din dreapta. Departe, se zărea un conac cu acoperişuri de ţiglă roşie. Soarele zbicea pămîntul cu raze verticale ; un nor de praf acru se aşternea peste toate. Comandantul regimentului dădu ordin să se trimită o patrulă de vîrf ; plecă plutonul trei din sotnia a patra sub comanda sotnicului Semionov. Regimentul rînduit pe sotnii rămase în urmă, învăluit într-o pîclă cenuşie. Grupul, alcă-

tuit din peste douăzeci de cazaci, ocoli conacul și purcese pe drumul brăzdat de o dîră de glod împietrit de arșiță.

Sotnicul mînă patrula vreo trei verste și se opri să cerceteze harta. Cazacii se îmbulziră grămadă la fumat. Grigori descălecă să slăbească puțin chingile, dar vagmistrul se răsti, cu ochii scînteietori :

— Pe cal, că acuși îl vezi pe dracu !

Sotnicul aprinse o țigară și apoi își șterse îndelung binoclul scos din toc. În fața lor, se întindea stepa pîrjolită de arșița amiezii. La dreapta se zărea o linie frîntă de pădure ; un drum pătrundea în ea ca un pumnal. La o verstă și jumătate se deslușea un sat ; ceva mai încolo, un pîrîu cu malurile rîpoase de argilă și cu oglinda răcoroasă a apei. Sotnicul privi mult timp prin binoclu, cercetînd cu ochii ulițele goale, satul pustiu ca un cimitir. Firul azuriu al apei curgea domol și îmbietor.

— Bănuiesc că-i satul Koroliovka ! rosti sotnicul, arătînd într-acolo din ochi.

Vagmistul nu răspunse și se apropie de dînsul. Chipul lui spunea limpede : „Dumneavoastră știți mai bine. Noi sîntem niște bieți oameni mărunți".

— Pornim într-acolo, zise sotnicul cu îndoială, punînd binoclul la loc și strîmbîndu-și obrazul, ca străpuns de fulgerul unei dureri de măsele.

— Și dacă dăm peste ei, blagorodnicia voastră ?...

— Să fim cu băgare de seamă ! Hai, dă-i drumul !

Prohor Zîkov se ținea tot mai aproape de Grigori. Caii lor pășeau alături. Intrară cu teamă pe ulița pustie. Fiecare fereastră însemna o primejdie necunoscută, fiecare grajd, cu ușa vraiște, stîrnea un simțămînt de singurătate și un fior netrebnic ce luneca de-a lungul spinării. Gardurile și șanțurile chemau privirile, ca potcoava magnetului. Intraseră ca o haită prădalnică — așa se ivesc lupii pe lîngă case, în nopțile geroase de iarnă — dar ulițele erau pustii. Domnea o tăcere adîncă, nefirească. Printr-o fereastră deschisă răsună nevinovat și limpede tictacul unui ornic, cu bătăi care deodată păreau niște depărtate împușcături. Grigori îl văzu pe sotnic tresărind și întinzînd mîna tremurătoare spre tocul revolverului.

Nici o țipenie în tot satul. Patrula trecu pîrîul prin vad ; apa se ridica pînă la pîntecele cailor, care intrară de

bunăvoie şi se adăpară din mers, printre zăbale, îndemnaţi de călăreţi. Grigori aruncă priviri lacome la apa învolburată ; era aproape de el şi totuşi era inaccesibilă ; îl atrăgea cu o putere de neîmpotrivit. Dacă i-ar fi fost îngăduit, ar fi sărit din şa, s-ar fi întins fără să se dezbrace, în clipocitul somnolent, ca răcoarea să-i mîngîie spatele şi pieptul acoperit cu broboane de sudoare.

De pe colnic, la ieşirea din sat, se zări oraşul. Străzi drepte, ziduri de cărămidă, verzi covoare în grădini, înalte turle de biserici catolice.

Sotnicul se urcă pe creştetul colnicului şi duse binoclul la ochi.

— Iată-i strigă el, arătînd cu degetele de la mîna stîngă.

Vagmistrul şi, după el, cazacii urcară unul cîte unul vîrful pîrjolit de soare şi priviră cu băgare de seamă la străzile unde forfoteau oameni mici ca furnicile, la pieţele ticsite de convoaie şi de călăreţi. Cu palma streaşină la ochi, Grigori îşi încordă vederea şi desluşi uniformele străine de culoare cenuşie. Tranşee mohorîte, proaspăt săpate, împrejmuiau oraşul ; pretutindeni mişunau soldaţii.

— Sînt cîtă frunză şi iarbă !... spuse a minunare Prohor, cu glas tînguit.

Ceilalţi tăceau, sugrumaţi de apăsarea aceluiaşi simţămînt. Grigori asculta cum îi bate inima zvîcnit (parcă era acolo, în partea stîngă, în piept, un om mic, dar foarte greu, care tropotea pe loc), şi-şi dădu seama că, privind la aceşti oameni străini, altceva îl năpădea decît atunci cînd, la manevre, îi răsărea înainte „inamicul".

Sotnicul scrise ceva cu creionul în carnetul său de campanie. Vagmistrul alungă cazacii din vîrful colnicului ; le ordonă să descalece şi se urcă lîngă sotnic. Acesta îi făcu semn lui Grigori cu degetul.

— Melehov !

— Ordonaţi !

Grigori sui coasta, dezmorţindu-şi picioarele. Sotnicul îi întinse o hîrtie împăturită în patru.

— Calul tău e cel mai bun. Ia-o la galop, la comandantul regimentului !

Grigori vîrî hîrtia în buzunarul bluzei, coborî coasta, ţinînd calul de dîrlogi, şi lăsă sub bărbie cureluşa şepcii.

Sotnicul se uită la el cum încalecă și aruncă o privire pe cadranul ceasului de la mînă.

Regimentul se apropia de Koroliovka, cînd Grigori sosi cu raportul.

Polcovnicul Kaledin ordonă ceva aghiotantului, și acesta porni spre sotnia întîi învăluit într-un nor de praf.

Sotnia a patra străbătu Koroliovka și se desfășură în mare grabă, dincolo de sat, ca la manevre. Sotnicul Semionov galopă de pe colnic, împreună cu cazacii din plutonul trei.

Treptat dispozitivul inițial de forma unei potcoave se îndreptă. Caii, înțepați de streche, scuturau din cap ; zăbalele clincheteau. În liniștea nămezii, se auzi vuietul surd al sotniei întîi, care trecea pe lîngă ultimele case ale satului.

Podesaulul Polkovnikov, călare pe un cal vioi și înalt, țîșni înaintea frontului ; trase de dîrlogi și strînse sabia în mînă. Grigori își ținea răsuflarea și aștepta comanda. La flancul stîng, se auzea tropăind surd sotnia întîi, care se desfășura și ea, pregătindu-se.

Pedesaulul trase sabia din teacă ; lama sclipi ca un fulger vînăt.

— So-o-ot-ni-e !... Sabia se lăsă spre dreapta, apoi spre stînga și căzu înainte, stîrnind o clipită de vînt peste urechile calului, ciulite. „Desfășurați la stînga și înainte", tălmăci Grigori comanda în minte. Lăncile pentru atac ! Sabia afară ! Înainte-marș ! reteză esaulul comanda și repezi calul.

Pămîntul gemu, zdrobit sub copitele cailor. Grigori abia putu să încline lancea (se nimerise în primul șir) ; calul, încleștat în lavina de călăreți zvîcni cu tot avîntul. Podesaulul Polkovnikov galopa înainte pe cîmpul cenușiu, Ogorul negru, proaspăt arat, se apropia cu o viteză ametitoare. Sotnia întîi scoase un urlet prelung ; răcnetul izbucni mai aprig la sotnia a patra. Caii goneau, depănînd picioarele sub pîntec și zvîrlind spațiul în urma lor. Prin vîjîitul ascuțit, Grigori deslușì împușcăturile încă depărtate. Primul glonț șuieră undeva, sus de tot, și țiuitul tînguitor sfîșie bolta sticloasă a cerului. Grigori strîngea la șold lancea fierbinte, cu atîa putere, încît simți că-l doare ;

palma i se umezise de năduşeală, ca unsă cu ceva lipicios. Chiotul gloanţelor îl silea să plece capul pe grumazul umed al calului ; un miros iute de sudoare îi înţepa nările. Ca prin lentilele aburite ale unui binoclu, vedea creasta mohorîtă a tranşeelor, oamenii în haine cenuşii alergînd spre oraş. Mitraliera aşternea mereu un evantai şuierător şi răsfirat de gloanţe, care zburau peste capetele cazacilor, pentru ca după o clipă să împroaşte din ţărînă nori de colb în faţa lor şi sub copitele cailor.

Omuleţul care se zvîrcolise în pieptul lui Grigori înainte de atac amorţise acum. Nu mai simţea decît vîjîituri în urechi şi o durere în degetele piciorului stîng.

Gîndurile lui sleite de frică se încîlceau sub ţeastă într-un ghem greu, de plumb.

Horunji Leahovski căzu cel dintîi de pe cal. Prohor veni peste el în galop.

Grigori aruncă ochii înapoi, şi în minte i se întipări privelişte a de-o clipă : calul lui Prohor sărind peste ofiţerul întins la pămînt, rînjind, rostogolindu-se şi frîngîndu-şi gîtul ; Prohor, smuls din şa de icneala loviturii, se prăvăli şi el. Grigori n-avea să mai uite niciodată gingiile trandafirii ale calului cu dinţii albi şi pe Prohor, prăbuşit la pămînt şi strivit sub copitele unui cal de cazac ce venea galopînd în urma lui. Nu auzise ţipătul, dar, după chipul lui Prohor, cu gura schimonosită şi cu ochii lui de viţel ieşiţi din găvane, înţelese că a scos un ţipăt îngrozit şi neomenesc. Mai căzură apoi şi alţii. La rînd, cazaci şi cai. Prin ceaţa lacrimilor cu care vîntul îi împinzise ochii, Grigori privea ţintă înainte la spuza cenuşie de austrieci, care fugeau din tranşee.

Sotnia, dezlănţuită din sat ca un puhoi bine închegat, se răsfiră, se împrăştie, se fărîmă. Primele rînduri, în care gonea şi Grigori, se apropiau de tranşee ; ceilalţi ropoteau undeva, în spatele lor.

Un austriac înalt, cu sprîncene bălane, trase de la cîţiva paşi în Grigori. Dogoarea glonţului îi fripse obrazul. Grigori îndreptă lancea spre austriac şi trase de dîrlogi din răsputeri. Izbitura fu atît de grozavă, încît lancea străpunse austriacul ridicat în picioare şi intră pînă aproape de coardă. Grigori nu mai avu timp s-o smulgă şi o lăsă să cadă sub greutatea trupului care se năruí în ţărînă ; sim-

ţise prin lance tremurul şi spasmele omului doborît, prăvălit pe spate (i se vedea numai bărbia ascuţită, nerasă), strîngînd lancea între degete şi zgîriind-o cu unghiile. Descleştîndu-şi mîna, Grigori apucă în palma amorţită mînerul săbiei.

Austriecii o luară la fugă pe uliţele mahalalelor. Caii cazacilor zvîcneau în salturi peste uniformele cenuşii.

După ce Grigori şi-a lăsat lancea din mînă, a întors calul, fără să ştie în primele clipe de ce. Privirea lui căzu pe vagmistrul care rînjea şi, trecînd pe dinaintea lui în galop, Grigori îşi lovi calul cu latul săbiei, iar Roibul încordă grumazul, purtîndu-l valvîrtej de-a lungul străzii.

Un austriac fără armă, cu chipiul strîns în mînă, fugea năuc pe lîngă grilajul de fier al unei grădini. Grigori îi văzu ceafa groasă şi gulerul leoarcă de sudoare. Îl ajunse. Înfierbîntat de bezmeticul iureş din jurul lui, ridică sabia. Austriacul alerga de-a lungul zăbrelelor de fier. Lui Grigori îi venea peste mînă să-l lovească cu stînga, dar, plecîndu-se în şa şi ţinînd sabia pieziş, o izbi în tîmpla austriacului. Fără să scoată un strigăt, omul îşi acoperi rana cu palma şi se răsuci brusc cu spatele spre gard. Neputînd să ţină calul în frîu, Grigori trecu mai întîi prin faţa lui; se întoarse însă şi veni către dînsul în trap. Faţa pătrată a austriacului, lungită de spaimă, era neagră ca tuciul. Îşi lipise mîinile de cusătura pantalonilor şi mişca mărunt în neştire buzele cenuşii. Sabia îi smulsese de pe tîmplă o fîşie de piele care atîrna pe obraz ca o zdreanţă roşie. Sîngele gîlgîia în şiroaie pe tunică.

Privirea lui Grigori se încrucişă cu privirea austriacului; în ochii tulburi ai rănitului se căscase spaima morţii. Omul îndoi genunchii, încet; un horcăit întretăiat îi borborosea în gît. Grigori închise ochii şi ridică sabia. Lovitura despică ţeasta în două. Austriacul se prăbuşi la pămînt, desfăcînd mîinile, parcă ar fi lunecat; ţeasta crăpată răsună sinistru pe caldarîm. Calul sforăi, sări în lături şi-l duse pe Grigori în mijlocul străzii.

Împuşcăturile trosneau tot mai răzleţe pe uliţe. Pe lîngă Grigori trecu un cal acoperit de spumă, trăgînd după el un cazac mort. Era cu piciorul prins în scară, şi calul îl tîra, izbindu-i de pietre trupul stîlcit şi straiele hrentuite.

Grigori apucă să vadă numai lampasul roşu de la nădragi şi bluza verde, sfîşiată şi răsucită ghem deasupra capului.

O ceaţă ca de plumb i se lăsă pe creştet. Descălecă şi-şi scutură fruntea. Prin faţa lui săgetară în goană cazaci din sotnia a treia, care sosise din urmă. Cîţiva duceau un rănit pe o manta ; o droaie de austrieci prizonieri trecură mînaţi la trap. Alergau grămadă, în turmă cenuşie ; tropotul bocancilor cu ţinte răsuna sinistru. Chipurile lor se amestecau în ochii lui Grigori, ca o singură pată vîscoasă de humă. Aruncă dîrlogii şi, fără să ştie de ce, se apropie de soldatul austriac răpus de mîna sa. Zăcea în acelaşi loc, lîngă grilajul care părea o panglică străvezie ; palma vînătă şi murdară era întinsă ca pentru a cere de pomană. Grigori îi privi faţa. Îi păru mică, aproape de copil, în ciuda mustăţii pleoştite şi a gurii schimonosite şi severe, chinuită — cine ştie, de suferinţă sau poate de o viaţă amară.

— Hei, tu, strigă un ofiţer necunoscut, care trecea prin mijlocul străzii. Ce caşti gura ?

Grigori se uită la cocarda albă, plină de praf, şi se-ndreptă, împleticindu-se, spre calul său. Mergea greoi, parcă ar fi purtat pe umeri o povară copleşitoare. Uimirea şi scîrba îi strîngeau inima. Prinse în mînă scara şi timp îndelungat nu putu să ridice piciorul ţeapăn.

6

A doua zi după plecarea de acasă, cazacii din a doua serie de mobilizare din Tatarski şi din satele meriege înnoptară în satul Eia. Cei din capătul de jos al aşezării se ţineau deoparte de cei din capătul de sus. Iată de ce Petro Melehov, Anikuşka, Hristonea, Stepan Astahov, Ivan Tomilin şi alţii poposiră în aceeaşi casă. Gazda, un moşneag înalt şi vlăguit, veteran din războiul cu turcii, legă vorba.

Cazacii tolăniţi jos, pe păturile întinse în bucătărie şi în odaie, îşi fumau cele din urmă ţigări înainte de a închide ochii.

— Va să zică, mergeţi la război, voinicilor ?

— La război, moşule !

— Se vede treaba că ăsta n-are să semene cu războiul

ălălalt, cînd cu turcii. Acuma doară s-au născocit alte ş-alte arme...

— Nici o deosebire. Tot un drac ! Cum căsăpeau oamenii în războiul cu turcii, aşa au să-i căsăpească şi acum ! mormăi Tomilin, mîniindu-se cine ştie împotriva cui.

— Te întăriţi degeaba, puiul moşului ! Îţi spui eu că are să fie alt soi de război.

— Asta, fără doar şi poate ! încuviinţă Hristonea, cu un căscat prelung, apăsînd ţigara pe unghie s-o stingă.

— Ne-om bate şi noi oleacă ! întări Petro Melehov, căscînd, făcînd semnul crucii pe buze şi acoperindu-se cu mantaua.

— Iată ce vă rog, băieţi ! rosti bătrînul. Da' vă rog din suflet, luaţi aminte la ce-oi spune.

Petro dădu deoparte poala mantalei şi trase cu urechea.

— Ţineţi bine minte, urmă unchiaşul. De vrei să trăieşti, să ieşi teafăr din învălmăşeala morţii, trebuie să ţii seama de rînduiala dreptăţii omeneşti.

— Care rînduială ? întrebă Stepan Astahov, întins la margine.

Zîmbi cu neîncredere. Începuse să zîmbească încă de pe cînd auzise că va izbucni războiul. Războiul îl atrăgea : frămîntarea tuturora, durerea altora îi potoleau propria lui obidă.

— Iată care rînduială : la război, nu pune mîna pe avutul altuia. Una la mînă. Să te ferească dumnezeu să te atingi de femei ; apoi, mai trebuie să ştii şi o rugăciune anume.

Printre cazaci se iscă mare mişcare ; începură a vorbi toţi dintr-o dată :

— Avutul altuia ? Doar de-i putea să ţi-l păstrezi pe al tău !

— Cum să nu te atingi de femei ? Înţeleg, nu cu sila, da' dacă merge de bunăvoie ?

— Da' ce, poţi să rabzi ?

— D-apăi aia-i că nu !

— Şi care-i rugăciunea ?

Moşneagul îi privi cu asprime şi le răspunse tuturor cu o singură predică :

— Nu trebuie să te atingi. Mare păcat. De nu rabzi, s-a zis cu tine, sau te pomeneşti rănit ; după asta, te-nveţi

minte, dară îi prea tîrziu... Să vă spui şi rugăciunea. Am făcut tot războiul cu turcii : moartea mă apăsa pe umeri ca o raniţă, da' am rămas în viaţă, numai mulţumită ăstei rugăciuni...

Merse în odaie, scotoci pe după icoane şi aduse o foaie de hîrtie, boţită, şi îngălbenită de vreme.

— Iacătă ! Sculaţi-vă de scrieţi-o. Că mîine aveţi să vă vedeţi de drum înainte de cîntatul cocoşului, nu ?

Despături cu foşnet foaia pe masă şi se dădu la o parte. Anikuşka se sculă cel dintîi. Pe faţa-i spînă, ca de muiere, tremurau umbre ciudate la flacăra legănată de vîntul care se strecura printr-o crăpătură a ferestrei. Toţi ceilalaţi, afară de Stepan, se aşezară la masă şi începură să copieze. Anikuşka o scrise cel dintîi pe o filă ruptă dintr-un caiet, o împături şi o legă cu şnurul de care îi atîrna crucea la gît. Stepan legănînd piciorul, îl luă în rîs :

— Ai făcut şi tu bun cuibar pentru păduchi. Nu se prăsesc bine pe şnur ; le-ai făcut şi o colibă de hîrtie. Ha !

— Ia ascultă, voinice ! De nu crezi, mai bine ţine-ţi gura ! îl întrerupse cu asprime moşneagul. Nu te pune de-a curmezişul altora şi nu batjocori credinţa. E ruşine şi-i păcat !

Stepan tăcu, zîmbind ; ca să risipească stinghereala, Anikuşka îl întrebă pe bătrîn :

— Rugăciunea pomeneşte de baltag şi de săgeată. Ce rost o fi avînd ?

— D-apoi rugăciunea asta pentru iureş a fost făcută în vremurile de demult. Răposatul bunicu-meu o avea de la bunicul lui. Poate că-i şi mai veche. Odinioară, se mergea la război cu arcul şi cu baltagul.

Fiecare copia cîte o rugăciune, care cum îi plăcea.

„RUGĂCIUNE PENTRU A FI FERIT DE FLINTĂ

Binecuvîntează doamne ! Un stei alb stă pe un munte ca un cal. Apa nu pătrunde în stei ; tot aşa să nu pătrundă în mine, robul lui dumnezeu, în trupul tovarăşilor mei de oaste şi al calului meu nici o săgeată şi nici un glonte. Precum sare ciocanul de pe nicovală, tot aşa să sară glontele de pe mine ; precum se-nvîrte piatra la moară, aşijderea săgeata să se învîrtă, să nu

mă ajungă nicicînd. Soarele şi luna lumineze pentru mine, robul lui dumnezeu, ca să-mi dea putere. Dincolo de deal îi un lacăt ; am să-l încui, am să arunc cheile în mare, sub Altor, piatra albă pre care n-o vede nici vrăjitorul, nici vrăjitoarea, nici călugărul, nici călugăriţa. Apa nu fuge nicăieri din mare, din noian şi nu-i chip să numeri firele de nisip ; aşa şi mie, robul lui dumnezeu, nimeni să nu-mi facă nimic rău. În numele tatălui şi al fiului, şi al sfîntului duh. Amin."

„RUGĂCIUNE PENTRU LUPTĂ

Este o mare, un noian ; în această mare, în acest noian îi o piatră albă, Altor ; pe Altor stă un om de piatră, înalt de douăzeci şi şapte de coţi. Să nu mă îmbraci pre mine, robul lui dumnezeu, pre tovarăşii mei de oaste cu veşmînt de piatră, de la răsărit la apus, de jos, de la pămînt, pînă sus, în cer ; să ne fereşti de tăiş de paloş, de suliţă de oţel şi de baltag, de lănci cu oţel şi fără de oţel, de cuţit, de bardă, de ghiulea de tun, de plumbişi de arme ucigaşe, de săgeţi cu pene de vultur, de lebădă şi de gîscă, şi de cocor şi de dropie, şi de corb ; de flinte turceşti, crîmlene şi austriece, de vrăjmaşul nogai, de tătari, de litveni, de nemţi, de silezieni şi de calmuci. O, sfinţi părinţi ! O, puteri cereşti, ocrotiţi-mă pe mine, robul domnului. Amin."

„RUGĂCIUNE PENTRU IUREŞ

Preacurată, preasfîntă stăpînă maica domnului şi doamne Isuse Hristoase, mîntuitorule ! Binecuvîntează-mă, doamne, pre mine, robul lui dumnezeu, şi pre tovarăşii mei de oaste, cîţi sînt laolaltă cu mine, care merg la luptă ; învăluieşte-ne într-un nor ; apără-ne prin sfînt cerescul zid de piatră, sfinte Dmitri Solunski ; ocroteşte-mă pe mine, robul lui dumnezeu, şi pe tovarăşii mei din tuspatru părţile ; oamenii răi să nu ne puşte, să nu ne lovească baltagul, să nu ne pălească cu securea, să nu ne junghie şi să nu ne taie cu cuţitul, nici un tînăr, nici un bătrîn, nici unul smead, nici unul negru, nici un eretic, nici un vraci şi nici un vrăjitor. Totul îi înaintea mea, robul lui dumnezeu, siromah şi osîndit. Pe mare, pe noian, preste ostrovul pre nume Buian, pe el îi un stîlp de fier ; pe stîlp îi un om de fier, proptit într-un toiag de fier, şi pune la popreală fierul, şi oţelul, şi cositorul albastru, şi plumbul, şi toate săgeţile trase : «Du-te, fierule, de la robul lui dumnezeu, şi de la tovarăşii mei de oaste, şi de la calul meu ;

treci pe alături şi intră în pămîntul care te-a născut. Meargă săgeata de lemn înapoi în pădure, iară pana, în pasăre, muma ei, iară cleiul, la peşte». Ocroteşte-mă pre mine, robul lui dunezeu, cu pavăza de aur împotriva săbiei şi a plumbilor, împotriva ghiulelelor, împotriva baltagului şi împotriva cuţitului. Trupul meu să fie mai tare ca platoşa. Amin."

Cazacii purtară cu ei rugăciunile copiate, atîrnate la gît, sub cămăşi. Le legaseră de iconiţe, de binecuvîntările mamelor, de săculeţe cu pămînt natal, dar moartea lovea şi pe cei care purtau rugăciunile.

Leşurile lor au putrezit pe cîmpiile Galiţiei şi ale Prusiei Orientale, în Carpaţi şi-n România, peste tot unde se învîlvora văpaia războiului şi unde caii cazacilor îşi lăsară urmele copitelor.

7

Îndeobşte cazacii din ţinuturile Donului de sus, din staniţele Elanskaia, Vioşenskaia, Migulinskaia şi Kazanskaia, din despărţămîntul militar al Doneţului erau încorporaţi în Regimentele 11 şi 12 şi în Regimentul de gardă imperială „Atamanski".

În 1914, o parte din cazacii chemaţi sub steag din staniţa Vioşenskaia, prin abatere, fură vărsaţi în Regimentul 3 de cazaci de Don „Ermak Tomifeevici", alcătuit numai de localnicii din districtul Ust-Medvediţi. Între alţii, în acest Regiment 3, se nimeri şi Mitka Korşunov.

Regimentul se afla cantonat la Vilno, dimpreună cu mai multe unităţi din Divizia a 3-a cavalerie. În iunie, soţniile plecară din oraş cu caii la păşune.

Era o zi de vară posomorîtă şi călduţă. Turme de nori plutitori se grămădeau pe cer, perdeluind soarele. Regimentul mergea în coloană de marş. Fanfara vuia. Domnii ofiţeri, adunaţi pîlc, călăreau îmbrăcaţi în bluze uşoare, cu şepci de campanie ; fumul albăstrui al ţigărilor plutea deasupra lor.

De amîndouă laturile drumului, ţărani şi ţărănci frumos îmbrăcate coseau iarba şi se uitau, cu palma streaşină la ochi, după coloanele de cazaci.

Caii asudau văzînd cu ochii, o spumă gălbuie se săpunea între picioare, iar vîntul uşor, care adia dinspre miazăzi şi răsărit, nu usca sudoarea, ci sporea năduful dospit de aburi.

La jumătatea drumului, lîngă o margine de sat, un mînz de un an se aţinu după sotnia a cincea. Ţîşnise din ogrăzi şi, zărind ceata deasă de cai, necheză şi galopă în curmezişul drumului. Coada, pufoasă încă, flutura în bătaia vîntului ; copitele rotunde ca nişte scoici ridicau nori cenuşii de praf, care se lăsau pe iarba călcată de pe şleau. Galopă pînă la primul pluton şi împunse poznaş cu botul calul vagmistrului în şold. Calul zvîrli din picioare, dar nu se îndură să-l pălească, parcă oprit de milă.

— Fugi mă, prostănacule ! strigă vagmistrul, ridicînd biciuşca.

Cazacii pufniră în rîs, înveseliţi de înfăţişarea familiară şi plăcută a acestui căluţ. Deodată se întîmplă ceva neprevăzut : noatenul îşi despică drum cu obrăznicie printre rînduri şi plutonul se desfăcu, pierzîndu-şi alinierea şi destrămîndu-şi formaţia. Cazacii îndemnau caii, care se frămîntau nehotărîţi pe loc. Încleştat între rînduri, mînzul mergea, cercînd să muşte calul de lîngă el.

Comandantul sotniei sosi în galop.

— Ce se petrece aici ? întrebă el.

În locul unde se strecurase nesocotitul mînz, caii se smuceau şi sforăiau, cazacii zîmbeau lovindu-l cu biciuşca, plutonul se mişca dezordonat, unii veneau din spate, şi se înghesuiau ; comandantul galopa cu mînie, dinspre sotnie, pe marginea drumului.

— Ce-i aici ? tună el din nou, îndreptînd calul spre mijlocul plutonului.

— Un mînz...

— A intrat în mijlocul nostru...

— Nu-l poţi alunga, puiul de diavol ?

— Loveşte-l cu biciuşca ! Nu-l cruţa !

Cazacii surîdeau cu un aer vinovat, strîngînd dîrlogii cailor întărîtaţi.

— Vagmistru ! Domnule sotnic ! Ce-i porcăria asta ? ! Faceţi ordine în pluton ! Asta mai lipsea !...

Comandantul sotniei galopă înainte. Calul său lunecă, şi picioarele dinapoi i se-nfundară în şanţul de lîngă drum. Îi dădu pinteni, şi calul sări din şanţ pe creasta acoperită cu romaniţă şi cu lobodă. Ceata de ofiţeri se opri mai departe. Un ofiţer superior, cu capul lăsat pe spate, îi trăgea dintr-o ploscă, odihnind o mînă părinteşte pe oblîncul ferecat şi împodobit al şeii.

Vagmistrul împrăştie plutonul şi, înjurînd de mama focului, alungă mînzul dincolo de drum. Plutonul îşi strînse din nou rîndurile. Trei sute de ochi îl urmăreau pe vagmistru : el se ridcă în scări şi plecă în trap după mînz ; acesta se tot oprea şi îşi proptea crupa mînjită cu balegă de calul înalt al vagmistrului ; apoi o luă din nou la trap, cu coada întinsă ; vagmistrul nu reuşea să-l croiască cu biciuşca pe spinare, îl nimicea mereu peste coada lui de puf. Coada pălită de şfichi se lăsa, dar după o clipă flutura din nou în vînt.

Toţi cazacii rîdeau. Rîdeau şi ofiţerii ; chiar pe faţa posomorîtă a esaulului se ivi o chinuire, care voia să fie zîmbet.

În rîndul trei, plutonul unu, Mitka Korşunov călărea împreună cu Mihail Ivankov, cazac din satul Karghin, staniţa Vioşenskaia, şi cu Kozma Kriucikov din Ust-Hopiorskaia. Ivankov, cu chipul cioplit ca din topor, cu umerii largi, era om tăcut ; Kriucikov, poreclit „Cămila", adus din spate şi ciupit niţel de vărsat, dimpotrivă, îl întărîta pe Mitka. Cazac „bătrîn", cu milităria aproape încheiată — după o lege nescrisă nicăieri la regulament — ca orice vechi cazac se bucura de dreptul să le facă năduf celor tineri, să-i dăscălească şi să-i bată cu centura pentru nimica toată. Era rînduiala că, pentru orice vină, un cazac din contingentul 1913 să primească treisprezece lovituri, iar unul din contingentul 1914, paisprezece centiroane ; vagmiştrii şi ofiţerii încurajau aceste datini, socotind că într-asemenea chip cazacii se vor deprinde să fie respectuoşi cu superiorii, nu numai după grad, ci şi după vîrstă.

Kriucikov, care căpătase galon proaspăt de *pricaznîi* [1], stătea cocoşat în şa, ca o pasăre, cu umerii lăsaţi în jos.

[1] Grad inferior la cazaci, echivalent cu fruntaş (soldat-fruntaş) (n. ed. ruse).

Cu pleoapele întredeschise, căta la un nor cenușiu, lăbărțat, și, adresîndu-se lui Mitka, își îngroșa vocea ca esaulul Popov, comandantul butucănos al sotniei.

— Ia spune, Korșunov, cum îl cheamă pe comandantul sotniei noastre ?

Mitka făcuse de multe ori cunoștință cu centironul, pentru dîrzenia și îndărătnicia lui, și de aceea luă acum o înfățișare smerită.

— Domnul esaul Popov, domnule vechi cazac !

— Cum ?

— Domnul esaul Popov, domnule vechi cazac !

— Altceva te-am întrebat ! Spune cum i se zice acilea, între noi, cazacii.

IIvankov clipi speriat către Mitka ; gura lui cu o buză despicată strivi un zîmbet. Mitka întoarse capul și-l zări pe esaul apropiindu-se.

— Hai, răspunde !

— Pe dumnealui îl cheamă domnul esaul Popov, domnule vechi cazac !

— Așa ? Paisprezece centuri ! Spune, ticălosule !

— Nu știu, domnule vechi cazac !

— Las' c-om ajunge la fîneață, spuse Kriucikov cu vocea lui naturală, ș-o să-l vezi tu pe dracu ! Răspunde, cînd ești întrebat !

— Nu știu.

— Cum, lepră, nu-i cunoști porecla ?

Mitka auzea din spate cum pășea încet, hoțește, calul esaulului și tăcea.

— Hai ! zise Kriucikov și se strîmbă cu răutate.

În spate, cazacii chicotiră. Kriucikov nu pricepu de ce rîdeau ; i se păru că rîd pe seama lui, de aceea izbucni :

— Ia seama, Korșunov ! Cînd om ajunge, o să-ți ard cincizeci de curele !

Mitka clătină din umeri și se hotărî :

— *Cernoguz* [1] !

— Aha ! Asta-i !

— Kriuci-ko-ov ! strigă un glas la spatele lui.

„Domnul vechi cazac" tresări în șa și luă o poziție plină de respect.

[1] Cocostîrc (în limba rusă).

— Ce născoceşti tu aici, netrebnicule ? începu esaulul Popov, venind cu calul alături de calul lui Kriucikov. De ce-i înveţi de-alde astea pe tinerii cazaci ? Răspunde !

Kriucikov clipi mărunt cu ochii strînşi ; un val de sînge îi împurpură obrajii. Cineva rîdea înapoia lui.

— Pe cine l-am învăţat minte acum un an, hai ? Pe care mutră mi-am rupt o unghie ? vîrî esaulul sub nasul lui Kriucikov degetul mic, cu o unghie lungă şi ascuţită, zbîrlindu-şi mustaţa. Să nu te mai aud vorbind aşa ceva ! Ai auzit, frăţioare ?

— Am înţeles, s'trăiţi, blagorodnicia voastră !

Esaulul zăbovi o clipă ; se dădu într-o parte, struni calul şi lăsă sotnia să treacă pe dinaintea lui. Sotniile a patra şi a cincea porniră în trap.

— Sotnie, trap-marş !

Kriucikov îşi potrivi centura, se uită la esaulul care rămăsese în urmă şi, îndreptînd lancea, clătină capul cu un aer nepăsător :

— Al naibii Cernoguz ! De unde o mai fi răsărit ?

Năduşit de rîs, Ivankov povesti :

— Mergea de mult înapoia noastră. A auzit tot ce spuneai, aşa c-o fi priceput el unde voiai s-o aduci cu vorba...

— Barem de mi-ai fi făcut semn cu ochiul, nărodule !

— Da' ce mă priveşte pe mine ?

— Aşa ! Ce te priveşte ?... Paişpe cătărămi pe pielea goală !

Sotniile fură cantonate la conacele boiereşti din împrejurimi. Ziua, cazacii coseau pentru moşieri trifoi şi iarbă din livezi ; noaptea, păşteau caii împiedicaţi pe păşunile ce le fuseseră hotărîte, jucau cărţi pe lîngă focuri, povesteau basme şi se hîrjoneau.

Sotnia a şasea lucra la un mare moşier polonez, Schneider. Ofiţerii locuitu într-unul din pavilioane, jucau cărţi, chefuiau şi dădeau tîrcoale fetei logofătului. Cazacii îşi instalaseră tabăra la trei verste de conac. În fiecare dimineaţă, domnul logofăt venea aici într-o trăsură de curse ; leahul rotofei şi plin de măreţie cobora din trăsură, dezmorţindu-şi picioarele grase, şi-i saluta totdeauna pe „cazaci", fluturînd şapca albă cu viziera lăcuită.

— Vină să coseşti cu noi, pane !

— Vină să mai lepezi o țîră din cea osînză ! Ia o coasă, că ajungi damblagiu !... răsunau strigăte printre șirurile de cazaci în cămăși albe.

Polonezul zîmbea cu sînge rece, își ștergea cu batista brodată chelia trandafirie și recea, ca să arate vagmistrului noile loturi care trebuiau cosite.

Bucătăria venea la amiază. Cazacii se spălau și se duceau cu gamelele.

Mîncau tăcuți ; în schimb în repaus, o jumătate de ceas își răscumpărau tăcerea, tăifăsuind de zor.

— Rău soi de iarbă pe-aici ! Nu-i ca a noastră din stepă, sireaca !

— N-are pir mai de loc.

— La noi, pe Don, au cosit fînețele.

Isprăvim și noi ca mîine. Ieri a fost lună nouă ; acuși vin ploile.

— Zgîrcit al naibii, leahul ! Pentru treaba asta ar putea să dea barem cîte un clondir de căciulă.

— Oh, oh, oh, dară pentru un clondir e în stare să... și-n biserică !

— Măi, fraților, cum vine asta ? Cu cît îi omul mai bogat, cu atîta-i mai zgîrcit ?

— Asta să-l întrebi pe țar.

— Care a văzut-o pe fata boierului ?

— Da' ce ?

— Grăsuță bucățică !

— Bucățică de ce ? De mieluță ?

— Aha !

— Aș mușca și eu cu dinții din ea !

— O fi au ba adevărat că unul din cimotiile țarului a cerut-o de nevastă ?

— Da' tu ce credeai ? O halviță ca asta nu-i pe potriva unuia de rînd !

— Băieți, am auzit una lată : cică țarul ne va trece în rivistă.

— Cînd motanul n-are ce face...

— Lasă șaga, Taras !

— Dă-mi și mie un fum !

— Al dracului pomanagiu ! Tot umbli cu mîna întinsă, parc-ar cerși la ușa bisericii.

— Uitați-vă, cătanelor : Fedotka are lulea, da' n-are mahorcă în ea...

— A rămas numai cenușa.

— Beleșteți ochii, bă ! Are foc într-însa cît are ș-o muiere frumoasă !

Stăteau tolăniți pe pîntec. Fumau. Își prăjeau spinările roșite la soare. Mai încolo, cinci cazaci mai vechi descoseau pe unul tînăr.

— Din care staniță ești, bă ?

— Din Elanskaia.

— Va să zică te tragi din țapi, ai ?

— Da.

— Și cu ce s-aduce sarea la voi ?

Kozma Kriucikov stătea tolănit pe o cergă ; îi era urît și-și răsucea mereu pe după deget firele rare ale mustății.

— Cu caii...

— Și mai cum ?

— Cu boii.

— Da' cum se cară ochenele din Crimeia ? Sînt niște boi d-ăia cu cocoașe în spinare... Ăi de halesc buruieni țepoase... Cum le spune ?

— Cămile.

— Ha-ha-ha ! Ho-ho-ho !

Kriucikov se sculă alene, cocoșat ca o cămilă ; întinse gîtul bronzat ca șofranul, cu mărul lui Adam ieșit afară, se îndreptă către cel ce grăise, scoțînd centura :

— Culcă-te !

Seara, pe cîmp, cîntau lîngă focuri, cufundați într-un întuneric pal de iunie.

A plecat cazacul tînăr spre o țară de departe
Calul cel corbiu și aprig pe străine căi să-l poarte,
Iar pămîntul țării sale l-a lăsat pentru vecie...

se tînguie un tenor subțire, ca de argint ; bașii întind un zăbranic de catifea, îndurerat :

El la vatra părintească, înapoi n-o să mai vie.

Tenorul se ridică treptat, făcînd să tremure cele mai sfîșietoare strune :

În darn tînăra cazacă îl aşteaptă pe iubit,
Tot privind spre miazănoapte din zori pînă-n asfinţit ;
Ea cu ochii stinşi aşteaptă, tot aşteaptă, poate vine
Sufletul ei drag, cazacul cel plecat în ţări străine.

Multe voci îi ţin isonul. Cîntecul e adînc şi îmbătător, ca o băutură tare.

Dincolo de munţii falnici, unde vijelia urlă,
Unde iarna gerul crîncen bîntuie, sunînd din surlă,
Unde, strînşi pinii şi brazii stau ameninţînd să cadă,
Doarme somn de veci cazacul, ca în giulgiu, sub zăpadă.

Vocile deapănă povestea simplă a vieţii căzăceşti ; un alt tenor se înalţă în tremur, ca o ciocîrlie deasupra pămîntului reavăn în aprilie :

Pe străin pămînt, cazacul se ruga de toţi, murind,
O înaltă moviliţă, să-i ridice pe mormînt.

Şi, odată cu el, se întristează şi başii :

Lăsaţi florile să umple moviliţa, şi pe ea
Or să crească şi călinii, florile din ţara mea.

Lîngă alt foc, sînt puţini, şi cîntecul e altul :

Vin corăbii din Azov,
Marea-i furtunoasă,
S-a-nturnat la mîndru-i Don
Atamanu-acasă.

Iar la al treilea foc, ceva mai încolo, un cazac guraliv, tuşind din pricina fumului, născoceşte meşteşugite şi ciudate poveşti. Toţi îl ascultă cu luare-aminte şi, din timp în timp, cînd eroul povestirii se descurcă cu dibăcie din toate peripeţiile puse la cale de necurat sau de muscali, o plesnitură cade cu zgomot peste carîmbul unei cizme, care luceşte în lumina focului, şi un glas răguşit strigă cu uimită încîntare :

— Ah ! Straşnic... Grozav a învîrtit-o, hoţomanul !

Vocea curgătoare a povestitorului i-o dă înainte cu povestirea.

O săptămînă după sosirea regimentului la păşune, esaulul Popov chemă pe potcovarul sotniei şi pe vagmistru.

— Cum merg caii ? se adresă el vagmistrului.

— Bine, blagorodnicia voastră ! Chiar foarte bine. Caii mai slabi şi-au căptuşit spinările.

Esaulul îşi răsuci mustaţa neagră, în chip de săgeată (de aceea era poreclit Cernoguz [1]), şi spuse :

— Comandantul regimentului a ordonat să cositoriţi scările şi zăbalele. Majestatea-sa împăratul va trece regimentul în revistă. Să lucească toate : şi şeile, şi toate cele. Cazacii — să-ţi rîdă ochii cînd te-i uita la ei. Cînd au să fie gata toate, frăţioare ?

Vagmistrul îl privi pe potcovar. Potcovarul îl privi pe vagmistru, şi amîndoi se uitară la esaul.

Vagmistrul rosti :

— Poate pînă duminică, blagorodnicia voastră ? şi îşi atinse cu degetul, tacticos, mustaţa veşnic mucedă de nicotină.

— Bagă bine de seamă ! îl preveni ameninţător esaulul.

Apoi vagmistrul plecă, însoţit de potcovar.

Din acea zi, începură pregătirile pentru revistă. Mihail Ivankov, fiu de potcovar şi Karghin, el însuşi potcovar de seamă, ajută la cositoritul scărilor şi al zăbalelor ; alţii zoreau peste fire, ţesălau caii, curăţau căpeştrele, frecau cu praf de cărămidă zăbăluţele şi părţile de metal ale harnaşamentului.

După o săptămînă, regimentul strălucea ca un bănuţ nou de argint. Totul sclipea, începînd de la copite pînă la chipurile cazacilor. Polcovnicul Grekov, comandantul regimentului, veni sîmbătă, trecu trupa în revistă şi mulţumi domnilor ofiţeri şi cazacilor pentru zelul şi brava lor înfăţişare.

Firul albastru al zilelor de iulie se depăna încet. Caii se îngrăşau de hrană bună ; numai cazacii se frămîntau, munciţi de bănuieli ; nimeni nu sufla o vorbă de vizita împărătească. O săptămînă trecu în presupusuri, în pregătiri şi exerciţii. Apoi veni ordinul, ca o lovitură de măciucă : regimentul pleacă la Vilno.

Ajunseră pe seară. Un nou ordin străbătu sotniile : să se predea la magazie lăditele cu efectele cazacilor şi să fie gata pentru un eventual marş.

---

[1] Joc de cuvinte în original : *cernous* — cu mustaţă neagră, şi *cernoguz* — cocostîrc.

— Ce-o fi asta, blagorodnicia voastră ? se frămîntau cazacii, încercînd să afle adevărul de la comandanţii de plutoane.

Ofiţerii ridicau din umeri. Ar fi dat şi ei un galben, ca să cunoască adevărul.

— Nu ştiu...

— Facem manevre în faţa împăratului ?

— Pînă acum, nimic nu se ştie.

Acestea erau răspunsurile date de ofiţeri, pentru a-i linişti pe cazaci. La 19 iulie, spre seară, ordonanţa comandantului de regiment prinse o clipă pentru a-i şopti prietenului său, cazacului Mrîhin, din sotnia a şasea, care era de planton la grajd :

— Războiul, frăţioare !

— Minţi ? !

— Să mă bată dumnezeu. Da' tu ţine-ţi gura !

A doua zi dimineaţa, regimentul fu adunat în linie, pe divizioane. Geamurile prăfuite ale cazărmii aveau luciri negre. Regimentul aştepta să vină comandantul.

Esaulul Popov, călare pe un cal voinic, era în faţa sotniei a şasea. Ţinea strîns dîrlogii cu mîna stîngă, vîrîtă într-o mănuşă albă ; calul încovoia gîtul ca un arc şi-şi freca botul de muşchii pieptului.

Comandantul regimentului apăru de după colţul cazărmii şi opri calul în faţa frontului. Aghiotantul scoase batista, ţinînd degetul mic îndepărtat cu eleganţă, dar n-apucă să-şi sufle nasul. În liniştea încordată ca un arc, polcolnicul începu :

— Cazaci !

„Acu e acu !", îşi zise fiecare.

O nerăbdare aprigă se înstăpîni în jur. Mitka Korşunov lovi calul cu călcîiul, supărat că se lăsa cînd pe un picior, cînd pe celălalt. Alături, Ivankov, încordat şi ţeapăn ca un mort, asculta cu gura deschisă, în care se vedea dantura ştirbă şi negricioasă. Kriucikov închidea pleoapele şi se cocoşa înapoia lui ; mai încolo era Lapin, mişcînd ciudat urechile, ca un cal ; dincolo de el, se vedea gîtul şonţit ras al lui Şcegolkov.

— Germania ne-a declarat război !...

Un freamăt uşor trecu printre şirurile aliniate, ca şi cum vîntul ar fi stîrnit valuri într-un lan de orz copt,

cu paiele cenușii. Nechezatul unui cal izbi auzul, ca un țipăt strident. Ochi rotunjiți și guri căscate se întoarseră spre sotnia întîi, la flancul stîng, de unde pornise nechezatul.

Polcovnicul vorbea mereu ; își ticluia cuvintele într-un anumit fel, cercînd să atîțe simțămîntul de mîndrie națională ; dar pe dinaintea ochilor a mii de cazaci nu se perinda imaginea drapelelor dușmane, plecate la picioarele lor, ci treburile de toate zilele, mai aproape de firea omenească : nevestele, copiii, ibovnicele, care le apăreau țipînd și plîngînd, bucatele nestrînse, satele pustii, stanițele...

„Peste două ore îmbarcarea în trenuri !“ Numai asta se întipări în mintea fiecăruia.

Soțiile ofițerilor, adunate nu departe, plîngeau în batiste. Cazacii se împrăștiară în pîlcuri prin cazarmă. Sotnicul Hoprov își ducea soția, o poloneză blondă și însărcinată, purtînd-o aproape în brațe.

Regimentul porni cîntînd spre gară ; glasul cazacilor acoperi fanfara, care tăcu la jumătatea drumului. Soțiile ofițerilor veneau în trăsuri ; o mulțime pestriță se îngrămădea pe trotuar ; nori albi de praf se ridicau sub copitele cailor ; solistul, rîzînd de propria lui durere și a altora și zvîcnind din umăr, încît îi sălta epoletul albastru, zvîrlea cuvintele porcoase dintr-un cîntec cazăcesc :

Mîndră fată îs, zău, zău, eu am prins o știucă...

În tropotul potcoavelor noi, sotnia, învălmășind înadins cuvintele, își ducea spre gară, spre căsuțele roșii ale vagoanelor aleanul și cîntecul său :

Eu am prins, eu am prins, eu am prins o știucă
Și-am făcut ciorbă din ea, mîndră fată sînt,
Ce mai ciorbă am făcut, văleu, ce mai ciorbă !

Aghiotantul comandantului, cu obrazul stacojiu de rîs și de jenă, venea în galop spre cîntăreți. Solistul, aruncînd dîrlogii, făcea nerușinat cu ochiul femeilor grămădite pe trotuare și venite să-i petreacă pe cazaci ; pe obrazul ars, ca de bronz, parcă nu curgea sudoare spre mustăcioara neagră, ci șiroaie amare de pelin.

Fată sînt mîndră, soacra-am hrănit-o...
Soacra, da, soacra, soacra-am hrănit-o...

Pe linie, o locomotivă sub presiune, gata de plecare, scotea fluierături scurte și rău prevestitoare.

Trenuri... Trenuri.. Trenuri... nesfîrșite trenuri militare !

Pe arterele țării, pe liniile ferate, Rusia, zbuciumată își trimite spre frontiera apuseană sîngele, sub mantale cenușii.

8

În tîrgul Torjok, regimentul a fost rînduit pe sotnii. Din ordinul statului-major al diviziei, sotnia a șasea fu trimisă la dispoziția Corpului III armată și, după ce mărșălui pînă la tîrgul Pelikallen, instală posturi înaintate.

Frontiera era încă păzită de unitățile noastre de grăniceri. Mereu și mereu sosea artilerie și infanterie. În ziua de 24 iulie, spre seară, în tîrg sosiră o baterie și un batalion din Regimentul 108 „Glebovski". La conacul Alexandrovski din apropiere, fusese instalat un post compus din nouă cazaci, sub comanda încheietorului de pluton.

În noaptea de 27, esaulul Popov îi chemă pe vagmistru și pe cazacul Astahov.

Cînd Astahov se întoarse la pluton, se-nnopta.

Tot atunci se-ntorcea și Mitka Korșunov cu calul de la adăpat.

— Tu ești, Astahov ? strigă el.

— Eu îs. Da' unde-s Kriucikov și ceilalți flăcăi ?

— Colo, în colibă.

Astahov, cazac înalt, greoi și oacheș, intră în colibă, clipind. Șcegolkov stătea lîngă masă și dregea o pană de căpăstru ruptă, la lumina unei lămpi rău mirositoare. Kriucikov, cu mîinile la spate, lîngă cuptor, îi arăta cu ochiul lui Ivankov pe stăpînul casei, un polonez bolnav de dropică, buhăit, culcat în pat.

Tocmai se opriseră din rîs ; fața trandafirie a lui Ivankov mai tremura încă.

— Mîine în zori plecăm în post, băieţi.

— Unde ? întrebă Şcegolkov şi, privindu-l ţintă, scăpă jos firul de aţă nerăsucită.

— În tîrgul Liubov.

— Cine merge ? întrebă Mitka Korşunov, intrînd şi punînd o doniţă lîngă uşă.

— Şcegolkov, Kriucikov, Rvaciov, Popov, şi tu, Ivankov, mergeţi cu mine.

— Şi eu, Pavlîci ?

— Tu, Mitri, rămîi acilea.

— Fie. Nici că-mi pasă de voi !

Kriucikov se depărtă de cuptor ; se întinse, trosnind din încheieturi, şi întrebă pe gazdă :

— Cam cîte verste îs pînă la Liubov ?

— Patru leghe...

— E aici, aproape ! spuse Astahov şi, aşezîndu-se pe laviţă, îşi scoase cizma. Unde oare să-mi pui obielele la uscat ?

Plecară în zori. La ieşirea din tîrg, lîngă o fîntînă, o fată desculţă scotea apă cu doniţa. Kriucikov opri calul.

— Dă-mi să beau, frumoaso !

Fata, ţinînd fusta de pînză, lipăi cu picioarele prin băltoacă, îi întinse doniţa şi zîmbi din ochii cenuşii, umbriţi de gene dese. Kriucikov bău ; mîna încordată tremura sub povara doniţei ; picături de apă cădeau pe lampasul roşu al nădragilor, se risipeau şi lunecau în jos.

— Hristos să te ocrotească, frumoaso cu ochi cenuşii !

— Auză-te domnul Isus.

Fata luă doniţa înapoi şi se depărtă, întorcîndu-se şi zîmbind.

— Ce te hlizeşti ? Hai cu mine !

Kriucikov se mişcă în şa, parcă ar fi vrut să-i facă loc.

— Hai, îi dai drumul ? strigă Astahov şi o luă înainte.

— Ţi-a căzut cu tronc ? întrebă Rvaciov, aruncînd o privire zeflemitoare lui Kriucikov.

— Are picioarele trandafirii, ca o porumbiţă ! rîse Kriucikov, şi toţi întoarseră capul ca la ordin.

Fata stătea plecată deasupra fîntînei, arătîndu-şi şoldurile strînse sub fustă şi răşchirînd picioarele rotunde cu pulpe trandafirii.

— Ce m-aş însura acuşi.. suspină Popov.
— Hai, să te-nsor cu biciuşca ! îl îmbie Astahov.
— Biciuşca ? Ce să fac cu ea ?
— Eşti în călduri, harmăsarule ?
— Las' că-l răcorim noi...
— Îl jugănim, ca pe buhai !...

Glumind şi rîzînd, cazacii îşi trecură caii la trap. Din vîrful unui colnic se zări tîrguşorul Liubov, aşezat în vale şi pe coastă. Soarele se ridica în spatele lor, după deal. Lîngă izolatoarele unui stîlp de telegraf, o ciocîrlie ciripea din răsputeri.

Ca unul ce terminase recent şcoala de instructori, Astahov fusese numit comandant de post. Alese o casă singuratică de la marginea tîrgului, în direcţia frontierei. Gazda, un polonez cu obrazul ras, cu picioarele strîmbe, purtînd o pălărie albă de pîslă, îi duse pe cazaci într-un hambar şi le arătă locul pentru cai. Dinapoia hambarului, după o livadă rară, înverzea un cîmp de trifoi. Urcuşul se gheboşa pînă la pădure ; mai încolo se întindeau lanuri alburii de grîne, tăiate de un drum, şi apoi alte fîşii de trifoi de un verde strălucitor. Cazacii stăteau cu rîndul la pîndă în şanţul de dinapoia hambarului, cu binoclul în mînă ; alţii erau tolăniţi în hambarul răcoros. Mirosea acolo a grîne stătute, a pleavă şi a praf, a murdărie de şoareci, a mucegai dulceag şi a rugină de pămînt.

Ivankov, ghemuit într-un ungher întunecos lîngă plug, dormi pînă-n seară. Fu trezit în amurg. Kriucikov îi prinse între degete pielea grumazului, trase cu nădejde şi-l dojeni :

— Ai prins osînză mîncînd pe socoteala stăpînirii ! Scoală-te, trîntorule ! Du-te de-i pîndeşte pe nemţi !...
— Astîmpără-te, Kozma !
— Scoală !
— Lasă-mă ! Hai, astîmpără-te, că mă scol îndată !

Într-adevăr, se ridică ; avea faţa roşie şi buhăită. Scutură capul rotund ca un ceaun, bine îndesat între umerii largi ; strănută (răcise dormind pe pămîntul umed), îşi legă cartuşiera şi ieşi tîrînd arma. Îl schimbă pe Şcegolkov, potrivi binoclul şi cercetă îndelung în direcţia nord-vest, spre pădure. Vîntul trecea în valuri pritr-un lan de grîu ; pe un colţ de pădure verde de arini, asfinţitul revărsa

un torent purpuriu. Dincolo de tîrg, într-un pîrîu (culcat ca un arc de azur) se hîrjoneau, scăldîndu-se, cîţiva copii. O voce stridentă de femeie striga : „Stasiu ! Sta-a-asiu ! Vină-ncoace !“

Şcegolkov îşi răsuci o ţigară şi zise la plecare :

— Apusul îi în flăcări ! Are să fie vînt !

— Da, vînt ! încuviinţă Ivankov.

Peste noapte, caii stătură fără şei. Luminile şi larma se stingeau în tîrg. A doua zi dimineaţa, Kriucikov îl strigă pe Ivankov :

— Hai în tîrg !

— De ce ?

— Să halim şi să bem ceva...

— Nu cred să găsim ! spuse cu neîncredere Ivankov.

— Dacă-ţi spui eu ! L-am întrebat pe stăpîn. Uite, vezi o colibă ? O magazie de ţiglă ? întrebă Kriucikov înălţînd degetul cu unghia neagră. Acolo-i un crîşmar care vinde bere. Mergem ?

Plecară. Astahov apăru în prag şi strigă :

— Încotro ?

Kriucikov, mai mare în grad decît Astahov, făcu un gest a lehamite.

— Venim îndată.

— Întoarceţi-vă, băieţi !

— Tacă-ţi botul !

Un evreu bătrîn şi perciunat, cu o pleoapă întoarsă, îi întîmpină pe cazaci cu plecăciuni.

— Ai bere ?

— Nu mai am, domnule cozac.

— Plătim. Nu pe daiboj !

— Jesus Maria... Parcă eu.. Vai, domnule cozac ! Credeţi pe-un evreu cinstit, n-am bere !

— Minţi, jidane !

— Vai, domnule cozac ! Eu deja am zis...

— Stai, uite... îl întrerupse supărat Kriucikov, vîrînd mîna în buzunar şi scoţînd un portofel jerpelit.

— Dă-ne bere, că altminterea te trimit la toţi dracii !

Evreul strînse cu degetul mic moneda în palmă, coborî pleoapa beteagă şi ieşi în tindă.

Se întoarse după o clipă cu o sticlă de votcă, umedă, de care se lipise pleavă de orz.

— Şi spuneai că n-ai ! Hei, moşnegărie ! Moşnegărie !

— Spuneam doar că n-am bere.

— Dă-ne şi ceva de-ale gurii.

Kriucikov destupă dopul dintr-o lovitură şi umplu o ceaşcă cu buzele ştirbe.

Ieşiră de acolo cam ameţiţi. Kriucikov ţupăia pe uliţă şi ameninţa cu pumnul găvanele negre ale ferestrelor.

Astahov căsca în hambar. Dinapoia peretelui, caii ronţăiau fîn jilav.

Seara, Popov plecă cu raportul. Ziua trecu fără ceva deosebit.

Seară. Noapte. Deasupra tîrgului, în tării, talgerul galben al lunii.

Din cînd în cînd în dosul casei, în grădină, cădea cîte un măr copt din pom, cu un plescăit moale. Pe la miezul nopţii, Ivankov auzi pe uliţa tîrgului un tropot de copite. Ieşi din şanţ şi privi cu luare-amite ; dar un nor învăluise luna : nu putea desluşi nimic prin întunericul mohorît.

Îl scutură pe Kriucikov, care dormea lîngă uşa hambarului, trezindu-l :

— Kozma, trec călăreţi. Scoală !

— De unde vin ?

— Trec prin tîrg.

Ieşiră. La vreo sută de metri, se auzi lămurit un ropot de copite.

— Hai, fuga-n grădină ! De-acolo s-aude mai bine...

Alergară de-a lungul casei pînă-n grădină. Se pitulară lîngă zaplaz. Voci surde, clinchete de scări, scîrţîituri de şei... Tot mai aproape. Deslușiră cîteva siluete de călăreţi.

Mergeau cîte patru în rînd.

— Stai ! Cine-i ?

— De cine ai nevoie ? întrebă un glas de tenor, din primele rînduri.

Cine-i acolo ? Trag ! ţăcăni închizătorul Kriucikov.

— T-r-r-r- ! făcu unul, strunind calul şi apropiindu-se de zaplaz. E un detaşament de grăniceri. Sînteţi în post ?

— Da.

— Regimentul ?...

— Regimentul 3 de cazaci.

— Cu cine vorbeşti acolo, Trişin ?... întrebă un glas din întuneric.

Grănicerul răspunse :

— E un post de cazaci, blagorodnicia voastră.

Un alt călăreţ se apropie de zaplaz.

— Noroc, cazaci !

— Noroc ! răspunse Ivankov, după o pauză.

— Sînteţi de mult aici ?

— De ieri.

Al doilea călăreţ frecă un chibrit şi aprinse o ţigară ; Kriucikov văzu un ofiţer în uniformă de grănicer.

— Regimentul de grăniceri a fost retras de pe frontieră, spuse ofiţerul, trăgînd din ţigară. Băgaţi de seamă : voi sînteţi acum în prima linie. Inamicul poate să înainteze chiar mîine pînă aici.

— Şi unde mergeţi, blagorodnicia voastră ? întrebă Kriucikov, cu degetul pe trăgaci.

— Am primit ordin să ne alăturăm escadronului nostru, la două verste de-aici. Haideţi, băieţi. Cu bine, cazaci !

— Drum bun.

Vîntul smulse aprig norul din dreptul lunii, şi lumina începu să curgă peste tîrguşor, moartă, galbenă, peste livezi, peste acoperişul ţuguiat al hambarului, peste pîlcul de călăreţi care urca pe coastă.

În zori, Rvaciov plecă la sotnie să ducă raportul. Astahov se tocmi cu stăpînul, care, în schimbul unei sume neînsemnate, îl lăsă să cosească trifoi pentru cai. Peste noapte, caii rămăseseră înşeuaţi. Pe cazaci îi înspăimînta faptul că fuseseră lăsaţi singuri în faţa inamicului. Simţămîntul de răzleţire şi de izolare nu li se încuibărise în suflet, cîtă vreme ştiau că în faţă-le sînt de pază grănicerii ; simţămîntul acesta se întări şi-i apără numai cînd aflară că frontiera era descoperită.

Cîmpul era în preajma hambarului. Astahov porunci lui Ivankov şi lui Şcegolkov să cosească trifoi. Proprietarul, cu o pălărie de pîslă albă pe cap, îi însoţi. Şcegolkov cosea, iar Ivankov strîngea iarba jilavă şi grea şi o îndesa în plasa de furaje. În vremea acesta, Astahov, care supraveghea cu binoclul drumul dinspre graniţă, văzu un copilandru alergînd pe cîmp dinspre sud-vest. Ca un

iepuraş cenuşiu, se azvîrli de pe colnic, strigînd de departe şi fîlfîind mînecile lungi ale hainei.

Se opri din fugă şi, sorbind aerul şi rotunjind ochii holbaţi, strigă :

— Cozac, cozac ! A venit neamţ ! A venit neamţ, colo !...

Întinse mîneca lunga ca o trompă ; Astahov, punînd binoclul la ochi, văzu lămurit în cercul lentilelor un grup de călăreţi înaintînd în zare. Cu binoclul la ochi, strigă :

— Kriucikov !

Cazacul ţîşni din hambar pe uşa strîmtă şi roti privirile în jur.

— Fuga, cheamă băieţii ! Nemţii ! O patrulă nemţească !

Îl auzi pe Kriucikov alergînd şi văzu apoi lămurit prin binoclu pîlcul de călăreţi lunecînd peste un brîu de iarbă ruginie.

Deslusi chiar părul roib al cailor şi uniformele de un albastru-întunecat. Erau peste douăzeci de oameni. Călăreau în grup strîns, de-a valma, dinspre sud-vest, pe cînd observatorul îi aştepta de la nord-vest. Trecură drumul şi porniră de-a curmezişul pe coastă, deasupra văii unde era tîrguşorul Liubov.

Ivankov, cu vîrful limbii afară, strîns între dinţi, băga iarba în plasă. Proprietarul, polonezul beteag, stătea alături şi pufăia dintr-o pipă. Cu mîinile vîrîte în brîu, privea pe sub borurile pălăriei cum coseşte Şcegolkov.

— Asta-i coasă ? înjură cazacul, ridicînd mînios o coasă mică, ca o jucărie. Cu ea coseşti ?...

— Eu cu ea cosesc ! răspunse polonezul, împletindu-şi limba între dinţi şi pipa ştirbă, şi scoţînd un deget din brîu.

— Coasa ta e bună să tai tuleiele muierii tale cu dînsa !

— M-da ! încuviinţă cu nepăsare polonezul.

Ivankov pufni de rîs. Voia să adauge şi el ceva, dar se întoarse şi-l văzu pe Kriucikov, care alerga sus, ţinînd sabia cu mîna şi împiedicîndu-se în arătură.

— Hai, lăsaţi baltă totul !

— Da' ce-i ? întrebă Şcegolkov, înfingînd vîrful coasei în pămînt.

— Nemţii !...

Ivankov scăpă plasa de furaje. Proprietarul o zbughi spre casă, încovoindu-se, aproape să atingă cu mîna pămîntul, ca şi cînd gloanţele ar fi vîjîit deasupra lui.

Abia întorşi lîngă hambar, încălecară gîfîind ; în clipa aceea văzură o companie de soldaţi ruşi care intra în tîrg, venind dinspre Pelikallen. Cazacii galopară în întîmpinarea lor. Astahov raportă comandantului companiei că o patrulă nemţească venea de-a lungul costişei, ocolind orăşelul. Căpitanul privi încruntat vîrful cizmelor prăfuite şi întrebă :

— Cîţi sînt ?

— Peste douăzeci.

— Mergeţi şi le aţineţi calea ! Noi vom deschide focul de aici.

Se întoarse cu faţa spre companie, ordonă adunarea şi îşi conduse oamenii în pas viu.

Cînd cazacii urcară pe culme, nemţii le-o luaseră înainte şi mergeau în trap, tăind drumul spre Pelikallen. Un ofiţer călărea înainte pe un cal roib, cu coada retezată.

— După ei ! Să-i gonim spre postul doi ! ordonă Astahov.

Un grănicer, pornit cu ei călare din tîrg, rămase în urmă.

— Ce e, frăţioare ? Te-ai răzgîndit ? strigă Astahov, întorcîndu-se.

Grănicerul făcu un semn cu mîna şi începu să coboare în pas spre tîrg. Cazacii porniră în trap iute. Uniformele albastre ale dragonilor germani se desluşeau acum cu ochi liber. Înaintau în trap uşor, în direcţia postului doi, instalat la un conac, la trei verste de tîrg, şi întorceau capetele să-i vadă pe cazaci. Distanţa dintre ei se micşora simţitor.

— Deschideţi focul ! strigă Astahov răguşit, sărind din şa.

Traseră o salvă din picioare, ţinînd caii cu dîrlogii înfăşuraţi pe mînă. Calul lui Ivankov se ridică în două picioare şi-şi răsturnă stăpînul. Căzînd, el văzu un neamţ prăvălidu-se de pe cal : se plecă mai întîi încet, apoi deodată desfăcu braţele larg şi se prăbuşi. Nemţii porniră în galop, fără să se oprească, fără să-şi scoată carabinele din tocuri. Mergeau acum la distanţă unul de altul. Vîntul fîlfîia

printre steguleţele din vîrful lăncilor. Astahov sări cel dintîi în şa. Toţi dădură bice cailor. Patrula germană coti brusc spre stînga ; cazacii trecură, în urmărirea lor, la vreo sută de metri de locul unde căzuse neamţul. Aveau în faţă acum un teren de colnice, tăiat prin văgăuni, brăzdate de rîpe crenelate. Îndată ce nemţii ieşeau dintr-o vîlce, pe coasta opusă, cazacii descălecau şi deschideau focul asupra lor. În dreptul postului doi, mai doborîră unul.

— A căzut ! strigă Kriucikov, punînd piciorul în scară.

— Acuşi au să iasă ai noştri din conac... Acolo-i postul doi ! mormăi Astahov, împingînd cu degetul galben de nicotină un alt încărcător în magazia armei.

Nemţii trecură în trap domol pe lîngă conac şi se uitară într-acolo. Dar curtea era goală ; soarele săruta pătimaş ţigla de pe acoperiş. Astahov trase un foc, fără să mai descalece. Un neamţ, rămas puţin în urmă, clătină capul şi împintenă calul.

Mai tîrziu, se lămuri că cei de la postul doi plecaseră noaptea trecută, aflînd că firele de telegraf fuseseră tăiate la o jumătate de verstă de conac.

— O să-i gonim spre postul unu ! strigă Astahov, întorcîndu-se spre cazaci.

Abia acum, Ivankov, observă pentru întîia oară că nasul lui Astahov se cojea ; o pieliţă subţire îi atîrna sub nară.

— De ce naiba nu se apără ? întrebă el cu părere de rău, potrivindu-şi arma la spate.

— Aşteaptă oleacă ! spuse Şcegolkov, gîfîind ca un cal bolnav de răpciugă.

Nemţii coborîră în prima văgăună, fără a mai întoarce capetele. Dincolo, era un ogor negru ; dincoace, creşteau buruieni şi, ici-colo, cîte o tufă. Astahov opri calul, îşi dădu şapca pe ceafă, şterse cu dosul palmei picături late de sudoare. Se uită la oameni, scuipă un ghem de salivă şi zise :

— Ivankov, du-te spre văgăună şi vezi unde naiba sînt !

Ivankov, cu faţa roşie-cărămizie, cu spatele leoarcă de sudoare, trecu limba printre buzele crăpate şi plecă.

— Ce-aş fuma acuşi ! spuse în şoaptă Kriucikov, alungînd cu biciuşca un tăun.

Ivankov mergea la pas, se ridica în scări şi cerceta cu privirea fundul văgăunii. Văzu mai întîi vîrfurile suliţelor legănîndu-se ; apoi apărură deodată nemţii, care îşi întorseseră caii şi porniseră la atac, urcînd povîrnişul. Ofiţerul galopa în frunte, cu sabia ridicată, ca într-un tablou. Ivankov îşi întipări în minte chipul încruntat, fără mustăţi, al ofiţerului, care călărea ţeapăn. Ropotul cailor călăriţi de nemţi îi ciocăni inima ca grindina. Fiorul rece al morţii îi trecu prin şira spinării. Întoarse calul şi galopă tăcut înapoi.

Astahov nu apucă să pună la loc punga de tutun şi o lăsă să lunece pe lîngă buzunar.

Kriucikov, zărindu-i pe nemţi în urma lui Ivankov, o întinse cel dintîi în galop. Nemţii din flancul drept îi tăiau lui Ivankov drumul. Se apropiau de el cu o iuţeală nebună. Cazacul biciuia mereu calul şi se uita înapoi. Chipul lui pămîntiu se contracta, ochii îi ieşeau din orbite. Aplecat pe oblîncul şeii, Astahov galopa înainte. Un vîrtej de praf roşcat se învălura înapoia lui Kriucikov şi a lui Şcegolkov.

„Acuşi, acuşi m-ajung !“ Gîndul acesta îl năucea pe Ivankov ; nu se gîndea să se apere ; îşi încovoia trupul masiv, capul atingea coama calului.

Un neamţ roşcat îl ajunse. Îl izbi cu lancea în spate. Vîrful străpunse centironul de piele şi-i pătrunse doi centimetri în trup.

— Fraţilor, întoarceţi-vă ! strigă Ivankov, înnebunit de groază, şi-şi trase sabia din teacă.

Pară a doua lovitură îndreptată în coastă, se ridică în scări şi lovi cu sabia în spate pe neamţul care galopa în stînga lui. Fu înconjurat. Un cal voinic, nemţesc izbi cu pieptul calul său şi era cît pe-aci să-l răstoarne ; Ivankov văzu aproape de el un chip străin, fioros şi tulbure.

Astahov sosi cel dintîi, în galop. Fu îmbrîncit la o parte. Se apăra cu sabia, se răsucea în şa, rînjind, cu chipul schimbat ca de mort. Un dragon atinse grumazul lui Ivankov cu vîrful săbiei ; un altul se ridică în stînga lui, ca din pămînt, şi sabia îi sclipi mat. Ivankov pară izbitura cu sabia ; oţelul se lovi de oţel cu un scrîşnet ţipător. Cineva din spate îi străpunse cu lancea cureaua şi o trăgea,

căutînd s-o smulgă. Un chip de neamţ mai în vîrstă, asudat, roşu şi pistruiat se clătina în faţa capului ridicat al calului. Falca îi tremura ; mînuia sabia stîngaci, ţintindu-l pe Ivankov în piept. Dar sabia era prea scurtă, neamţul o aruncă înciudat, puse mîna pe carabina din tocul prins de şa, urmărindu-l continuu pe Ivankov cu ochii săi căprui, spăimîntaţi. Nu apucă însă să scoată carabina ; de dincolo de cal, Kriucikov îl lovi cu lancea ; neamţul, trăgînd spasmodic de piepţii vestonului său albastru, se rostogoli pe spate, scoţînd un ţipăt de groază şi uimire :

— *Mein Gott !*

Mai încolo, vreo opt dragoni îl înconjurară pe Kriucikov. Voiau să-l prindă viu, dar calul cabră. Răsucindu-se în şa, Kiucikov se apără cu sabia, pînă cînd îi fu smulsă din mînă. Puse atunci mîna pe lancea unui neamţ şi o roti ca la exerciţii.

Nemţii se dădură îndărăt, izbind lancea cu săbiile. Oamenii se îngrămădeau, se frămîntau şi se zbăteau, ca frunza în bătaia vîntului, lîngă un trist ogoraş de pămînt argilos, arat de curînd. Sălbăticiţi de spaimă, cazacii şi nemţii loveau cu armele unde nimereau : pe spinare, peste braţe, peste cai şi peste arme. Înnebuniţi de spaima morţii, caii se învălmăşeau şi se izbeau grămadă. Ivankov se stăpîni şi, de cîteva ori, încercă să lovească în cap un dragon spălăcit, cu faţa prelungă, care-l asalta ; dar sabia lovea casca de oţel şi luneca mereu.

Astahov fărîmă cercul duşman şi scăpă, şiroind de sînge. Ofiţerul neamţ se năpusti după el. Astahov smulse arma de la umăr şi-l ucise cu un foc tras de la cîţiva paşi. Isprava lui dezlănţui o nouă întorsătură în încăierare. Nemţii, răniţi cu toţii de loviturile orbeşti şi rămaşi fără ofiţer, se împrăştiară şi se retraseră. Cazacii nu-i fugăriră. Nu traseră focuri de armă după dînşii. Galopară de-a dreptul spre tîrgul Pelikallen, îndreptîndu-se spre sotnia lor ; nemţii ridicară camaradul rănit, căzut din şa, şi se retraseră spre frontieră.

După ce galopară o jumătate de verstă, Ivankov se clătină în şa.

— M-au dat gata !... Cad !

Opri calul, dar Astahov smuci de dîrlogi.

— Iute !

Krucikov își ștergea sîngele de pe față, își pipăia pieptul. Pete roșii îi muiau bluza.

Lîngă conacul unde în ajun fusese postul doi, se despărțiră.

— La dreapta ! spuse Astahov, arătînd spre o mlaștină de un verde ca smaraldul, împrejmuită de arini.

— Nu, la stînga ! se împotrivi Kriucikov.

Se despărțiră. Astahov și Ivankov sosiră în tîrg mai tîrziu. Cazacii din sotnia lor îi așteptau la intrarea în tîrg.

Ivankov aruncă dîrlogii, sări din șa, se clătină și căzu. Abia îi putură scoate sabia din mîna crispată.

După un ceas, aproape toată sotnia se îndreptă spre locul unde fusese ucis ofițerul neamț. Cazacii îi traseră cizmele, îi luară haina și armele ; se îngrămădeau să vadă fața tînără și îngălbenită a mortului. Tarasov din Ust-Hopiorskaia îi scoase numaidecît ceasul cu capac de argint și-l vîndu pe loc încheietorului de pluton. În portmoneu găsiră o sumă mică de bani, o scrisoare, un smoc de păr blond pus într-un plic și fotografia unei fete care zîmbea semeț.

9

Mai tîrziu, făcură din această întîmplare o faptă de vitejie. Kriucikov, favoritul comandantului de sotnie, primi, după recomandația sa, crucea „Sfîntul Gheorghe". Camarazii ceilalți rămaseră în umbră. Eroul fu trimis la statul-major al diviziei, unde își pierdu vremea pînă la sfîrșitul războiului și unde primi încă trei decorații, numai fiindcă veneau să-l vadă ofițeri și doamne din lumea mare, de la Petrograd și de la Moscova. Cucoanele scoteau țipete de admirație și ofereau cazacului de pe malul Donului dulciuri și țigări de lux ; el le mulțumea la început cu mii de înjurături piperate ; dar mai tîrziu, sub influența binefăcătoare a lingăilor cu epoleți de ofițeri de la statul-major, își făcu o meserie bănoasă : povestea „isprava", îndrugînd cai verzi pe pereți, minținд cu nerușinare. Doamnele ascultau în extaz, privind cu uimire fața de ocnaș, ciupită de vărsat, a cazacului erou. Toată lumea se simțea bine și era mulțumită.

Cînd ţarul veni la Marele cartier general, îi fu arătat şi Kriucikov, ca o pasăre rară ce era. Cu chipul roşcat şi somnoros, împăratul privi la Kriucikov ca la un cal, clipi cu pleoapele pungite şi-l bătu pe umăr.

— Bravo, cazacule ! Şi, întorcîndu-se către suită, zise : Daţi-mi un sifon !

Moţul lui Kriucikov era nelipsit în toate ziarele şi revistele. Fotografia lui fu imprimată şi pe cutiile de ţigări. Negustorii din Nijni-Novgorod îi oferiră o sabie cu mînerul de aur.

Uniforma luată de la ofiţerul neamţ, ucis de Astahov, fusese bătută pe un panou de placaj : generalul von Rennenkampf pusese panoul în automobil, între aghiotant şi Ivankov, şi trecu de mai multe ori prin faţa trupelor care se îndreptau către primele linii ale frontului ; le ţinea cuvîntări înflăcărate, în stil cazon.

În realitate, situaţia fusese aceasta : pe cîmpul de moarte se întîlniseră oameni care încă nu erau obişnuiţi să-şi ucidă semenii şi, cuprinşi de o spaimă sălbatică, se ciocniseră, se loviseră, se izbiseră la întîmplare, se ciopîrţiseră, rănindu-şi cai şi risipindu-se speriaţi de o împuşcătură care omorîse un om ; se împrăştiaseră apoi cu inimile sfîşiate.

Isprava aceasta era socotită ca o faptă de vitejie.

10

Frontul, lung de cîteva sute de verste, nu se închegase încă în forma unei năpîrci veninoase. Ciocniri şi lupte între unităţile de cavalerie izbucneau de-a lungul frontierei. În primele zile după declararea războiului, comandamentul german îşi întinse tentaculele puternice, trimiţînd patrule de cavalerie, care hărţuiau unităţile noastre şi se strecurau printre posturi, ca să culeagă informaţii asupa dispozitivului şi efectivului trupelor. În faţa frontului Armatei a 8-a, de sub comanda generalului Brusilov, înainta Divizia 12 cavalerie, comandată de generalul Kaledin. La flancul stîng, depăşind frontiera cu Austria, acţiona Divizia II a ei Unităţile ei, după ce cuceriseră prin lupte Leşniuv şi

Brodî, băteau pasul pe loc ; austriecii primiseră întăriri, şi cavaleria ungară înainta asupra cavaleriei noastre, hărţuind-o şi împingînd-o spre Brodî.

După lupta de lîngă orăşelul Leşniuv, Grigori Melehov simţea în suflet o durere grea şi apăsătoare. Slăbea văzînd cu ochii şi pierduse din greutate ; adesea, în timpul marşului sau la popas, în vis sau cînd dormita, îi apărea înainte chipul austriacului ucis lîngă grilaj. Retrăia foarte des întîia ciocnire şi, chiar prin somn, simţea spasmul care îi contractase atunci mîna crispată pe lance ; cînd se trezea şi-şi revenea, alunga visul, acoperea cu palma pleoapele strînse, pînă ce începeau să-l doară.

Cavaleria culca grînele coapte, colţii potcoavelor lăsau urme pe ogoare, parcă ar fi bătut grindina peste toată Galiţia. Grelele cizme soldăţeşti bătătoreau drumurile, striveau pietrişul şoselelor şi frămîntau noroiul ploilor de august.

Acolo unde se dădeau luptele, faţa întunecată a gliei era sfredelită de obuze, ca un obraz ciupit de vărsat ; tînjind după sînge de om, schijele de tuci şi de oţel rugineau în ţărînă. Braţele roşii ale flăcărilor cuprindeau satele, tîrgurile şi oraşele, străpungeau întunericul nopţii şi se înălţau către cer, undeva după orizont. În august, cînd se coc poamele şi grînele, cerul măturat de vînt era cenuşiu şi trist ; puţinele zile senine erau chinuitoare în dogoarea lor umedă.

Era la sfîrşitul lui august. Frunzişul începea a îngălbeni prin grădini, se acoperea cu purpura prevestitoare de moarte, şi, de departe, se părea că şi arborii sînt plini de răni sîngeroase.

Grigori urmărea cu ascuţime schimbările ce se petreceau în camarazii din sotnie. Prohor Zîkov, proaspăt întors de la spitalul de campanie, cu o cicatrice lăsată de lovitura unei potcoave pe obraz, mai avea o durere şi o uimire ascunsă în colţul gurii, şi ochii lui de viţel clipeau mai des ; Egorka Jarkov înjura la tot pasul, spunea mai multe porcării decît mai înainte şi blestema pe toată lumea ; Emelian Groşev, consăteanul lui Grigori, un cazac aşezat şi om de ispravă, devenise negru ca un cărbune ; înjea ciudat ; rîsul lui părea involuntar şi întunecat. Toate feţele erau schimbate ; fiecare le îndura pe toate în felul

său — şi, poate, sămînţa de fier pe care o aruncase războiul încolţea în sufletul fiecăruia.

Scos din linia de foc, regimentul avea trei zile de odihnă ; rîndurile lui fuseseră întregite cu întăriri de pe Don. În clipa cînd sotnia se pregătea să se ducă la scăldat, într-un helesteu al moşiei, o unitate de cavalerie porni de la gară, aflată la o depărtare de trei verste.

Pînă să ajungă sotnia a patra la stăvilar, detaşamentul care venea de la gară coborî şi el în vîlcea, şi se vădi limpede că erau cazaci călări. Prohor Zîkov, care îşi scotea bluza, încovoiat pe stăvilar, îşi înălţă capul şi privi cu încordare.

— Sînt de-ai noştri, cazaci de pe Don !

Cu ochii subţiaţi, Grigori privea coloana care se tîra ca o rîmă pe moşie.

— E un eşalon de marş.

— Or fi niscai întăriri pentru noi...

— Se vede treaba c-au chemat sub arme şi seria a doua.

— Măi, băieţi ! Uite-l pe Stepan Astahov ! Păi colea, în rîndul trei ! exclamă Groşev şi chicoti scurt şi răguşit.

— Iaca şi pe Anikuşka !

— Au pus laba şi pe ei.

— Grişka ! Melehov ! Uite şi pe frate-tău !... L-ai recunoscut ?

— Ba bine că nu !

— Trebuie să faci o cinste, bă, fluieră-vînt ! Eu l-am văzut întîi !...

Încreţind pometii obrajilor, Grigori cerca să deslueşească şi calul lui Petro. „Au cumpărat altul", se gîndi el şi ridică privirea pe chipul fratelui său, ciudat de schimbat de la ultima lor întîlnire : bronzat, cu mustaţa scurtată, de culoarea grîului copt, şi cu sprîncenele argintiii, arse de soare. Grigori porni în întîmpinarea lui ; îşi scosese şapca şi păşea mişcînd mîinile ca la exerciţii. Cazacii, pe jumătate goi, se repeziră după el părăsind stăvilarul, strivind sub tălpi fărîmicioasele tevi ale trestiilor şi brusturii uscaţi.

Ocolind grădina, sotnia se apropia de conacul unde se oprise regimentul. În fruntea ei era un esaul trupeş, mai în vîrstă, cu capul proaspăt ras, fără mustăţi şi cu gura aspră şi autoritară.

„Asta trebuie să fie cîinos și parșiv la gură", se gîndi Grigori și zîmbi, salutîndu-și fratele și cercetînd cu coada ochiului statura bine făcută a esaulului și calul său cu botul teșit, de rasă calmucă.

— Sotnie ! strigă esaulul, cu o voce limpede de oțel. În coloană pe plutoane, ocolire la stînga — marș !

— Noroc, frate ! strigă Grigori, zîmbind înduioșat și cu bucurie.

— Slavă domnului. Iac-am venit și noi. Cum o duci ?

— Așa și așa !

— Teafăr și nevătămat ?

— Pînă una-alta...

— Cele bune de la ai noștri.

— Ce fac ?

— Bine, sănătoși.

Punînd mîna pe crupa calului său roșcat-deschis, bine hrănit, Petro se întoarse și se uită surîzînd la Grigori ; înaintă ascuns după spinările ninse de praf ale altor călăreți, cunoscuți și necunoscuți.

— Să trăiești, Melehov ! Îți aduc salutări din sat !

— VenișI și tu ? ! rînji Grigori, recunoscînd moțul auriu al lui Mișka Koșevoi.

— Venii, ca găinile la mei !

— Te-i sătura ! Au să te ciugulească curînd și pe tine.

— Om vedea !

Egorka Jarkov, îmbrăcat numai cu cămașa, venea dinspre stăvilar, sărind într-un picior ; se învîrtea în mers, își desfăcea nădragii între mîini, încercînd să bage și celălalt picior.

— Ziuă bună, frați cazaci !

— Ehe ! Uite-l și pe Egorka Jarkov !

— Hei, armăsarule ! Ești împiedicat ?

— Ce face maică-mea ?

— O duce și ea.

— Îți trimite salutări. Dară n-am luat nimic pentru tine. Greu ne-a fost și așa.

Egorka ascultă răspunsurile cu o încordare neobișnuit de adîncă și se lăsă cu șezutul gol pe iarbă, ascunzîndu-și fața ciupită, necăjit grozav ; nu putea nimeri în cracul nădragilor cu piciorul scuturat de tremur.

Cazacii, pe jumătate goi, stăteau lîngă gardul spoit albastru ; dincolo de zăplaz, pe un drum între castani, sotnia venită de pe Don se scurgea în curte.

— Bună ziua, staniță !

— Tu ești, cumetre Alexandr ?

— Apăi cine altul !

— Andreian ! Andreian ! Drac împielițat, nu mă cunoști ?

— Hei, leatule ! Îți trimite salutări nevasta, frățe !

— Hristos să te aibă în pază !

— Carele-i acilea Boris Belov ?

— Din care sotnie ?

— Din a patra, pare-mi-se...

— De unde-i el ?

— Din Zaton, staniţa Vioşenskaia.

— Da' ce naiba vrei de la el ? se amestecă în vorbă un al treilea cazac.

— Dacă întreb, vra să zică am nevoie ! Îi aduc un răvaş.

— A fost ucis, frate, zilele trecute, la Raibrodî.

— Nu se poate !

— Zău ! Sub ochii mei. Glonțul l-a lovit sub sînul stîng.

— E careva acilea de la Ciornaia Recika ?

— Nimeni, cată-ți de drum !

Intrară și cei din urmă cazaci, și sotnia se opri în formaţie, în mijlocul curții. Stăvilarul se acoperi din nou de cazaci, întorși să se scalde.

Puţin mai tîrziu, veniră și cei din sotnia de marș. Grigori se așeză lîngă frate-său. Pe stăvilar, argila umeră și fărîmicioasă duhnea a mucegai. Pe malul apei, se așternea un covor de mătasea-broaștei. Grigori strivea, între cusături și cutele cămășii, păduchii, povestind :

— Petro, mi-e sufletul obosit ! Îs așa, ca un om pe ducă. Parcă aș fi fost între pietrele de moară... M-au zdrobit și m-au zvîrlit afară...

Vocea era jalnică și tremurîndă : o crestătură întunecată, pe care Petro abia acum o zări, tresărind cu spaimă ascunsă, îi brăzda fruntea-n curmeziș, făcîndu-l străin și de nerecunoscut.

— Cum așa ?... întrebă Petro, scoțînd cămașa și dezgolind trupul alb, cu grumazul împrejmuit de o fîșie dreaptă, arsă de soare.

— Iată cum, spuse grăbit Grigori, și glasul lui se întări mînios. I-au asmuțit pe oameni, de te-ar sfîșia ! Lumea a ajuns mai rea decît lupii. Numai ură peste tot. Cred că dacă aș mușca un om, ar turba îndată.

— Ție... ți s-a întîmplat să omori ?

— Mi s-a întîmplat ! strigă Grigori, mototolind cămașa și aruncînd-o la picioare.

Apoi își frecă cu degetele gîtul, îndelung, parcă vrînd să scoată cuvîntul înțepenit acolo — și se uită în lături.

— Vorbește ! stărui Petro, ocolindu-i privirea și temîndu-se parcă să întîlnească ochii fratelui.

— Mă roade în cuget ! La Leșniuv am străpuns un om cu lancea. Înfierbîntat... Nu se putea altminteri ! Da' de ce l-oi fi spintecat și pe ălălalt ?

— Cum așa ?

— Uite cum : am ucis fără rost un om, și acum mi-e inima bolnavă din pricina afurisitului ! Îl văd noaptea, prin vis. Ce sînt eu de vină ?...

— Nu te-ai deprins încă. Ai răbdare. Are să treacă.

— Sînteți sotnie de marș ? întrebă Grigori.

— De ce ?... Nu, sîntem din Regimentul 27 de linie.

— Credeam că ne veniți în ajutor.

— Sotnia noastră a fost alipită la o divizie de infanterie, ne grăbim s-o ajungem ; sînt și întăriri pentru voi. Am mers împreună. Sînt cazaci tineri.

— Așa ? Hai acum să ne scăldăm !...

Grigori își lepădă iute nădragii și se urcă pe creasta stăvilarului ; smead, subțire și puțin adus îi păru lui Petro că îmbătrînise de cînd se despărțiseră. Ridică brațele și se aruncă bîldîbîc în apă ; unde mari și verzi se închiseră peste el și apoi se alungiră în cercuri, plescăind de mal. Înotă spre o ceată de cazaci, care rîdeau cu hohote în mijlocul iazului, lovind apa cu palmele ușor și mișcînd umerii alene.

Petro își scoase încet crucea și săculețul cu pămînt, dăruit la plecare de maică-sa, în care era cusută rugăciunea ; le puse sub cămașă, intră cu băgare de seamă și cu scîrbă în apă, își stropi pieptul și umerii, oftă și se cu-

fundă, înotînd spre Grigori ; se desprinseră de ceilalţi şi înotară amîndoi spre malul dimpotrivă, acoperit de tufe şi nisip.

Plutirea lină în apă îi răcorea şi-i potolea, iar Grigori, mişcînd mîinile, vorbea stăpînit, fără patima de mai înainte.

— Mă mănîncă păduchii. Şi nu mai pot de dor ! Aş vrea să mă duc acasă ; de-aş avea aripi şi aş zbura, să privesc măcar cu coada ochiului. Ce-i pe acolo ?

— Natalia stă la noi.

— Cum ?

— Stă la noi, zic.

— Ce face tata, mama ?

— Bine, Natalia tot mai aşteaptă. Trage nădejdea c-ai să te-ntorni la ea.

Grigori sforăia şi scuipa tăcut apa care-i intra în gură. Petro întoarse capul şi-i căută privirea :

— Trimite-i barem cîteva vorbe în răvaşele tale ! Numai pentru tine trăieşte...

— Şi ce vrea ? Să lege ce a fost rupt ?

— De, nu ştiu cum să-ţi spui. Fiştecare om o duce cu nădejdea lui. E o femeie de ispravă. Cuminte. Se poartă bine. Nu trage cu ochiul pe de lături, sau altceva de felul ăsta : nu-i din acelea.

— Să se mărite şi ea.

— Vorbeşti prostii !

— Nici o prostie ! Aşa s-ar cuveni să facă.

— Treaba voastră. Nu m-amestec...

— Da' Duniaşka ?

— Acuma-i fată de măritat, frăţioare ! A crescut într-un an, de n-o mai cunoşti.

— Ia te uită ? ! se miră Grigori, mai înveselindu-se la chip.

— Zău aşa ! Are să se mărite, şi noi nici mustaţa n-avem s-o muiem în votcă, la nuntă ! Poate să ne omoare, dobitocii !

— Tot ce se poate !

Ieşiră pe nisip şi se tolăniră alături, sprijiniţi în coate şi dogorindu-se la soare.

Mişka Koşevoi înota prin preajmă, ieşind pe jumătate din unde.

— Hai, vină în apă, Grișka !

— Stai, să mă odihnesc oleacă.

Grigori se juca cu un gîndăcel, acoperindu-l cu nisip. Apoi întrebă :

— Ce se-aude de Axinia ?

— Am văzut-o mai deunăzi, în sat, înainte de a se porni războiul...

— Da' ce căuta acolo ?

— Venise la bărbatu-su, să-și ia boarfele.

Grigori tuși și îngropă gîndăcelul, împingînd cu palma o moviliță de nisip.

— N-ai vorbit cu ea ?

— I-am dat bună ziua. E veselă și arată bine... Se vede c-o duce în belșug la curtea boierului.

— Da' Stepan ?

— I-a dat calabalîcul. Nu i-a făcut nimic. Da' ferește-te de el, băiete ! Fii cu ochii în patru.... Mi-au povestit cazacii că odată, la beție, cică ar fi amenințat că, în cea dintîi luptă, are să bage un glonte în tine.

— Aha !

— N-are să ți-o ierte.

— Știu.

— Mi-am luat un cal și toate cele, adăugă Petro, schimbînd vorba.

— Ați vîndut boii ?

— Da, plăvanii. Cu o sută optzeci. Pe cal am plătit o sută cincizeci. Bun cal ! L-am cumpărat la Țuțkan.

— Cum sînt bucatele ?

— Bune. Da' n-am apucat să secer. M-au luat pe nepusă masă...

Cisla trecu la ale gospodăriei, și încordarea se risipi. Grigori sorbea cu patimă noutățile de acasă. Trăia numai cu ele în acea clipă, din nou ca flăcăul simplu și slobod de altădată.

— Hai să ne mai cufundăm o dată, și apoi să ne-mbrăcăm ! hotărî Petro, ștergîndu-și nisipul de pe pîntec și scuturîndu-se. I se încrețise pielea pe spinare și pe brațe.

De la iaz, porniră în ceată. Lîngă gardul care despărțea grădina de conac, îi ajunse din urmă Stepan Astahov.

Mergînd, își pieptănă moțul ciufulit cu un pieptene de os și-l înfundă sub cozorocul șepcii ; trecu alături de Grigori :

— Ehei ! Ziua bună, prietene !

— Bună ! rosti Grigori, rămînînd puțin mai în urmă, cu o privire puțin stingheră și vinovată.

— Nu care cumva m-ai uitat ?

— Aproape...

— Da' vezi că eu îmi aduc aminte de tine ! zîmbi batjocoritor Stepan și trecu fără să se oprească, apucînd de umeri un cazac cu galoane de uriadnic, care pășea înaintea lui.

Se-nnoptase, cînd de la comandamentul diviziei veni ordin telefonic să pornească în linia întîi. Regimentul, cu efectivul completat, fu gata într-un sfert de ceas ; porni, cîntînd, să închidă spărtura făcută de cavaleria maghiară.

La despărțire, Petro vîrî în mîna fratelui o foaie strînsă-n patru.

— Am scris și pentru tine o rugăciune. Ia-o...

— Ce-i asta ? întrebă Grigori.

— Și ajută ?

— Nu rîde, Grigori !

— Nu rîd.

— Ei, cu bine, frate ! Rămîi sănătos ! Nu te avînta înaintea altora ; moartea-i alege pe cei nestăpîniți ! Păzește-te !... strigă Petro.

— Da' rugăciunea ?

Petro făcu un semn vînturat cu mîna.

Merseră pînă la ora unsprezece, fără nici o măsură de siguranță ; apoi, vagmiștrii transmiseră sotniilor ordinul să meargă în liniște, iar fumatul să-nceteze.

Rachete colorate, într-un văl de fum liliachiu, țîșneau deasupra pădurii îndepărtate.

11

Un carnețel legat în saftian de culoarea stejarului. Colțurile roase și îndoite arătau că fusese purtat multă vreme în buzunarul stăpînului. Filele erau acoperite cu un scris pieziș și colțuros.

„...De cîtăva vreme, am simțit nevoia să-mi destăinuiesc gîndurile pe hîrtie. Vreau să țin un fel de «jurnal», ca în pension. Mai întîi, să vorbesc de ea ; în februarie, nu-mi amintesc data, i-am fost prezentat de studentul Boiarîșkin, un consătean al ei. Îi întîlnisem la intrarea în cinematograf. Boiarîșkin ne prezentă, spunînd : «Este o fată din stanița Viosenskaia. Tu, Timofei, respect-o ! Fii prietenos cu ea. Liza este o fată minunată.» Îmi aduc aminte că am murmurat ceva și că i-am păstrat îndelung în palmă mîna umedă și moale. Așa am cunoscut-o pe Liza Mohova. Că e o fată stricată, am înțeles-o de la prima ei privire ; la astfel de femei, ochii spun mai mult decît trebuie. Recunosc că mi-a produs o impresie dezagreabilă ; în primul rînd, această mînă umedă și caldă... N-am întîlnit niciodată o făptură ale cărei mîini să transpire atît de tare ; și apoi, ochii ; de fapt, are ochi foarte frumoși, cu o strălucire de culoarea alunei, dar totodată neplăcuți.

Amice Vasea, înadins fac o frază mai frumoasă, recurg și la imagini, pentru ca, la vremea lui, cînd «jurnalul» va fi la tine, la Semipalatinsk, să ai o idee precisă despre cele întîmplate (mă bate gîndul ca la sfîrșitul acestei intrigi de amor începute cu Elizaveta Mohova să ți-l trimit acolo. E posibil ca lectura acestui document să-ți facă o mare plăcere). Voi prezenta totul în ordine cronologică ; era un film idiot, extrem de sentimental. Boiarîșkin tăcea ; îl durea măseaua de minte, iar eu am susținut anevoie conversația. Am aflat că sîntem din două stanițe învecinate ; după ce am amintit de acele fermecătoare peisaje din stepă etc. etc., am amuțit amîndoi. Eu, dacă e permis să mă exprim astfel, tăceam fără jenă ; nici ea nu se simțea stingherită că am epuizat discuția. Mai aflai că e studentă în anul doi la medicină, că taică-său e negustor, că-i place ceaiul tare și tutunul lui Asmolov [1]. Precum vezi, eam puțin pentru a cunoaște bine o fecioară cu ochii de culoarea alunei. La despărțire (noi am însoțit-o pînă la tramvai), m-a rugat s-o vizitez. Mi-am notat adresa. Intenționez să mă duc la ea la 28 aprilie."

[1] *Asmolov* — fabricant de tutun de la Rostov.

29 aprilie

„Azi am fost la ea. M-a tratat cu ceai şi cu halva. La drept vorbind, e o fată interesantă. Incisivă la vorbă, inteligentă cît trebuie ; atît doar că miroase a eroină frivolă din romtnele lui Arţîbaşev [1] ; se simte de la o poştă. Am plecat tîrziu. Îmi pregăteam ţigări, cu gîndul dus la atîtea lucruri absolut fără nici o legătură cu ea ; îndeosebi, mă gîndeam la bani.

Costumul meu e uzat într-un hal inimaginabil. Nu dispun de «capital». Într-un cuvînt, situaţia e albastră."

1 mai

„Ziua de azi a fost marcată printr-un eveniment. La Sokolniki, pe cînd ne petreceam timpul într-un fel nevinovat, ni s-a întîmplat o mică istorie : poliţia şi o patrulă de vreo 20 de cazaci împrăştiau un grup de muncitori, adunaţi să serbeze 1 Mai. Un beţivan lovi cu băţul un cal, şi cazacul îl lovi cu biciuşca (se obişnuieşte să i se spună nagaică ; nu înţeleg de ce, că doar are un nume propriu şi glorios). M-am apropiat şi m-am amestecat şi eu în ceartă. Mă năpădiseră cele mai alese sentimente, ţi-o mărturisesc sincer. Am intervenit şi i-am spus cazacului că este un curcan şi încă multe de-alde astea. A ridicat biciuşca, vrînd să mă lovească, dar i-am spus destul de hotărît că şi eu sînt cazac, din staniţa Kamenskaia, şi că-i pot răspunde atît de bine, încît să rîdă toţi diavolii de el. Era un cazac tînăr şi blajin, încă netăbăcit de militărie ; mi-a răspuns că este originar din staniţa Ust-Hopirskaia şi că-i place lupta cu pumnii. Ne-am despărţit paşnic. Dacă ar fi încercat să dea în mine, s-ar fi iscat o bătaie şi poate şi alte lucruri neplăcute pentru mine. Amestecul meu se explică prin faptul că şi Elizaveta se afla în tovărăşia noastră şi că, în prezenţa ei, mă încearcă o poftă copilărească de a săvîrşi o «faptă eroică». Mă văd schimbat într-un cocoş şi simt cum, sub şapca mea, creşte o creastă roşie invizibilă. Iată în ce hal am ajuns !"

[1] Arţîbaşev M. (1878—1927) — scriitor rus.

3 mai

„Am o dispoziție de mahmureală. Și, colac peste pupăză, bani — ioc. Dosul, sau mai precis, turul pantalonilor mei a plesnit ca un pepene copt dintr-o bostănărie pe pe Don. Speranța mea că va ține cusătura e o iluzie. Cu același succes s-ar putea cîrpi și un pepene. A trecut pe la mine Volodka Strejniov. Mîine mă duc la cursuri."

7 mai

„Am primit bani de la tata. Mă ceartă nițel în scrisoarea lui, dar nu simt nici un pic de rușine. De-ar ști babacul că temeliile morale ale fiului său au putrezit !... Mi-am cumpărat un costum. Cravata mea a atras atenția pînă și birjarilor. M-am ras la o frizerie de pe Tverskaia. Am ieșit de acolo ferchеș, ca un vînzător de galanterie. La încrucișarea străzilor Sadovaia cu Triumfalnaia mi-a zîmbit un vardist. Ce puștlama ! Aspectul meu de acum o fi avînd ceva comun cu el ? Și acum trei luni ? Dar nu face să scormonim rufele istoriei... Întîmplător, am văzut-o pe Elizaveta prin geamul tramvaiului. Mi-a făcut semn cu mănușa și mi-a zîmbit. Sînt cineva !"

8 mai

„*«Iubirea nici o vîrstă n-are...»* [1] Parcă văd aievea gura soțului Tatianei, căscată ca o gură de tun. De sus, de la galerie, mă apucase o poftă nestăvilită să scuip în această gură. Cînd îmi revine în minte această frază, și mai ales sfîrșitul : *«n-a-re...»*, fălcile mi se contractează într-un căscat spasmodic, probabil de natură nervoasă.

Dar nenorocirea e că sînt îndrăgostit tocmai la vîrsta mea... Scriu aceste rînduri, și părul mi se zbîrlește. Am fost la Elizaveta. Adusei vorba pe ocolite, cu înfloriturі de stil. Avea aerul că nu pricepe și încerca să îndrepte discuția pe alt făgaș... Nu e prea curînd ? Ei drace, acest costum a stricat toată treaba ! M-am uitat în oglindă : eram irezistibil ! Și mi-a trecut prin cap să-i fac declarația. La mine, calculul și bunul-simț trec înaintea tuturor. Dacă

[1] Din *Evgheni Oneghin*, de A. Pușkin, în traducerea lui G. Lesnea, E.S.P.L.A. — Cartea Rusă, 1959.

n-am s-o fac acum, peste două luni va fi prea tîrziu ; pantalonii se vor învechi și vor fi roși într-un loc în așa hal, încît nici o declarație nu va mai fi cu putință. Scriu acum și mă admir cît de bine s-au contopit în a mea persoană cele mai frumoase sentimente ale celor mai de seamă oameni din epoca noastră ! Aici găsești și pasiunea gingașă și arzătoare, și «glasul hotărît al rațiunii». În fine, un ghiveci de virtuți, pe lîngă alte calități.

N-am apucat să pregătesc terenul. M-a împiedicat stăpîna casei, care a chemat-o să iasă pe culoar ; am auzit cînd a rugat-o să-i împrumute bani. Ea a refuzat, cu toate că avea. Știam sigur și i-am văzut aievea chipul și ochii nevinovați de culoarea alunei, cînd a refuzat. Inflexiunile glasului ei vădeau o sinceritate perfectă... Dorința de a vorbi de dragoste a dispărut."

13 mai

„Sînt îndrăgostit de-a binelea. Nu mai încape îndoială. Toate simptomele se vădesc. Mîine fac declarația. Pînă acum, nu mi-am preparat încă bine rolul."

14 mai

„Lucrurile au luat o întorsătură neprevăzută. Cernea o ploaie caldă și plăcută. Mergeam pe strada Mahovaia ; un vînt pieziș biciuia lespezile trotuarului. Eu vorbeam, ea pășea tăcută, cu capul plecat, și parcă medita. Ploaia se prelingea subțire de pe pălăriuță pe obraz ; era nespus de frumoasă. Redau întocmai dialogul :

— Elizaveta Sergheevna, v-am spus tot ce simt ! Aveți cuvîntul...

— Mă îndoiesc de sinceritatea sentimentelor dumitale.

Am ridicat într-un fel prostesc din umeri și i-am îndrugat că-s gata să jur, sau așa ceva. Ea îmi spuse :

— Ascultă ! Ai început să recurgi la limbajul eroilor lui Turgheniev. Vorbește mai simplu.

— Nici că se poate mai simplu. Vă iubesc !

— Ei și ?

— Aveți cuvîntul !

— Vrei o mărturisire de la mine ?

— Vreau un răspuns.

— Vezi, Timofei Ivanovici... Ce-aș putea să-ți răspund ? Îmi placi niţeluş. Eşti foarte înalt.

— Da, şi-am să mai cresc, i-am promis eu.

— Nu ne cunoaştem bine, apropierea noastră...

— După ce vom fi mîncat împreună un pud de sare, o să ne cunoaştem mai cu temei !

Îşi şterse obrajii cu palma trandafirie şi vorbi :

— Bine, dacă vrei, să stăm împreună ! O să vedem. Dă-mi un termen să lichidez o veche legătură.

— Dar cine este ? mă interesai.

— Nu-l cunoşti. E un medic de boli venerice.

— Cînd o să fiţi liberă ?

— Sper că vineri...

— O să trăim împreună ? Vreau să spun, în aceeaşi cameră ?

— Da, cred că aşa va fi mai comod : te vei muta la mine.

— De ce ?

— Am o cameră foare confortabilă. E curată, iar proprietăreasa e o persoană simpatică.

N-am mai spus nimic. Ne-am despărţit în colţul străzii Tverskaia. Ne-am sărutat, spre marea nedumerire a unei doamne. «*Ce-aduce ziua-mi viitoare ?*» [1]"

22 mai

„Sînt în luna de miere. Dispoziţia mea de «miere» a fost umbrită astăzi de Liza, care mi-a spus să-mi schimb lenjeria. Pe bună dreptate : rufele mele sînt ferfeniţite... Un coşmar ! Dar banii, banii ? Cheltuim din banii mei, şi nu-s atît de mulţi. Va trebui să caut de lucru."

24 mai

„Astăzi eram hotărît să-mi cumpăr rufe, dar Liza m-a pus să fac cheltuieli neprevăzute. A ţinut morţiş să prînzim la un restaurant de clasa întîi şi să-şi cumpere ciorapi de mătase. Zis şi făcut. Am prînzit şi am cumpărat ciorapii, dar m-apucă disperarea : rufăria s-a dus pe apa sîmbetei."

[1] Vers din *Evgheni Oneghin*, de Puşkin.

27 mai

„Mă dă gata. Sînt sfîrșit fizicește ; semăn cu un lujer gol de floarea-soarelui. Asta nu-i muiere, e flacără și fum !"

2 iunie

„Astăzi ne-am trezit la ora nouă. Blestematul obicei de a-mi mișca degetele picioarelor a dus la următorul rezultat : ea a ridicat pătura și mi-a examinat îndelung laba piciorului. Apoi și-a rezumat observațiile astfel :

— Parcă n-ai avea picioare, ci copite de cal. Și mai rău !... Și apoi aceste degete acoperite de peri. Pfii !...

Mișcă umerii cu scîrbă, cutremurîndu-se, învelindu-se în pătură și întorcîndu-se cu fața la perete.

M-am fîstîcit. Am îndoit picioarele și i-am pus mîna pe umăr :

— Liza !

— Lasă-mă !

— Liza, observațiile tale sînt absurde !... Nu-mi pot schimba acum forma piciorului, n-a fost făcut de comandă. Cît privește vegetația, ce să-i fac : părul e prost de felul lui, crește peste tot. Tu, studentă în medicină, trebuie să cunoști legile evoluției naturale.

Ea întoarse fața spre mine. Ochii de culoarea alunei căpătară o nuanță răutăcioasă, de culoarea ciocolatei.

— Fii bun și cumpără-ți chiar astăzi praf contra transpirației : picioarele dumitale duhnesc a cadavru !

Pe drept cuvînt i-am spus și eu atunci că mîinile ei sînt întotdeauna umede. Ea a tăcut, iar peste sufletul meu, ca să vorbesc în stil poetic, s-a lăsat «umbra unui nor». Aici nu e vorba de picioare, sau de peri..."

4 iunie

„Ne-am plimbat azi cu barca pe rîul Moscova. Ne-am amintit de meleagurile Donului. Elizaveta are o comportare nedemnă : își bate joc de mine și cîteodată chiar foarte brutal. Dacă i-aș răspunde cu aceeași monedă, ar însemna să ajungem la o ruptură. Or eu nu vreau așa ceva. În ciuda tuturor neplăcerilor, mă simt tot mai legat de ea. În fond, nu e decît o femeie răsfățată. Mi-e teamă că in-

fluența mea nu-i suficientă ca să-i schimbe firea de la rădăcină. E o fată simpatică și capricioasă. Dar o fată trecută prin ciur și prin dîrmon. Cunoaște o mulțime de lucruri, despre care eu știam numai din auzite. La întoarcere, m-a tîrît într-o drogherie și a cumpărat zîmbind niște talc și încă o drăcovenie.

— E pentru tine, împotriva transpirației.

M-am înclinat galant și am mulțumit.

Ridicol, dar așa este."

7 iunie

„Bagajul ei intelectual este foarte redus. Cît privește celelalte, ar putea să-i mai învețe și pe alții.

În fiecare zi, înainte de culcare, îmi spăl picioarele cu apă caldă, le stropesc cu apă de colonie și le presar cu o porcărie."

16 iunie

„Pe zi ce trece, e tot mai greu de suportat. Ieri a avut o criză de nervi. E greu să te înțelegi cu o astfel de ființă".

18 iunie

„N-avem nimic comun ! Vorbim limbi deosebite. Singura punte de legătură este patul. O viață stearpă.

Azi-dimineață, înainte de a pleca la brutărie, scotocind după bani în buzunarul meu, dădu peste acest carnet. L-a scos, fluturîndu-l.

— Ce mai e și asta ?...

M-a ars cu jăratic. Ce-ar fi fost, dacă răsfoia două sau trei file ?... Am răspuns, uimit de tonul natural al vocii mele :

— E un carnet de calcule matematice.

Îl puse nepăsătoare înapoi în buzunar și plecă. Trebuie să fiu cu ochii în patru. Glumele pe socoteala mizeriilor intime sînt bune numai dacă nu le citește un ochi străin.

Pentru prietenul meu Vasea vor fi un izvor de distracție."

21 iunie

„Elizaveta mă uimește. Are 21 de ani. Cînd a avut timp să se perverteasscă atît de groaznic ? Ce familie are ? Cum a fost crescută ? Cine s-a ocupat de educația ei ? Sînt întrebări ce mă interesează pînă la extrem. Este a dracului de frumoasă. E mîndră de formele desăvîrșite ale trupului său. Are un cult pentru propria-i persoană ; altceva nu există pe lume. Am căutat de mai multe ori să-i vorbesc serios... E mai ușor să convingi un fanatic că nu există dumnezeu, decît s-o reeduci.

Traiul în doi devine fără rost și e stupid. Totuși întîrzii despărțirea. Căci, cu toate acestea, mărturisesc că-mi place. Mi-a intrat în sînge."

24 iunie

„Cutia fermecată se deschide ușor. Azi am discutat deschis : mi-a spus că n-o satisfac fizicește. Ruptura nu e încă definitivată, dar va fi, desigur, peste cîteva zile."

26 iunie

„Are nevoie de un armăsar din grajdurile staniței. Un armăsar !"

28 iunie

„Îmi vine greu să mă despart de ea. M-a înfășurat ca într-o pînză de păianjen. Azi ne-am dus pe colinele Vorobiov. Ea stătea la fereastră, în camera de hotel, și razele de soare, trecînd peste galeria sculptată, cădeau strălucind pe bucla ei de culoarea aurului topit ! Poftim și un fragment de poezie !"

4 iulie

„Mi-am lăsat lucrul. Și Elizaveta m-a lăsat. Azi am băut o bere cu Strejniov. Ieri am băut votcă. M-am despărțit de Elizaveta onorabil, așa cum se face între oameni civilizați. Fără ceartă, fără alte explicații. Azi am văzut-o pe Dmitrovka, cu un tînăr cu cizmulițe de jocheu. A răspuns cam rezervată la salut. Cu aceasta ar fi cazul să termin jurnalul : izvorul a secat."

30 iulie

„Sînt nevoit să reiau pana într-un chip neașteptat. Războiul !

Explozie de entuziasm dobitocesc. Pute jobenul indivizilor a patriotism, ca un hoit de cîine, cale de o poștă. Băieții sînt indignați, eu însă mă bucur. Mă mistuie dorul... «paradisului pierdut». Ieri am văzut-o în vis pe Elizaveta. Cam deocheat vis. A lăsat urma unui dor adînc. Ar trebui să mă distrez."

1 august

„M-am deprins și cu tărăboiul acesta. Dorul de altădată a revenit din nou. Îl sug, cum își suge un copil biberonul."

3 august

„Găsit soluția ! Plec pe front. E stupid ? Chiar foarte ! E rușine ?

Ajunge ! Tot n-am nici un căpătîi. Cel puțin să am parte de senzații noi. Și cînd te gîndești că acum doi ani nu eram de fel blazat... Poate încep să-mbătrînesc ?"

7 august

„Scriu în vagon. În clipa asta am plecat din Voronej ; mîine descind în Kamenskaia. Sînt ferm hotărît să lupt «pentru patrie, pentru țar și pentru lege»."

12 august

„Staniția m-a petrecut cu un ospăț solemn. Atamanul a băut și a debitat un discurs incendiar. I-am spus după aceea, încetișor : «Ești un prost, Andrei Karpovici !» S-a făcut verde de ciudă și de mirare. Îmi spuse cu venin în glas : «Și cică ești om învățat ! Nu-mi ești cumva dintr-ăia pe care i-am croit cu biciuștile în nouă sute cinci ?» I-am răspuns că, spre regretul meu, nu sînt «dintr-ăia». Tata, cu mucii sub nas, plîngea și voia mereu să mă pupe. Săracul, scumpul meu tată ! De-ai fi în pielea mea ! I-am propus, în glumă, să vină și el cu mine ; a exclamat cu groază : «Ce tot spui ! Da' gospodăria ?...» Mîine plec la gară."

13 august

„Grînele sînt nesecerate pe alocuri. Hîrciogi graşi stau pe movilițe. Seamănă grozav cu nemții din pozele ieftine, pe care Kozma Kriucikov îi înşiră străpunşi în lancea lui. Trăiam liniştit, studiam matematicile şi alte ştiințe exacte şi n-aş fi crezut niciodată că am să devin un «şovinist». La regiment, voi discuta şi cu cazacii."

22 august

„La una din staţii, am văzut cel dintîi convoi de prizonieri. Un ofiţer austriac, zvelt, cu un aer de sportiv, mergea în gară sub escortă. Două domnişoare ce se plimbau pe peron i-au zîmbit. Le-a salutat cu multă eleganţă şi le-a trimis o bezea.

Deşi în prizonierat, e proaspăt ras, galant, jambierele lui galbene strălucesc. L-am urmărit cu privirea ; e un băiat tînăr şi frumos, un chip de camarad simpatic. Dacă m-aş întîlni pe cîmpul de luptă cu unul ca ăsta, mîna nu s-ar îndura să ridice sabia."

24 august

„Refugiaţi, refugiaţi, refugiaţi... Toate liniile sînt ticsite de trenuri cu refugiaţi şi cu soldaţi.

A trecut primul tren sanitar. La oprire, un soldat tînăr a sărit din vagon. Avea faţa bandajată. Am stat de vorbă. A fost rănit de un şrapnel. Bucuros nevoie mare că poate va fi clasat inapt pentru serviciul militar. Are un ochi vătămat. Rîdea."

27 august

„Sînt la regimentul meu. Comandantul de regiment e un moşneguţ foarte simpatic. Cazac din regiunea Donului de jos. Aici se simte miroul de sînge. Se vorbeşte că poimîine vom trece în prima linie. Plutonul meu, plutonul trei din sotnia a treia, este format din cazaci din staniţa Konstantinovskaia. Băieţi fără duh. Numai unul singur este bun de cîntec şi de glume."

28 august

„Pornim. Astăzi dintr-acolo răsună o canonadă puternică. Ai impresia că se apropie furtuna și că tunetul se sparge, undeva, departe. Am adulmecat văzduhul : nu miroase a ploaie ? Dar cerul e azuriu și limpede.

De ieri, calul meu șchioapătă ; s-a lovit cu piciorul în roata de la bucătăria de campanie. Totul este extraordinar și nou. Nu știu cu ce să-ncep, despre ce să scriu."

30 august

„Ieri n-am avut timp să scriu. Scriu din șa. Sînt legănat, și din creion alunecă litere uriașe, lăbărțate. Am plecat trei oameni după furaj.

Acum camarazii fac maldăre de fîn ; eu sînt culcat pe burtă și «fixez» cu întîrziere evenimentele de ieri. Ieri, vagmistrul Tolokonnikov m-a trimis în cercetare. Eram șase oameni (îmi spune «student», cu o nuanță de batjocură. «Ei, tu, studentule ! Calul se despotcovește, și tu nu vezi nimic ?»). Am trecut printr-un tîrg pe jumătate ars. Era cald. Caii și noi eram uzi leoarcă. Nu e bine că trebuie să purtăm și vara nădragi de postav. Într-un șanț, afară din tîrg, am văzut cel dintîi cadavru. Era un neamț : zăcea pe spate, cu picioarele pînă la genunchi în șanț. O mînă îi era îndoită la omoplat ; cealaltă strîngea un încărcător. N-avea arma lîngă el. Făcea o impresie înspăimîntătoare. Reconstitui în minte ce-am simțit, și-mi trece un fior prin spate. După poziția lui, ai fi zis că se așezase atîrnînd picioarele în șanț, apoi se întinsese să se odihnească. Uniformă brumărie. Cască. Se vedea căptușeala ei de piele, tăiată în zimți, ca la țigările cu carton, ca să nu se împrăștie tutunul. Am fost atît de năucit de acest prim contact cu moartea, că nu-mi amintesc chipul lui. Am văzut numai furnici mari, galbene, care mișunau pe fruntea pămîntie și pe ochii lui sticloși, pe jumătate închiși. Cazacii își făceau cruce, trecînd. Mă uitam la o mică pată de sînge, pe partea dreaptă a uniformei. Glonțul i-a străpuns trunchiul. Cînd treceam, am văzut că în partea stîngă, pe unde ieșise plumbul, pata era mai mare și cursese mai mult sînge pe pămînt, iar uniforma îi era zdrențe.

Am tresărit şi mi-am văzut de drum. Aşadar, iată cum e...

Uriadnicul-major, poreclit Trundalei, încercă să ne ridice moralul, povestind o anecdotă scabroasă, dar buzele îi tremurau...

La jumătate de verstă de tîrg se înălţau zidurile unei uzine arse, ziduri de cărămidă cu marginile negre şi afumate. Fiindu-ne teamă să mergem pe drumul care trecea pe lîngă aceste ruine, am hotărît să ocolim. Ne-am depărtat, şi în clipa aceea, de după ziduri, inamicul a deschis foc asupra noastră. Mi-e ruşine, dar trebuie să mărturisesc că răpăitul acestor prime împuşcături a fost cît p-aci să mă arunce jos din şa. M-am prins de oblînc şi, aplecîndu-mă instinctiv, am tras de dîrlogi. Am galopat spre tîrg, pe lîngă şanţul unde era cadavrul neamţului ; ne-am revenit abia după ce lăsarăm tîrguşorul mult în urma noastră. Apoi, am făcut cale întoarsă şi am descălecat. Doi oameni au rămas cu caii ; noi patru ne-am îndreptat spre şanţul de la marginea tîrgului. Ne aplecam, mergînd de-a lungul lui. Am zărit de departe picioarele îndoite ale neamţului, încălţate cu cizme scurte, galbene. Am trecut pe lîngă el, ţinîndu-ne răsuflarea, ca pe lîngă un om care doarme şi ţi-e teamă să nu-l trezeşti. Iarba strivită era jilavă, de un verde-crud.

Ne-am culcat în şanţ. După cîteva minute, nouă ulani germani ieşiră, prin flanc cîte unul, de după ruinele uzinei... I-am cunoscut după uniformă. Ofiţerul lor s-a desprins din rînd şi a strigat ceva cu glas forţat, răguşit. Micul detaşament veni în galop spre noi... Camarazii mă strigă să le dau o mînă de ajutor, ca să pună iarba în plasă. Mă duc."

30 august

„Vreau să-mi termin istorisirea despre felul cum am tras pentru prima oară într-un om. Ulanii galopau spre noi. Şi acum parcă văd uniformele lor verzi-cenuşii, ca de şopîrlă, pîlnia lăcuită a chiverelor şi lăncile legănate în mers, cu steguleţe în vîrf.

Călăreau pe cai murgi-închis. Nu ştiu de ce mi-au lunecat privirile pe creasta şanţului, unde am văzut un gîn-

dăcel, verde ca smaraldul. S-a mărit sub ochii mei, luînd proporţii monstruoase. Se tîrî, deveni un uriaş, scuturînd firele de iarbă. Se apropie de cotul meu, sprijinit pe lutul fărîmicios al crestei ; urcă mîneca bluzei kaki şi coborî repede pe armă şi de acolo pe curea. Îl urmăream în călătoria lui, cînd auzii vocea tremurătoare a uriadniculuimajor Trundalei : «Trage, ce mai aştepţi ?»

Am proptit cotul mai solid, am închis ochiul stîng şi am simţit că inima mi se umflă, creşte monstruos, întocmai ca şi gîndăcelul verde. Cătarea armei tremura încordat, ca şi crestătura înălţătorului, pe fondul verde-cenuşiu al uniformei. Trundalei trase alături de mine. Apăsai pe trăgaci şi auzii şuieratul plîngător al glontelui. Ochisem, se vede, prea jos ; glonţul ricoşă, izbind muşuroaiele din faţă şi scoţînd fumuleţe de praf. Era întîia oară cînd trăgeam într-un om. Am tras un întreg încărcător, fără a ochi, fără a vedea ceva înaintea mea. La sfîrşit, am împins închizătorul şi am apăsat pe trăgaci ; am auzit numai o ţăcănitură ; nu observasem că nu mai aveam cartuşe. Numai după aceea mă uitai după nemţi. Galopau îndărăt, în aceeaşi ordine. Ofiţerul călărea în urma lor. Erau nouă ; văzui şoldurile netede ale murgului ofiţeresc şi placa metalică din vîrful chivărei lui de ulan."

2 septembrie

„Într-un pasaj din *Război şi pace,* Tolstoi vorbeşte de o linie ce desparte cele două armate duşmane : este linia necunoscutului ce separă viii de morţi. Escadronul lui Nikolai Rostov porneşte la atac, şi Rostov trasează această linie în minte. Mi-am amintit astăzi foarte viu acest pasaj din roman, fiindcă, azi, în zori, am atacat husarii germani... De dimineaţă, unităţile lor, foarte bine sprijinite de artilerie, presau infanteria noastră. Văzui pe soldaţii noştri — erau mi se pare din Regimentele 241 şi 273 infanterie — rupînd-o la fugă, îngroziţi. Erau demoralizaţi cu totul în urma eşuării atacului început de cele două regimente, fără o pregătire de artilerie ; în cele din urmă, au fost respinse de focul inamicului, pierzînd aproape o treime din efectiv. Husarii nemţi urmăreau infanteria noastră ; abia atunci a fost aruncat în luptă şi regimentul

nostru, aflat în rezervă, într-un luminiș de pădure. Iată ce-mi aduc aminte din această luptă. La orele trei dimineața, ieșirăm din satul Tîșvici. Era un întuneric adînc. În văzduh pluteau miresme de cetină și de lanuri de ovăz. Regimentul înainta împărțit pe sotnii. Ne-am abătut din drum, spre sînga, și am pornit prin lanuri. Caii pășeau sforăind, și copitele scuturau picăturile de rouă de pe spicele de ovăz.

Deși îmbrăcați în mantale, ne era frig. Regimentul a rătăcit îndelung pe cîmp ; după o oră veni în galop un ofițer de la statul-major și aduse un ordin pentru comandant. Bătrînul nostru transmise comanda cu o voce nemulțumită, și regimentul coti brusc în unghi drept spre pădure. Ne înghesuiam într-o rariște strîmtă, înaintînd în coloană, pe plutoane. Bătălia se desfășura undeva în stînga noastră. Trăgeau bateriile germane și, judecînd după bubuituri, erau foarte numeroase. Focurile de armă pîrîiau necontenit ; părea că cetina parfumată arde deasupra capetelor noastre. Pînă la răsăritul soarelui, am fost numai auditori. După aceea, răsună un «ura» tremurat, jalnic, slab și fără avînt, și se făcu o tăcere sfîșiată numai de țăcănitul regulat al mitralierelor. În clipele acestea, gîndurile mele se învălmășeau stupid ; singurul lucru pe care mi-l imaginam în acest moment, dureros de limpede și de real, erau nenumăratele fețe ale infanteriștilor noștri, mergînd în lanț de trăgători la atac.

Vedeam siluete cenușii, cu șepci pleoștite ; îi vedeam încălțați cu cizme scurte, mai jos de genunchi, frămîntînd glodul de toamnă. Auzeam limpede hohotul răgușit al mitralierelor nemțești, care prefăceau în cadavre oamenii aceștia vii, șiroind de sudoare. Cele două regimente fură măturate și o luară la fugă aruncînd armele. Un regiment de husari nemți îi gonea din spate. Ne-am pomenit în coasta lor, la vreo trei sute de stînjeni sau chiar mai puțin. Un ordin. Ne rînduim într-o clipă în formație de atac. Aud o singură comandă, reținută și rece ca o zăbală : «Marș, marș !» Zburam înainte. Calul pleoști urechile cu atîta putere, că nu le-aș fi putut ridica cu mîna. Cînd întorsei capul, văzui în spatele meu pe comandantul regimentului și alți doi ofițeri galopînd. Iată linia care desparte viii de morți. Iată marea nebunie !

Husarii rup rîndurile şi o pornesc înapoi. Sub ochii mei, sotnicul Cerneţov a spintecat cu sabia un husar neamţ. Văzui şi un cazac înnebunit din sotnia a şasea care, urmărind pe un neamţ, lovea cu sabia şoldurile calului, şi bucăţi de piele săreau, fîlfîind în aer. Nu, e de neînchipuit ! N-au un nume faptele acestea ! Cînd ne-am întors, m-am uitat la chipul lui Cerneţov. Era rezervat, calm şi bine dispus. Ai fi spus că joacă preferans şi nu că e în şa, după ce omorîse un om. Sotnicul Cerneţov o să ajungă departe. Are talent !"

4 septembrie

„Am fost trimişi în spate pentru odihnă. Divizia a 4-a din Corpul II se concentrează în zona frontului. Sîntem în tîrgul Kobîlino. Azi-dimineaţă, unităţi din Divizia a II-a cavalerie şi cazaci din Ural au trecut prin tîrg în marş forţat. Luptele continuă spre vest. Tunurile bubuie fără încetare. După prînz m-am dus la ambulanţă. Sosise chiar atunci un convoi de răniţi. Sanitarii descărcau un furgon şi rîdeau. Mă apropiai. Un soldat înalt, cu faţa ciupită, coborî sprijinit de sanitar, zîmbind şi oftînd. «Priveşte, cazacule, spuse el adresîndu-mi-se, mi-au înfipt o alice în c... ! Am primit patru mitralii.» Sanitarul întrebă : «A făcut explozie în spatele tău ?» «Ce vorbă-i aia ? Da' ce, eu atacam cu spatele !» O soră de caritate ieşi dintr-o baracă. Am privit-o, şi un tremur m-a silit să mă sprijin de o căruţă. Asemănarea ei cu Elizaveta era nemaipomenită. Aceiaşi ochi, acelaşi chip oval ; nasul şi părul aceleaşi. Pînă şi vocea era aceeaşi. Ori, poate, aşa mi s-a părut ? Acum am să găsesc, te pomeneşti, că toate femeile îi seamănă?!"

5 septembrie

„Timp de 24 de ore am ţinut caii la conovăţ să mănînce. Acum, ne întoarcem pe front. Sînt zdrobit fiziceşte. Gornistul sună semnalul de încălecare. Aş trage în el fără milă în momentul acesta..."

Comandantul sotniei trimisese pe Grigori Melehov să facă legătura cu statul-major al regimentului. Trecînd pe unde au fost de curînd luptele, Grigori zări pe marginea

șoselei cadavrul unui cazac. Zăcea, cu capul blond, culcat pe pietrișul șoselei, măcinat de copitele cailor. Grigori coborî și scotoci cadavrul, astupîndu-și nasul (în preajma mortului începuse a pluti un miros greu, dulceag, de cadavru). Găsi în buzunarul pantalonilor acest carneţel, un vîrf de creion chimic și un portofel. Desprinse cartușierele și aruncă o privire asupra chipului galben și jilav, care era în descompunere. Era negru-catifelat între ochi și pe tîmple. Pulberea înnegrea o cută care-i brăzda fruntea și-i dădea o expresie gînditoare și severă.

Grigori acoperi fața mortului cu o batistă de mătase găsită în buzunarul lui și se îndreptă spre statul-major, întorcînd din cînd în cînd capul. Cînd sosi, înmînă carnetul furierilor, care citiră crîmpeie din el, îmbulzindu-se și luînd în derîdere scurta viață a unui om necunoscut și pasiunile lui pămînteşti.

12

După ce-a ocupat orășelul Leșniuv, Divizia a II-a cavalerie trecu în lupte prin Stanislavcik, Radziwillow și Brodi. La 15 august, se desfășura în fața orașului Kamenka-Strumilovo. În urmă venea grosul armatei ; unitățile de infanterie se concentrau în sectoarele de însemnătate strategică ; statele-majore și convoaiele se îngrămădeau la nodurile de comunicație. Frontul începea de la Marea Baltică și se întindea ca o brazdă a morții. Statele-majore elaborau planurile unei ofensive ample ; preocupați, generalii stăteau ceasuri în șir aplecați deasupra hărților ; curierii galopau cu ordine de atac, sute de mii de soldați se duceau la moarte...

Patrulele de cercetare raportau că inamicul concentrează puternice forțe de cavalerie în preajma orașului. În luminișurile de-a lungul drumurilor, se iscau ciocniri, patrule de cazaci luau contact cu patrulele de cercetare inamice.

De cînd se despărțise de fratele său, Grigori Melehov, în truditele zile de marș, încerca să găsească în suflet un reazem, să poată înfrîna gîndurile chinuitoare și să-și învie voia bună de altădată. Dar nu izbutea. Re-

gimentul fusese întărit cu o sotnie din seria a treia de mobilizare. Alexei Uriupin, cazac din staniţa Kazanskaia, nimeri într-un pluton cu Grigori. Acest Uriupin era un om înalt, puţin încovoiat, cu falca de jos ieşită şi mustăţile pleoştite ca ale unui calmuc ; ochii lui vii şi cutezători rîdeau necontenit ; cu toate că era tînăr, avea chelie ; părul rărit şi castaniu i se zbîrlea pe amîndouă părţile capului bombat, de o formă neregulată. Din prima zi, fu poreclit de cazaci „Moţatul".

După luptă, lîngă Brodî, regimentul se odihni timp de o zi. Grigori se pomeni în aceeaşi casă cu Moţatul. Vorbiră multe şi de toate.

— Tu, Melehov, eşti cam fleşcăit !

— Cum aşa, fleşcăit ? se încruntă Grigori.

— Eşti bleg, parcă ai boli ! îl lămuri Moţatul.

Dădeau fîn cailor şi fumau, rezemaţi de un gard şubred, năpădit de un muşchi verde. Husarii călăreau pe uliţă în rînduri de cîte patru ; leşurile mai zăceau încă pe sub gărduri (alungîndu-i pe austrieci, se luptaseră şi pe uliţele mărginaşe ale tîrgului) ; şerpuia un fum înecăcios în aer, de sub dărîmăturile unei sinagogi incendiate. La această oră, cînd soarele asfinţea în mii de culori, oraşul avea o înfăţişare de pustiire, goală şi macabră.

— Sînt sănătos tun ! răspunse Grigori şi scuipă, fără să se uite la Moţat.

— Minţi ! Ştiu eu ce-mi văd ochii !

— Ce-ţi văd ?

— Ţi-e teamă, ţîncule ? Ţi-e teamă de moarte ?

— Eşti prost ca noaptea ! spuse Grigori cu dispreţ, privindu-şi încordat unghiile.

— Haide, spune : ai ucis vreun om ? întrebă răspicat Moţatul, cercetînd iscoditor faţa lui Grigori.

— Am omorît. Şi ce ?

— Te mustră cugetul ?

— Mă mustră ? zîmbi Grigori.

Moţatul trase sabia din teacă.

— Vrei să-ţi retez capul ?

— Şi pe urmă ?...

— Te-aş ucide şi nici că mi-ar păsa ; eu nu ştiu ce-i mila !

Ochii Moțatului rîdeau, Grigori înțelese însă din sunetul glasului și după tremurarea sălbatică a nărilor că nu glumea.

— Sălbatic și ciudat mai ești, spuse Grigori, privind cu atenție la chipul Moțatului.

— Ești slab de înger, băiete. Da' lovitura lui Baklanov o cunoști ?... Hai, să vezi !

Moțatul alese din ochi un mesteacăn bătrîn din grădină și merse drept spre el, ușor aplecat înainte și țintind. Brațele lungi, vînjoase și neobișnuit de groase la încheieturi atîrnau înțepenite.

— Privește !

Ridică încet sabia și, îndoind genunchii, opinti o lovitură piezișă, groaznică. Mestecănul se prăbuși, retezat la doi arșini de rădăcină, atingînd cercevelele goale ale ferestrelor și zgîrîind pereții casei.

— Văzuși ? Învață și tu. Baklanov a fost ataman ; auzit-ai de el ?... Avea o sabie cu argint-viu în ea ; era greu de ridicat ; cu o lovitură despica un cal în două. Asta-i !...

Multă vreme, Grigori se căzni să învețe meșteșugul iscusit al loviturii.

— Putere ai, da' mînuiești sabia ca un nărod. Uite acilea cum trebuie să faci, îl dăscălea Moțatul, și sabia lui lovea ținta în zbor pieziș, cu o putere uluitoare.

— Despică omul fără codeală ! Îi moale ca aluatul, rînjea Moțatul cu ochii sclipitori. Nu te gîndi, ce și cum... Tu ești cazac, treaba ta îi să căsăpești fără să întrebi nimica. E un lucru sfînt să ucizi dușmanul în luptă. Pentru fiștecare, dumnezeu îți iartă cîte un păcat, ca și pentru un șarpe strivit. Nu se cuvine să omori așa, fără noimă, o vită, un viței sau mai știu eu ce ; da' pe om, omoară-l. Omul îi spurcat ! Un gunoi de pute pe pămînt și trăiește ca o ciupercă veninoasă...

La întîmpinările lui Grigori, se încruntă și tăcu îndărătnic.

Grigori lua aminte, cu mirare, că toți caii aveau frică de Moțat. Cînd se apropia el, caii ciuleau urechile, se strîngeau grămadă ; părea că se apropie o fiară, iar nu un om. Lîngă Stanislavcik, sotnia, înaintînd pe teren mlăș-

tinos şi păduratic, fu nevoită să descalece. Cîţiva oameni luară caii şi plecară în vale, la adăpost. Era rîndul Moţatului să-ngrijească de dînşii, dar el se împotrivi cu hotărîre

— Uriupin, fecior de căţea ! De ce încerci să chiuleşti ? De ce nu vrei să duci caii ? îl bruftului încheietorul de pluton.

— Da' ce-s eu de vină, dacă li-i frică cailor de mine ? Zău ! rosti Moţatul, cu un rîs care-i juca tot timpul pe sub gene.

N-a rămas niciodată să stea cu caii ; se purta frumos cu calul său, îl răsfăţa şi-l îngrijea, dar Grigori observa mereu acelaşi lucru : de cîte ori îi venea stăpînul, cu braţele nemişcate, lipite de şolduri, întotdeauna pe spatele calului trecea de îndată un fior. Calul se neliniştea.

— Ia spune, preacuvioase, de ce se dau în lături caii, cînd te văd ? îl întrebă într-o zi Grigori.

— Naiba-i ştie ! ridică din umeri Moţatul. Totuşi sînt bun cu ei.

— Pe beţivani, de, mai înţeleg ! Îi adulmecă după miros şi se tem de dînşii ; dară tu nu bei.

— Mi-i cruntă inima, şi ei o simt.

— Ai inimă de lup, sau poate n-ai nimic. Poate ţi-o fi crescut în locu-i o piatră.

— Poate !... încuviinţă Moţatul cu nepăsare.

În preajma oraşului Kamenka-Strumilovo, plutonul trei, împreună cu ofiţerul, plecă în recunoaştere. Un transfug ceh pomenise la comandament despre dispozitivul unităţilor austriece şi despre o proiectată contraofensivă pe linia Goroşi-Stavinţki. Drumul pe care se aşteptau mişcările trupelor inamice se cerea supravegheat fără încetare ; pentru aceasta, ofiţerul lăsă la marginea pădurii patru cazaci cu încheietorul de pluton şi plecă cu ceilalţi spre un cătun cu acoperişurile de ţiglă, ce se zărea dincolo de deal.

Grigori, încheietorul de pluton, tînărul cazac Silantiev, Moţatul şi Mişka Koşevoi rămaseră la marginea pădurii, lîngă un mic paraclis cu turla ascuţită, adăpostind un crucifix ruginit.

— Descălecați, flăcăi ! ordonă încheietorul de pluton. Koșevoi, du caii îndărătul pinilor ăstora ; da, acolo, unde-s mai deși...

Cazacii fumau, culcați sub un pin frînt, uscat. Încheietorul de pluton nu slăbea binoclul de la ochi. La zece pași de el, se legăna un lan nesecerat de grîu, cu boabele căzute. Spicele scuturate în vînt se îndoiau și șușuiau jalnic. Stătură culcați o jumătate de ceas, schimbînd alene doar cîte o vorbă, din cînd în cînd. Undeva, în partea din dreapta a orașului, văzduhul tremura necontenit din pricina canonadei.

Grigori se tîrî pînă la lan ; găsi cîteva spice pline, le frecă în palmă și ronțăi boabele uscate.

— Oho, austriecii ! strigă cu jumătate de gură încheietorul de pluton.

— Unde-s ? întrebă Silantiev.

— Colo, ies din pădure. Cată mai la dreapta !

Un grup de călăreți ieși din rariștea îndepărtată. Oprindu-se, cercetau cîmpia și pădurea ce se revărsa pe alocuri spre șes ; se îndreptară apoi către cazaci.

— Melehov ; strigă încheietorul de pluton.

Grigori se tîrî spre pin.

— Îi lăsăm să vină mai aproape, și apoi îi pălim cu o salvă. Armele gata, flăcăi ! șopti încheietorul de pluton, înfrigurat.

Călăreții se apropiau încet, abătîndu-se spre dreapta.

Cei patru cazaci așteptau, culcați sub pin, tăcuți, cu răsuflarea oprită.

— ...*aucht ! Kaporal !* răsună, adus de vînt, un glas sonor și tînăr.

Grigori ridică privirea : șase husari maghiari, îmbrăcați în dolmane frumoase, cu brandenburguri, veneau buluc.

Cel din fruntea lor era călare pe un cal corbiu și trupeș ; ținea carabina în mînă și rîdea încet, cu voce de bas.

— Foc ! șopti încheietorul de pluton.

„Bu-hu-hu-um !" porni salva.

„U-u-uh !" izbucni ca un lătrat ecoul.

— Ce-i asta ? strigă speriat Koșevoi dindărătul pinilor și se răsti la cai : Prr, diavole ! Ai turbat ? Stai, drace ! Vocea lui răsuna puternic.

Husarii întoarseră caii şi porniră în galop pe ogoare în lanţ şerpuit.

Unul din ei, cel care gonea pe calul corbiu, în fruntea lor, trăgea în aer. Ultimul, rămas la coadă, se aplecase pe grumazul calului şi întorcea din cînd în cînd capul, ţinînd chipiul în mîna stîngă.

Moţatul sări cel dintîi şi, cu puşca în mînă, alergă împiedicîndu-se în grîu. La vreo sută de stînjeni departe, un cal doborît se zvîrcolea, frămîntînd picioarele ; lîngă el, un husar maghiar, în capul gol, îşi freca genunchiul lovit în cădere. Strigă de departe ceva nedesluşit şi ridică braţele, privind la camarazii care galopau depărtîndu-se.

Toate astea se petrecură atît de uite, încît Grigori îşi veni în fire numai cînd Moţatul aduse prizonierul lîngă pin.

— Leapădă asta, voinice ! strigă Moţatul, smulgîndu-i sabia. Prizonierul avu un zîmbet încurcat şi prinse numaidecît să dezlege cureaua ; mîinile îi tremurau ; nu izbutea să descheie catarama. Grigori îi ajută cu băgare de seamă ; husarul, un flăcău înalt şi bucălat, cu un negel în colţul de sus al buzei, îi zîmbi recunoscător şi dădu din cap. Părea bucuros că scăpase de arme ; se scotoci prin buzunare cu ochii la cazaci, scoase o pungă de piele şi murmură ceva, oferind prin semne cazacilor să se înfrupte.

— Ne face cinste ! zîmbi încheietorul de pluton, căutînd prin buzunare o foiţă.

— Răsuceşte una din tutunul lui ! chicoti Silantiev.

Cazacii răsuciră cîte o ţigară şi aprinseră. Tutunul negru de pipă, îi ameţi îndată.

— Unde-i carabina lui ? întrebă încheietorul de pluton, sorbind fumul cu nesaţ.

— Iat-o ! spuse Moţatul, arătînd spre cureaua galbenă care îi atîrna pe umăr.

— Trebuie trimis la sotnie. Statul-major are nevoie de informaţii. Cine să-l ducă ? întrebă încheietorul de pluton, tuşind şi plimbînd asupra cazacilor privirea tulbure.

— Eu ! se oferi Moţatul.

— Hai, du-te !

Se vedea bine că prizonierul a înțeles — și prinse a zîmbi stîngaci și jalnic, încercînd să se stăpînească ; cu mișcări repezi își întoarse buzunarele și întinse cazacilor bucăți de ciocolată moale și strivită.

— Rutean, *ich*... rutean... *nicht* austriac ! rostea, stîlcind cuvintele și tot oferind mereu cu gesturi caraghioase ciocolata lui, turtită și mirositoare.

— Mai ai vreo armă ? întrebă încheietorul de pluton. Nu mai trăncăni, că-i degeaba ! Nu înțelegem. Ai rivolver ? Pac-pac ? spuse el, apăsînd degetul pe un trăgaci închipuit.

Prizonierul dădu aprig din cap :

— Nu este ! Nu este !

Se lăsă percheziționat de bunăvoie ; obrajii bucălați îi tremurau.

Sîngele curgea sub pantalonii sfîșiați la genunchi ; se vedea o zgîrietură pe pielea trandafirie. Punea batista, se strîmba, plescăia din limbă și sporovăia mereu. Chipiul îi rămăsese lîngă calul ucis ; ceru voie să se ducă și să ia pătura, chipiul și carnetul de buzunar unde avea o fotografie a rudelor ; încheietorul de pluton se străduia în zadar să priceapă ce vorbește și, în cele din urmă, cu un gest a lehamite, porunci :

— Du-l !

Moțatul își luă calul rămas în paza lui Koșevoi, încălecă, își potrivi cureaua armei și arătă cu mîna :

— Marș voinice ! Ce mai oștean !... Grijania și paștele lui !...

Încurajat de rînjetul Moțatului, prizonierul zîmbi și el ; pășind alături de cal, îl plesni pe coapsă cu o familiaritate lingușitoare. Moțatul îl respinse cu asprime și trase de dîrlogi, lăsîndu-l să treacă înainte.

— Marș, afurisitule ! Nu ne arde nouă de șagă !...

Prizonierul porni înainte cu un aer vinovat ; luă o mutră serioasă și, mergînd, se întorcea mereu spre cazaci. Părul bălai se ciufulea de vînt în vîrful capului. Așa a rămas în amintirea lui Grigori, cu dolmanul de husar, cu brandenburguri, cu părul ciufulit și cu mersul apăsat și sigur.

— Du-te, Melehov, de ia șaua ! ordonă încheietorul de pluton și scuipă cu părere de rău mucul de țigară care-i frigea degetele.

Grigori scoase șaua calului ucis și ridică, fără să știe de ce, chipiul căzut lîngă cal. Mirosi căptușeala și simți un iz de sudoare și de săpun ieftin. Aduse șaua, ținînd cu grijă în mîna stîngă chipiul husarului. Cazacii, chirciți sub pin, scotociră coburii și cercetară cu atenție șaua, un model cum nu mai văzuseră niciodată.

— Tutunul îi foarte bun ! Trebuia să-i mai cerem o țigară ! rosti cu regret Silantiev.

— Ce-i drept, îi drept ! Straşnic tutun !

— Parc-ar avea dulceață. Lunecă pe gît ca untdelemnul ! încuviință încheietorul de pluton, oftînd și înghițind în sec.

După cîteva minute, capul unui cal se ivi de după un pin. Se întorcea Moțatul.

— Hei ! exclamă încheietorul de pluton, sărind speriat în sus. L-ai lăsat să scape ?...

Moțatul se apropie vînturînd biciușca, descălecă și dădu brațele în lături să se mai dezmorțească.

— Ce-ai făcut cu austriacul ? stărui încheietorul de pluton, păşind spre dînsul.

— Ia dă-mi pace ! spuse Moțatul arțăgos. A fugit... A vrut să fugă...

— Și l-ai scăpat ?

— Cînd am ajuns în rariște, a rupt-o la fugă... L-am pălit cu sabia.

— Minți ! strigă Grigori. L-ai ucis fără pricină !

— De ce zbieri ? Nu-i treaba ta.

Moțatul ridică spre Grigori ochii de gheață.

— Cu-um ? se sculă Grigori încet, căutînd ceva împrejur cu mîini cuprinse de spasmuri.

— Nu te băga unde nu-ți fierbe oala ! Ai înțeles ? Nu te băga !... repetă Moțatul cu asprime.

Grigori apucă arma de curea, o smuci și o puse fulgerător la ochi. Degetul îi tremura și nu găsea trăgaciul ; chipul lui îngălbeni și se schimonosi ciudat.

— Hei, strigă amenințător încheietorul de pluton ; se repezi la Grigori și-l împinse înainte de a slobozi împuşcătura ; glonțul, cîntînd plîngător, scutură doar cetina.

— Ce-i asta ? mugi Koşevoi.

Silantiev rămase pe loc cu gura căscată. Încheietorul de pluton îl împinse pe Grigori în piept şi-i smulse arma ; numai Moţatul stătea în aceeaşi poziţie, cu un picior scos înainte, cu mîna stîngă pe centură.

— Mai trage o dată...

— Te omor ! se repezi spre el Grigori.

— Ho ! Ce v-a apucat ?... Vreţi să mergeţi la Curtea marţială, ai ? Să vă pună la zid ? Jos arma ! strigă încheietorul de pluton şi, îmbrîncindu-l pe Grigori, se puse între cei doi cazaci, depărtînd braţele.

— Minţi ! N-ai să mă omori ! spuse, rîzînd încetişor, Moţatul ; numai piciorul răşchirat îi tremura.

Cînd se întorceau, în amurg, Grigori zări înaintea colorialţi cadavrul husarului. Se îndreptă spre el, luînd-o înaintea tovarăşilor, şi, oprind calul care sforăia speriat, îi privi cu atenţie. Prizonierul zăcea pe pîntec, cu faţa ascunsă într-un covor de muşchi, cu mîna întoarsă şi aruncată-n lături ; palma galbenă părea o frunză veştedă, căzută pe iarbă. Groaznica lovitură de sabie aplicată, pesemne, pe la spate, îl despicase în două, de sus de la umăr şi pînă la brîu.

— Cum l-a mai spintecat ! murmură încheietorul de pluton, trecînd pe alături şi privind cu spaimă şuviţele de păr bălai, zbîrlit, pe capul strîmbat al mortului.

Cazacii se întoarseră tăcuţi la sotnie. Umbrele amurgului se îngroşau. Un vînt dinspre apus împingea pe boltă un nor mare, negru. Mirosul dulceag de putregai, de apă stătută şi ierburi de nămol venea de undeva dinspre mlaştină ; un buhai-de-baltă striga monoton. Tăcerea somnoroasă era întreruptă din cînd în cînd de hîrşcîitul harnaşamentului, de o sabie lovită în scări şi de cetina strivită sub copite. Cele din urmă raze de soare se topeau în pete roşii, pe vîrfurile pinilor din rarişte. Moţatul fuma neîntrerupt. Scînteile îi luminau din cînd în cînd degetele butucănoase, cu unghii bombate şi negre, care strîngeau ţigara. Norul plutea deasupra pădurii, întărind şi îngroşînd culorile şterse şi nespus de triste ale înserării ce pogora pe pămînt.

13

Operația pentru cucerirea orașului începu dis-de-dimineață. Unitățile de infanterie, avînd cavalerie pe flancuri și în rezervă, urmau să pornească atacul dinspre pădure, la revărsatul zorilor. O încurcătură se iscase undeva : două regimente de infanterie nu veniră la timp : Regimentul 211 infanterie primi ordin să treacă la flancul stîng ; în timp ce un alt regiment se deplasa spre poziții, nimeri sub focul unei baterii proprii ; se petrecu ceva absurd ; o harababură bezmetică răsturnă toată planurile : exista primejdia ca atacul să se termine, dacă nu cu zdrobirea trupelor, cel puțin cu un eșec. Pe cînd infanteria se regrupa, iar artileriștii — care în cursul nopții, din ordinul neghiob al cuiva, fuseseră trimiși în mlaștină, unde se înfundaseră — își salvau atelajele și tunurile împotmolite, Divizia a II-a trecu la atac. Terenul păduros și mlăștinos nu îngăduia atacul pe un front larg ; în cîteva sectoare escadroanele noastre de cavalerie erau silite să atace pluton după pluton. Sotniile a patra și a cincea din Regimentul 12 de cazaci fuseseră retrase în rezervă ; celelalte se angrenaseră în valul atacului ; după un sfert de ceas, un vuiet și un urlet fioros de glasuri tremurătoare răzbi pînă la acei care rămăseseră în urmă.

— Ur-a-a-a — rra-rra-a !...

— Au pornit ai noștri !

— Înaintează !

— Ascultă ce mai răpăie mitraliera !

— I-auzi ce-i mai seceră pe-ai noștri...

— Au amuțit, hai ?

— Va să zică, acolo sînt !

— Acuși intrăm și noi în horă ! schimbau cazacii între ei întretăiate cuvinte.

Cele două sotnii așteptau într-o poiană. Pinii le stinghereau vederea. O companie de soldați trecu repede pe dinaintea lor, aproape în fugă. Plutonierul-major, un viteaz cu ținută dîrză, rămase puțin mai în urmă, lăsînd să treacă și ultimele rînduri și strigînd cu vocea răgușită :

— Strîngeți rîndurile !

În tropot de pași și zăngănit de gamele, compania dispăru îndărătul unui desiș de arini.

Din depărtare, de după un deal păduros, răsună din nou un strigăt slab : „R-a-a-a — urr-a-a-a !... A-a !“ Apoi se stinse îndată. Și peste toate se lăsă o tăcere apăsătoare, grea, mocnită.

— Acu au ajuns !

— Și-și sparg capetele... Se junghie în luptă corp la corp !

Toți ascultau ațintind urechea, dar tăcerea era de nepătruns. La flancul drept, artileria austriacă îi făcea zob pe atacatori, mitralierele păreau că ciocănesc urechile, ca acul unei mașini de cusut.

Grigori Melehov se uită la pluton. Cazacii se frămîntau, caii erau neliniștiți, ca mușcați de streche. Moțatul își pusese șapca pe oblînc și-și ștergea chelia udă de sudoare ; alături de Grigori, Mișka Koșevoi se afuma, sorbind cu nesaț din mahorcă. Toate de jur împrejur erau ciudat de clare și de o realitate extraordinară, cum par toate, uneori, după o noapte de nesomn.

Sotniile stătuseră în rezervă vreo trei ceasuri. Focul slăbea, apoi începea din nou, cu puteri sporite. Un avion zbură vîjîind, se roti deasupra lor la mari înălțimi și se îndreptă spre răsărit, ridicîndu-se mereu tot mai sus ; nourași de fum lăptos de la șrapnele răsăriră sub avion, în peruzeaua cerului. Trăgea un tun antiaerian.

Rezerva fu introdusă în luptă către prînz. Oamenii isprăviseră mahorca și se frămîntau, așteptînd ; tocmai atunci sosi în galop un curier de la husari. Comandantul sotniei a patra își scoase îndată subunitatea într-un luminiș și o duse lateral, paralel cu frontul. Lui Grigori i se părea că se întorceau înapoi. Timp de vreo douăzeci de minute, merseră prin desișul pădurii, destrămîndu-și formația. Vuietul bătăliei se apropia tot mai mult ; undeva, foarte aproape, o baterie bubuia din spate, necurmat ; obuzele, urlînd și șuierînd, treceau peste capul cazacilor. Sotnia, împrăștiată cît străbătuse pădurea, ieși în cîmp cu rîndurile învălmășite. La jumătate de verstă, în marginea pădurii, husarii unguri hăcuiau cu săbiile pe servanții unei baterii rusești.

— Sotnie, pentru atac !

Şi nici n-avură timp să se desfăşoare, cînd răsună :
— Sotnie, sabia afară ! La atac, înainte-marş !

Săbiile albastre scînteiară ca o ploaie. Sotnia, iuţind trapul, trecu la galop.

Şase husari unguri se vînzoleau lîngă atelajul unei piese de artilerie. Unul trăgea de căpăstru caii speriaţi ; altul îi lovea cu sabia ; ceilalţi, descălecaţi, încercau să urnească din loc tunul, ajutînd caii şi opintindu-se în spiţele roţilor. Ofiţerul era lîngă ei, călare pe o iapă murgă cu coada retezată, care juca sub el. Dădea ordine. Cînd îi zăriră pe cazaci, ungurii părăsiră tunul şi, aruncînd armele, o luară la galop.

„Aşa, aşa, aşa !" Grigori număra în gînd cadenţa galopului. Pentru o clipă, piciorul îi alunecă din scară ; simţi că se clatină în şa şi căută cu groază să o prindă ; se aplecă, apucă scara şi vîrî piciorul ; ridică ochii şi văzu cei şase cai înhămaţi la tun, pe primul conductor, cu ţeasta despicată, strîngînd în braţe gîtul calului ; cămaşa era muiată în sînge şi stropită de creieri. Calul izbi cu un trosnet trupul unui servant mort. Alţi doi zăceau lîngă chesonul răsturnat ; unul era întins pe afet. Silantiev o luă înaintea lui Grigori. Ofiţerul ungur, călare pe iapa cu coada tunsă, îl împuşcă cu un foc de revolver tras de la cîţiva paşi ; Silantiev săltă în şa şi căzu, încercînd să cuprindă golul de azur în braţe... Grigori trase de dîrlogi vrînd să-l atace pe ofiţer din dreapta, cum îi era mai la îndemînă. Ofiţerul, observînd mişcarea, trase toate cartuşele cu mîna întoarsă şi scoase sabia din teacă. Era foarte dibaci în mînuirea armei, apărîndu-se cu înlesnire de cele dintîi trei lovituri năprasnice ale lui Grigori. Cu gura strîmbată, Grigori îl ajunse şi-l atacă a patra oară ; se ridică în scări (caii lor galopau alături ; Grigori vedea obrazul ras al ungurului şi numărul cusut pe gulerul dolmanului), îi înşelă agerimea printr-o lovitură vicleană şi, abătînd sabia, îl împunse între umeri, apoi îl lovi peste grumaz, acolo unde încep vertebrele. Ungurul lăsă să-i cadă braţul care ţinea sabia, scăpă dîrlogii, se îndreptă, scoase pieptul afară, ca şi cînd ar fi simţit o muşcătură în spate, şi se lăsă pe oblîncul şeii. Simţind o mare uşurare, Grigori îi mai dădu o lovitură în cap ; văzu cum sabia se înfipse pînă în osul craniului, deasupra urechii.

O cumplită lovitură în creştet, pe la spate, îl făcu pe Grigori să-şi piardă cunoştinţa. Simţi un gust sărat, de sînge cald, năvălindu-i pe gură şi-şi dădu seama că se răstoarnă de pe cal ; pămîntul, miriştea se apropiau vertiginos şi i se roteau sub ochi.

Puternica izbitură a căderii îl dezmetici o clipă. Deschise ochii, dar gîlgîitul sîngelui îl înecă. Mai auzi aproape de ureche ropotul şi răsuflarea greoaie a calului : „hap, hap, hap". Deschise pentru ultima oară ochii, văzu nările largi, trandafirii, ale calului şi o scară de care atîrna un vîrf de cizmă. Un gînd de uşurare îi lunecă prin minte, ca un şarpe : „S-a isprăvit !" Apoi, mai hurui un vuiet, şi hăul negru îl cuprinse.

14

În primele zile ale lui august, sotnicul Evgheni Listniţki se hotărî să treacă din garda imperială într-un regiment de linie. Înaintă raportul şi, după trei săptămîni, obţinu mutarea într-un regiment din armata de operaţii. Cu formalităţile îndeplinite, înainte de a părăsi Petrogradul, îşi înştiinţă părintele, printr-o scurtă scrisoare, despre această hotărîre :

„Papá, am cerut să fiu mutat din Regimentul «Atamanski» în armata de operaţii. Azi am primit repartizarea şi plec să mă pun la dispoziţia comandantului Corpului II armată. Vei fi probabil surprins de hotărîrea mea, dar ea se explică în felul următor : mediul în care am trăit mă deprimă — parăzi, recepţii, gărzi ; m-am săturat de serviciul la palat. Mi s-a urît. Nu mai pot ; vreau fapte vii şi... dacă vrei, fapte eroice. Poate că sîngele glorios al familiei Listniţki, care a adăugat atîţia lauri la cununa armatei ruse, începînd cu Războiul pentru Apărarea Patriei de la 1812, s-a trezit şi în mine. Plec pe front. Dă-mi binecuvîntarea dumitale. Săptămîna trecută l-am văzut pe împărat, înaintea plecării la Marele cartier general. Îl divinizez. Făceam parte din garda interioară a palatului. Mergea cu Rodzeanko şi, trecînd pe lîngă mine, zîmbi şi spuse în englezeşte, arătînd spre mine cu privirea :

«Iată glorioasele mele trupe de gardă. Va veni timpul cînd, cu ajutorul acestei cărți, voi bate asul lui Wilhelm. Am pentru el adorație de fată de pension. Nu mi-e rușine să mărturisesc, cu toate că am 28 de ani trecuți. Sînt adînc indignat de toate bîrfelile palatului, care învăluie ca o pînză de păianjen numele luminos al monarhului. Nu le cred și nici nu pot să le cred. Zilele acestea era cît p-aci să-l ucid pe esaulul Gromov, pentru că a îndrăznit să vorbească necuviincios, în prezența mea, despre majestatea-sa împărăteasa. Este o ticăloșie ! I-am spus că numai oamenii în vinele cărora curge sînge de robi nemernici se înjosesc să debiteze astfel de calomnii odioase. Incidentul acesta a avut loc în prezența altor ofițeri. În culmea mîniei, am scos revolverul să stric un glonte pe acest ticălos ; dar camarazii m-au dezarmat. Pe zi ce trece, mi-e tot mai greu să stau în această cloacă. În regimentele de gardă și între ofițeri în special, nu există un adevărat patriotism. Nu există, e îngrozitor de spus, nici dragoste de dinastie. Nu sînt nobili, ci lepădături. Iată motivul rupturii mele cu regimentul. Nu pot avea relații cu oameni pe care nu-i respect. Ei bine, cred că am spus totul. Iartă-mă dacă e puțin dezlînat. Sînt foarte grăbit ; trebuie să-mi fac geamantanul și să plec la comandantul garnizoanei. Îți doresc sănătate, papá, și-ți voi trimite o scrisoare lungă de pe front.

Al dumitale,

EVGHENI"

Trenul de Varșovia pleca la opt seara ; Listnițki se duse la gară cu o birjă. Petrogradul rămase în urmă, în strălucirea albăstruie a luminilor. În gară era zarvă și îmbulzeală. Cei mai mulți călători erau militari. Hamalul puse geamantanul lui Listnițki în vagon și, primind bacșișul, ură călătorie bună domnului ofițer. Listnițki își scoase sabia și mantaua, desfăcu curelele și așternu pe banchetă o plapumă multicoloră, din mătase de Caucaz. Jos, lîngă fereastră, un preot uscățiv, cu chipul de ascet, își puse proviziile pe măsuță și înfuleca. Scuturînd firimiturile de pîine din barbă, pofti la masă o fată brună și slăbuță, îmbrăcată în uniformă de liceu.

— Serviți, vă rog !

— Foarte mulțumesc.

— Nu vă sfiiți ! Așa slăbuță cum sînteți, trebuie să mîncați mai mult...

— Mulțumesc !

— Gustați o brînzoaică. Poate serviți și dumneavoastră o bucată, domnule ofițer ?

Listnițki coborî privirea :

— Cu mine vorbiți ?

— Da, da !

Preotul îl sfredelea cu ochii posomorîți, pătrunzători, și zîmbea în colțul buzelor subțiri, ascunse sub tufișul întunecat al mustății.

— Mulțumesc, nu mi-e foame.

— Păcat ! Nu ceea ce intră în gură spurcă pe om. Mergeți pe front ?

— Da.

— Să vă ajute dumnezeu !

Listnițki auzea prin vălul somnului vocea groasă a preotului, care părea că vine de foarte departe ; apoi, părea că nu mai este basul jalnic al unui popă vorbăreț, ci glasul esaulului Gromov.

— ...Știți, am familie și o parohie săracă. Mă duc preot militar, la regiment. Poporul rus nu poate trăi fără credință. Și, știți, credința se întărește an de an. Sînt, firește, și unii care își leapădă credința ; de, sînt intelectuali ; țăranul însă se ține de dumnezeu cu mîinile și cu picioarele. Da... Asta e ! oftă el cu voce de bas.

Urmă apoi un alt torent de vorbe, care nu-i mai ajunse în conștiință.

Listnițki aținise ; ultimul lucru pe care îl mai simți aievea fu mirosul de vopsea proaspătă care venea din scîndurile înguste ale tavanului, și un strigăt de sub fereastră :

— Casa de bagaje l-a primit, restul nu mă privește !

„Ce-a primit casa de bagaje ?“, întrebă alene conștiința, și firul se rupse deodată. Un somn întăritor îl cuprinse, după două nopți nedormite. Listnițki se trezi cînd trenul ajunsese la vreo patruzeci de verste de Petrograd. Roțile se învîrteau cu un zgomot ritmic, vagonul hurducat

se legăna. Cineva fredona într-un compartiment vecin ; felinarul proiecta umbre liliachii și piezișe.

Regimentul în care fusese repartizat sotnicul Listniţki suferise mari pierderi în ultimele lupte ; fusese retras din linia întîi și-și completa în grabă efectivele și caii.

Statul-major al regimentului se afla în Berezneaghi, sat mare și bogat. Listniţki coborî din vagon într-o haltă fără nume. Acolo debarcă și o ambulanţă. Informîndu-se de la un medic unde pleacă ambulanţa, Listniţki află că fusese mutată în acest sector de pe frontul de sud-vest și că va pleca îndată pe linia Berezneaghi—Ivanovka—Krîșovinskoe. Medicul, un om trupeș, cu fața stacojie, vorbea fără respect despre șefii săi direcţi ; tuna împotriva celor de la comandamentul diviziei și, zbîrlindu-și barba, își vărsa veninul în fața oricărui interlocutor de ocazie ; ochii lui mici și răutăcioși fulgerau de după lentilele *pince-nez*-ului aurit.

— Nu m-aţi putea lua și pe mine la Berezneaghi ? îi întrerupse brusc sporovăiala Listniţki.

— Vino, domnule sotnic, și așază-te în trăsurica asta ! Hai cu noi ! consimţi medicul și, învîrtind familiar, între degete, un nasture de la mantaua ofiţerului, căutînd să-i trezească simpatia, continuă să vorbească cu vocea lui de bas stăpînit : Gîndește-te, domnule sotnic ! Ne-am canonit în vagoane de vite ; am făcut două sute de verste, ca să stăm aci cu mîinile în buzunar, cînd, în sectorul de unde a fost luată ambulanţa, s-au dat, timp de două zile, lupte crîncene, sîngeroase și au rămas o sumedenie de răniţi, care aveau nevoie de ajutorul nostru imediat (medicul pronunţa cuvintele „lupte sîngeroase“ cu o stranie voluptate, apăsîndu-l pe „r“).

— Și cum vă explicaţi această neorînduială ? întrebă de politeţe sotnicul.

— Cum ? Doctorul ridică ironic sprîncenele deasupra *pince-nez*-ului și răcni : Prin incapacitatea, tîmpenia și prostia superiorilor, iată cum ! Sînt niște ticăloși, care nu știu altceva decît să încurce lucrurile. N-au spirit organizatoric : le lipsește bunul-simţ. Îţi amintești *Însemnările unui medic* de Veresaev ? Iată ! Acum repetăm, în proporţii mult mai mari...

Listniţki salută și se îndreptă spre convoiul de trăsuri, dar medicul, furios, croncănea mereu :

— Vom pierde războiul, domnule sotnic. Am fost bătuți de japonezi și n-am învățat minte. Ne lăudăm mereu că-i înghițim de vii pe nemți, și iată ce se întîmplă !...

Medicul trecu de-a lungul liniei ferate, pășind peste băltoace de apă, acoperite cu straturi subțiri, irizate, de petrol ; mergea scuturînd cu amărăciune din cap.

Ambulanța ajunse la Berezneaghi spre seară. Vîntul răvășea creasta galbenă și aspră a miriștii. Norii se îngrămădeau, umflîndu-se, spre asfințit. Sus, păreau de un negru-violet ; ceva mai jos, această culoare fantastică se pierdea, și norii revărsau peste fondul întunecat al cerului nuanțe liliachii-deschise ; în mijloc, învălmășeala fără nici o formă, asemeni gheții plesnite primăvara deasupra apei, se rupea ca să lase a trece un șuvoi de raze portocalii spre asfințit. Torentul se lărgea ca un evantai, se sfărîma într-o pulbere de raze, se răsfrîngea apoi și mai jos de spărtură și sfîrșea într-o beție de culori...

Un cal roib, ucis de glonte, zăcea lîngă drum, în șanț. O potcoavă tocită lucea pe copita piciorului dindărăt, ridicat în sus, zgîrcit în chip nefiresc. Listnițki, săltat de trăsurică la hîrtoape, se uită la leșul calului. Sanitarul, care era în trăsurică, îi explică, scuipînd peste pîntecul umflat al calului :

— A înfulecat prea multe grăunțe... A mîncat ! se corectă el, uitîndu-se la sotnic ; voi să scuipe încă o dată, dar renunță din politețe ; înghiți saliva și se șterse pe buze cu marginea mînecii. Iată-l crăpat ! Dar nu-l îngroapă nimeni ! La germani nu-i ca la noi.

— De unde știi ? îl întrebă Listnițki, mînios din senin și, în aceeași clipă, simți o ură sălbatică față de mutra nepăsătoare a sanitarului, pe care se citea un ifos de superioritate și dispreț.

Avea un chip șters și searbăd ca o miriște de toamnă ; nu se deosebea de loc de miile de chipuri ale țăranilor-ostași, întîlnite și lăsate în urmă de Listnițki, pe drumul lui de la Petrograd spre front. Toate păreau spălăcite, îndobitocite, avînd aceeași expresie în ochii cenușii, albaștri, verzi sau de altă culoare, și semănau acum aievea unor vechi și șterse monede de aramă, bătute de foarte multă vreme.

— Am stat trei ani în Germania, înainte de război ! răspunse sanitarul, fără să se grăbească.

În glas avea aceeași nuanță de superioritate și de dispreț, pe care sotnicul le deslușise în ochii lui.

— Am lucrat la Königsberg, la o fabrică de trabucuri ! își depănă vorba sanitarul, plictisit și lovind căluțul cu capătul hățurilor.

— Ai face mai bine să taci ! rosti cu asprime Listnițki și întoarse privirea din nou spre capul calului ucis, peste care lunecase coama, cu dinții dezgoliți și uscați de soare.

Piciorul ridicat era îndoit la genunchi ; copita, deși crăpată în jurul caielelor, avea cornul cenușiu tare și lucea ; privindu-i piciorul și chișița fină, sotnicul își dădu seama că fusese un cal tînăr și de rasă.

Trăsurica mergea hurducată pe drumul de țară. La apus, culorile se înmuiau pe cer ; vîntul sorbea norii. Piciorul calului mort se înălța în urma lor, ca o troiță la răscruce de drum. Listnițki îl privea mereu ; deodată, un mănunchi de raze atinse cadavrul ; piciorul cu peri roșii întinși pe piele înflori minunat de frumos în bătaia lor, ca o ramură desfrunzită, scăldată în lumini portocalii.

La intrarea în Berezneaghi, ambulanța întîlni un transport de răniți.

Proprietarul primei căruțe, un bielorus în vîrstă, ras, pășea pe lîngă cal, cu hățurile de frînghie încolăcite în jurul mîinii. În căruța lui era culcat, rezemîndu-se în cot, un cazac fără șapcă, cu capul bandajat, cu ochii închiși de istoveală. Mesteca pîine neagră și o scuipa mozolită de salivă. Un soldat era lungit pe pîntec, lîngă el ; avea turul pantalonilor sfîșiat și scorțos de sîngele închegat. Soldatul, fără să ridice capul, înjura sălbatic. Auzind glasul rănitului, Listnițki se umplu de spaimă ; semăna cu glasul habotnicilor cînd își spun rugăciunile. În a doua căruță, șase soldați erau culcați de-a valma ; unul, însuflețit de o veselie înfrigurată, povestea, încruntînd ochii învăpăiați de febră :

— ...cică ar fi venit un sol de la împăratul lor și a făcut cerere să încheie pace. Ia seama ! A spus-o un om de ispravă ; mă bizui pe el ; e din cei care nu mint.

— Nu prea pare să fie adevărat ! glăsui cu îndoială un alt soldat, clătinînd capul rotund, cu cicatrice de scrofule.

— De ce, Filip ? Poate că-i adevărat să fi fost solul acela ! rosti, cu un accent dulce de pe Volga, un al treilea, întors cu spatele spre cai.

Într-a cincea căruţă se zărea paspoalul roşu al şepcilor căzăceşti. Trei cazaci, aşezaţi boiereşte într-un furgon încăpător, se uitau tăcuţi la Listniţki ; feţele lor aspre, ninse de praf, nu mai purtau nici urmă a respectului din front.

— Bună ziua, cazaci ! îi salută sotnicul.

— S-trăiţi ! răspunse fără chef un cazac frumos, cu mustaţa argintată şi cu sprîncenele stufoase, aşezat lîngă vizitiu.

— Din ce regiment sînteţi ?... întrebă Listniţki, încercînd să citească numărul de pe epoletul albastru al cazacului.

— Din doisprezece.

— Unde se află acum ?

— Nu ştim, blagorodnicia voastră.

— Şi unde aţi fost răniţi ?

— Acilea, aproape... lîngă un sat.

Cazacii şoptiră ceva între ei ; unul sări din furgon, sprijinind cu mîna teafără braţul bandajat cu o bucată de pînză.

— Blagorodnicia voastră, aşteptaţi oleacă !

Se apropie de Listniţki, zîmbind ; îşi ducea cu băgare de seamă braţul rănit şi congestionat, mişcînd greoi picioarele desculţe în pulberea şleaului.

— Nu care cumva sînteţi din staniţa Vioşenskaia ? Listniţki ?

— Da, da !

— Aşa-i, v-am cunoscut numaidecît ! Domnule sotnic, nu cumva aveţi o ţigară ? Faceţi o pomană, pentru numele lui dumnezeu : ne prăpădim fără tutun !

Oşteanul se ţinea de carîmbul vopsit al trăsuricii, mergînd pe de lături. Listniţki îşi scoase portţigaretul.

— Dacă ne-aţi face cinste cu vreo zece, ai ? Sîntem trei ! zîmbi cazacul, cu o mutră rugătoare.

Listniţki îşi goli portţigaretul în palma mare a cazacului şi întrebă :

— Sînt mulţi răniţi în regiment ?

— Vreo douăzeci.

— Morţi ?

— A murit multă lume !... Blagorodnicia voastră, daţi-mi, rogu-vă, şi-un foc. Să trăiţi !

Cazacul aprinse ţigara şi încetini pasul ; apoi strigă din urmă :

— Azi au căzut trei cazaci din satul Tatarski, vecin cu moşia dumneavoastră. I-a cam hăcuit pe cazaci.

Flutură din mîna teafără şi păşi grăbit să-şi ajungă furgonul. Vîntul juca sub bluza-i verde, fără centură.

Comandantul regimentului, unde fusese mutat sotnicul Listniţki, găzduia în casa preotului din Berezneaghi. Ajuns în piaţă, sotnicul îşi luă rămas bun de la medicul ce-i îngăduise atît de amabil să ia loc în trăsurică şi porni, scuturîndu-şi uniforma de praf şi întrebînd pe trecători unde se află statul-major al regimentului. Un plutonier-major cu barba roşie ca focul ducea soldaţii în post ; salută pe ofiţer, fără să piardă cadenţa, îi răspunse la întrebare şi-i arătă casa. În clădirea statului-major era linişte, ca la toate statele-majore depărtate de primele linii. Furierii moţăiau la o masă mare ; un esaul bătrîn glumea cu un interlocutor invizibil de la celălalt capăt al firului telefonic. În odaia, mare, muştele bîzîiau pe geamuri ; telefoanele zbîrnîiau subţire ca ţînţarii. Un soldat îl conduse pe sotnic pînă la locuinţa comandantului de regiment. Polcovnicul, om înalt, cu cicatrice în triunghi pe bărbie, îl întîmpină în antreu, morocănos.

— Sînt comandantul regimentului ! răspunse la întrebare şi, după ce află că sotnicul avea onoarea să se prezinte pentru a se pune la dispoziţia lui, îl invită cu un gest să treacă în odaie, fără să mai adauge nimic. Abia după ce se închise uşa în urma lor, îşi netezi părul cu un gest de om extrem de obosit şi spuse cu glas monoton şi ceva mai plăcut :

— Statul-major al brigăzii m-a înştiinţat ieri despre venirea dumitale ! Ia loc, te rog...

Îl întrebă pe Listniţki despre serviciul de pînă acum, despre noutăţile din capitală, despre drumul său ; dar,

ît dură scurta lor convorbire, nu ridică asupra celuilalt ochii îngreuiaţi de o mare istoveală.

„Probabil că a avut mult de furcă pe front, se gîndi sotnicul, privind cu compătimire fruntea înaltă şi inteligentă a polcovnicului. Pare a fi obosit de moarte."

Dar polcovnicul, ca şi cînd ar fi vrut să-l convingă de contrariu, îşi scărpină fruntea, între ochi, cu mînerul săbiei şi zise :

— Du-te, sotnice, şi fă cunoştinţă cu ofiţerii. Ştii, n-am dormit de trei nopţi. În colţul acesta oropsit, n-avem altceva de făcut decît să jucăm cărţi şi să ne ţinem de cheluri.

Listniţki salută, ascunzîndu-şi profundul dispreţ într-un zîmbet. Plecă, amintindu-şi cu un simţămînt de duşmănie prezentarea sa şi rîzîndu-şi de sine pentru respectul involuntar pe care i-l inspiraseră chipul obosit şi cicatricea de pe bărbia lată a colonelului.

15

Divizia primise misiunea să forţeze rîul Stîr şi să cadă în spatele inamicului, lîngă Lovişce.

În cîteva zile, Listniţki se familiariză cu ofiţerii din regiment ; se deprinse în acest timp şi cu rînduielile vieţii de pe front, care-i alungau din suflet năravurile de pace şi de trîndăvie. Divizia execută forţarea Stîrului în chip strălucit. Ea izbi în flancul stîng al unui însemnat grup de trupe inamice şi pătrunse în spatele lor. La Lovişce, austriecii, sprijiniţi de cavaleria maghiară, au încercat să treacă la contraofensivă, dar fură măturaţi de şrapnelele bateriilor căzăceşti ; escadroanele maghiare, desfăşurate, se retrăgeau în dezordine, măcelărite de mitralierele care le loveau din flanc şi urmărite de cazaci.

Listniţki luă parte la un contraatac cu regimentul său ; divizionul lor hărţuia pe inamic în retragere. Plutonul trei, de sub comanda lui Listniţki, avu un cazac ucis şi patru răniţi. Calm în aparenţă, sotnicul trecu pe lîngă Loşcenov, silindu-se să nu-i asculte glasul stins şi răguşit. Acest Loşcenov, un cazac tînăr, cu nasul coroiat, din staniţa Krasnokutskaia, zăcea strivit sub calul ucis. Era rănit

la antebraţ şi se ruga de cazacii care treceau prin faţa lui, strîmbîndu-se de durere :

— Fraţilor, nu mă lăsaţi ! Scoateţi-mă, fraţilor !

Vocea lui înceată, gîtuită de suferinţă, suna înăbuşit ; dar nu răzbea pînă la inimile aţîţate ale cazacilor, care, chiar dacă cunoşteau mila, o alungau şi o sugrumau necontenit printr-o încordare de voinţă, fără s-o arate. Timp de cinci minute, plutonul merse în pas, odihnind caii care gîfîiau după fugă. La vreo jumătate de verstă, se zăreau escadroanele maghiare, retrăgîndu-se în debandadă. Uniformele albastre-brumării ale infanteriştilor se frămîntau printre dolmanele lor frumoase, tivite cu blană. Un convoi de căruţe austriece cobora creasta, însoţit în semn de rămas bun de ultimele noureşe lăptoase ale şrapnelelor. O baterie, aşezată undeva în stînga, îl petrecea cu un foc intens. Bubuiturile spinteca văzduhul, repetate de numeroase ecouri ale pădurii vecine.

Voiskovoi starşina Sofronov, comandantul diviziunului, dădu ordin sotniilor să treacă la trap. Cele trei sotnii porniră în mers iepuresc, mărind distanţele şi alungind coloana. Caii se legănau sub călăreţi ; spuma cădea de sub zăbale ca nişte flori galbene-trandafirii.

Noaptea au petrecut-o într-un sătuleţ.

Doisprezece ofiţeri din regiment se înghesuiră într-o cocioabă. Se culcară flămînzi, sfîrşiţi de oboseală. Pe la miezul nopţii, veni bucătăria de campanie. Horunji Ciubov aduse o oală cu ciorbă grasă ; mirosul tare îi trezi pe ofiţeri, şi după un sfert de ceas, buhăiţi de somn, tăcuţi, mîncau lacom şi pentru cele două zile pierdute în luptă. Cina tîrzie făcu să le piară pofta de somn. Cu burţile pline, ofiţerii fumau, tolăniţi pe mantalele lor şi pe paie.

Podesaulul Kalmîkov, un ofiţer scund, rotofei, cu chipul dovedind că-i neam de mongol, după cum îl arăta şi numele, vorbea cu gesturi smucite :

— Războiul ăsta nu-i pentru mine. Ar fi trebuit să mă nasc cu patru veacuri mai devreme. Ştii, Petro ? urmă el, adresîndu-se sotnicului Tersinţev. Eu n-am să supravieţuiesc acestui război.

— Mai dă-o naibii de chiromanţie, răspunse celălalt cu glas răguşit, de sub manta.

— Nu fac chiromanţie. E, dacă vrei, predestinaţia, sfîrşitul inevitabil. Sînt un element atavic şi-ţi jur că mă simt inutil aici. Astăzi, cînd înaintam sub foc, tremuram de turbare. Nu pot suferi să nu văd adversarul. E un simţămînt josnic, identic cu frica. Inamicul te seceră de la cîteva verste, şi tu eşti pe cal, ca o dropie în stepă, sub puşca vînătorului...

— La Kupalka am avut ocazia să examinez un obuzier austriac. Cine l-a văzut, domnilor ? întrebă esaulul Atamanciukov, lingîndu-şi resturile de conserve de pe mustaţa tunsă englezeşte.

— Sînt grozave ! Aparatele de ochire, întreg mecanismul, sînt însăşi perfecţiunea ! replică entuziasmat horunji Ciubov, care golise a doua gamelă de ciorbă.

— Şi eu l-am văzut, dar păstrez impresiile pentru mine. Sînt un profan în ale artileriei. După mine, e un tun ca toate tunurile, numai cu o gură mai largă.

— Îi invidiez pe cei care luptau odinioară în chip primitiv, continuă Kalmîkov, adresîndu-se lui Listniţki. Înţeleg să-l ataci pe vrăjmaş, într-o luptă cinstită, şi să-l tai în două. Acum însă numai dracul ştie ce se petrece în jurul tău, şi chiar cu tine...

— În viitoarele războaie, rolul cavaleriei va fi nul.

— Mai exact, cavaleria nu va exista.

— Ei, las-o moartă !

— Fără doar şi poate.

— Ascultă, Tersinţev, e imposibil să înlocuieşti omul printr-o maşină ! E o enormitate...

— Nu vorbesc de om, ci de cal. Motocicleta sau automobilul va înlocui calul.

— Asta nu mi-o pot închipui : un escadron pe automobile !

— Prostii ! se înfierbîntă Kalmîkov. Calul va mai aduce servicii armatelor. Fantezii absurde ! Nu ştim ce-o să fie peste două-trei sute de ani în orice caz, pentru moment, cavaleria...

— Şi ce-ai să faci tu, Dmitri Donskoi [1], cînd frontul se va stabiliza în tranşee ? Hai, spune !

[1] *Dmitri Donskoi* (1350—1389), mare cneaz al Moscovei. A unit pentru prima dată forţele poporului rus, sub conducerea Moscovei, în vederea luptei împotriva jugului tătaro-mongol.

— Străpungerea, incursiunea, raidul adînc în spatele inamicului, iată misiunea cavaleriei !

— Vacs !

— Timpul va hotărî, domnilor.

— Acum, să dormim !

— Ia mai încetaţi disputa ; ar fi cazul să vă simţiţi ; alţii vor să se odihnească...

Discuţia atît de aprigă se potoli pe dată. Cineva sforăi sub mantaua de pîslă. Listniţki, care nu luase parte la dispută, se întinse pe spate şi adulmecă mirosul dulceag al paielor de secară din aşternut. Kalmîkov îşi făcu semnul crucii şi se lungi alături.

— Dumneata, sotnice, ar trebui să vorbeşti cu Bunciuk, voluntarul ! E în plutonul dumitale... Un băiat interesant.

— Prin ce anume — interesant ? întrebă Lisniţki, întorcînd spatele către Kalmîkov.

— E un cazac rusificat. A locuit la Moscova. Un simplu muncitor, dar e un adevărat expert în problemele de acest gen. Un om brav şi un mitralior excelent.

— Eu zic să dormim... propuse Listniţki.

— Desigur ! consimţi Kalmîkov, cu gîndul aiurea, făcînd o mutră vinovată şi mişcînd degetele picioarelor : Mă iertaţi, sotnice, picioarele mele miros foarte rău. Nu m-am descălţat de două săptămîni şi mai bine ; ciorapii mi-s ferfeniţă de sudoare. E dezgustător. Trebuie să fac rost de nişte obiele de la cazaci...

— Mă rog, nu face nimic... mormăi Listniţki şi se cufundă în somn.

Listniţki uitase cu desăvîrşire convorbirea cu Kalmîkov ; din întîmplare însă se întîlni chiar a doua zi cu voluntarul Bunciuk. În zorii zilei, comandantul sotniei îi ordonă să plece în recunoaştere şi, dacă va fi posibil, să facă legătura cu regimentul de infanterie care continua atacul la flancul stîng. În penumbra zorilor, Listniţki, rătăcind prin curtea plină de cazaci adormiţi, găsi pe încheietorul plutonului.

— Alege cinci cazaci, să meargă cu mine în patrulă. Dă ordin să-mi fie înşeuat calul. Mai repede !...

Cinci minute mai tîrziu, un cazac scund se apropie de pragul cocioabei :

— Blagorodnicia voastră, începu el, adresîndu-se lui Listniţki, care îşi umplea tabachera cu ţigări. Încheietorul plutonului nu vrea să mă trimită în patrulă, fiindcă nu-i rîndul meu. Îmi permiteţi să merg şi eu ?

— A, vrei să-ţi speli păcatele ? Ce trăsnaie ai făcut ? întrebă sotnicul, silindu-se să distingă trăsăturile cazacului în negura cenuşie.

— N-am făcut nici o trăsnaie, domnule sotnic.

— Bine, vino ! hotărî Listniţki şi se scuală.

— Hei, tu ! strigă el cazacului ce se îndepărta. Întoarce-te !

Cazacul se apropie.

— Spune încheietorului de pluton...

— Numele meu este Bunciuk, îl întrerupse cazacul.

— Voluntar ?

— Da.

— Spune, te rog, încheietorului de pluton... se corectă Listniţki, după o clipă de jenă. Spune-i, adică nu ; du-te ! Am să-i spun eu !

Bezna se destrăma. Patrula ieşi din sat şi, după ce trecu dincolo de posturi şi de pichetele de pază, o luă în direcţia satului însemnat pe hartă.

După ce merseră vreo jumătate de verstă, sotnicul îşi lăsă calul la pas şi strigă :

— Voluntar Bunciuk !

— Ordonaţi !

— Vino mai aproape, te rog !

Bunciuk înaintă cu calul său nearătos, alături de calul pursînge de Don al sotnicului.

— Din ce staniţă eşti ? întrebă Listniţki, scrutînd profilul voluntarului.

— Din Novocerkasskaia.

— Aş putea să aflu motivul pentru care te-ai înrolat voluntar ?

— Cu plăcere ! răspunse Bunciuk cu glas tărăgănat şi cu o uşoară nuanţă de ironie, privind la sotnic cu ochii săi aspri, verzui. Privirea lui era hotărîtă şi nu clipea. Mă interesează arta militară. Vreau s-o studiez...

— Dar pentru asta sînt şcoli militare.

— Da, sînt...

— Atunci ?

— Vreau să-mi însuşesc mai întîi practica. Teoria va veni la timpul său...

— Ce ocupaţie ai avut înainte de război ?

— Muncitor.

— Unde ?

— La Petersburg, la Rostov-pe-Don, la uzinele de armament din Tula... Voi cere să fiu mutat la secţia de mitraliere.

— Cunoşti mitraliera ?

— Cunosc sistemele : Chauche, Berthier, Madsen, Maxim, Hotchkiss, Bergmann, Vickers, Lewis şi Schwarzlose.

— Bravo ! Am să vorbesc cu comandantul regimentului.

— Vă rog chiar.

Sotnicul cercetă încă o dată făptura scundă şi îndesată a lui Bunciuk. Semăna ciudat cu soiul de ulm ce creşte pe malurile Donului. N-avea nimic deosebit, nimic care să atragă privirea, nici o trăsătură mai pronunţată ; totul era obişnuit, simplu ; numai fălcile energice şi ochii care înfruntau cu dîrzenie privirile îl deosebeau în mulţimea celorlalte chipuri.

Zîmbea rar, numai din colţurile buzelor, dar zîmbetul nu-i lumina ochii, şi ei păstrau aceeaşi sclipire nepătrunsă, de oţel. Toată făptura lui avea numai culori sobre ; era rezervat şi scund, ca şi ulmul de Don, copac tare ca fierul, crescut în pămîntul nisipos şi cenuşiu din asprul ţinut din dreapta Donului.

Cîtva timp au mers în tăcere. Palmele late ale lui Bunciuk odihneau pe oblîncul verde şi ros al şeii. Listniţki scoase o ţigară. Bunciuk îi întinse foc, să aprindă ; ofiţerul simţi mirosul dulceag şi răşinos al sudorii de cal, care exala din mîinile acestuia. Mîinile erau acoperite cu peri roşii şi deşi, ca de cal. Listniţki avu poftă să le atingă. Înghiţind fumul acru, spuse :

— De la pădurea asta vei porni cu un alt cazac, pe drumul de colo, spre stînga. Îl vezi ?

— Da.

— Dacă nu daţi peste infanteria noastră la o jumătate de verstă, vă întoarceţi.

— Am înţeles.

Porniră împreună la trap. Un pîlc de mesteceni albi se răsfirau la poalele pădurii. Mai încolo, pini piperniciți și galbeni mîhneau priveliștea, amestecați cu arbori rari, cu tufișuri strivite de roțile convoaielor austriece, care se retrăseseră pe aci. La dreapta, bubuitul artileriei zguduia pămîntul, pe cînd aici, sub pîlcul de mesteceni, domnea o nespusă liniște. Pămîntul sorbea roua căzută din belșug ; iarba avea sclipiri trandafirii de toamnă ; culorile vii prevesteau moartea apropiată. Listnițki se opri lîngă mestecenii albi, privind prin binoclu dealul rotund din spatele pădurii. O albină se lăsă pe mînerul de alamă al săbiei, întinzîndu-și aripile.

— Proastă ! rosti Bunciuk, încet, cu milă pentru nălucirea albinei.

— Ce-i ? întrebă Listnițki, desprinzîndu-și ochi de la binoclu.

Bunciuk îi arătă albina cu privirea, și Listnițki zîmbi.

— Mierea ei are să fie amară, ce zici ?

Nu Bunciuk fu cel care-i răspunse. În depărtare, o mitralieră dinapoia unui pîlc de pini sfîșie tăcerea cu un cîrîit ca de coțofană ; gloanțele șuierară sfredelind mestecenii ; o creangă retezată de plumbi se învîrti, se legănă în aer și, plutind deasupra sotnicului, se așeză pe coama calului.

Galopară spre așezare, îndemnînd caii cu strigăte și lovituri de biciușcă. Mitraliera austriacă îi urmărea, trăgînd fără întrerupere.

Mai tîrziu, Listnițki avu deseori prilejul să se întîlnească cu voluntarul Bunciuk și, de fiecare dată, era izbit de expresia neclintitei voințe ce stăruia în ochii săi aspri ; se mira și nu izbutea să ghicească ce se ascundea sub această stăpînire de nepătruns, a cărei umbră acoperea fața lui simplă și neînsemnată la prima vedere. Bunciuk avea un fel ciudat de a vorbi, care lăsa impresia că mai are de spus ceva ; cu zîmbetul strivit în colțul aspru al gurii, părea că merge pe o cărare strîmtă și încîlcită, că ocolește adevărul știut numai de el. Fusese mutat în secția de mitraliere. După vreo zece zile, cînd regimentul se bucura de un repaus de 24 de ore, Listnițki, ducîndu-se la comandantul sotniei, îl ajunse din urmă pe Bunciuk. Acesta

mergea de-a lungul unui hambar ars, legănînd vesel mîna stîngă.

— A, dumneata eşti, voluntarule !

Bunciuk se întoarse, se dădu la o parte şi-l salută pe ofiţer.

— Unde mergi ? întrebă Listniţki.

— La comandantul secţiei.

— Mi se pare că avem acelaşi drum !...

— Şi mie...

Cîtva timp merseră în tăcere pe uliţa satului pustiit. Prin ogrăzi, lîngă puţinele case care fuseseră cruţate, mişunau oamenii, se încrucişau călăreţii ; o bucătărie de campanie fumega chiar în mijlocul uliţei, şi un rînd lung de cazaci aştepta să ia mîncare ; o burniţă tăioasă şi umedă se lăsa de sus.

— Ei, tot mai studiezi războiul ? întrebă Listniţki, aruncînd o privire piezişă spre Bunciuk, care mergea puţin în urma lui.

— Da, studiez mereu... dacă doriţi.

— Ce-ai de gînd să faci după război ? întrebă Listniţki fără să ştie de ce, uitîndu-se la mîinile voluntarului, acoperite de peri roşii ca de cal.

— O să vină cineva să culeagă ceea ce a fost semănat, iar eu... eu voi vedea ! răspunse Bunciuk, privindu-l cu ochii întredeschişi.

— Cum s-o înţeleg asta ?

— Ştiţi, domnule sotnic, rosti Bunciuk, încreţind ochii şi mai mult. Există un proverb : „Cine seamănă vînt, culege furtună !“ Iată ce are să fie...

— N-ai putea să vorbeşti mai limpede, fără alegorii ?

— E limpede şi aşa ! Vă salut, domnule sotnic ; eu o iau la stînga.

Bunciuk duse degetele păroase la viziera şepcii lui căzăceşti şi o apucă spre stînga.

Listniţki dădu din umeri şi-l urmări îndelung cu privirea.

„Ce-o mai fi şi cu ăsta ? Vrea să facă pe originalul, sau e pur şi simplu ţicnit ?“, se întrebă înciudat, îndreptîndu-se spre bordeiul mai curăţel al comandantului de sotnie.

După mobilizarea seriei a doua, plecă și a treia. Stanițele și satele de pe Don rămaseră pustii, parcă tot ținutul ar fi ieșit la seceriș.

La frontieră, în anul acesta era un seceriș fioros ; moartea îi înșfăca pe secerători, și multe femei cazace, cu părul despletit, își bociseră bărbații : „Ah, șoimul meu ! De ce m-ai lăsat ?“

Bărbații și feciorii cădeau răpuși în cele patru colțuri ale zării, vărsîndu-și sîngele roșu de cazaci ; cu ochii stinși în somnul veșnic, putrezeau în Austria, în Polonia, în Prusia, în jalnicul prohod al canonadei. Se vede seama că vîntul dinspre răsărit nu aducea pînă la dînșii plînsetul nevestelor și al mamelor...

Floarea căzăcimii își lăsase sălașurile și se prăpădea, pierind în înfricoșata împărăție a morții și a păduchilor.

Într-o frumoasă zi de septembrie, funigei ușori și subțiri, de culoare albă-trandafirie, pluteau peste satul Tatarski. Un soare ofilit de toamnă zîmbea ca o văduvă ; azurul feciorelnic al cerului era curat, solemn și rece. Pe malul dimpotrivă al Donului, atinsă de poleiala aurie a toamnei, pădurea sta tristă ; plopii luceau stins, stejarul își lepăda frunzele rare și crestate ; numai arinii erau gătiți în straie de verdeață vie, spre marea bucurie a sprintenelor coțofene.

În ziua aceea, Pantelei Prokofievici Melehov primi o scrisoare de pe front. Duniașka o adusese de la poștă. Dirigintele i-o înmînase cu multe iertăciuni, clătinînd capul chel și desfăcînd brațele cu un gest de vinovată umilință :

— Iertați-mă, pentru dumnezeu, că am desfăcut scrisoarea. Spune-i, te rog, tatălui dumitale că Firs Sidorovici a desfăcut-o, fiindcă îl interesa foarte mult să afle ce este cu războiul, ce se petrece pe acolo și cum merge. Iartă-mă, și explică-i lui Pantelei Prokofievici...

Împotriva obiceiului său, era foarte încurcat, și chiar purcese s-o petreacă pe Duniașka pînă la ușă, fără să observe că avea nasul pătat de cerneală.

— Vă rog să nu vă supărați ! repeta mereu. Ferească dumnezeu... doar ne cunoaștem ! se scuza cu plecăciuni,

făcînd-o pe Duniaşka să presimtă, din vorbele-i fără şir, un fel de înştiinţare plină de ameninţări.

Se întoarse acasă tulburată şi abia izbuti să scoată scrisoarea din sîn.

— Hai, mai iute ! strigă Pantelei Prokofievici, netezindu-şi barba în tremur.

Scoţînd plicul, Duniaşka rosti repede :

— Dirigintele a spus c-a citit scrisoarea din intiresul să afle veşti şi te-a rugat, tătucă, să nu te superi...

— Mai dă-l încolo ! Îi de la Grişka ? întrebă cu nelinişte bătrînul, răsuflînd şuierător în obrazul Duniaşkăi. Spune : îi de la Grigori ? Sau de la Petro ?

— Tătucă... nu ! Îi scrisă de o mînă străină...

— Citeşte odată, nu ne mai chinui ! strigă Ilinişna, păşind greu, ca să se aşeze pe laviţă ; avea picioarele umflate şi nu putea merge decît cu paşi mărunţi, parcă ar fi lunecat pe rotiţe.

Natalia alergă din ogradă gîfîind şi, cu coatele strîns lipite de piept, cu gîtul sluţit de cicatrice, se opri lîngă cuptor. Un zîmbet sfios ca o rază de soare îi tremura pe buze ; aştepta o salutare de la Grişa şi un cuvînt spus măcar în treacăt, ca o răsplată pentru dragostei ei, pentru credinţa-i de cîine.

— Da' unde-i Daria ? întrebă bătrîna în şoaptă.

— Fleoanca, muierilor ! răcni Pantelei Prokofievici, cu ochii holbaţi de mînie, apoi îi porunci Duniaşkăi : Dă-i drumul !

— „Vă aduc la cunoştinţă"... începu Duniaşka şi deodată, lunecă jos de pe laviţă, zguduită de tremur şi ţipînd nebună : Tătucă ! Tătucă ! Aoleou, ma-a-mă ! Grişa al nostru ! Of ! Of ! Îi mort ! Mort ! Mort !

O viespe vărgată se zbătea bîzînd la geam, încurcîndu-se printre frunzele unei muşcate ofilite ; o găină cîrîia domol prin ogradă ; un rîs copilăresc venea de departe, prin uşa deschisă, ca un clinchet de zurgălăi.

Chipul Nataliei se schimonosi într-un spasm jalnic ; zîmbetul sfios îi pieri, înecat, în colţul gurii.

Cu capul tremurînd ca un paralitic, Pantelei Prokofievici se ridică şi privi împietrit pe Duniaşka, cum se zvîrcolea pe duşumea, apucată de spasmuri.

Vă aduc la cunoştinţă că fiul dumneavoastră, Grigori Panteleevici Mehelov, cazac din Regimentul 12 de cazaci de pe Don, a fost ucis în noaptea de 16 septembre a.c. în lupta de lîngă oraşul Kamenka-Strumilovo. Fiul dumneavoastră a căzut vitejeşte : fie-vă aceasta mîngîiere în pierderea dumneavoastră ireparabilă. Efectele rămase vor fi predate fratelui său Piotr Melehov. Calul a rămas la regiment.

Comandantul sotniei a 4-a
Podesaul
POLKOVNIKOV

Armata de operaţii, 18 septembrie 1914.

După ce primi vestea morţii lui Grigori, Pantelei Prokofievici se gîrbovi, se frînse deodată. Cei din jur îl vedeau îmbătrînind pe zi ce trecea. Deznodămîntul îl pîndea necruţător ; memoria îi slăbi, mintea i se tulbură. Gîrbov, cu chipul negru ca tuciul, mergea în lungul şi în latul casei ; lucirea înfrigurată a ochilor îi trăda frămîntarea cumplită din suflet.

Aşezase singur scrisoarea comandantului de sotnie pe policioară, lîngă icoană ; ieşea în tindă de cîteva ori pe zi şi făcea semn cu un deget Duniaşkăi :

— Fă-te-ncoace o ţîră !

Duniaşka ieşea.

— Adu scrisoarea ceea de scrie despre Grigori. Citeşte ! poruncea el, aruncînd cu teamă o privire spre odaia în care Ilinişna se mistuia de durere. Citeşte încet, ca pentru tine ! şoptea, clipind cu o sinistră viclenie, schimonosindu-se şi arătînd uşa cu ochii. Încet, că mama... Îi groaznic !

Duniaşka citea prima frază, cu vocea înăbuşită de lacrimi. Pantelei Prokofievici, care stătea de obicei chincit lîngă ea, îşi ridica palma neagră şi lată ca o copită de cal :

— Ajunge ! Mai departe cunosc singur. Du-o şi pune-o la icoane. Încet, că mama... Şi clipea strîmb din ochi, răsucindu-se ca o scoarţă de copac sfîrlogită de foc.

Îi cărunţise părul, şi curînd albul coliliu îi ninse capul peste tot şi-i strecură în barbă fire argintii. Se trezise în el

o lăcomie hidoasă, mînca fără măsură și într-un chip scîrbavnic...

A noua zi, după parastas, popa Visarion și rudele au fost chemate la praznic întru pomenirea oșteanului Grigori, căzut pe cîmpul de onoare.

Pantelei Prokofievici înfuleca hulpav, iar pîlcuri de tăiței îi presărau barba. Ilinișna, care de la o vreme îl observa cu spaimă, izbucni în hohote :

— Tată, ce faci ?

— Hai ? Ce ?... Ce fac ?... se fîstîci bătrînul, ridicînd ochii tulburi din strachina smălțuită.

Ilinișna făcu un semn deznădăjduit și se întoarse, ștergîndu-și ochii cu un prosop înflorat.

— Mănînci, tătucă, ca și cum n-ai pus un dumicat în gură de trei zile ! rosti Daria cu ciudă și cu fulgere în ochi.

— Mănînc ? A, da, da... N-am să mai mănînc ! îngăimă Pantelei Prokofievici.

Zăpăcit, se uită la cei din jurul mesei, mișcă buzele și se posomorî, fără să mai răspundă la întrebări.

— Fii bărbat, Prokofievici ! De ce te lași furat de deznădejde ? spuse popa Visarion după praznic. Moartea lui e sfîntă ! Nu-l mînia pe dumnezeu, unchiașule ! Feciorul tău și-a pus o cunună de spini pentru patrie și țar, iar tu... E păcat, Pantelei Prokofievici, mare păcat. Dumnezeu n-are să-ți ierte !

— Eu, părinte.. eu îmi fac coraj... Uite ce scrie comandantul : „A căzut vitejește"...

Bătrînul sărută mîna preotului, se rezemă de pervazul ușii și izbucni în lacrimi, pentru întîia dată de cînd primise vestea că-i murise fiul. Plînse îndelung, zguduit de aprige sughițuri.

Din ziua aceea se stăpîni, și sufletu-i părea că se împietrise.

Fiecare își oblojea rana, cum îl ajuta priceperea.

Cînd Natalia o auzi pe Duniașka citind scrisoarea care vestea moartea lui Grigori, se năpusti în ogradă. „Îmi fac seama ! Mi-e totuna acum ! Mai iute !" Gîndul o tortura, o pîrjolea ca lovitura unui bici de foc ; se zbătu în brațele Dariei și simți deodată, cu ușurare, că-și pierde cunoștința. Amintirea groaznicului adevăr slăbi pentru o clipă, ca să se întoarcă mai apoi cu o putere sporită. Petrecu o săptă-

mînă într-o toropeală cumplită, după care păși în lumea reală, schimbată mult, mistuită de un chin negru. Mortul nevăzut sălășluia în casa lui Melehov, și cei vii sorbeau parcă mirosul dulceag de cadavru.

17

În a douăsprezecea zi de la vestea morții, familia lui Pantelei Prokofievici primi deodată două scrisori de la Petro. Duniașka le-a citit cum le-a primit la poștă și a pornit-o în fugă spre casă, nebunește, ca un pai dus de vînt, clătinîndu-se și rezemîndu-se de garduri ca să nu cadă. Stîrni o adevărată vîlvă în sat și o mare tulburare în familie.

— Grișa trăiește ! E viu, drăguțul nostru ! țipă cu glasul înecat în lacrimi, încă înainte de a trece pragul. Petro scrie ! Grișa îi numai rănit ! Nu-i ucis ! Trăiește ! Trăiește !

„Bună ziua, scumpii mei părinți, scria Petro în scrîsoarea trimisă la 20 septembrie. *Vă aduc la cunoștință că Grișka al nostru era cît p-aci să dea ortul popii, dar că acuma, slavă domnului, îi teafăr, și nevătămat, și vă urăm și vouă sănătate și bucurie de la bunul bumnezeu. Regimentul lor a luptat lîngă orașul Kamenka-Strumilovo, și cazacii din plutonul lui au văzut cum un husar ungur l-a izbit pe Grigori cu sabia, iar el a căzut de pe cal și, după aceea, noi n-am mai aflat nimica, și oricît am iscodit oamenii, nu mi-au putut spune mai mult. Tîrziu de tot, am aflat de la Mișka Koșevoi, cînd a venit la regiment să facă legătura cu noi, că Grigori a stat întins pe cîmpul de luptă pînă ce s-a înnoptat, cînd s-a dezmeticit și a pornit-o tîrîș spre noi. S-a tîrît, ținînd drumul după stele, și a dat peste un ofițer de-al nostru, rănit, un locotenent-colonel de la un regiment de dragoni, lovit de schije de obuz în pîntec și în picioare. Grigori l-a tras și l-a purtat în spate vreo șase verste. Și pentru aceasta a fost decorat cu crucea «Sf. Gheorghe» ; și l-au făcut* pricaznîi. *Asta-i ! Rana îi floare la ureche ; vrăjmașul l-a pălit cu sabia în cap de i-a zdrelit pielea, iară el a căzut de pe cal și a leșinat. Și s-a*

întors acuși în front, spune Mișka. Iertați-mă că vă scriu așa. Scriu de pe șa și mă leagănă tare !"

În cealaltă scrisoare, Petro ruga pe cei ai casei să-i trimită vișine uscate din „scumpele noastre grădini strămoșești de pe Don" și mai ruga să nu-l uite și să-i scrie mai des. Ceva mai jos, îl ocăra pe Grigori, care, după spusele cazacilor, nu-și îngrijea calul bine, iar Petro se simțea jignit, deoarece Roibul era de rasă și era calul lui. De aceea, îl ruga pe taică-său să-i scrie lui Grigori :

„...I-am mai tras luare-aminte prin cazaci că de nu o avea grijă de cal, cum are grijă de lucrurile lui, am să-i zdrobesc fălcile în sînge, cînd l-oi întîlni, cu toate că-i decorat, cu toată crucea lui !", scria Petro.

Urmau nesfîrșite salutări, și o tainică durere amară se strecura printre rîndurile înșirate pe o foaie motolită și pătată de ploaie. Se vedea bine că nici Petro nu se împăca cu milităria.

Ți-era mai mare mila să-l vezi acum pe Pantelei Prokofievici, sărit din fire de bucurie. Apucase cu lăcomie ambele scrisori și umbla cu ele prin tot satul, prindea cîte un știutor de carte și-l punea să citească cu glas tare. Nu pentru el, ci să-și arate bucuria lui tîrzie, în fața unui sat întreg.

— A-ha ! Văzuși cine-i Grișka al meu ! Ai ? rostea el, ridicînd palma lată ca o copită, în clipa cînd cititorul, silabisind, ajungea la locul unde Petro povestea fapta eroică a lui Grigori, care îl tîrîse pe locotenentul-colonelul rănit, cale de șase verste.

— E ăl dintîi din Tatarski care are crucea „Sfîntul Gheorghe !" adăuga cu mîndrie bătrînul, luînd lacom scrisorile să le ascundă cu grijă în căptușeala șepcii boțite ; apoi pleca să caute altul cu știință de carte.

Pînă și Serghei Platonovici, zărindu-l pe fereastra prăvăliei, ieși și se descoperi în fața lui.

— Poftim și intră, Prokofievici !

Strînse mîna bătrînului cu degetele lui albe și plinuțe și zise :

— Ei bine, te felicit... Hm... Trebuie să fii mîndru că ai un asemenea fiu ; iar voi i-aţi făcut parastas ! Am citit şi la gazete de isprava lui...

— Cum, scrie şi la gazete ? întrebă înăbuşit Pantelei Prokofievici, simţind că un spasm îl strînge de gît.

— Scrie, scrie ! Doar am văzut cu ochii mei !...

Serghei Platonovici luă singur din raft trei pachete mari din cel mai bun tutun turcesc, apucă o pungă de hîrtie şi o umplu cu bomboane din cele mai scumpe, fără să le cîntărească, şi zise, întinzîndu-le lui Pantelei Prokofievici :

— Cînd îi vei trimite un pachet lui Grigori Panteleevici, te rog trimite şi astea, cu salutări din partea mea.

„Doamne, doamne ! Ce cinste pentru Grişka ! Tot satul vorbeşte de el. Am trăit şi eu să aud...", murmura bătrînul, coborînd treptele magazinului lui Mohov. Îşi suflă nasul, şterse cu mîneca tunicii o lacrimă care îi gîdila obrazul şi gîndi : „Îmbătrînesc, se vede... Prea uşor mă răzbesc lacrimile. Ei, Pantelei, Pantelei, cum ţi-ai irosit viaţa ! Erai altădată tare ca steiul ; urcai saci pe şlepuri, de cîte opt puduri fieştecare. Şi acu ?... Grişka m-a cam doborît..."

Şchiopăta pe uliţă, strîngînd la piept punga plină cu bomboane ; gîndul lui se rotea în jurul lui Grigori ca un nagîţ deasupra unei bălţi, şi mereu îşi amintea cuvintele din scrisoarea lui Petro. Tocmai în clipa asta, se întîlni cu cuscrul său, Korşunov. Acesta îi strigă întîi :

— Hei, cuscre, fă-te-ncoa oleacă !

Nu se mai văzuseră din ziua cînd se declarase războiul. De cînd plecase Grigori de acasă, legăturile dintre dînşii nu erau duşmănoase, ci mai degrabă reci şi încordate. Miron Grigorievici se burzuluia pe Natalia, pentru că se umilea înaintea lui Grigori şi aştepta pomană de la dînsul. Şi fiindcă aşa îl punea şi pe el, pe Miron Grigorievici, să îndure o asemenea umilire.

— Căţea pripăşită ! o ocăra pe Natalia, între ai săi. Mai bine rămînea acasă, la taică-său. Cînd colo, se duse la socri ! Ce, e mai dulce pîinea lor ? Din pricina ei, proasta, eu, ca tată, îs silit să-nghit ruşinea şi să plec ochii în faţa lumii.

Miron Grigorievici merse drept la cuscru şi-i întinse o mînă noduroasă, îndoită în chip de căuş.

— Cum o mai duci, cuscre ?

— Slavă domnului, cuscre !

— Pare-mi-se c-ai făcut niscai tîrguieli ?

Pantelei Prokofievici flutură dreapta, în care nu avea nimic, şi dădu din cap în semn că nu.

— Nu, cuscre, îs daruri pentru eroul nostru ! Serghei Platonovici, binefăcătorul, a aflat din ziare de vitejia lui şi-i dă bomboane şi tutun fin. „Firitiseşte-l, zice, pe ierou, şi trimite-i daruri de la mine. Să se distingă tot aşa şi de acu-nainte." Avea lacrimi în ochi, cuscre, pricepi ? se lăuda mereu Pantelei Prokofievici şi privea cu încordare faţa celuilalt, căutînd să-i ghicească gîndul.

Lumini stranii jucau sub palidele pleoape ale cuscrului, dînd o expresie de surîs ironic privirii sale, plecată în pămînt.

— Aşa-a ! Hm !... mormăi Korşunov şi trecu uliţa, îndreptîndu-se spre gard.

Pantelei Prokofievici îl urmă grăbit, desfăcînd pachetul cu degetele tremurînd de mînie.

— Ia gustă colea o bomboană cu miere ! îşi poftea cu răutate cuscrul. Hai, ia, că-i din partea ginerelui tău. Viaţa nu ţi-i dulce, mănîncă, poate c-ai s-o îndulceşti oleacă, iar feciorul tău, poate, s-o învrednici de aşa cinste, da' poate că nu...

— Nu te griji de viaţa mea ! Îi ştiu eu singur rostul.

— Gustă, fă-mi astă cinste ! se ploconi Pantelei Prokofievici înaintea cuscrului, cu îmbieri făţarnice.

Degetele lui sucite dezveleau o bomboană, smucind foiţa argintată.

— N-avem obiceiul să mîncăm dulciuri ! dădu Miron Grigorievici la o parte mîna cuscrului. N-avem obiceiul. Dulciurile altora ne strică măselele. Iară ţie, cuscre, nu-ţi stă frumos să umbli după pomană pentru fecioru-tău. Dacă ai trebuinţă de ceva, vină la mine. Eu, de, aş da pentru ginere... Nataşka mănîncă din pîinea voastră... Aş putea să dau şi eu ceva de pomană.

— Nimenea din neamul nostru n-a cerşit încă. Să nu minţi, cuscre ! Prea te fudulești ! Prea de tot !... Poate

din pricină c-o duci prea bine o fi plecat la noi fată-ta ? Ai ?

— Stai ! spuse Miron Grigorievici, cu glas poruncitor. N-avem nici o pricină să ne ciorovăim. N-am venit să mă sfădesc ; potolește-te, cuscre ! Hai colea, că vreau să-ți vorbesc...

— N-avem nimic de vorbit !

— Ba avem, dacă-ți spun ! Haide !...

Miron Grigorievici îl apucă de mîneca tunicii și cotiră într-o ulicioară, ocolind ogrăzile. Ieșiră în cîmp.

— Ce voiai să-mi spui ? întrebă Pantelei Prokofievici, liniștindu-se după izbucnirea lui hărțăgoasă.

Se uită pieziș la fața albicioasă și pistruiată a lui Korșunov. Acesta, îndoind pulpanele lungi ale hainei, se așeză pe creasta unui șanț și scoase punga de tutun, roasă și cu marginile destrămate.

— Ascultă, Prokofievici ! Te-ai repezit la mine fără nici o pricină, ca un cocoș arțăgos ! Frumos e, ce zici ? Și acum, aș vrea să știu, urmă el cu glas hotărît și aspru, pînă cînd are să-și bată joc fecioru-tău de Natalia ? Spune-mi !

— Întreabă-l pe el.

— N-am ce-l întreba. Tu ești stăpînul casei și cu tine vorbesc.

Pantelei Prokofievici strivea în palmă bomboana dezvelită din poleială. Ciocolata moale și vîscoasă se prelingea printre degete. Își șterse în tăcere palma de țărîna cenușie și fărîmicioasă a șanțului, apoi începu să răsucească țigara. Luă o foiță, puse tutun turcesc din pachetul primit de la Mohov și-l întinse cuscrului. Miron Grigorievici nu mai stătu la cumpănă, răsuci și el o țigară din tutunul dăruit generos de Mohov. Începură să fumeze. Un nor alb ca spuma, rotund ca un sîn de femeie, plutea peste capetele lor, și un funigel gingaș, luat de vînt, se înălța departe, sus, în tării.

Ziua se stingea. O liniște de septembrie, pașnică și dulce, se legăna în văzduh. Cerul, care își pieduse strălucirea culorilor de vară, era de un albastru-spălăcit. Frunze de măr, purpurii, aduse de vînt cine știe de unde,

învăpăiau marginea şanţului. În spatele unui deal cu creasta unduioasă, drumul se pierdea, despărţit în două ; în zadar momea oamenii să pornească cu nădejde şi să treacă orizontul de smarald, neţărmurit ca un vis, spre depărtări necunoscute ; oamenii, legaţi de aşezările lor, de traiul lor de fiecare zi, se chinuiau şi se istoveau în muncă, ca vitele, la treierat, iar drumul, dîră pustie de jale, străbătea zările şi se pierdea în neant. Numai vîntul se zbenguia şi ridica praful de pe drum.

— Tutunul ăsta îi slab ca iarba ! spuse Miron Grigorievici, aruncînd un rotocol de fum, care pluti în văzduhul amorţit.

— Cam slab, da'... plăcut ! încuviinţă Pantelei Prokofievici.

— Nu mi-ai răspuns, cuscre, îl rugă Korşunov cu o voce mai moale şi stinse ţigara.

— Grigori nu mi-a scris nimic de povestea ceea. E rănit.

— Auzit-am...

— Nici eu nu ştiu ce-are să fie. Dacă-l omoară ? Cum are să fie atunci ?

— Păi cum vine asta, cuscre ? întrebă Miron Grigorievici, clipind jalnic şi încurcat. Natalia duce o viaţă ca vai de ea. Nu-i nici fată, nici femeie măritată ; nici văduvă nu-i. E o ruşine. De-aş fi ştiut că aşa are să se întîmple, nu v-aş fi lăsat pe voi, peţitorii, nici măcar să-mi treceţi pragul. Eh, cuscre, cuscre ! Fiecăruia îi e milă de copilul lui ! Sîngele apă nu se face.

— Da' eu ce pot să fac ? începu atacul Pantelei Prokofievici, abia stăpînindu-şi mînia. Hai, lămureşte-mă odată ! Crezi tu că mi-a fost bine cînd mi-a plecat feciorul din casă ? Ce-mi aduce asta ? Auzi, ce oameni !

— Scrie-i ! spuse cu hotărîre Miron Grigorievici, şi lutul cădea în cadenţa vorbelor sale în şanţ, curgîndu-i din palmă ca un pîrîu ruginiu şi subţirel. Spune-i să dea un răspuns o dată pentru totdeauna.

— Are un plod cu ailaltă.

— N-are decît să aibă altul şi cu Nataşka ! se răsti Korşunov, vînăt de ciudă. Se poate purta cineva astfel cu o fiinţă omenească ? Hai ? A vrut să-şi facă seama... Acuma umblă schilodită... şi el o împinge de vie în groapă ! Hai ?

Da' inima ? Inimă are ? strigă răguşit Miron Grigorievici, zgîriind cu o mînă pieptul şi apucîndu-l de pulpana hainei cu cealaltă : Ce, are inimă de om, sau inimă de lup ?

Încurcat, Pantelei Prokofievici trase aer pe nas şi întoarse capul.

— ...femeia se usucă de dorul lui ; nu poate trăi fără el. De aceea stă la tine, ca o slujnică...

— Noi o iubim mai mult ca pe copilul nostru ! Taci ! strigă Pantelei Prokofievici şi se ridică.

Se despărţiră, fără să-şi ia rămas bun.

18

Ieşind din matca sa, viaţa se resfiră într-o puzderie de braţe. Greu e să bănuieşti dinainte pe care va apuca şuvoiul nesigur şi viclean. Acolo unde astăzi se sleieşte ca un pîriîaş întretăiat cu ostroave de nisip şi unde apele ei sărace abia-i ascund fundul scîrbavnic, o vezi a doua zi, curgînd îmbelşugată şi falnică.

În mintea Nataliei încolţi dintr-o dată hotărîrea să meargă la Iagodnoe, la Axinia, să se milogească şi s-o înduplece ca să i-l dea înapoi pe Grigori. Fără să-şi dea seama de ce anume, avea încredinţarea că totul depinde de Axinia şi că e de ajuns s-o roage, pentru ca o dată cu Grigori să i se întoarcă şi fericirea pierdută. Nu se întreba dacă lucrul era cu putinţă, nici cum va întîmpina Axinia rugămintea ei atît de ciudată. Împinsă de un simţămînt peste voinţa ei, se perpelea de nerăbdare să treacă în fapt planul acesta copt într-o noapte.

La sfîrşitul lunii, familia Melehovilor primi un răvaş de la Grigori. După obişnuita binefe dată părinţilor, de data asta mai trimitea şi cuviincioase salutări Nataliei Mironovna. Oricare ar fi fost pricina care-l îndemnase să adauge asemenea cuvinte, ele lucrară ca un fierbinte îmbold pentru Natalia. Astfel în cea dintîi duminică, ea se pregăti de drum spre Iagodnoe.

— Încotro, Nataşa ? o întrebă Duniaşka, văzînd că Natalia se aşezase în faţa unui ciob de oglindă, cercetîndu-şi faţa cu încordare şi asprime.

— Mă duc pe la ai mei ! minți ea și roși, pentru întîia oară cu simțămîntul că merge înaintea unei mari umiliri și chinuri sufletești.

— Tu, Natalia, barem de-ai merge o dată cu mine la șezătoare ! o îmbie ispititor Daria, care se dichisea de zor. Vii astă-seară, ai ?

— Nu știu, nu cred !

— Hei tu, schivnico, schivnico ! Atîta putem și noi petrece, cît ne lipsesc bărbații ! glumi Daria, clipind cu înțeles, îndoind trupul mlădios și cercetînd în luciul oglinzii poala brodată a fustei, de albastrul cicoarei.

După plecarea lui Petro, o mare schimbare se săvîrșise în sufletul Dariei ; lipsa bărbatului se vedea în purtările sale. O tainică neliniște străbătea în ochi, în mers, în toate mișcările. Duminica, se gătea cu mare grijă ; se întorcea tîrziu de la joc, înciudată, cu ochii adumbriți, vărsîndu-și necazul în fața Natalici :

— Mare jale, zău așa ! Toți cazacii mai ca lumea au fost luați ; n-au mai rămas în sat decît țîncii și moșnegii.

— Și ce-i cu asta ?

— Cum, ce-i ? se mira Daria. Nici n-ai cu cine să te hîrjonești. Măcar de-aș scăpa, să mă duc o dată singură la moară ; cu socrul n-ai parte să te bucuri de viață...

O descosea pe Natalia cu o sfruntată lipsă de stînjenire :

— Da' cum poți tu, drăguțo, să rabzi atîta timp fără bărbat ?

— Astîmpără-te odată, nerușinato ! se îmbujora Natalia.

— Și nu ți-e dor de... ?

— Da' ție ți-o fi dor ?

— Ehei, surato, și încă cum ! hohotea Daria, trandafirie, cu arcurile sprîncenelor în tremur. Ce să m-ascund după deget ? Acuma aș fi în stare să-l dezmorțesc și pe un moșneag. Zău așa ! Ia gîndește-te că-s două luni de cînd a plecat Petro.

— Tu, Daria, ai să-ți găsești beleaua...

— Destul, destul, cuvioasă stareță ! Cunoaștem noi la mironosițe ! Nu vrei s-o spui pe față.

— N-am ce să spun.

Daria îi aruncă o căutătură de batjocură și, mușcîndu-și buzele cu dinții răutăcioși, începu să-i povestească :

— Alaltăieri, la şezătoare, Timoşka Manîţkov, feciorul atamanului, s-a aşezat lîngă mine... Văd eu că-i leoarcă de sudoare şi că-i e frică să înceapă... Apoi îmi trece mîna încetişor la subsuoară ; palma îi tremura. Eu rabd, nu-i zic nimic, da' simt că fierbe în mine mînia. Măcar de-ar fi un flăcău ! Nu, un mucos ! Are cel mult şaişpe ani ! Şi uită-te ce-l apucă. Stau eu ce stau şi rabd. Mă pipăie el cît mă pipăie şi apoi îmi şopteşte : „Hai, vino la noi, la arie !“ Tii ! Ştii ce i-am făcut ?...

Daria rîdea cu hohote ; sprîncenele îi tremurau ; ochii, pe jumătate închişi, scînteiau de înveselire :

— I-am tras o săpuneală zdravănă ! Am sărit la el şi : „Nerusinatule ! Ţînc mucos ! Cum îndrăzneşti să-mi spui tu mie una ca asta ? De cînd nu te scapi noaptea în pat ?“ Atît i-am spus, să mă ţină minte, cît o fi şi-o mai trăi !

Între ea şi Natalia se înfiripaseră legături simple şi prietenoşti. Vrăjmăşia pe care-o nutrea Daria, la început, faţă de cumnata ei mai tînără, se dusese treptat ; iar cele două femei se înţelegeau bine, cu toată firea lor deosebită.

Natalia se îmbrăcă şi ieşi din odaie.

Daria o ajunse în tindă.

— Ai să-mi deschizi uşa cînd m-oi întuma ?

— Mă tem c-am să rămîn peste noapte la ai mei.

Daria rămase pe gînduri, îşi scărpină fruntea cu pieptenele şi clătină din cap.

— Hai, atunci du-te ! N-am vrut s-o rog pe Duniaşka, da' văd că n-am încotro.

Natalia o înştiinţă pe Ilinişna că se duce la părinţi şi ieşi în uliţă. Căruţele veneau dinspre medean, întorcîndu-se de la tîrg ; lumea ieşea de la biserică şi se îndrepta spre casă. Natalia lăsă în urmă două ulicioare şi coti la stînga. Urcă dealul în grabă.

Ajunsă pe culme, privi îndărăt : satul, scăldat într-un torent de lumină, se întindea la poalele dealului ; căsuţele spoite în alb sclipeau în lumina soarelui ; razele scînteiau pe acoperişul de tablă al morii, strălucind orbitor, ca un şuvoi de metal topit.

19

Cleştele războiului smulsese şi din Iagodnoe destulă lume. Veniamin şi Tihon fuseseră chemaţi la oaste. După plecarea lor totul deveni mai tăcut şi mai posomorît. Axinia îl înlocuia pe Veniamin pe lîngă bătrînul general. Bondoaca Lukeria, care n-avea de gînd să slăbească, pregătea mîncare argaţilor şi îngrijea de păsări. Moş Saşka adăugase la slujba de grăjdar pe cea de paznic. Numai vizitiul fusese înlocuit cu un cazac bătrîn şi cumpătat, Nikitici.

Boierul semănase mai puţin pămînt în anul acela şi furnizase armatei vreo douăzeci de cai ; păstrase numai trăpaşii şi trei cai de Don, pentru nevoile moşiei. Ca să scape de urît, boierul îşi petrecea vremea la vînătoare ; însoţit de Nikitici, urmărea călare dropiile pe cîmp ; cîteodată punea tot ţinutul în picioare, hăituind vînatul cu ogarii.

Axinia primea arareori de la Grigori cîte o scurtă scrisoare, înştiinţînd-o că deocamdată e sănătos şi teafăr şi că înfruntă cu bine greutăţile serviciului. Poate că-şi făcea curaj, poate că nu voia să-şi arate slăbiciunea, dar niciodată nu scăpase vreun cuvînt care să dezvăluie că-i este greu şi urît. Din rîvaşele lui străbătea un fel de răceală, ca şi cum l-ar fi silit cineva să le scrie ; numai în ultimul lăsase să se strecoare o mărturisire : „Toată vremea sînt pe front, şi parcă mi-e silă de atîta război ; mi s-a urît să port după mine moartea în coburi." În fiecare scrisoare, întreba de fetiţă şi o ruga pe Axinia să-i dea ştiri despre dînsa : „Scrie-mi cum creşte Taniuşa mea şi cum arată acuma ? Am văzut-o mai deunăzi în vis : era mare şi îmbrăcată într-o rochie roşie."

Axinia părea că îndură cu curaj despărţirea. Toată iubirea pentru Grişka trecuse asupra fetiţei, mai ales după ce se convinsese că era într-adevăr a lui Grişka. Viaţa îi aducea dovezi netăgăduite ; părul fetiţei, la început castaniu, deveni negru şi buclat ; ochii îşi schimbară de asemenea culoarea : deveneau mai negri şi prelungi. Pe zi ce trecea, asemănarea dintre fetiţă şi tătîne-său era tot mai adîncă ; pînă şi zîmbetul ei avea uşoare sălbatice scli-

piri moştenite de la Grişka şi de la Melehovi. Axinia recunoştea acum fără îndoieli chipul părintelui în cel al fetiţei, şi de aceea dragostea ei devenea tot mai vie ; nu se mai întîmpla, ca odinioară, să se apropie de leagăn şi să tresară, zărind pe chipul somnoros al copilei vreo apropiere vagă, o asemănare fugară cu trăsăturile nesuferite ale lui Stepan.

Zilele se scurgeau domol şi lăsau o amărăciune potolită în sufletul Axiniei. Grija pentru viaţa iubitului îi scurma creierul ca un sfredel ; nu o părăsea ziua, o chinuia şi noaptea. Atunci toate simţămintele din adîncul sufletului, înfrînate cu aspră voinţă, se revărsau rupînd zăgazurile ; nopţi întregi Axinia se zbătea într-un plîns înăbuşit, dînd drumul lacrimilor şi muşcîndu-şi mîinile ca să nu-şi trezească copilul, pentru ca suferinţa fizică să-i potolească strigătul îndurerat al sufletului. Lacrimile îi curgeau pe scutece, şi îşi spunea cu o naivitate copilărească : „E odorul lui Grişka ; inima lui va simţi cît mă chinuiesc pentru el".

După asemenea nopţi, se scula zdrobită ; o durea trupul ; sub tîmple parcă băteau ciocane de argint ; o suferinţă amară îi încreţea colţurile gurii, altădată pline ca ale unei fetişcane. Aceste nopţi amare o îmbătrîneau...

Într-o duminică, servise masa boierului şi ieşise în cerdac ; în acea clipă o femeie se ivi la poartă ; doi ochi foarte cunoscuţi se frămîntau sub o năframă albă. Femeia apăsă pe clanţă şi pătrunse în ogradă. Axinia îngălbeni, recunoscînd-o pe Natalia ; păşi încet în întîmpinarea ei. Astfel se întîlniră în mijlocul ogrăzii. Încălţările Nataliei erau acoperite cu un strat gros de colb. Ea se opri, lăsă în jos mîinile mari, muncite, răsuflă din greu şi încercă zadarnic să-şi îndrepte gîtul şonţit ; de aceea şi părea că se uită pieziş.

— Am venit la tine, Axinia... rosti, trecîndu-şi limba aspră peste buzele uscate de vînt.

Axinia aruncă o privire fugară spre fereastra casei şi, fără să răspundă, se îndreptă spre casa servitorilor, în odaia ei. Natalia o urmă. Foşnetul fustelor Axiniei îi era nesuferit.

„E din cale-afară de cald ; poate de aceea îmi vîjîie urechile", îi trecu prin cap gîndul acesta limpede, între multe altele care o năpădeau.

Axinia o lăsă pe Natalia să intre şi închise uşa ; apoi se opri în mijlocul odăii, punînd mîinile sub şorţul alb. Ea conducea jocul.

— De ce-ai venit ? întrebă cu glas şuierat, aproape în şoaptă.

— Vreau puţină apă... o rugă Natalia şi cercetă odaia cu o privire grea, iscoditoare.

Axinia aştepta ; Natalia începu să vorbească, trudnic, din ce în ce mai tare :

— Mi-ai luat bărbatul... Dă-mi-l înapoi pe Grigori ! Tu... Numai tu mi-ai zdrobit viaţa ! Vezi în ce hal sînt...

— Bărbatul tău ? strînse Axinia dinţii, încît cuvintele îi cădeau rare, ca nişte picături de ploaie pe piatră. Bărbatul tău ? De la cine-l ceri ?... De ce-ai venit ? E tîrziu să-l mai cerşeşti ! Prea tîrziu !...

Cu trupul aplecat înainte, Axinia veni în dreptul Nataliei, rîzînd batjocoritor.

Îşi rîdea de duşmanca ei, privind-o cu scăpărări de dispreţ în ochi. Iat-o pe soţia legitimă şi părăsită, iat-o, umilită, înaintea ei, strivită de durere. Iat-o pe femeia care-i pricinuise atîtea lacrimi. Iat-o pe cea care făcea să-i sîngereze inima de durere, rănită ca de o piatră colţuroasă, cînd se despărţea de Grigori şi cînd ea, Axinia, se zbătea într-o chinuire de moarte. Aceasta e femeia care-l dezmierda pe Grigori şi-şi bătea joc fără-ndoială de ea, ibovnica părăsită şi uitată !

— Şi zi, ai venit să mă rogi ca să-l las ? întrebă Axinia, înăbuşindu-se. Tu, viperă fătarnică ! Tu mi l-ai luat întîi pe Grişka ! Tu, nu eu ! Ştiai că trăia cu mine ! Atuncea de ce te-ai măritat cu el ? L-am luat înapoi, era al meu, al meu îi ! Eu am un copil cu el ! Da' tu, tu ce ai ?

O privea pe Natalia drept în ochi, cu o ură sălbatică, şi, dînd furtunos din mîini, revărsă un puhoi de vorbe : zgura gîndurilor care clocoteau în ea de nopţi şi nopţi.

— Grişka îi al meu. N-am să-l dau nimănui ! Îi al meu ! Al meu ! Auzi tu ? Al meu ! Pleacă de aici, cătea neruşinată ! Nu eşti nevasta lui ! Vrei să iei un tată de

lîngă copilul lui ? Hai, spune ! De ce n-ai venit mai devreme ? Spune, de ce n-ai venit ?

Cu paşi nesiguri, Natalia merse spre laviţă şi se aşează ; îşi lăsă capul pe mîini, acoperindu-şi faţa cu palmele.

— Ţi-ai lăsat bărbatul... Nu striga aşa...

— N-am alt bărbat afară de Grişka ! Nu-l am decît pe el, în toată lumea asta, cît îi de mare !

Zguduită de o furie smintită, Axinia privea duşmănos şuviţa de păr negru, lins, lunecată de sub tulpan pe mîna Nataliei.

— Crezi că are nevoie de tine ? Uită-te la tine ! Eşti cu gîtul strîmb ! Socoţi că s-ar mai putea uita la tine ? Te-a lepădat cînd erai teafără, şi acuma, cînd eşti beteagă, crezi că are să te mai vrea ? N-ai să-l mai vezi în viaţa ta pe Grişka ! Ţi-o spun ! Pleacă !

Axinia, în clocotul înverşunării, îşi apăra cuibul, răzbunînd trecutul. Vedea că Natalia, deşi cu gîtul strîmb, era tot aşa de frumoasă ca şi odinioară, cu gura şi cu obrazul fragede, cruţate de vremea care s-a scurs, pe cînd ea —poate chiar din pricina acestei femei — purta pe chip o reţea de zbîrcituri, săpate prea de timpuriu.

— Crezi că nădăjduiam să-l capăt înapoi de la tine ? rosti Natalia cu ochii înecaţi de durere.

— Atunci de ce-ai venit ? întrebă Axinia, într-o suflare înăbuşită.

— Durerea m-a împins.

Fetiţa Axiniei, trezită de vuietul glasurilor, începu să plîngă şi se ridică în pat. Maică-sa o luă în braţe şi se aşeză, întorcîndu-se spre fereastră. Tremurînd din tot trupul, Natalia privi la copilă. Un spasm dureros îi încleştă gîtul. De pe chipul fetiţei, ochii lui Grigori o fixau cu viu neastîmpăr.

Ieşi în cerdac, clătinîndu-se, scuturată de suspine. Axinia n-o petrecu.

O clipită mai tîrziu, moş Şaşka intră în odaie. Ghicise, pesemne, ce-a fost.

— Cine-i femeia asta ? întrebă.

— O femeie de la noi, din Tatarski...

Natalia se depărtă la vreo trei verste de conac ; apoi, se lăsă sub o tufă. Stătea întinsă, strivită de o nespusă

durere, fără să se gîndească la nimic... Vedea mereu înainte-i ochii negri ai lui Grigori, sclipind pe un chip de copil.

20

Amintirea acestei nopți avea să rămînă întipărită în cugetul lui Grigori cu o limpezime orbitoare.

Își recăpătă cunoștința înainte de revărsatul zorilor ; întinse brațele și dădu peste miriștea țepoasă. O durere cumplită, care-i strîngea țeasta, îl făcu să geamă. Cu o sforțare, ridică mîna și atinse fruntea, pipăind șuvițele de păr încîlcite, năclăite în sînge închegat. Pipăi cu degetul rana umflată : parcă ar fi atins-o cu un cărbune aprins. Scrîșni din dinți și se culcă pe spate. Frunzele închircite de brumă foșneau posomorît deasupra capului ; ramurile negre ale arborilor se profilau pe fundalul albastru-întunecat al cerului, printre care licăreau stelele. Grigori le privea cu ochii larg deschiși, fără să clipească. I se părea că nu-s stele, ci niște poame necunoscute, de culoare galbenă-aurie, atîrnînd în crengi, printre frunze.

Înțelegînd ce i s-a întîmplat și simțind că-l cuprinde groaza, se tîrî pe brînci și scrîșni cu fălcile încleștate. Îl chinuia durerea și-l prăvălea mereu la pămînt. I se părea că a trecut o veșnicie de cînd pornise ; încercă să privească în urmă ; copacul negru sub care leșinase, amorțit de frig, era abia la vreo cincizeci de pași. Trecu tîrîș peste un cadavru, sprijinindu-și coatele în pîntecul tare și găunos. Greața îl amețea ; pierduse mult sînge și plîngea ca un prunc ; rodea cu dinții iarba dulceagă, umedă de rouă, ca să nu-și piardă din nou cunoștința. Lîngă un cheson răstunat, se ridică și rămase îndelung în picioare, clătinîndu-se. Apoi o porni înainte. Puterile lui renășteau ; călcă mai zdravăn și izbuti acum să-și îndrepte pașii spre răsărit : Carul-Mare îi slujea de călăuză.

La marginea pădurii, un glas înăbușit îl somă să se oprească :

— Nu te apropia, că te-mpușc !

În noapte, ţăcăni butoiaşul revolverului. Grigori cercetă întunericul în direcţia glasului : era un om lungit şi rezemat de un pin.

— Cine eşti ? întrebă Grigori ; iar propriul său glas îi păru cumplit de străin.

— Un rus ? Doamne ! Vino !

Omul de lîngă pin se lăsă la pămînt. Grigori se apropie.

— Apleacă-te !

— Nu pot.

— De ce ?...

— Am să cad şi n-am să mă mai pot ridica. Îs rănit la cap.

— Din ce regiment eşti ?

— Regimentul 12, de Don.

— Ajută-mă, cazace...

— Am să cad, blagorodnicia voastră ! (Grigori îi zărise epoleţii de ofiţer de la manta.)

— Dă-mi măcar mîna.

Grigori îi ajută ofiţerului să se ridice. Porniră împreună, dar la fiecare pas, rănitul se proptea tot mai greu de braţul lui Grigori. Cînd suiau coasta unei văi, îl prinse cu deznădăjde pe Grigori de mîneca bluzei şi rosti, clănţănind din dinţi :

— Lasă-mă aici, cazace ! Sînt rănit... Rănit în pîntece... Fără scăpare.

Ochii i se împîcleau sub lentilele *pince-nez*-ului ; gura-i larg căscată sorbea aerul, horcăind. Ofiţerul îşi pierdu cunoştinţa. Grigori însă îl purtă mai departe, căzînd, ridicîndu-se şi iarăşi căzînd. De două ori îşi părăsi povara ; dar tot de atîtea ori se întoarse, o ridică şi continuă să meargă, păşind ca într-un vis.

La unsprezece dimineaţa, o grupă de legătură îi culese şi-i duse la un post de prim-ajutor.

Peste o zi, Grigori plecă pe furiş de la postul de prim-ajutor. Pe drum îşi scoase pansamentul şi păşi uşurat, fluturînd fleandura pătată de sînge.

— De unde vii ? strigă comandantul sotniei, uimit peste măsură.

— M-am întors să-mi iau locul în front, blagorodnicia voastră !

Cînd ieşi de la sotnic, Grigori dădu ochii cu încheietorul plutonului.

— Unde-i calul meu ? Unde-i Roibul ?

— E teafăr, frate ! L-am prins chiar acolo, după ce i-am alungat pe austrieci. Da' tu, ce faci ? Noi ţi-am cîntat veşnica pomenire !

— V-aţi cam grăbit ! zîmbi Grigori.

„EXTRAS DIN ORDINUL DE ZI

Pentru salvarea vieţii locotenet-colonelului Gustav Grosberg, comandantul Regimentului 9 de dragoni, cazacul Melehov Grigori din Regimentul 12 de cazaci de Don se înaintează la gradul de *prikaznîi* şi se propune pentru a fi decorat cu crucea «Sfîntul Gheorghe», clasa a 4-a."

După ce poposise două zile în oraşul Kamenka-Strumilovo, escadronul se pregătea să plece de cu noapte. Grigori dădu de casa în care fuseseră cartiruiţi cazacii din plutonul său şi se duse să-şi vadă calul. Din coburi lipsea un prosop şi ceva din rufărie.

— Să ştii, Grigori, că le-au furat chiar de sub nasul nostru ! mărturisi cu o mutră vinovată Mişka Koşevoi, în grija căruia fusese dat calul. În curtea asta au intrat o droaie de pifani ; numai ei le-au furat.

— Să le poarte sănătoşi ! Ducă-se dracului ! Aş avea nevoie de ceva să-mi leg căpăţîna. Pansamentul îi baltă de sînge.

— Ia prosopul meu.

Moţatul intră în magazia unde cisluiau cei doi prieteni. Întinse mîna lui Grigori, ca şi cînd nu s-ar fi întîmplat nimic între ei.

— A, Melehov ! Eşti viu, urîtule ?

— Aşa şi-aşa ! Pe jumătate...

— Ai fruntea însîngerată. Şterge-te.

— Am să mă şterg eu, nu-i nici o grabă.

— Ia să văd cum te-au mîngîiat... Moţatul aplecă cu de-a sila capul lui Grigori şi smîrcîi pe nas : Hm ! De ce-ai lăsat să-ţi taie pletele ? Te-au sluţit de-a mai mare batjocura ! Cu doftorii ai să-l vezi pe dracul ; lasă-mă să te doftoricesc eu !

Fără să mai aştepte învoirea, luă un cartuş din cartuşieră, îi scoase glontul şi vărsă pulberea în palma-i neagră.

— Mihailo, caută-mi niscai pînză de păianjen.

Koşevoi trase cu vîrful săbiei un ghemuleţ pufos de pînză de păianjen din podul magaziei şi-l întinse Moţatului. Celălalt ciupi, tot cu vîrful săbiei, un bulgăre de pămînt şi, după ce-l amestecă cu pînza şi cu praful de puşcă, îl frămîntă îndelung. Unse apoi rana din capul lui Grigori cu alifia lipicioasă şi zîmbi :

— În trei zile ai să fii sănătos tun. Vezi ce grijă îţi port ? Iar tu... tu erai cît pe ce să mă omori.

— Mulţumesc pentru îngrijire, da' dacă te-aş fi ucis, aş avea un păcat mai puţin pe suflet.

— Mare găgăuţă mai eşti, flăcăule !

— Aşa îs eu. Ce-am la cap ?

— Ai o crestătură de un lat de palmă. Aşa, ca să ţii minte !

— Da. Chiar c-am să ţiu minte.

— Să vrei şi tot n-ai putea să uiţi. Austriecii nu-şi ascut săbiile, te-a lovit ăla cu unul din cosoarele lor. Ai să porţi toată viaţa semnul beleznei.

— Mare noroc ai avut, Grigori, că i-a lunecat sabia ! zîmbi Koşevoi. Altminteri, ţi-am fi pus deasupra ţărînă străină.

— Ce naiba să fac acum cu şapca asta ?

Grigori învîrtea stîngaci, în mînă, şapca hăcuită într-un colţ şi plină de sînge.

— Arunc-o jos, o s-o mănînce cîinii.

— Băieţi, a venit mîncarea ! Hai, iute... strigă cineva din tinda casei.

Cazacii ieşiră din magazie. Roibul necheză în spatele lui Grigori, privindu-l pieziş, cu ochiul său bulbucat.

— Nu-şi găsea liniştea fără tine, Grigori ! zise Koşevoi, arătînd calul cu ochiul. Mă miram foarte : nu mînca, nu bea, stătea şi necheza uşor.

— L-am tot strigat cînd m-am tîrît de acolo, răspunse Grigori cu glas surd şi se întoarse. Îmi spuneam : nu mă părăseşte el, iar străinii greu l-or prinde — nu se lasă.

— Aşa-i ! Abia l-am prins cu arcanul.

— Bun cal ; calul lui frate-meu, Petro.

Mişcat, Grigori întoarse capul să-şi ascundă ochii umeziţi de înduioşare.

Intrară în casă. În prima odaie, Egor Jarkov dormea, sforăind, pe o saltea cu arcuri, trasă de pe pat şi aruncată pe podea. O dezordine indescriptibilă arăta că sălaşul fusese părăsit în grabă de stăpîni. Farfurii sparte, hîrtii rupte, cărţi pătat cu miere, cîrpe de postav, jucării pentru copii, încălţăminte veche, făină cursă pe jos, toate se aflau risipite pe podea, într-o cumplită răvăşeală, ca mărturia celei mai cumplite devastări.

Emelian Groşev şi Prohor Zîkov împinseseră hîrburile la o parte şi prînzeau. Cînd Zîkov îl văzu pe Grigori, holbă ochii mari şi blînzi, de viţel.

— Gri-i-şka ! De unde vii ?

— De pe lumea ailaltă !...

— Ce-ţi beleşti ochii ? strigă Moţatul. Dă fuga şi adu-i o ciorbă !

— Acuşica ! Bucătăria îi acilea, pe ulicioară, se repezi Prohor în ogradă, mestecînd îmbucătura din gura.

Grigori, sfîrşit de oboseală, se aşeză pe laviţă.

— Nici nu-mi aduc aminte cînd am mîncat ultima dată ! rosti el cu un zîmbet vinovat.

Prin oraş treceau unităţi din Corpul III. Străzile erau ticsite de infanterie, astupate de nesfîrşitele trenuri regimentare, de unităţi de cavalerie care se îmbulzeau la răscruci ; larma forfotelii pătrundea în casă prin uşile închise. Prohor se întoarse în grabă, aducînd o gamelă plină cu ciorbă şi caşă de hrişcă în sacul de merinde.

— Unde să pun caşa ?

— Uite acilea, o oală cu toartă ! răspunse Groşev, luînd de sub fereastră o oală de noapte, fără a bănui la ce se întrebuinţează îndeobşte.

— Urît mai pute oala ta ! se strîmbă Prohor.

— Nu-i nimic, toarnă ! Mai întîi să mîncăm, apoi om vedea de ce pute şi a ce.

Prohor goli sacul de merinde în oală ; caşa grasă căzu ca un boţ : împrejur apăru un cerc de unt topit de culoarea chihlimbarului. Mîncau şi nu conteneau să vorbească. Prohor povestea şi căuta să şteargă o pată de grăsime

căzută pe lampasul spălăcit al nădragilor ; muia degetul în gură și freca locul pătat.

— Aici alături, în ogradă, îi o baterie din divizionul de artilerie de munte ; hrănește caii. Sergentul lor a citit la ziar că aliații i-au bătut măr pe nemți.

— Păcat că n-ai venit mai de dimineață, Melehov ! mormăi Moțatul, cu gura plină de cașă. Am primit și noi mulțumiri.

— De la cine ?

— Comandantul diviziei, generalul-locotenent von Diewid, a fost în inspecție și ne-a mulțumit pentru că i-am respins pe husarii unguri și că ne-am salvat bateria. Puțin mai trebuia, și plecau cu tunurile noastre. „Bravi cazaci, zice, țarul și patria n-au să uite fapta voastră !"

— Așa ? Măi ! Măi !...

Deodată, trosni o detunătură în stradă, apoi alta, urmate de țăcănitul unei mitraliere.

— Ieșiți afară ! strigară cîteva glasuri la poartă.

Aruncînd lingurile, cazacii dărură buzna în ogradă. Un avion se rotea deasupra lor, aproape de pămînt. Motorul huruia amenințător.

— Culcă-te lîngă gard ! Are să arunce bombe ! Bateria-i lîngă noi ! strigă Moțatul.

— Sculați-l pe Egorka ! Îl omoară pe saltea.

— Adă armele !

Moțatul trăgea din cerdac, ochind cu luare-aminte.

Soldații goneau pe uliță, aplecîndu-se fără nevoie. În curtea vecină, răsunau comenzile și nechezatul cailor. După ce trase toate cartușele din magazia armei, Grigori se uită peste gard : servanții forfoteau împingînd tunurile sub șopron. Cu ochii micșorați și orbiți de lumina azurului, Grigori privi în sus la pasărea care cobora vîjîind ; în aceeași clipă, ceva se desprinse și fulgeră în bătaia soarelui. Un bubuit groaznic scutură căsuța și pe cazacii strînși lîngă cerdac ; în ograda de alături, un cal rănit necheză scurt de moarte. Un miros înțepător de pucioasă și de ars veni dinspre gard.

— Pitulați-vă ! strigă Moțatul, părăsind în grabă cerdacul.

Dintr-un salt, Grigori îl urmă și se întinse lîngă zaplaz. O piesă metalică de pe aripile avionului sclipi în soare ; aparatul descrise un arc și întoarse coada. Oamenii de pe uliță trăgeau și salve, și focuri în neorînduială ; împușcăturile răpăiau fără noimă, bătăios. Grigori puse în armă alt încărcător, dar o nouă explozie, și mai puternică, îl zvîrli la cîțiva pași de gard. Un morman greu de pămînt îl lovi în cap, îl orbi și-l strivi sub greutate.

Moțatul îl ridică. O durere puternică în ochiul stîng îl împiedica pe Grigori să vadă ; abia izbutind să deschidă dreptul, desluși că explozia dărîmase jumătate din casă și o prefăcuse într-un morman urîcios de cărămizi roșii, peste care plutea un nor de pulbere trandafirie. Egor Jarkov se tîra de sub dărîmăturile cerdacului. Fața lui era un scrîșnet de durere ; lacrimi de sînge îi curgeau pe obraji, din ochii ieșiți din orbite. Se tîra cu capul vîrît între umeri și țipa cu buzele strînse, vinete, de cadavru :

— A-a-a-a-a ! A-a-a ! A-a-a-a-a !

Un picior, smuls din șold, se tîra după el, prins într-un crac de pantalon ars și legat de trup numai printr-o fîșie subțire de piele ; celălalt picior lipsea. Se tîra așa, mișcînd brațele încet, cu un geamăt plîngător, subțire, de copil. Apoi, glasul se stinse ; omul se lungi pe o coastă, lipind fața de pămîntul aspru și umed, mînjit de balega cailor și de sfărîmăturile cărămizilor. Nimeni nu se apropie de el.

— Da' ridicați-l odată ! strigă Grigori, fără să-și dezlipească palma de pe ochiul stîng.

Curtea se umplu de infanteriști ; un grup de telefoniști se opri cu căruciorul lîngă poartă.

— Mergeți înainte, de ce v-ați oprit ?... strigă un ofițer, care trecea în galop. Brute ! Dobitoci !

Un bătrîn, îmbrăcat într-o haină neagră, cu poalele lungi, și două femei se iviră de undeva, în curte. Mulțimea îl înconjură pe Jarkov. Făcîndu-și loc, Grigori văzu că încă mai răsuflă, că suspină și tremură. Picături mari de sudoare i se iviră pe fruntea galbenă, ca de mort.

— Ridicați-l ! Cine sînteți, oameni sau diavoli ! ?

— De ce zbieri ? întrebă mînios un infanterist înalt. „Luați-l, ridicați-l !" Da' de ce să-l mai ridici ? Nu vezi că moare ?

— I-s smulse amîndouă picioarele !

— Ce de sînge !

— Unde sînt sanitarii ?

— Ce nevoie mai e de sanitari ?

— Nu şi-a pierdut încă cunoştinţa.

Moţatul atinse umărul lui Grigori ; acesta se întoarse.

— Nu-l mai atinge ! zise el în şoaptă. Treci dincolo şi vezi...

Trecu de cealaltă parte, trăgîndu-l pe Grigori de mînecă şi făcîndu-şi loc printre soldaţi. Grigori aruncă o privire şi, îngheboşîndu-se deodată, se îndreptă spre poartă. Măruntaiele ieşite, de un roz-albastru, abureau sub pîntecul lui Jarkov ; un capăt al acestei grămezi încîlcite era mînjit cu balegă şi cu nisip, mişcîndu-se şi umflîndu-se. Mîna muribundului era întinsă, parcă strîngea ceva.

— Acoperiţi-i faţa, rosti cineva.

Deodată, Jarkov se sprijini în braţe şi, cu capul răsturnat pe spate, încît ceafa i se zbătea între omoplaţi, strigă răguşit, sălbatic :

— Fraţilor, faceţi-mi seama ! Fraţilor ! Fraţilor ! Ce mai aşteptaţi ? Ah-ha-ha-a-a-a ! Făceţi-mi seama, fraţilor !

21

Vagonul se leagănă alene ; ciocănitul ritmic al roţilor alintă şi adoarme. Felinarul împrăştie pînă la mijlocul băncii un snop de lumină poleită. Este aşa de plăcut să te întinzi desculţ şi să-ţi odihneşti picioarele, după ce le-ai frămîntat vreme de două săptămîni în cizme, să simţi că n-ai nici un fel de îndatoriri, să ştii că nici o primejdie nu te mai ameninţă şi că moartea e undeva departe ! E plăcut, îndeosebi, să asculţi cîntecul schimbător al roţilor, căci cu fiecare învîrtitură, cu fiecare smucitură a trenului frontul se depărtează. Şi Grigori stătea întins, ascultînd şi mişcînd degetele picioarelor desculţe, bucurîndu-se din tot trupul de senzaţia rufăriei proaspete, schimbată chiar în acea zi. Avea impresia că lepădase un înveliş murdar şi că intra neprihănit şi curat într-o viaţă nouă.

Bucuria lui senină, împăcată, o tulbura numai durerea zvîcnitoare din ochiul stîng.

Uneori se mai potolea, dar se întorcea deodată, arzînd ca focul şi storcîndu-i lacrimi sub pansament. La spitalul din Kamenka-Strumilovo, un tînăr medic evreu examinase ochiul lui Grigori şi scrisese cîteva cuvinte pe un petic de hîrtie.

— Trebuie să te trimitem înapoi la un spital. Ochiul e atins serios.

— Am să rămîn chior ?

— Nu ! Ce tot spui ! zîmbi medicul prietenos, simţind în întrebarea lui o spaimă sinceră. Ai nevoie de tratament ; poate va trebui să-ţi facem o operaţie. O să te trimitem departe de front ; de pildă, la Petrograd, sau la Moscova.

— Vă mulţumesc.

— Nu-ţi fie teamă. Ochiul va rămîne nevătămat.

Doctorul îl bătu pe umăr şi, vîrîndu-i în mînă peticul de hîrtie, îl împinse încet în coridor, apoi îşi suflecă mînecile, pregătindu-se de operaţie.

După multe necazuri, Grigori nimeri într-un tren sanitar. Timp de o zi, rămase culcat în vagon, savurînd odihna. O locomotivă pricăjită şi veche se străduia din răsputeri să care şirul lung de vagoane. Se apropiau de Moscova.

A sosit noaptea. Cei grav răniţi au fost scoşi pe tărgi ; cei care puteau merge fără ajutor fură înregistraţi şi ieşiră pe peron. Doctorul care însoţise trenul îl strigă pe Grigori după o listă şi rosti, arătîndu-l unei surori de caritate :

— La clinica medicului oculist Sneghiriov, aleea Kolpacinîi !

— Lucrurile le ai la dumneata ? întrebă sora.

— Ce lucruri poate avea un cazac ? Iată colea sacul de efecte şi mantaua. Atît.

— Să mergem.

Sora de caritate porni, potrivindu-şi părul sub bonetă ; rochia ei foşnea. Grigori o urmă cu paşi împleticiţi. Au luat o birjă. Vuietul marelui oraş care începea să aţipească, semnalele tramvaielor, sclipirea tremurătoare şi albăstruie a luminilor electrice făceau asupra lui Grigori o impresie apăsătoare. Stătea rezemat de spătarul trăsurii, privind cu

lăcomie străzile înțesate de lume, măcar că era noapte ; îi părea atît de ciudat să simtă alături căldura tulburătoare a unui trup de femeie. Toamna se vestea timpurie la Moscova ; frunzișul arborilor de pe bulevard era galben-veșted în lumina felinarelor ; noaptea răspîndea o răcoare pătrunzătoare, lespezile trotuarelor luceau de umezeală ; pe boltă, stelele străluceau ca-n miez de toamnă, cu sclipiri de gheață. Lăsară în urmă centrul și intrară pe o stradă mică și pustie. Copitele calului țăcăneau pe caldarîm ; birjarul, îmbrăcat într-o haină albastră, lungă, ca un anteriu de popă, se legăna sus, pe capra lui înaltă, îndemnînd din capătul hățurilor mîrțoaga cu urechile pleoștite. Locomotivele fluierau undeva, pe la periferie. „Poate că în clipa asta pleacă vreuna spre Don ?", gîndi Grigori și coborî privirea, străfulgerat de un dor adînc.

— N-ai ațipit ? îl întrebă sora.

— Nu.

— Ajungem numaidecît.

— Ce poftiți ? întrebă birjarul, întorcîndu-se.

— Mînă mai repede.

După un grilaj de fier, străluci apa unui iaz, apăru și îndată dispăru un podeț de care era legată o barcă. Adia o boare jilavă.

„Au închis pînă și apa cu gratii de fier, pe cînd Donul...", își zise în gînd Grigori. Frunzele foșniră sub roțile de cauciuc ale trăsurii.

Birjarul opri în fața unei clădiri cu două etaje. Grigori sări jos și-și potrivi mantaua.

— Dă-mi mîna ! spuse sora, aplecîndu-se.

Grigori luă în palma lui mînuța moale și o ajută să coboare.

— Miroși a sudoare de soldat ! rîse încetișor femeia elegantă și, oprindu-se lîngă o ușă, sună.

— De-ai fi stat acolo numai puțintel, surioară, ai puți și dumneata, și poate în alt chip ! zise Grigori cu o mînie stăpînită.

Un portar deschise ușa. Pe o scară cu balustrada aurită, urcară la etajul întîi. Sora mai sună o dată. O femeie în halat alb îi lăsă să intre. Grigori se așeză lîngă o măsuță rotundă ; sora spuse ceva încet femeii în alb, și ea începu să scrie.

Pe uşile saloanelor care răspundeau într-un coridor lung şi nu prea larg, se arătau capete cu ochelari de diferite culori.

— Scoate mantaua ! îi spuse femeia în halat.

Un om de serviciu, îmbrăcat şi el în alb, luă mantaua din mîna lui Grigori şi-l conduse în sala de baie.

— Dezbracă tot ce ai pe dumneata.

— De ce ?

— Trebuie să te speli.

În timp ce se dezbrăca, Grigori privea uluit camera şi ferestrele cu geamurile mate. Îngrijitorul umplu baia, măsură temperatura şi-l pofti să intre.

— Troaca asta nu-i pe măsura mea ! glăsui stînjenit Grigori, ridicînd piciorul tuciuriu şi păros.

Îngrijitorul îl ajută să se spele bine în baie, îi dădu un cearşaf, rufărie, papuci şi un halat cenuşiu cu şnur.

— Dar straiele mele ? se miră Grigori.

— Ai să umbli cu astea. Vei primi hainele înapoi, cînd ai să pleci din spital.

În antreu, trecînd pe lîngă o oglindă mare de perete, Grigori nu se recunoscu : înalt şi negru, cu umerii obrajilor ieşiţi în afară, cu obrajii aprinşi, îmbrăcat în halat, cu bandajul care îi intra adînc sub moţul de păr negru, prea puţin semăna cu Grigori de altădată. Mustaţa îi crescuse, bărbiţa-i era creaţă şi pufoasă.

„Mult am mai întinerit în răstimpul ăsta", îşi spuse Grigori cu un zîmbet amar.

— Salonul şase, a treia uşă la dreapta ! arătă omul de serviciu.

Un preot, în halat şi el, cu ochelari albaştri, se ridică pe un sfert, cînd Grigori intră în odaia albă şi spaţioasă.

— Un nou vecin ? Îmi pare bine ! Are să fie mai puţină plictiseală... Eu sînt din Zaraisk, vorbi el prietenos şi împinse un scaun pentru Grigori.

După cîteva minute, intră o felceriţă grasă, cu chipul slut şi lătăreţ.

— Hai, Melehov, să-ţi examinăm ochiul, îl îndemnă ea cu o voce groasă, care parcă detuna, şi se dădu în lături, făcîndu-i loc lui Grigori să iasă pe coridor.

Comandamentul armatei hotărî să rupă poziţiile inamice în sectorul Şevel de pe Frontul de sud-vest, printr-un grandios atac de cavalerie, şi să arunce în spatele inamicului un mare detaşament, care avea misiunea să întreprindă un raid de-a lungul frontului, distrugînd prin lovituri fulgerătoare liniile de comunicaţie şi dezorganizînd unităţile inamicului. Comandamentul punea mari nădejdi în reuşita acestui plan, un număr neobişnuit de unităţi de cavalerie fusese concentrat în sectorul cu pricina. Printre alte regimente, fusese adus şi regimentul de cazaci din care făcea parte sotnicul Listniţki. Atacul trebuia să înceapă la 28 august, dar din cauza ploii fu amînat la 29.

Dis-de-dimineaţă, divizia ocupă un imens sector de desfăşurare, pregătindu-se de atac.

La vreo opt verste, pe flancul drept, infanteria executa un atac demonstrativ, atrăgînd asupră-şi focul inamicului ; unităţile uneia din diviziile de cavalerie se deplasau într-o cu totul altă direcţie decît cea pe care urma să fie dat adevăratul atac.

Inamicul nu se zărea nicăieri, oriunde aruncai privirea. La o verstă departe de sotnia sa, Lisniţki vedea vizuinele negre ale tranşeelor părăsite. Un lan de grîu se legăna în spatele lor ; deasupra trecea o ceaţă cenuşie, purtată de vînt.

Se întîmplă însă că înaltul comandament al inamicului află sau poate ghici atacul ce se pregătea ; în noaptea de 29, trupele duşmane părăsiră tranşeele şi se retraseră pe o adîncime de vreo şase verste, lăsînd doar rare cuiburi de mitraliere, care hărţuiau infanteria noastră în tot sectorul din faţa lor.

Undeva, sus, după un văl de nori, se înălţa soarele ; dar toată valea era acoperită de o ceaţă gălbuie ca smîntîna. Răsună ordinul de atac ; regimentele porniră. Mii de copite stîrneau un vuiet surd, asemeni unui huruit subteran. Listniţki îşi struni calul pursînge şi nu-l lăsă să se avînte în galop. Străbătură aşa o verstă şi jumătate. Lanul de grîne se apropia de frontul regulat al atacatorilor. Grîul înalt pînă la brîu, încîlcit peste tot de iarbă şi volbură, îngreuia cumplit mersul cailor. Înaintea lor,

coama bălaie a grîului se legăna agale ; iar în urma lor, spicele erau culcate la pămînt și măcinate de copite. După trei verste, caii începură să se poticnească și să asude văzînd cu ochii ; și inamicul tot nu se zărea. Listnițki întoarse ochii spre comandantul sotniei : pe chipul esaulului se citea o surdă exasperare.

Șase verste într-o goană neînchipuit de aprigă au stors puterile cailor ; o seamă cădeau sub călăreți ; cei mai voinici se clătinau, încordîndu-și ultimele puteri. Tocmai în acea clipă, mitralierele austriece intrară în acțiune ; rafalele prinseră a trosni într-un ritm regulat ; un foc ucigător seceră primele rînduri. Ulanii din față tresăriră, întorcînd spatele ; regimentul de cazaci se învălmăși în fugă, cuprins de panică ; mitralierele secerau cu o ploaie de gloanțe, tunurile zdrobeau carnea. Din pricina nechibzuinței criminale a comandamentului superior, atacul astfel purces, de o nemaipomenită amploare, se prefăcu într-o desăvîrșită înfrîngere. Unele regimente pierdură jumătate din oameni și din cai ; din regimentul lui Listnițki fură scoși din rînduri patru sute de cazaci și șaisprezece ofițeri, morți și răniți.

Calul lui Listnițki căzuse ucis ; el însuși căpătă două răni : una la cap și cealaltă la picior. Vagmistrul Cebotariov sări de pe cal, culese ofițerul de jos și, ridicîndu-l în șa, o rupse la galop.

Colonelul de stat-major Golovaciov, șeful statului-major al diviziei, făcuse cîteva fotografii în timpul atacului, iar cîteva zile mai tîrziu le arătă ofițerilor. Sotnicul rănit Cerveakov fu cel dintîi care-l lovi cu pumnul în față și începu să plîngă în hohote. Cazacii dădură buzna, îl sfîșiară pe Golovaciov, îi batjocoriră multă vreme cadavrul și-l aruncară într-un șanț cu scîrnă de om, din marginea drumului. Așa se isprăvi acest atac „strălucit" care fu o nemaipomenit de rușinoasă înfrîngere.

De la Varșovia, din spital, Listnițki scrise părintelui său că după vindecare, va veni în concediu la Iagownoe. Bătrînul, primind scrisoarea, se închise în biroul său ; numai a doua zi ieși de acolo, încruntat și posomorît. Porunci lui Nikitici să înhame un trăpaș la droșcă, luă micul dejun și plecă în grabă la Vioșenskaia. Trimise feciorului patru sute de ruble prin telegraf și o scurtă scrisoare :

„Dragul meu băiat, nu-mi rămîne decît să mă bucur că ai primit botezul focului. Menirea cea nobilă este să te afli acolo, nu la palat. Eşti prea cinstit şi inteligent pentru a deveni un lingău cu conştiinţa liniştită. Astfel de apucături n-a avut nimeni în familia noastră. Din această cauză, bunicul tău a căzut în dizgraţie şi şi-a trăit restul zilelor la Iagodnoe, fără să spere în mila suveranului şi fără să aştepte ceva de la el. Fii sănătos, Jenea, şi îndreaptă-te. Ţine minte : numai pe tine te am pe lumea asta. Mătuşa te salută ; e sănătoasă. Cît despre mine, n-am ce să-ţi scriu. Tu ştii cum o duc. Dar ce se petrece pe front ? E cu putinţă să nu mai existe oameni cu cap ? Nu cred în comunicatele din ziare ; sînt inventate pe de-a-ntregul ; o ştiu din timpuri trecute. E oare posibil, dragă Evgheni, să pierdem războiul ?

Aştept cu multă nerăbdare să vii acasă !"

Cu drept cuvînt, bătrînul Listniţki n-avea ce scrie despre el ; viaţa sa se tîra monotonă ca şi altădată ; doar braţele de muncă se plăteau cu preţuri mai mari, şi se simţea lipsa băuturilor spirtoase. Boierul bea mai mult decît înainte ; devenise cicălitor şi hărţăgos. O chemă o dată pe Axinia la o oră neobişnuită şi-i spuse :

— Nu mai faci serviciul cum trebuie ! De ce dejunul de ieri a fost rece ? De ce paharul de cafea nu era spălat bine ? Dacă se va mai repeta, eu... auzi ? Am să te concediez. Nu pot suferi putorile ! făcu boierul un semn retezat cu mîna. Auzi ? Nu pot suferi !

Axinia strînse încleştat buzele şi deodată izbucni în hohote :

— Nikolai Alexeevici ! Mi-i bolnavă fetiţa. Deocamdată lăsaţi-mă slobodă barem cîteva zile. N-o pot lăsa aşa...

— Ce are ?

— O doare în gît... se înăbuşă...

— Scarlatină ? De ce n-ai spus, proasto ? Fire-ai a naibii să fii de gîscă ! Du-te fuga de spune-i lui Nikitici să înhame, ca să meargă la staniţă şi să-l aducă pe felcer ! Marş !

Axinia ieşi în fugă, iar bătrînul o bombardă din urmă cu vocea lui tunătoare de bas :

— Proastă muiere ! Proastă muiere ! Proastă !...

A doua zi dimineață, Nikitici îl aduse pe felcer. Acesta cercetă fetița în nesimțire și care ardea ca focul. Fără să răspundă la întrebările Axiniei, trecu în casă, la stăpîn. Boierul îl primi în antreu, în picioare, fără să-i întindă mîna.

— Ce are puștanca ? întrebă el, răspunzînd la salutul felcerului cu o mișcare abia perceptibilă a capului.

— Scarlatină, excelență.

— Are să se facă bine ? E vreo speranță ?

— Nu prea. Cred că va muri. Țineți seama de vîrstă...

— Imbecilule ! strigă boierul, stacojiu la față. Ce-ai învățat ? Trateaz-o ! Scap-o !

Izbind ușa în nasul felcerului, înghețat de spaimă, începu să măsoare salonul, pășind în lung și în lat.

Axinia bătu în ușă și intră.

— Felcerul vă roagă să i se dea caii, ca să se întoarcă înapoi, la staniță.

Bătrînul se răsuci scurt pe călcîie.

— Spune-i că-i un tîmpit ! Spune-i că nu va pleca de aici, pînă nu va vindeca puștanca ! Pregătește-i odaie în pavilion și dă-i de mîncare ! strigă el, agitînd pumnul osos. Dă-i să bea, îndoapă-l ca pe un porc pus la îngrășare, dar de plecat n-are să plece !

Își curmă vorba, se apropie de fereastră, bătu darabana în geam cu degetele și, ajungînd în dreptul unei fotografii mărite a fiului său, de pe cînd era copil mic, în brațele doicii, făcu doi pași înapoi și privi lung, strîngînd pleoapele, de parcă nu l-ar fi recunoscut.

Chiar din prima zi, cînd boala trîntise fetița la pat, Axinia își adusese aminte de cuvintele amare ale Nataliei : „Lacrimile mele au să-ți stingă fericirea...“ și ea socoti că dumnezeu o pedepsea, pentru că-și bătuse joc de Natalia.

Surpată de groază pentru zilele fetiței, își pierdea mințile, se agita de colo-colo fără rost ; n-avea nici un spor la lucru.

„Mi-o va lua oare cel de sus ?“, o urmărea întruna gîndul acesta înfrigurat și, neputînd, nevrînd să dea crezare acestui gînd îngrozitor, Axinia se ruga fierbinte, cerîndu-i lui dumnezeu o singură îndurare : să cruțe viața copilei.

„Doamne, îndură-te ! Nu mi-o lua ! Fie-ţi milă ! Iartă, doamne !“

Boala sugruma însă plăpînda viaţă a copilei. Zăcea nemişcată ; numai o horcăială grea şi tremurătoare ieşea din gîtişorul umflat. Felcerul de la staniţă, instalat acum în pavilion, venea de patru ori pe zi ; seara, rămînea îndelung în cerdacul de la casa slugilor, fumînd şi privind îngheţatele stele de toamnă, risipite pe cer.

Axinia veghea noapte de noapte, în genunchi, lîngă pat. Răsuflarea răguşită a fetiţei îi sfîşia inima.

— Ma-a-mă... şuierau buzele subţiri de arşiţă.

— Puica mea, fetiţa mea ! gemea înăbuşit mama. Floricica mea, Taniuşka, nu mă părăsi ! Uită-te la mine, drăguţa mea ; deschide ochişorii ! Dezmeticeşte-te ! Porumbiţa mea cu ochi negri ! Cu ce-am păcătuit, doamne ?

Fetiţa îşi ridica arareori pleoapele vinete ; ochişorii ei împînziţi de sînge bolnav aruncau o privire tulbure şi nepătrunsă. Mama pîndea cu nesaţ privirea aceasta. Se stingea parcă, se mistuia parcă înăuntru, dureroasă şi într-un început de împăcare.

Tania muri în braţele mamei. Gurita învineţită se căscă, horcăind pentru ultima dată ; trupşorul se destinse într-un spasm jalnic ; căpşorul jilav de sudoare căzu de pe braţul Axiniei, ochiul puţin încruntat al Melehovilor privi mirat, cu pleoapele strînse, sub care viaţa încetase să mai pîlpîie.

Moş Saşka săpă o groapă mică lîngă heleşteu, sub un plop bătrîn cu coroana bogată. Aduse sicriul sub braţ, îl îngropă cu grabă neobişnuită pentru el şi aşteptă mult, răbdător, să se scoale Axinia de pe moviliţa de ţărînă. În zadar însă. Atunci îşi suflă nasul, parcă ar fi pocnit din bici şi se duse în grajd. Luă din podul de fîn un flacon cu apă de colonie şi o sticluţă începută de spirt denaturat, le amestecă într-un clondir şi, clătinîndu-l, admiră culoarea :

— Să bem pentru odihna sufletului ei ! Împărăţia cerurilor să se deschidă înaintea copiliţei. Plecat-a sufletul ei de înger.

Bău, clătină din cap, buimac, mestecînd o pătlăgea roşie stîrcită şi privind în clondir cu un aer mişcat :

— Nu mă uîta, drăguţo, că nici eu nu te voi uita de-a pururi !

Apoi începu să plîngă.

După trei săptămîni, Evgheni Listniţki telegrafie că a primit concediu şi că se îndreaptă spre casă. Bătrînul boier a trimis o troică să-l aducă de la gară ; toate slugile fură puse pe jăratic, la treabă : tăiau curci şi gîşte ; moş Saşka jupui un berbec ; se făcură mari pregătiri, ca pentru un alai de musafiri.

În ajun, caii de schimb plecară în satul Kamenka. Conaşul sosi noaptea. Cernea o ploaie înspicată cu fulgi ; peste bălţoace, felinarele aruncau palide dîre de lumină. Caii se opriră lîngă cerdac, cu un voios clinchet de zurgălăi. Evgheni, emoţionat şi zîmbitor, coborî din trăsură. Îşi lepădă mantaua caldă pe braţele lui moş Saşka şi urcă treptele cerdacului, şchiopătînd din greu. În schimb, bătrînul boier îşi purta picioarele de zor prin sală, răsturnînd scaunele din cale.

Axinia servi cina în sufragerie şi merse să-şi vestească stăpînii. Privind prin gaura cheii, văzu cum bătrînul îşi strîngea fiul în braţe, cum îl săruta pe umăr ; grumazul cu zbîrcituri de moşneag era scuturat de un fior. Aşteptă cîteva minute şi se uită din nou. Evgheni, în uniformă kaki, descheiată, stătea în genunchi în faţa unei hărţi mari, întinsă pe duşumea.

Bătrînul boier, trăgînd din lulea rotocoale groase de fum, ciocănea cu degetele osoase braţele jilţului şi bombănea cu mînie :

— Alexeev ? Nu se poate ! Nu-mi vine să cred ?

Evgheni îi spunea ceva în şoaptă, aducea dovezi şi plimba degetul pe hartă ; drept răspuns, bătrînul mormăia încet cu vocea lui de bas :

— În cazul de faţă, comandantul suprem n-are dreptate. Este o îngustime de spirit. Dar iartă-mă, Evgheni, iată un exemplu analog din războiul ruso-japonez... Dă-mi voie ! Dă-mi voie ! Dă-mi voie !

Axinia bătu în uşă.

— Ce-i ? Ai pus masa ? Bine... Îndată !

Bătrînul ieşi înviorat şi vesel ; ochii lui scînteiau de o tinerească strălucire. Bău cu feciorul o sticlă de vin dezgropată în ajun din pivniţă. Pe eticheta înverzită şi acoperită de muşchi se mai păstra data decolorată : 1879.

Servind la masă şi privind figurile vesele ale boierilor, Axinia îşi simţea şi mai amarnic singurătatea. Durerea, lacrimile neplînse îi sfîşiau inima. În primele zile după moartea fetiţei, voia să mai plîngă, dar nu izbutea. Ţipătul o strîngea în gît, lacrimile însă nu veneau şi o amărăciune ca de piatră o apăsa încă mai aprig. Dormea mult (căuta alinare în somn), dar şi prin vis o urmărea chemarea nelămurită a copilei. I se părea că fetiţa doarme alături de ea ; se dădea la o parte, pipăia patul, apoi auzea o şoaptă nedesluşită : „Mamă, apă..."

— Fetiţa mea, sîngele meu... şoptea Axinia cu buzele îngheţate.

Ba chiar şi aievea, în viaţa apăsătoare din jur, i se părea uneori că o strînge de genunchi, şi se surprindea întinzînd mîna, ca să-i dezmierde căpşorul cu părul cîrlionţat.

A treia zi după sosire, Evgheni zăbovi pînă seara tîrziu în grajd, la moş Saşka, ascultînd povestirile naive din viaţa slobodă de altădată de pe Don, povestiri din bătrîni. Ieşi de acolo pe la nouă seara ; vîntul se zbenguia prin ogradă ; noroiul clipocea sub picioare. Secera galbenă a lunii galopa ca un cazac tinerel printre norii mînaţi pe cer. La lumina ei, Evgheni se uită la ceas şi se îndreptă spre casa slugilor. Lîngă cerdac, aprinse o ţigară ; se opri o clipă pe gînduri şi, dînd din umeri, păşi hotărît în cerdac. Apăsă încetişor clanţa şi uşa se deschise, scîrţîind. Intră în odaia Axiniei şi scăpără un chibrit.

— Cine-i ? întrebă Axinia, trăgînd pătura deasupra.

— Eu sînt.

— Acuşi mă îmbrac !

— Nu-i nimic. Am venit numai pentru o clipă...

Evgheni îşi scoase mantaua şi se aşeză pe marginea patului.

— Da, ţi-a murit fetiţa...

— Da, a murit... răspunse ca un ecou Axinia.

— Te-ai schimbat mult. Nici nu-i de mirare : înţeleg ce înseamnă să pierzi un copil. Cred însă că te frămînţi degeaba : nu-i poţi da viaţă ; eşti încă destul de tînără ca să ai alţi copii. Nu trebuie să te pierzi aşa... Stăpîneşte-te, resemnează-te ! La urma urmelor, cu moartea copilului

nu înseamnă că totul e pierdut. Gîndește-te numai ! Ai viața înaintea ta...

Strîngînd mîna Axiniei, Evgheni o mîngîie cu duioșie, îi vorbea, mlădiindu-și vocea lui autoritară de bas ; apoi începu să-i vorbească în șoaptă și, auzind-o pe Axinia cum se cutremura toată de un plîns înăbușit, cum plînsul ei se schimba în hohote, începu să-i sărute obrajii plini de lacrimi, ochii...

Inima de femeie e nesățioasă cînd e vorba de milă și mîngîiere. Istovită de deznădejde și cu simțurile rătăcite. Axinia i se dădu cu o patimă furtunoasă, uitată de mult. Cînd valul pustiitor și îmbătător al voluptății sfruntate se topi, ea se dezmetici, scoase un țipăt ascuțit și, pierzîndu-și capul, alergă în cerdac aproape goală, numai în cămașă. Evgheni ieși în grabă pe urma ei, lăsînd ușa deschisă. Își puse mantaua din mers și porni repede ; cînd urca gîfîind terasa conacului, rîse voios și mulțumit. Îl îmbăta o bucurie ușoară. Culcat în pat, frecîndu-și pieptul plin și moale, se gîndi : „Din punctul de vedere al unui om cinstit, fapta mea este tîcăloasă și imorală ! Grigori... Mi-am prădat aproapele ! Dar acolo, pe front, îmi riscam viața. Nu s-ar fi putut întîmpla, oare, ca glonțul să o ia nițel mai spre dreapta și să-mi găurească țeasta ? Aș putrezi acum, și viermii s-ar înfrupta din hoitul meu. Trebuie să profităm de fiecare clipă. Totul îmi este îngăduit !“ Aceste gînduri îl înfricoșară o clipă, dar imaginația reconstituia din nou cumplita scenă a atacului, clipa în care se ridicase de sub calul ucis, ca să se prăbușească numaidecît, străpuns de gloanțe. După ce se liniști, gata să adoarmă, își zise : „Despre asta, mîine ! Acum să dorm, să dorm !“

A doua zi dimineața, cînd a rămas singur cu Axinia în sufragerie, se apropie de ea și zîmbi vinovat. Ea se strînse însă lîngă perete și, apărîndu-se cu brațele, îl șfichiui cu șuier furios :

— Nu te apropia de mine, blestematule !

Viața însă dictează oamenilor legile ei nescrise. Peste trei zile, Evgheni veni iarăși, noaptea, în odaia Axiniei, și ea nu-l mai alungă...

La spitalul doctorului Sneghiriov, în față, se afla o grădiniță.

Pe străzile de la marginea Moscovei sînt multe grădini ca aceasta, cu copacii tunși și posomorîți ; acolo, ochiul obosit de atmosfera greoaie a orașului nu se odihnește. Cînd le privești, îți amintesc și mai dureros de sălbăticia depărtaților codri fără de sfîrșit. Toamna se înstăpînise de-a binelea în grădina spitalului, așternînd pe poteci un covor de frunze portocalii, dimineața făcînd să înghețe florile sub suflarea ei și revărsînd boabe de rouă care străluceau pe iarba de smarald. În zilele cînd cerul se boltea senin, bolnavii se plimbau pe poteci, ascultînd dangătul clopotului Moscovei evlavioase. Cînd vremea era posomorîtă (și așa a fost o bună parte din toamna acelui an, umblau dintr-un salon în altul, stăteau întinși pe paturi și tăceau, sătui de ei înșiși și unul de altul.

Mare parte din bolnavi erau civili ; cei răniți pe front se aflau într-un singur salon, cinci la număr : Ian Vareikis, un leton înalt și blond, cu o barbă mare, tunsă, și cu ochi albaștri ; Ivan Vrublevski, un dragon de douăzeci și opt de ani, de o rară frumusețe, de loc din gubernia Vladimir ; infanteristul siberian Kosîh, apoi Burdin, un pricăjit de soldat veșnic agitat, galben la față, și Grigori Melehov.

Pe la sfîrșitul lui septembrie, mai fusese adus încă unul. Seara, pe cînd sorbeau ceaiul, soneria zbîrnîi prelung. Grigori se uită în coridor. Trei oameni intrară în antreu : o soră de caritate, un bărbat îmbrăcat în haină de cerchez și încă un bărbat, pe care îl sprijineau. După bluza pătată cu sînge negru, închegat pe piept, se vedea că vine direct de la gară. În aceeași seară fu operat. După o sumară pregătire (în salon se auzea zgomotul instrumentelor puse la fiert), noul-venit a fost dus în sala de operații. Peste cîteva minute, se auzi un cîntec înăbușit : în timp ce ochiul lovit de schijă al rănitului adormit de cloroform era extras, bolnavul cînta fără șir și înjura. După operație l-au adus în salon, iar după douăzeci și patru de ore amețeala aiurită a cloroformului se împrăștie.

Atunci, omul povesti că fusese rănit la Werberg, pe frontul german, că se numea Garanja, născut în gubernia Cernigov, şi că fusese servant la mitralieră. După cîteva zile se împrieteni mai ales cu Grigori ; paturile lor se aflau alături ; după vizita de seară, vorbeau îndelung în şoaptă :

— Ei, cum merge, cozace ?

— Merge, aşa cum merge sania vara.

— Ce-i cu ochiul ?

— Îmi fac injecţii.

— Cîte ai făcut pînă acum ?

— Optsprezece.

— Te doare au ba ?

— Nu ! Îi tare plăcut..

— Roagă-te să-ţi scoată ochiul de tot.

— Nu toţi oamenii pot să fie chiori.

— Aşa-i !

Arţăgos şi batjocoritor, vecinul lui Grigori era nemulţumit de toţi şi de toate. Înjura autorităţile, războiul, soarta, mîncarea, îl înjura pe bucătar, înjura doctorii, înjura pe toţi cei care se nimereau sub ascuţişul limbii sale.

— De ce ne-am luptat, băiete ?

— Pentru ce-au luptat şi alţii.

— Spune tu, să-nţeleg şi eu. Să mă dumireşti.

— Lasă-mă-ncolo !

— Heei ! Proştănac mai eşti ! Faptul trebuie lămurit. Ne-am bătut pentru burjui ! Şi cine-i burjuiul ? O pasăre din cînepişte.

El tălmăcea cuvintele neînţelese, aruncînnd cîte o înjurătură, iute ca ardeiul.

— Nu mai flecări ! Nu înţeleg graiul tău de hohol, îl întrerupse Grigori.

— Poftim, na ! Alta ! Ce nu înţelegi, muscalule ?

— Vorbeşte mai rar.

— Eu, drăguţule, nici nu vorbesc repede. Tu spui : pentru ţar ! Cine e ţarul ! Ţarul e un beţivan, ţarina o tîrfă : banii boierilor sporesc de pe urma războiului, iar nouă ne pun laţul de gît. Ai înţeles ? Asta e !... Fabricantul bea votcă, soldatul vînează păduchi, amîndoi trăiesc asudînd în felul lor. Fabricantul cu pricopseala, muncitorul cu pielea goală, asta-i rînduiala... Fă slujbă la împăratul, coza-

cule, fă ! Te așteaptă o cruce încă mai bună, o cruce de stejar !...

Vorbea ucraineana ; din cînd în cînd, însă, se agita și vorbea o rusească curată, presărînd-o cu sudălmi.

În fiecare zi, vîra în mintea lui Grigori adevăruri despre care el nu știuse nimic pînă atunci ; îi dezvăluia cauzele adevărate ale războiului și, cu o ironie usturătoare, își bătea joc de autocrație. Grigori încerca să se împotrivească, dar Garanja îl dobora cu întrebările lui din cale afară de simple, iar Grigori era nevoit să-i dea dreptate.

Faptul cel mai îngrozitor pentru el era că în adîncul sufletului îi dădea dreptate lui Garanja, că nu-i putea ridica nici o împotrivire ; nu erau și nu le putea afla. Grigori se lămurea, cu spaimă, că ucraineanul isteț și răutăcios îi nimicește treptat, dar sigur întregul lui fel de a gîndi, credința lui în țar, în patrie și în datoriile ostășești. O lună după sosirea lui Garanja, temeliile pe care se rezema conștiința lui se prefăcură în pulbere. Temeliile putreziseră ; absurditatea monstruoasă a războiului le surpase mai dinainte, nu era nevoie decît de un brînci din afară. El veni de la Garanja. Cugetul său se trezi : îl rodea și-i apăsa sufletul simplu. Se frămînta, căuta o ieșire, o dezlegare a problemei care-i depășea puterile, și o găsea cu satisfacție numai și numai în răspunsurile lui Garanja.

O dată, noaptea tîrziu, Grigori se sculă din pat și-și trezi vecinul. Se așeză lîngă el. Razele tomnatice, verzui ale lunii se cerneau prin storurile de la fereastră, înălțate pe jumătate. Cînd l-a deșteptat din somn, gropițele pămîntii de pe obrajii lui Garanja se profilau în întuneric, orbitele adînci și negre aveau sclipiri umede.

Căscă, își înveli picioarele cu pătura și se strîmbă de frig.

— De ce nu dormi ?...

— Nu mi-e somn ! Fuge somnul de mine. Lămurește-mă : războiul folosește unora și e păgubitor altora ?

— Ai ? Aha-a-a ! căscă Garanja.

— Stai ! șopti Grigori, aprins de mînie. Spui că ne duc la moarte pentru ca cei bogați să aibă foloase. Dar poporul ? El nu înțelege ? Nu sînt oameni care să-l lămu-

rească ? Care să se ivească şi să spună : „Fraţilor, iată pentru ce vă prăpădiţi în sînge !“

— Cum adică să se ivească ? Eşti nebun ? Hai, hai, să te văd cum ai să te iveşti tu. Acum, amîndoi, eu şi cu tine, vorbim în şoaptă, ca gîştele în baltă ; încearcă numai să latri ceva mai tare, şi te şi pune la zid. O mare beznă apasă poporul ! Războiul îl va trezi. După tunet, vin şi ploile.

— Atunci ce-i de făcut ! Vorbeşte, secătură ! Mi-ai răscolit inima.

— Şi ce-ţi spune inima ?

— Nu înţeleg nimic ! mărturisi Grigori.

— Cine mă împinge în prăpastie, să-l împing şi eu. Armele trebuiesc întoarse fără şovăire. Trebuie împuşcat cel care trimite oameni în iad. Trebuie ! Garanja se sculă şi, scrîşnind, întinse braţele : Se va porni un val mare, care va mătura totul.

— Cum adică ? După tine... totul trebuie dat cu picioarele în sus ?

— Da. Rînduiala asta trebuie doborîtă, aruncată cît colo, ca izmenele murdare. Trebuie să-i jupuim pe boieri, să le astupăm gura ; ajunge că au murit atîţia oameni.

— Şi ce te faci cu războiul, cînd o fi altă rînduială ? Tot s-or ciondăni la fel ; nu vom fi noi, vor fi copiii noştri. Poţi să înlături războaiele ? Poţi să le stîrpeşti ? De cînd îi lumea au fost războaie.

— Adevărat ! Războaie au fost de cînd e lumea ; şi nu vor dispărea decît o dată cu puterea căpcăunilor de trîntori. Asta-i ! Dacă statele ar fi conduse de muncitori, n-ar mai fi războaie. Aşa trebuie să facem ! Şi aşa va fi, crucea şi mormîntul mamei lor de boieri ! Va fi ! Şi la nemţi, şi la franţuji, muncitorimea şi plugărimea vor lua puterea pretutindeni. Ş-atuncea ce rost o mai avea să ne războim ? N-avem nevoie de graniţe ! Să piară duşmănia oarbă. Viaţa nouă, fericită, va fi peste tot ! Oho ! Garanja oftă zîmbi visător şi-şi muşcă mustaţa, fulgerînd din singurul lui ochi : Eu, Griţko, aş stoarce, picătură cu picătură, tot sîngele din mine, numai să trăiesc, să apuc această viaţă. Un foc îmi mistuie inima...

Vorbiră pînă a doua zi. Spre zori, Grigori adormi, dar avu parte de un somn zbuciumat.

Dimineața fu trezit din somn de strigăte și plîns. Ivan Vrublevski, culcat cu fața în jos, suspina și-și sufla nasul ; lîngă el erau infirmiera, Ian Vareikis și Kosîh.

— De ce dă apă la șoareci ? mîrîi Burdin, scoțînd capul de sub pătură.

— Și-a spart ochiul. A vrut să-l scoată din pahar și l-a scăpat pe dușumea, răspunse Rosîh mai curînd cu o bucurie răutăcioasă, decît cu compătimire.

Un neamț rusificat, negustor de ochi artificiali, însuflețit de sentimente patriotice, își oferea gratuit marfa la soldați. Lui Vrublevski i se pusese în ajun un ochi de sticlă, frumos și albastru, ca un ochi viu. Fusese lucrat cu atîta măiestrie artistică, încît, cercetat atent, nu se putea deosebi de un ochi adevărat. Vrublevski se bucura și rîdea ca un copil.

— O să vin acasă, spunea el în graiul său din gubernia Vladimir, pronunțînd mai plin pe „o", o să înșel fetele, orice fată ! O să mă-nsor întîi, și apoi o să-i spun că am un ochi de sticlă.

— O să le înșele, diavolul ! rîdea Burdin, care dondănea tot timpul cîntecul Duniei și al gîndacului care-i făcuse o gaură în fustă [1].

Și iată o întîmplare nenorocită : flăcăul are să se întoarcă în satul lui și chior, și slut.

— Au să-ți dea altul, nu mai boci ! îl mîngîie Grigori.

Vrublevski ridică fața buhăită de plîns ; în locul ochiului era o gaură roșie și umedă.

— N-o să-mi dea ! Un ochi costă trei sute de ruble. N-o să-mi dea !

— Ce mai ochi ! Odată ochi ! Avea zugrăvite toate vinele pe el ! se extazia Kosîh.

După ceaiul de dimineață, Vrublevski plecă într-o trăsură cu felcerița la magazin ; neamțul îi alese alt ochi.

— Nemții sînt oameni mai buni decît rușii ! se bucură furtunos Vrublevski. De la un negustor rus n-ai să iei pe daiboj nici o ceapă degerată, neamțul însă n-a suflat o vorbă.

Septembrie rămăsese în urmă. Zilele se scurgeau anevoie. Erau lungi și se tîrau într-o plictiseală ucigă-

[1] Este vorba de un vechi cîntec voinicesc care, în unele variante, avea două-trei cuplete obscene.

toare. La nouă dimineaţa, luau ceaiul. Bolnavilor li se servea pe o farfurioară cîte două felioare de franzelă subţire şi o bucată de unt cît un deget ; la prînz bolnavii se sculau de la masă flămînzi. Seara beau ceai şi-l amestecau cu apă rece, ca să-i dea alt gust. Lista bolnavilor se schimbă. Primul care plecă din „salonul militar" (aşa fusese botezată sala unde se aflau soldaţii răniţi) a fost siberianul Kosîh urmat de letonul Vareikis. La sfîrşitul lui octombrie, plecă şi Grigori.

Şeful spitalului, doctorul Sneghiriov, un bărbat frumos, cu bărbuţa tunsă, examină vederea lui Grigori şi o găsi mulţumitoare. Într-o cameră întunecată i s-au arătat lui Grigori diferite litere pe care cădea lumina pusă la o depărtare potrivită. Apoi a fost şters din liste şi trimis la spitalul de pe bulevardul Tverskoi ; rana veche de la cap se deschisese pe neaşteptate şi supura. Luîndu-şi rămas bun de la Garanja, Grigori întrebă :

— Ne-om mai întîlni vreodată ?

— Munte cu munte nu se-ntîlneşte...

— Ei, hoholule, mulţumesc că mi-ai deschis ochii ! Acum văd şi îs... crunt !

— Cînd ai să fii la regiment, să le spui şi cazacilor ce vorbirăm.

— Bine.

— Dacă vei nimeri în ţinutul Cernigovului, în satul Gorohovka, întreabă de potcovarul Andrei Garanja ; mă voi bucura să te văd. Mergi sănătos, băiete !

Se îmbrăţişară. În mintea lui Grigori multă vreme rămase chipul ucraineanului, cu singuru-i ochi privind atît de aspru, dar cu atîta blîndeţe întipărită în obrajii palizi.

Grigori mai stătu în celălalt spital încă vreo zece zile. Îi mocneau în suflet hotărîri nelămurite ; dospea în el otrava învăţăturii lui Garanja ; se ridicase fierea care clocotea. Vorbea puţin cu cei din salon ; o tulburare nestăpînită se trăda în gesturi. „Un tip neliniştit", aşa îl caracterizează şeful la primirea în spital, privind chipul straniu al lui Grigori.

În primele zile, Grigori avu febră ; stătea lungit în pat şi asculta cum îi vîjîie urechile.

Tocmai atunci avu loc următorul incident.

Un membru al familiei imperiale, înapoindu-se din Voronej, binevoi să viziteze spitalul. Înştiinţat din vreme, personalul medical începu să se agite ca şoarecii într-un hambar incendiat. Răniţii fură îmbrăcaţi mai bine ; li se schimbă şi rufăria înainte de termen ; medicul scund încercă chiar să-i înveţe cum trebuie să vorbească şi ce să răspundă distinsului vizitator. Agitaţia trecu şi la răniţi ; unii începură să vorbească în şoaptă. La amiază, un automobil claxonă în faţa porţii ; augustul vizitator intră pe uşa larg deschisă, însoţit de o suită formată din o seamă de simandicoase persoane. (Un rănit, mucalit şi vesel din fire, spunea după aceea tovarăşilor săi că, în momentul cînd intrară înalţii oaspeţi, drapelul spitalului începu deodată să fîlfîie, cu toate că era o zi senină şi liniştită, şi că bărbatul elegant, coafat, de pe firma frizeriei de peste drum îndoi genunchii şi făcu un fel de reverenţă.) Începu vizitarea saloanelor. Augustul personaj punea întrebări stupide, aşa cum o cerea rangul său şi o impuneau împrejurările ; răniţii, după sfatul medicului scund, holbîndu-şi ochii, mai abitir de cum fuseseră muştruluiţi la regiment, răspundeau : „Întocmai, să trăiţi, alteţă imperială“ sau „Nicidecum, să trăiţi“, anexînd în coadă respectivul titlu. Comentariile la răspunsuri le făcea şeful spitalului, zbătîndu-se ca un şarpe pus pe furcă ; ţi-era şi milă să te uiţi la el, fie şi de departe. Augusta persoană, trecînd pe la fiecare pat, împărţea iconiţe răniţilor. Numeroase uniforme strălucitoare, un val greu de parfumuri scumpe se apropiau de Grigori. Stătea lîngă pat, neras şi slab, cu ochii injectaţi ; umerii obrajilor ieşiţi tremurau, trădîndu-i mînia.

„Pentru pofta lor, ne-au scos din casele noastre şi ne-au dus la moarte. Ah, năpîrcile ! Blestemaţii ! Căpcăunii ! Iată păduchii nesăţioşi care ne sug sîngele ! Pentru... ăştia copitele cailor au frămîntat ogoare străine şi au omorît atîţia oameni ? Nu m-am tîrît eu prin mirişte şi n-am strigat ? Dar frica ? Ne-au smuls de acasă, ne-au chinuit în cazărmi...“ Şi gîndurile se-nvolburau în capul lui înfierbîntat. O mînie clocotitoare îi chinuia obrazul. „Sînt graşi ; chipurile lor lucesc ! Duceţi-vă acolo şi voi, blestemaţilor ! Pe cai, sub arme ; să vă mănînce păduchii, să vă hrănească cu pîine mucegăită, cu carne împuţită, plină de viermi !“

Grigori sfredelea cu privirea pe spilcuiţii ofiţeri din suită şi plimba ochii tulburi pe obrajii buhăiţi ai vlăstarului familiei imperiale.

— Cazac de la Don, decorat cu crucea „Sfîntul Gheorghe" ! îl arătă şeful, făcînd o plecăciune slugarnică şi rostind aşa fel cuvintele, de parcă lui i s-ar fi cuvenit această cruce.

— Din ce staniţă ? întrebă personajul, care ţinea o iconiţă în mînă.

— Din staniţa Vioşenskaia, alteţă imperială.

— Pentru ce fapte de arme ai fost decorat ?

În privirea ştearsă a marelui duce mocneau o plictiseală şi o blazare totală. Ridică sprîncenele roşcovane ca la comandă ; acest gest îi făcea chipul ceva mai expresiv. Grigori simţi o clipă un fior rece şi înţepături în piept ; cunoştea această senzaţie dinainte de atac. Buzele i se strîmbau şi săltau fără voie.

— Eu... Vorba ceea... Trebuie... să-mi fac nevoile... alteţă imperială... Adicătelea, treaba mică...

Grigori se clătină ca frînt de mijloc, arătînd ceva sub pat.

Sprînceana stîngă a augustului personaj rămase ţeapănă în sus ; mîna care întindea iconiţa încremeni. Nedumerit, făcînd o grimasă, ducele întoarse capul spre generalul cărunt care-l însoţea şi-i adresă o frază în englezeşte. Uluirea se transmisese întregii suite. Un ofiţer înalt, cu eghileţi, atinse ochii cu mîna strînsă într-o mănuşă albă ca zăpada ; altul plecă ochii ; al treilea privi întrebător pe cel de alături. Generalul cărunt zîmbi respectuos şi raportă în englezeşte ceva alteţei-sale imperiale ; augustul personaj binevoi să vîre graţios iconiţa în mîinile lui Grigori şi să-l învrednicească chiar cu suprema favoare : o uşoară atingere pe umăr.

După plecarea înalţilor vizitatori, Grigori se prăbuşi în pat. Vîrînd capul sub pernă, cu umerii scuturaţi de un tremur mărunt, stătu culcat cîteva minute ; nu-ţi puteai da seama dacă plînge sau rîde ; se sculă cu ochii uscaţi şi limpeziţi. Şeful spitalului îl chemă de îndată în cabinetul său.

— Tu, canalie ! începu, răsucind între degete barba spălăcită ca o blană de iepure.

— Nu-s canalie, lepră ! spuse Grigori, nemaiputînd să-şi stăpînească tremurul fălcii şi păşind ameninţător spre doctor. Nu vă vede nimeni pe front ! Se stăpîni apoi şi adăugă cu glas mai potolit : Daţi-mi drumul acasă !

— Doctorul se retrase de-a-ndăratelea şi trecu dincolo de masa de scris, vorbind şi el ceva mai blînd :

— O să te trimitem. Lua-te-ar dracu !

Grigori ieşi zîmbind, dar cu privirea mînioasă. Pentru isprava lui neobrăzată în faţa augustului personaj, administraţia spitalului îl pedepsi, lăsîndu-l trei zile flămînd. Îl hrăneau tovarăşii din salon şi bucătarul inimos, care suferea de hernie.

24

În noaptea spre 4 noiembrie, Grigori Melehov ajunse în satul Nijne-Iablonovski, gara cea mai apropiată de staniţa Vioşenskaia. Mai rămîneau cîteva zeci de verste pînă la moşia Iagodnoe. Grigori trecea prin faţa curţilor rare, trezind cîinii. Dincolo de răchitele de pe malul apei, flăcăiandrii cîntau :

Scînteie oţel de săbii dinspre codrii întunecoşi.
Mulţi, o sotnie întreagă, vin cazacii mustăcioşi.
Galopează înainte ofiţerul tinerel,
Sotnia de cazaci, în iureş, călăreşte după el.

Un tenor puternic, limpede şi curat, începea :

După mine ! Fără teamă, fără teamă, fraţii mei !

Corul relua cu voioşie :

Alergaţi înspre redute, înainte, peste ei.
Cine-ntîiul în redute, peste şanţuri, ai să treci,
Vei avea onoruri, crucea şi slăvit vei fi pe veci.

Cuvintele cunoscute ale acestui vechi cîntec căzăcesc, cîntat şi de el de atîtea ori, veneau ca o adiere duioasă şi nespus de dragă. Un fior îi înţepa ochii, îi strîngea pieptul. Trăgînd cu nesaţ în nări fumul amar de tizic, care

ieşea încet din hogeagurile caselor, Grigori străbătu satul. În urma lui răsuna :

Pe redută înălţară zid de piepturi, stînci de trup,
Gloanţele zburau cu zîmbet, ca albinele în stup,
Mai viteji decît cazacii nu-s pe lume-n lat şi-n lung,
Mînuiesc cu sete sabia şi cu junghere străpung.

„Şi eu cîntam, pe cînd eram flăcău ; acum glasul mi-a pierit ; viaţa a ucis cîntecele ! Mă duc în concediu la nevasta altuia ; n-am culcuş, n-am casă, îs ca un lup în stepă !", gîndea Grigori, mergînd cu paşii obosiţi, rîzînd amarnic de viaţa care luase o întorsătură atît de ciudată. Ieşi din sat, urcă o movilă şi se întoarse : la fereastra ultimei case din margine văzu lumina galbenă a unei lămpi atîrnate ; o cazacă bătrînă stătea lîngă geam, la o roată de tors.

Grigori lăsă drumul şi porni pe iarba umedă, fărîmicioasă pălită de ger. Hotărî să înnopteze în cel dintîi sat de pe Cir, ca să ajungă a doua zi la Iagodnoe, înainte de înserat. Trecuse de mîezul nopţii, cînd ajunse în satul Graciov ; dormi într-o casă din margine şi o porni iar la drum, îndată ce se destrămă ceaţa vînătă a dimineţii.

La Iagodnoe ajunse noaptea. Sări fără zgomot peste gard şi se prelinse pe lîngă grajd ; auzea cum răsună tusea lui moş Saşka.

— Grigori se opri şi-l strigă :

— Moş Saşka, dormi ?

— Stai, cine-i ? Parcă-ţi cunosc vocea... Cine-i ?

Moş Saşka îşi aruncă sumanul pe umeri şi ieşi în curte.

— Sfinte dumnezeule ? Grişka ! Ce holeră te-a adus ? Eşti musafir căzut din cer !...

Se îmbrăţişară. Moş Saşka se uită de jos în sus la ochii lui Grigori şi spuse :

— Intră, să fumăm cîte o ţigară.

— Nu, lasă pe mîine. Acum, mă duc.

— Intră, îţi spun !

Grigori se supuse anevoie. Se aşeză pe patul de scînduri şi aşteptă ca moş Saşka să-şi potrivească glasul.

— Ei bine, moşule, precum văz, eşti viu şi sănătos ? Tot te mai ţin balamalele ?

— Mă mai ţin ele olecuţă. Sînt ca o puşcă cu cremene : nu mă tocesc niciodată.

— Axinia ce face ?

— Axinia ? Axinia... de, slavă domnului.

Moşul tuşi amarnic. Grigori înţelese că tusea lui era prefăcută şi că-i ascundea tulburarea.

— Unde-au îngropat-o pe Taniuşa ?

— În grădină. Sub plop.

— Ei bine, acum povesteşte.

— Mă dă gata tusea, Grişa !

— Şi ?

— Toţi sînt vii şi sănătoşi. Uite, boierul bea, ca prostul, fără oleacă de socoteală...

— Ce face Axinia ?

— Axinia ?... Acuşa e camiristă...

— Ştiu.

— N-ai vrea să faci o ţigară ? Hai ? Răsuceşte, am un tutun prima-întîi.

— Nu vreau ! Vorbeşte ; că de nu, plec. Simt... Şi Grigori se-ntoarse greoi ; patul de scînduri scîrţîi sub el. Simt că ţii la sîn un cuvînt greu ca o piatră. Hai, dă în mine !

— Ş-am să dau !

— Dă !

— Da, am să dau ! N-am putere să tac, Grişa, şi m-ar durea că nu mai sînt om, dac-aş tăcea !

— Spune odată ! îl rugă Grigori, lăsînd palma grea, ca o piatră, să mîngîie umărul moşului.

Se încovoie de umeri, aşteptînd lovitura.

— Ai încălzit un şarpe la sîn ! strigă deodată moş Saşka cu o voce subţire, piţigăiată, desfăcînd mîinile fără rost. Ai hrănit o năpîrcă ! S-a înhăitat cu Evgheni. Ce-ai acu de zis ? !

O picătură de scuipat bălos se prelinse pe bărbia bătrînului, pe şănţuleţul cicatricii trandafirii. Unchiaşul o scutură şi-şi şterse palma de nădragii de pînză aspră.

— Adevărat spui ?

— Am văzut cu ochii mei. Vine la ea în fiece noapte... Du-te ! Trebuie să fie acolo şi-acuma !

— Ei bine... își trosni Grigori încheieturile degetelor și stătu mult timp încovoiat, destinzîndu-și mușchii obrajilor munciți de spasm.

Un ecou de zurgălăi sprinteni îi stăruia în urechi.

— Femeia e ca mîța : se lipește de cine o mîngîie. Să n-o crezi. Să nu te-ncrezi în ea ! adăugă moș Saška.

Răsuci o țigară pentru Grigori, i-o aprinse și i-o puse în mînă.

— Fumează...

Grigori trase două fumuri și stinse țigara între degete. Ieși afară fără să spună o vorbă. Se opri lîngă fereastra de la casa slugilor, răsuflînd adînc și gîfîit ; ridică de cîteva ori mîna să bată, dar mîna cădea ca frîntă. Bătu întîi încet, cu degetul îndoit ; apoi, nemaiputîndu-se stăpîni, se rezemă de zid și lovi cu pumnii în crucea ferestrei, îndelung și furios. Geamurile zornăiau, se clătinau, iar lumina albastră a nopții se juca răsfrîntă în sticlă.

— În sfîrșit, se ivi fața Axiniei, lungită de spaimă. deschise ușa și scoase un țipăt. Grigori o îmbrățișă în tindă și o privi în ochi.

— N-am auzit cînd ai bătut. Adormisem. Nu te așteptam... dragul meu !

— Mi-i frig.

Axinia simțea că trupul lui Grigori tremură cu putere ; mîinile lui ardeau ca focul. Începu să se frămînte cu o grabă zăpăcită și nefirească, aprinse lampa, alergă prin odaie cu un șal mare pe umerii rotunzi și ațință focul în sobă.

— Nu mă așteptam... N-ai scris de mult... Gîndeam că poate n-ai să mai vii. Ai primit ultimul meu răvaș ? Vroiam să-ți trimit ceva de-ale mîncării ; p-urmă m-am răzgîndit. Zic : să mai aștept, poate primesc un răvaș de la el...

Arunca din cînd în cînd ochii spre Grigori. Un zîmbet de gheață i se sleise pe buzele roșii.

Grigori stătea pe laviță, fără să-și lepede mantaua. Obrazul neras dogorea ; o umbră întunecată îi cădea de sub glugă pe ochii plecați. Începu să-și deznoade băierile glugii, dar deodată se opri, scoase punga de tutun și scotoci o foiță în buzunar. Cu nețărmurită durere, se uită la chipul Axiniei.

Se făcuse uluitor de frumoasă în lipsa lui. Portul capului încîntător avea ceva nou şi mîndru ; numai şuviţele mătăsoase, şi numai ochii erau aceiaşi. Frumuseţea ei mistuitoare, aprinsă, nu-i mai aparţinea... De, era ibovnica odraslei boierului...

— Nu semeni a cameristă, mai degrabă a jupîniţă...

Axinia rîse în silă, cu o privire vinovată.

Înşfăcînd sacul de efecte, Grigori se îndreptă spre uşă.

— Unde te duci ?

— Afară, să fumez...

— Ochiurile-s gata, aşteaptă !

— Mă-ntorc numaidecît.

Cînd ieşi în cerdac, Grigori scoase din sac o basma înflorată, înfăşurată cu îngrijire într-o cămaşă curată cu matricolă cazonă. O cumpărase cu două ruble de la un negustor evreu din Jitomir şi o păstra ca lumina ochilor ; o scotea în marş şi-i admira curcubeul jucăuş al culorilor, bucurîndu-se dinainte de încîntarea Axiniei, în clipa cînd va ajunge şi-i va desfăşura înaintea ochilor mătasea colorată. Un dar ca vai de el ! Putea oare el, Grigori, să ţină piept darurilor pe care le făcea feciorul unuia dintre cei mai bogaţi moşieri din ţinutul Donului de sus ? Înăbuşindu-şi un suspin, care-l sugruma, rupse basmaua în mărunte bucăţi şi le aruncă sub treptele cerdacului. Intră în odaie şi trînti sacul pe laviţă.

— Stai jos, să-ţi scot cizmele, Grişa !.. .

Cu mîinile albe, care nu mai îndeplineau muncă de slugă, Axinia îi trase din picioare cizmele grele de soldat şi, cuprinzîndu-i genunchii, plînse îndelung şi fără glas. Grigori o lăsă să plîngă în voie, apoi întrebă :

— De ce plîngi ? Nu eşti mulţumită că m-am întors ? Adormi peste puţin.

Axinia, pe jumătate goală, ieşi în cerdac şi rămase pînă-n zori biciuită de un vînt rece, sub şuieratul sinistru al crivăţului, strîngînd la sîn un stîlp umed, fără să se mişte din loc.

A doua zi dimineaţa, Grigori îmbrăcă mantaua şi o porni la conac. Bătrînul boier era lîngă cerdac, îmbrăcat într-o scurtă de blană, cu căciulă de miel îngălbenită.

— Ah, iată cavalerul „Sfîntului Gheorghe“ ! Te-ai făcut odată bărbat, frate !

Cu un salut militar, îi întinse prietenos mîna.

— Pentru multă vreme ai venit ?

— Pentru două săptămini, excelenţă.

— Ţi-a murit fata. Păcat, păcat...

Grigori nu răspunse. Evgheni ieşi în cerdac, trăgîndu-şi mănuşile.

— Grigori ? ! De unde vii ?

Grigori văzu negru înaintea ochilor, dar izbuti să zîmbească :

— De la Moscova, în concediu.

— Aha ! Bun ! Bine... Eşti rănit la ochi ?

— Da, blagorodnicia voastră.

— Am auzit vorbindu-se bine de tine. Arată voinic, nu-i aşa, papà ?

Sotnicul îl măsură cu privirea şi se întoarse spre grajd.

— Nikitici, ia înhamă !

Cu o mutră gravă, Nikitici isprăvi de înhămat şi, uitîndu-se chiorîş, duşmănos la Grigori, aduse pînă la cerdac bătrînul cal sur, trăpaşul. Pămîntul uşor îngheţat scrîşni, strivit sub roţile trăsuricii.

— Blagorodnicia voastră, lăsaţi-mă să mîn eu, ca altădată ! se adresă Grigori către Evgheni, cu zîmbet umil.

„Nu ştie nimic, sărmanul !", zîmbi satisfăcut sotnicul şi ochii îi scînteiară sub ochelari.

— Bine. Facă-se voia ta. Haidem !...

— Cum, abia ai venit şi-ţi părăseşti tînăra nevastă ? Nu ţi-e dor de ea ? întrebă bătrînul, surîzînd binevoitor.

Grigori rîse :

— Muierea nu-i urs. N-are să fugă în pădure !

Se aşeză pe capră, vîrî biciul sub pernă şi desfăcu hăţurile.

— Ah ! Am să mîn nebuneşte, Evgheni Nikolaevici !

— Mînă ! Ai să capeţi bacşiş bun.

— Şi fără bacşiş, vă rămînem îndatoraţi dumneavoastră. Vă mulţumesc că o hrăniţi pe Axinia, că-i daţi... de mîncare, că-i daţi...

Vocea lui Grigori tremura, şi o bănuială ameninţătoare tresări în mintea sotnicului. „Dacă ştie cumva ? Nu, prostii ! De unde să ştie ? Cu neputinţă." Se rezemă de spătar şi-şi aprinse o ţigară.

— Întorceți-vă repede ! strigă după ei boierul cel bătrîn.

O pulbere sticloasă de promoroacă se ridică de sub roți. Grigori trase hățurile, smuci buzele calului în zăbală și porni într-o goană nebună. Într-un sfert de ceas ajunseră dincolo de deal. La cea dintîi vîlcea, Grigori sări de pe capră și scoase biciul de sub pernă.

— Ce s-a întîmplat ? se încruntă sotnicul.

— Iată ce-i !

Grigori răsuci biciul și-l plesni pe sotnic în obraz, cu amarnică sete. Apoi îl croi cu codiriștea peste cap, peste mîini, peste umeri, nelăsîndu-i timp să se dezmeticească. Un ciob de ochelari se înfipse în pielea sotnicului, deasupra sprîncenei. Îi curgea sîngele în ochi. La început își acoperise fața cu mîinile, dar loviturile răpăiau tot mai repezi.

Sări din loc cu chipul desfigurat de vînătăi și de furie ; încercă să se apere, însă Grigori se dădu îndărăt și-i înțepeni mîna dreaptă cu o lovitură peste palmă.

— Pentru Axinia ! Pentru mine ! Încă o dată, pentru Axinia ! Și încă o dată pentru mine !

Biciul șuiera. Loviturile cădeau cu un zgomot stins. Apoi Grigori îl doborî cu lovituri de pumn la pămînt, în hîrtoapele drumului, îl bătu sălbatic, rostogolindu-l, frămîntîndu-l cu tocurile ferecate ale cizmelor sale soldățești. Sleit de puteri, se sui în trăsură, chiui și, fără să cruțe trăpașul, îl porni în galop. Lăsă trăsurica lîngă poarta conacului, intră în goană în casa slugilor, strîngînd biciul în mînă și încurcîndu-se în poala mantalei descheiate.

Axinia se întoarse la vuietul ușii trîntite de perete.

— Secătură ! Tîrfă !

Biciul șuieră, plesnind-o năprasnic peste obraji. Gîfîind, Grigori țîșni în curte și, fără să răspundă la întrebările lui moș Saşka, părăsi conacul. Axinia îl ajunse din urmă la o verstă și jumătate depărtare.

Răsufla adînc și pășea alături, în tăcere, atingîndu-l din cînd în cînd cu mîna.

La răscrucea drumurilor, lîngă paraclisul din stepă, înnegrit de vremi, vorbi cu un glas străin, venit parcă de departe :

— Grișa, iartă-mă !

Grigori rînji, se gheboși și-și ridică gulerul mantalei. Axinia rămase undeva, în urmă, lîngă paraclis. Grigori nu mai întoarse capul înapoi ; nu mai văzu brațele Axiniei întinse spre dînsul.

Coborînd coasta spre Tatarski, se minună, dîndu-și seama că era tot cu biciul în mînă ; îl aruncă și o luă cu pași largi pe ulicioară. Oamenii se holbau la vederea lui, cu fețele lipite de geamuri ; femeile întîlnite în cale îi urau bun venit, plecîndu-se din șale.

Lîngă poarta ogrăzii de acasă, o fată subțire și frumoasă, cu ochi negri, se năpusti, sărindu-i de gît, țipînd și zbătîndu-se la piept. Numai după ce i-a cuprins fața în palme, Grigori o recunoscu pe Duniașka.

Pantelei Prokofievici năvăli din cerdac, șchiopătînd ; maică-sa se bocea cu hohote în casă. Grigori îl înfășură pe unchiaș cu brațul stîng ; Duniașka îi acoperea cu sărutări mîna dreaptă.

Un scîrțîit nespus de cunoscut pe trepte, și Grigori se urcă în cerdac. Maică-sa, îmbătrînită, alergă cu sprinteneala unei fetișcane și, stropind cu lacrimi petlițele mantalei lui Grigori, îl îmbrățișă cu lăcomie, murmurînd ceva neînțeles, fără șir, care nu se poate rosti prin cuvinte. Natalia, palidă, stătea în tindă, sprijinindu-se de ușă să nu cadă ; zîmbea dureros, abia se ținea pe picioare, fulgerată parcă de privirea șovăielnică și tulbure a lui Grigori.

În aceeași noapte, Pantelei Prokofievici, ghiontind-o în coastă pe Ilinișna, șopti :

— Du-te de vezi ! S-au culcat împreună, au ba ?

— Am așternut pentru amîndoi.

— Du-te de vezi, îți spui ! Du-te !

Ilinișna se uită în odaie prin crăpătura ușii și se întoarse.

— Împreună !

— Ei, slavă domnului ! Slavă domnului ! își făcu bătrînul o cruce, răzimat în cot și sughițînd de plîns.

Cartea întîi

PARTEA ÎNTÎI 7
PARTEA A DOUA 114
PARTEA A TREIA 241

Romanul lui Şolohov Donul liniştit **este o operă de-o forţă ieşită din comun prin amploarea tablourilor înfăţişate, prin cunoaşterea vieţii şi a oamenilor, prin dramatismul subiectului. Această operă aminteşte cele mai strălucite fenomene ale literaturii ruse din toate timpurile.**

A. LUNACEARSKI

Mihail Şolohov (1905—1984) s-a născut şi a trăit toată viaţa în ţinutul Donului, a cărui natură şi al cărui univers uman şi-au găsit expresia în opera sa. De la vîrsta de 15 ani participă ca voluntar la războiul civil. Debutează în 1923 cu foiletonul Încercarea. **Primul volum,** Povestiri de pe Don, **i apare în 1926. Romanele de factură epopeică** Donul liniştit **(1928—1940) şi** Pămîntul dezlelenit **(1932—1960), precum şi nuvela** Soarta unui om **(1956—1957) constituie evenimente de vîrf în viaţa culturală a U.R.S.S., cu largă difuziune pe plan universal. I se conferă cele mai înalte premii literare şi distincţii republicane şi internaţionale. Este laureat al Premiului Nobel pentru literatură (1965).**